Městská knihovna v Praze

Dobrý člověk ještě žije

Romain Rolland

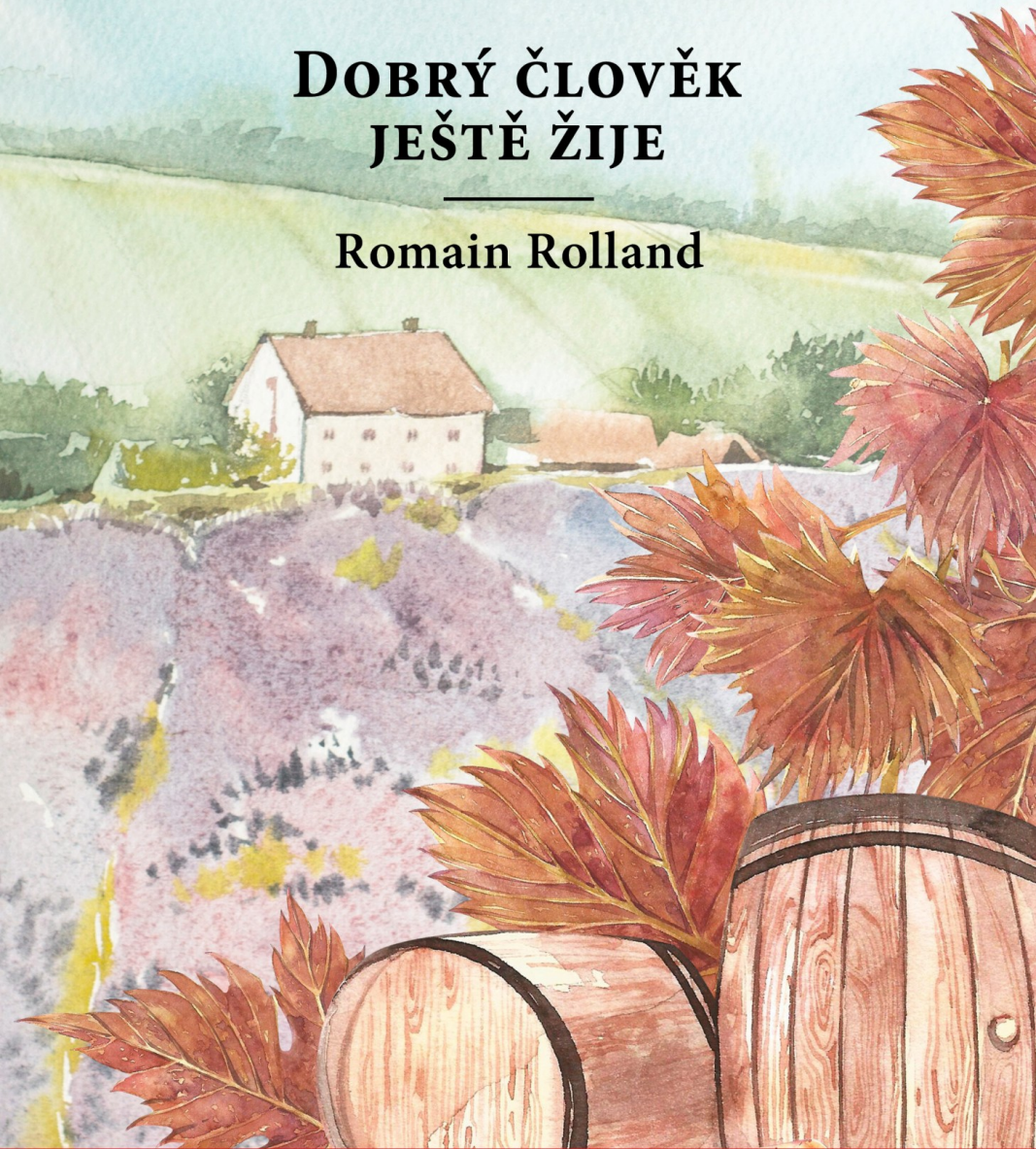

e-kniha • Praha • 2018

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

**41 poboček, 3 pojízdné knihovny, 4 000 akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, 60 Kč za registraci**

www.mlp.cz knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

PRA HA
PRA GUE
PRA GA
PRA G

Dobrý člověk ještě žije

Romain Rolland

Přeložil Jaroslav Zaorálek

Znění tohoto textu vychází z díla Dobrý člověk ještě žije tak, jak bylo vydáno v Karviné nakladatelstvím Amosium servis v roce 1997. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Romain Rolland: Dobrý člověk ještě žije), publikovaného Městskou knihovnou v Praze, není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko.

Verze 1.0 z 24. 9. 2018.

Svatému Martinovi
patronu města Clamecy

Upozornění čtenáři

Čtenáři „Jana Kryštofa“ jistě nečekali tuto novou knihu. Nepřekvapí je o nic víc než mne.

Připravoval jsem jiná díla – drama a román s dvěma náměty současnými a v poněkud tragickém ovzduší „Jana Kryštofa“. Ale najednou jsem byl nucen zanechat všech poznámek a připravovaných scén a dát se do tohoto bezstarostného díla, na něž jsem den předtím vůbec nemyslel.

Tato kniha je reakcí na desetiletou stísněnost v brnění „Jana Kryštofa“, které bylo sice ukováno na mou míru, ale nakonec se mi stalo příliš těsným. Pocítil jsem nepřekonatelnou touhu po volné galské veselosti, ba až bujnosti. V téže době mě návrat do rodného kraje, jejž jsem od mládí nespatřil, sblížil zase s mou zemí v neverském Burgundsku a probudil ve mně minulost, kterou jsem měl za zesnulou navždy, a všechny ty Colase Breugnony, jež mám ve své kůži. Byl jsem přinucen mluvit za ně. Ti zatrolení žvanilové se za svého života ještě dost nenamluvili! Využili toho, že se jednomu z jejich vnuků dostalo šťastné výsady písaření (často mu to záviděli), a udělali si ze mne tajemníka. Marně jsem se bránil:

„Ale, dědoušku, vy jste si své přece již odbyl! Teď nechte mluvit mne. Každý má svůj čas.“

Odpovídal mi:

„Chlapče, ty budeš mluvit teprve potom, až domluvím já. Vždyť ani nemáš, co zajímavého bys řekl. Tady se pěkně posaď, poslouchej a ani slůvko ať ti neujde. Nu tak, hošku, udělej to pro svého stařík a! Uvidíš později, až budeš tam, kde jsme dnes my. Víš, nejtrapnější na smrti je mlčení.“

Co dělat? Musil jsem povolit a psát, co mi diktovali.

Teď je skončeno a jsem opět volný (jak aspoň doufám). Budu zas pokračovat ve svých vlastních myšlenkách, nenapadne-li však některého z těch starých žvanilů, aby opět vylezl z hrobu a diktoval mi své listy pro potomstvo.

Neodvažuji se doufat, že by společnost mého Colase dovedla pobavit čtenáře tak, jak bavila autora. Kéž aspoň přijmou tuto knihu, jaká je, docela upřímná, bez nejmenší falše, bez nároků na přeměnu nebo výklad světa, bez politiky, bez metafyziky, kniha zdravě, bodře francouzská, smějící se životu, protože se jí zdá dobrý a protože se v něm má dobře. Zkrátka, jak říkávala naše Panna orleánská (jejíhož jména je nutné vzpomenout na začátku takového starogalského vypravování): „Přátelé, užijte ve zdraví.“

V květnu 1914

Předmluva poválečná

Kniha byla celá vytištěna a připravena k vydání již před válkou. Nic na ní neměním. Krvavá epopej, jejímiž hrdiny a oběťmi byli vnukové Colase Breugnona, se postarala o důkaz, že „dobrý člověk ještě žije“.

Doufám, že evropské národy, ať už vítězné, nebo poražené, si i přes pochroumaná těla najdou aspoň špetku rozumu v těchto úvahách „beránka mezi vlkem a pastýřem“.

Listopad 1918
R. R.

(2. února)

První jarní skřivan

O Hromnicích musí skřivan vrznout,
i kdyby měl zmrznout.

Blahoslaven budiž svatý Martin! Práce mi už neslouží. Je zbytečné se dřít. Napracoval jsem se v životě už dost. Užijme také trochu dobrých časů. A tak si sedím za stolem, korbel vína po pravici a kalamář po levici; a krásný, zbrusu nový sešit na mne otvírá svou náruč. Na tvé zdraví, milý hochu, a popovídejme si trochu! Dole hromuje má žena. Venku fičí severák a hrozí válka. Nech je být!

Jaké blaho, ty můj chlupáči, ty věčně žíznivý břicháči, sedět si tak pěkně tváří v tvář! (To mluvím s tebou, ty pijácká, krásně zarudlá papulko, ty zajímavá, smíchem zajíkavá bambulo s tím dlouhým burgundským nosem, jenž trčí jako věšák na klobouk.) Ale pěkně tě prosím, jenom to mi pověz, jaká podivná radost je to pro mne vidět tě opět, sklánět se sám a sám nad svou starou tváří, procházet se vesele jejími vráskami a jako z hluboké studny v mém sklepě (brr, čert vzal vodu!) vypít ze svého srdce doušek starých vzpomínek? Copak snění, to ještě ujde, ale psát o tom, o čem sním. Snít? Co to povídám? Mám přece oči pěkně dokořán, zvrásněné v koutcích, pokojné a posměvavé; prázdné sny, to nechávám jiným! Vypravuji, co jsem opravdu viděl, říkal a dělal. Není to dokonalé bláznovství? Pro koho to vlastně píši? Jistě ne pro svou slávu; nejsem přece hlupák, vím chválabohu dobře, zač stojím! Pro svá vnoučata? Co zůstane ze všech těch mých lejster za nějakých deset let? Moje panímáma na ně žárlí a pálí všecko, co najde. Pro koho tedy? No přece pro sebe! Pro svou vlastní potěchu. Byla by to má smrt, kdybych nepsal. Nejsem jenom tak nadarmo vnukem toho svého děda, který nemohl nikdy usnout, dokud si před spaním nepoznamenal, kolik korbelů vyzunkal a zase ze sebe vyžbluňkal. Musím si popovídat; a tady v Clamecy se v jazykových turnajích nikdy nevybiju dosyta. Musím se vymluvit, jinak mě všecko tísní jako toho holiče krále Lávry. Mám trochu prostořeký jazyk, a kdyby mě někdo slyšel, jistě bych neušel hranici. Ale tím hůř, na mou věru! Kdyby se člověk ničeho neodvážil, zalkl by se nudou. Rád si k večeru přežvýkám, jako ti naši velicí bílí volci, všecko, co jsem za den do sebe vsoukal. Jak je příjemné ohmatat, pohladit, pohrát si se vším, co člověk přes den myslel, viděl a nasbíral; vychutnat zobáčkem, okusit a znovu ochutnat, nechat rozplývat na jazyku a pomalu, pomalu polykat, vypravovat si zvolna všecko, co nebylo

možné v klidu smlsat, protože to člověk jen tak ve spěchu zachytil! Jak to lahodí, obcházet ten svůj malý vesmír a říkat si hrdě:

„Je můj! Tady jsem pánem a vladařem já. Není tady ani zima, ani mráz. Ani král, ani papež, ani války. Ani má stále hromující panímáma.“

No ale teď bych měl ten svůj vesmír trochu popsat!

Především mám sebe – a to je v celé věci nejlepší – mám sebe, Colase Breugnona, dobrého chlapíka, Burgunďana, člověka kulatých způsobů a kulatého bříška, daleko za prvním mládím, dobře odzvoněných padesát, ale ještě s páteří pevnou a zuby zdravými, s okem bystrým jako ryba a s vlasy pevně držícími v kůži, třebaže už zešedlými. Neříkám ovšem, že bych nebyl raději, kdyby byly tmavší, ani že bych ohrnoval nos, kdybyste mi nabídli, abych omládl o dvacet nebo o třicet let. Ale celkem vzato, je to přece jenom pěkné, taková padesátka! Jen se usmívejte, mládenečci! Nedožije se jí každý, kdo by chtěl. Myslíte, že to není nic, prohánět se za dnešních časů celých padesát let po cestách Francie? Pane Bože, kolik slunce a kolik dešťů nám, panečku, dopadlo na záda! Pekli jsme se, přepékali a zase deštěm zalévali! Do toho vylouhovaného pytle jsme nacpali něco slastí i strastí, kousků veselých i zlomyslných, zkušeností i bláznovství, sena i slámy, fíků i hroznů, ovoce zeleného i slaďounce uzrálého, růži i hloží, všech možných věcí viděných, vyčtených, věděných, nabytých, prožitých! A to všecko je v naší brašně nacpáno páté přes deváté. Jak těší hrabat se v tom! Ale počkej, Colasi! Hrabat se v tom budeme až zítra. Začnu-li dnes, jakživ to nedokončím. Zatím udělejme jenom soupis všeho toho svého zbožíčka.

Mám dům, ženu, čtyři kluky, dceru (provdanou, chválabohu!), zetě (bez toho to nejde!), osmnáct vnoučat, šedivého osla, psa, šest slepic a vepříka. No, jsem to boháč! Nasaďme si řádně okuláry a podívejme se na ty své poklady zblízka. O těch posledních mluvím však jenom tak, na památku. Zažily války, vojáky, nepřátele a také přátele. Vepřík byl nasolen, oslík kulhá, sudy jsou vypité, kurník vyjedený.

Ale ženu, tu mám, namoutě, tu věru mám! Jen ji slyšte, jak burácí. Na toto štěstí nelze zapomenout, ten krásný ptáček je můj, můj a jenom můj: já jsem jeho šťastným majetníkem. Saprlotský Breugnone! Celý svět ti ji závidí! Ale, pánové, stačí, řeknete-li slovo. Chcete-li ji někdo z vás, prosím, račte si posloužit! Je to žena hospodárná, čilá, čistotná a bezúhonná, zkrátka ctností plná (ale neztloustla z toho a já, hříšník, zpovídám se a vyznávám, že než sedm hubených ctností mám raději jeden baculatý hřích; ale buďme ctnostní, když to jinak nejde). Hoj, jak statečně si počíná, ta naše

Marie milosti prázdná; naplňuje celý dům svým kostnatým tělem, slídí, supí, hubuje, skučí, bručí a běhá od sklepa po střechu, prohání prach a šíří všude strach! Bude tomu pomalu třicet let, co jsme se vzali. Čert ví proč! Měl jsem rád jinou, ale ta se mi jenom vysmívala; tato zase chtěla mne a já jsem nechtěl ji. Bylo to tenkrát takové bledé tmavovlasé děvčátko a jeho tvrdé oči by mne byly zaživa snědly a pálily jako dvě kapky vody prožírající ocel. Ráda mě měla, tak hrozně ráda, že by z toho snad byla umřela. Když mě tak pořád pronásledovala (jsou ti muži hlupáci!), tak trochu ze soucitu, trochu z ješitnosti, hodně také z omrzelosti, abych se konečně zbavil té posedlosti (věru, neklamný prostředek!), udělal jsem to jako ten trumbela, který jenom proto, aby ho déšť nesmočil, do vody skočil: stal jsem se jejím mužem. A od té doby ji mám, mám tu vtělenou ctnost pěkně doma. A ona, ona se mi mstí, to sladké stvoření. Zač? Za to, že mě mívala ráda. Zblázní mě; aspoň by to chtěla; ale není nebezpečí; mám svůj klid tak rád a tak hloupý také nejsem, abych pro nějaké slůvko věšel smutně hlavu. Prší-li, ať si prší! Hřmí-li, přizvukuju. A když stará křičí, směji se. Proč by si nezakřičela? Jakým právem bych v tom mohl bránit té ženě? Nechci přece její smrt. Kde žena přebývá, tam ticha nebývá. Jen ať si zpívá svou, já si také zpívám svou. Dokud ji nenapadne zavřít můj zobáček (a toho se dobře střeží, ví, zač by toho byl loket), může si popěvovat, jak je jí libo: každý má svou písničku.

Ostatně, ať už jsou naše instrumenty sladěny nebo ne, zahráli jsme na ně spolu přece dost pěkné kousky: dceru a čtyři kluky. Všechny zdravé, údy správné: nešetřil jsem látkou ani prací. A přece z celé té líhně jediné děcko, v němž poznávám dokonale své sémě, je ta šelmička Martina, dcerka, liška podšitá! Ta mi dala něco starostí, než jsem s ní bez pohromy doplul k manželskému přístavu! Uf, puf, teď už dělá dobrotu! Spoléhat na to ovšem příliš nelze; ale to už není moje starost. Nastaral a naběhal jsem se pro ni už dost a dost. Teď je řada na mém zeti! Florimond, cukrář sladký, nechť si hlídá svou pícku! Hádáme se pořád, kdykoliv se vidíme; ale není druhého člověka, s kterým bych si tak dobře rozuměl. Hodná dcera, opatrná i v těch svých bláznovstvích a poctivá, pakliže poctivost zná bujný smích: neboť největším zlem pro ni je to, co je nudné. Práce se nebojí, práce, to je zápas, a zápas je radost. A má ráda život, ví, co je dobré, stejně jako já: je to má krev. Jenomže jsem jí vydal patrně příliš mnoho, když jsem ji plodil.

Chlapci se mi tak nepovedli. Matka k nim přimísila ze svého a těsto se srazilo. Ze čtyř jsou dva po ní: pobožnůstkáři, a k tomu ještě růženečkáři, každý v jiném ovčinci. Jeden se plete pořád mezi černokabátníky, faráře a potměšilce, a druhý je hugenot. Marně přemýšlím, jak jsem mohl vysedět takové kačery. Třetí je voják,

válčí a toulá se, ani nevím kde. A čtvrtý, ten není nic, docela nic: takový ubohý kramář, ztracený, beranovitý. Chce se mi zívat, jak si naň vzpomenu. Poznávám svou krev jenom u talířů, když sedíme, všech nás šest, kolem stolu. U stolu žádný nepodřimuje, jsme tam jedna duše jedno tělo; a je to krásná podívaná, když nás šest pracuje statně čelistmi, poráží oběma pěstmi chléb a spouští víno bez provazu a bez kladky do svých sklepů.

Po zařízení mluvme o domě. To je taky můj syn. Vystavěl jsem jej, kus po kuse (nejenom jednou, ale třikrát), na ospalém, tučném a zeleném, trávou, hlínou a hnojem pěkně vypaseném břehu Beuvronu, u vchodu do předměstí, u předmostí, ten schoulený baráček, jehož bříško omývá říční proud. Právě naproti se tyčí pyšná a štíhlá svatomartinská věž v krajkové suknici a květované náprsence, k níž z předměstí vedou černé a strmé starořímské schody jako k ráji. Můj domeček, hlemýždí zámeček, sedí za městskými zdmi; tak se stává, že město pokaždé, když z věže spatří na rovině nepřítele, zavře brány a nepřítel přijde ke mně. Rád si popovídám, ale bez takových návštěv bych se obešel. Obyčejně se seberu, odejdu a klíč nechám pode dveřmi. Ale když se vrátím, nejednou se stává, že nenajdu ani klíč, ani dveře: zbývají jenom čtyři holé stěny. To potom stavím znovu. Lidé mi říkávají:

„Ty hlupáku! Pracuješ pro nepřítele. Nech ten svůj krtčí brloh a pojď za hradby. Tam budeš v bezpečí."

Ale já odpovídám:

„Láry fáry! Je mi dobře tam, kde jsem. To vím, že za silnou zdí budu bezpečnější. Ale co bych viděl za silnou zdí? Zeď. Uschl bych tam nudou. Chci mít volné lokty. Chci mít možnost pěkně se natáhnout na břehu svého milého Beuvronu, a když nepracuji, dívat se ze zahrádky na odrazy vystřižené v klidné vodě, na kola, jež na hladině dělají ryby, a na chundelaté trávy houpající se u dna. Chci mít možnost zalovit si tam na udičku, vyprat si tam hadry a vylít do řeky nočník. A potom přece: ať bylo zle nebo dobře, vždycky jsem byl zde. Je příliš pozdě na to, abych měnil místo. Nic horšího se mně už nemůže stát, než co se mi stalo. Říkáte, že mi zboří dům ještě jednou? To je možné. Lidé dobří, vždyť já nehodlám stavět pro věky věků. Ale nepůjde to, u všech rohatých, tak snadno, vyrvat mě z místa, do něhož jsem zarostl. Vystavěl jsem domek dvakrát, vystavím ho třebas desetkrát. Ne že by mě to bavilo. Ale desetkrát víc by mě mrzelo měnit místo. Byl bych jako tělo bez duše. Vy mi nabízíte dům jiný, krásnější, bělejší, novější? Byl by pro mne tak veliký, že by na mně dělal faldy, nebo naopak by praskal jako šaty příliš malé. Ne, ne, milejší je mi můj."

Tak si zopakujeme: žena, děti a dům; popsal jsem celý svůj majetek? Zbývá mi ještě to nejlepší, co si nechávám na zákusek: své

zaměstnání. Jsem z bratrstva svaté Anny – truhlář. Při pohřbech a procesích nosívám cechovní hůl, na níž je vyřezáno, jak babička dobrého Pána Boha učí číst maličkou děvečku, Marii milosti plnou, když byla ještě drobeček. Vyzbrojen sekerou, rydlem a dlátem, s hoblíkem v ruce ovládám u své stolice sukovitý dub a hlaďounký ořech. Co z nich vytvořím? To není stejné; závisí to na náladě a na štědrosti kupců. Kolik a jakých tvarů spí schouleno nehybně v těch kusech dřeva! Chceš-li probudit Šípkovou Růženku, stačí, pronikneš-li – jako ten její milenec – hustým křovím. Ale krása, kterou já nalézám pod svým dlátem, není žádná upejpavá cimfrlínka. Milejší než taková nějaká hubená italská Diana, vpředu nic, vzadu nic, je mi burgundský kus nábytku s bronzovou patinou, pevný v kloubech, kyprý v tvarech, obtížený ovocem jako révový keř, taková nějaká krásná břichatá truhlice nebo skříň vyřezaná v bujné, drsné fantazii mistra Huga Sambina. Vykládám stěny lidských příbytků řezanými vlysy a římsami. Rozvíjím závity točitých schodů a pod mou rukou vyrůstají ze stěn jako jablka na sadě široké a pevné skříně a truhlice, přizpůsobené právě jen onomu místu, na něž jsem je naočkoval. Ale pohnutkou je mi, když mohu řezat do prkna to, co se směje a jásá v mé obraznosti, pohyb, výraz, hluboce prohnutou páteř, plné oblé hrdlo, květnaté závity, věnceví a nápady nejnemožnější; nebo také když mrknutím oka zachytím a hned přibiji na desku pitvornou tvář některého chodce. To já jsem vyřezal (a je to mé nejlepší dílo) pro potěchu svou i farářovu na kůru montréalského kostela ty lavice, na nichž je vidět dva občany, vesele popíjející a řehtající se před plnou konvicí, a dva lvy, řvoucí a vztekle se rvoucí o holou kost.

Pít a potom pracovat a pracovat a potom pít, jaký to krásný život! Vidím kolem sebe škarohlídy, jak bručí. Říkají, že jsem si to zvolil pěknou dobu na své zpívání, časy jsou dnes smutné. Není smutných časů, jsou jenom smutní, zamračení lidé. A z těch já chválabohu nejsem. Lidé že se okrádají? Jeden druhého že odírá, kde se dá? Tak tomu bude navěky. Ruku dám do ohně na to, že za čtyři sta let se naši pravnukové budou tahat za vlasy a odírat si kůži zrovna tak vztekle jako dnes my. Neříkám však, že nebudou znát čtyřicet nových způsobů, jak se to dělá lépe než dnes. Ale ručím za to, že nenajdou lepšího způsobu pití, ba pochybuji, že by to dovedli lépe než já dnes. Kdož to ví, co všechno budou ti čtveráci za čtyři sta let dělat? Možná že za pomoci bylinek meudonského faráře, toho jeho zázračného pantagruelionu, budou moci navštěvovat měsíc, kovárny, v nichž se kují blesky, a prameny, z nichž se spouští déšť, že se budou dokonce moci ubytovat v nebi a popíjet po sousedsku s bohy. Dobře tak, to půjdu s nimi. Což nejsou z mého semene a nevyšli z mého bříška? Jen se množte, drobotino! Kdo ví,

jestli za čtyři století bude vínko zas tak dobré?

Žena mi vytýká, že mám příliš rád tělesný požitek. Pravda, ničím nepohrdnu. Mám rád všechno, co je dobré, dobré papání, dobré vínko, krásné, kypré radosti, a také ty s pletí jemnější, vzdušné a hebce ochmýřené radosti, které zakoušíme při snění, to božské lenošení, v němž se přece vykoná tolik věcí! (Člověk je ve snu pánem celého světa, je mladý, krásný, dobyvačný, proměňuje celou zem, všemu navlas rozumí, dovede mluvit se stromy, se zvířaty i s bohy.) A rád mám ovšem také tebe, stará moje družko, která nikdy nezrazuješ, přítelkyně věrná, Práce! Jak je to milé, stát s nářadím v ruce u stolu a řezat, štípat, hoblovat a rýpat, hladit a dlabat, stloukat a pilníkem rovnat, křivit a dělit krásnou a pevnou hmotu, která se vzpouzí a vzdává, měkké a kypré ořechové dřevo, které se chvěje pod rukou jako pás víly, ta růžová a bílá, hnědá a zlatá těla našich lesních nymf, oloupených sekyrami o své závoje! Je to radost z jisté ruky, z vnímavých prstů, z těch silných prstů, z nichž vychází křehké umělecké dílo! Radost ducha, který ovládá síly zemské a který do dřeva, kovu i kamene vpisuje rozmarné nápady své ušlechtilé obraznosti. Cítím, že jsem vládcem v království svých snů. Pole mi dává své maso a vinice svou krev. Duchové mízy pěstují pro mé umění, prodlužují, nalévají, protahují a kolem dokola uhlazují krásné údy stromů, jež budu milostivě hladit svou dlaní. Mé ruce jsou poslušní dělníci, řízení mým nejlepším tovaryšem, mým starým mozkem, který však sám je mi podřízen a dělá jenom to, co se líbí mé fantazii. Kdo měl kdy lepší sluhy než já? Ó, jaký to krásný malý král! Což nemám tedy právo připíjet si na zdraví? A ovšem (nejsem nevděčný) také na zdraví svých poslušných poddaných. Pochválen budiž onen den, kdy jsem přišel na svět! Kolik je zde na této kulaté zemičce slavných věcí smějících se v oči a lahodících chuti! Veliký Bože! Život je tak dobrý! Marně se stále jimi krmím, pořád mám hlad, pořád ještě se po nich olizuji. Patrně jsem nemocen: po celý boží den se mi před tím stolem, který prostírají země a slunce, sbíhají sliny na jazyku.

Ale jsem já chlubil, brachu! Slunce již pohaslo a v mém vesmíru přituhuje. Ta setsakramentská zima vnikla ke mně až do pokoje. Pero mi klopýtá ve ztuhlých prstech. Pane Bože, odpusť mně hříšnému: ve sklenici mi zamrzá víno a nos mi nějak zesinal; ohavná barva, taková umrlá! Děsím se všeho, co je bledé! Hola, protřesme se trochu! Svatomartinské zvony hlučně vyzvánějí. Dnes je přece mariánský svátek! *„O Hromnicích zima mosty boří nebo naopak tvoří.“* Darebnice, přituhuje! Ale nešť, nebojme se jí! Pojďme ven, na silnici, postavit se jí tváří v tvář!

Krásný mráz! Stovka jehliček mě bodá do lící. Vítr, číhající za nárožím, vyskakuje a cloumá mi vousy. A hned je mi horko. Chvála

budiž Bohu vzdána, už zas mě polévá červená. Rád slyším pod nohou zvonit zmrzlou zem. Cítím se hned bujný a čilý! Proč jenom se všichni ti lidé tváří tak žalostně, tak mrzutě?

Jde se! Zvesela, zvesela! Sousedko, na koho se to tak mračíte? Na tu šelmu vítr, že vám odhrnuje sukně? Dobře tak, vždyť je mladý; že já už nejsem mlád! Zakusuje se do správného místečka, ten mlsný šibal, ví, kde hledat nejlepší sousta. Jenom trpělivost, kmotra, každý chce přece žít. A kam to vlastně spěcháte, jako by vám hořelo u zadku? Na mši? Chvála Bohu! Ten vždycky zvítězí nad zlým duchem. Smát se bude, kdo dnes pláče, a kdo mrzne, upeče se. No tak vida, už se smějete? Tak je to v pořádku. A kam že běžím já? Jako vy kmotra, jako vy: taky na mši. Ale ne k faráři. Já jdu na mši do polí.

Zastavuji se napřed u dcery pro svou malou Glodii. Chodíváme denně spolu na procházku. Je to má nejlepší přítelkyně, má ovečka malá, má žabička, švitořivá vlaštovička. Její něco přes pět let, čilejší než myšička a bystřejší než lištička. Jak mě spatří, hned za mnou běží. Ví, že mám vždycky plnou krosnu povídání; má je ráda stejně jako já. Beru ji za ruku.

„Pojď, bobku, půjdeme naproti skřivánkovi."

„Skřivánkovi?"

„Vždyť jsou dnes Hromnice. Či nevíš, že zrovna dnes se skřivan vrací z nebe?"

„A co tam dělal?"

„Letěl nám tam pro oheň."

„Pro oheň?"

„Pro ten oheň, který zahřívá sluníčko, pro oheň, který rozpaluje hrnec naší matičky země."

„Tak on byl pryč?"

„Ale ovšem; odlétl o Všech svatých. V listopadu každého roku odlétá rozehřát zase nebeské hvězdičky."

„A jak se potom vrátí?"

„Letěli pro něho tři malí ptáčci."

„Vypravuj."

Cupitá po silnici. Je teple zamotána do kabátku z bílé vlny a na hlavě má modrou čepici, takže vypadá jako sýkorka. Zimy se nebojí; ale její kulatá líčka jsou zarudlá jako panenská jablíčka a z nosíčku, podobného knoflíčku, jí teče jako ze studánky.

„Tu máš, ty knote, foukni a zhasni ty svíčky! Či je rozžíháš pro Hromnice? Dnes se na oslavu rozsvěcuje veliké světlo na nebi."

„Vypravuj, dědečku, o těch třech ptáčcích."

Rád se dávám prosit.

„Ti tři ptáčci se vydali na cestu. Tři stateční kamarádi: Střízlíček, Čermáček a náš přítelíček Skřivánek. Střízlíček, stále čilý a

neposedný jako malíček a pyšný jako páv, první spatří ve vzduchu krásný oheň, o nic větší než prosné zrnko letící po obloze. Rozlétne se k němu a křičí: ‚Já, já ho mám. To já!' A druzí křičí za ním: ‚Já, Já, Já!' Ale Střízlíček jej už v letu zachytil a letí s ním dolů jako šíp. ‚Pozor! Pozor! Hoří!' A Střízlíček jej překuluje z jednoho koutka zobáčku do druhého jako horkou kaši; nemůže to už vydržet, otvírá pusu, jazyk má celý spálený; vyplivne ohníček a schovává si jej pod křidélka. ‚Ouvej, to pálí! Křidélka hoří.' (Všimla sis těch jeho spálených skvrn a zkadeřeného peří?) Čermáček mu hned spěchá na pomoc. Zobáčkem chytá ohnivé zrníčko a klade si je opatrně na svou měkkou náprsenku. Ale krásná náprsnička rudne, rudne a Čermáček křičí: ‚Já toho mám už dost, dost! Spálil jsem si kabátek!' A tu přiletuje Skřivánek, náš statečný hošánek, chytá v letu plamen, který už utíkal nazpět k nebi, a rychle, přímo, přesně jako šíp dopadá k zemi a zobáčkem zahrabává to krásné zrníčko slunce do našich zmrzlých brázd a ty se hned rozplývají blahem."

Skončil jsem svou povídku. Teď žvatlá zase Glodie. Když jsme vyšli z města, posadil jsem si ji na záda, protože to jde do kopečka. Nebe je šedivé, sníh chrupá pod dřeváky. Keře a nuzné stromky s útlými údy jsou vystlány bělostným prachem. Kouř z chaloupek stoupá přímo k nebi, pomalý a modrý. Neslyšet nic než žvatlání mé žabky. Přicházíme na návrší. U nohou mám své město, opásané stuhami lenivé Yonny a čtveráckého Beuvronu. Třebaže je celé zasypané sněhem, zkřehlé, zchřadlé a zimou roztřesené, přece mi zahřívá srdce, kdykoli je spatřím.

Město krásných barev a mírných pahorků! Jako stébla slámy kolem hnízda se kolem tebe ovíjejí lehké linie pilně obdělávaných návrší. Protáhlá pásma zalesněných hor se měkce vlní v pěti nebo šesti řadách; v dálce se modrají: je to jako moře. Ale toto naše moře nemá nic společného s proradným živlem, který zmítal ithackým Odysseem a jeho družinou. Žádné bouře. Žádná úskalí. Vše je klidné. Jenom tu a tam jako by hluboký vzdech vypjal prs některého pahorku. A od jednoho hřebene vlny k druhému jdou přímé cesty, nechvátají a zanechávají za sebou jakoby zpěněnou brázdu. V dálce, na hřbetě vln, tyčí se stožáry vézelayského kostela svaté Magdalény. A zcela blízko, v zátočině klikaté Yonny, vystrkují bassevillské skály své kančí zuby z hustých lesů. A v klíně pahorků sklání zanedbané i vyšňořené město nad břehy svých vod zahrady, hradní zdi, své cáry i své šperky, špínu i ladnost svého protáhlého těla, a svou hlavu, na níž je jako koruna vsazeno cimbuří věže.

Obdivuji se té skořápce, jejímž jsem slimákem. Zvony mého kostela zaznívají údolím a jejich čistý hlas se rozlévá promrzlým a jemným vzduchem jako křišťálový proud. A zatímco se tak rozplývám blahem a nasávám jejich hudbu, hle, sluneční paprsek

protrhl šedivý závoj, zakrývající dosud oblohu. A právě v tom okamžiku tleská má drahá Glodie a volá:

„Dědečku, už ho slyším! Skřivánek, skřivánek!“

A tu já, jehož ten drobný svěží hlásek radostí rozesmál, ji objímám a povídám:

„Já ho také slyším. Skřivánek, posel jara.“

(V polovici února)

Obležení
čili
Pastýř, vlk a beránek

Mnoho beránků – vlkova smrt.

Můj sklep bude co nevidět prázdný. Vojáci, které nám poslal náš kníže pán, pan de Nevers, k naší ochraně, narazili právě poslední soudek. Neztrácejme času a pijme chutě s nimi! Pozbýt všeho, bezevšeho! Ale pozbýt všeho vesele. Není to poprvé! A je-li to vůle boží, nebude to naposledy.

Dobří hoši! Jsou smutnější než já, když jim říkám, že vína ubývá. Znám některé sousedy, kteří to berou tragicky. To já už nemohu, pro mne to není nic nového. Byl jsem za svého života příliš často v divadle; šašky už neberu vážně. Viděl jsem, co jsem na světě, takových hastrošů, Švýcarů, Němců, Gaskoňců, Lotrinčanů, bojovné zvěře s brněním na hřbetě a se zbraní v hrsti, hodoválků, papáčků a žroutů, vyhladovělých chrtů, vždy ochotných vyjídat pokojného občana! Kdo se kdy dověděl, zač vlastně bojují? Včera to bylo za krále, dnes je to pro Ligu. Dnes jsou to růženečkáři, zítra zas hugenoti. A jeden je jako druhý: ani ten nejlepší z nich nestojí za šibenici. Co nám to pomůže, jestliže nám dvůr vykrádá ten či onen zloděj? A co se týče toho, že zaplétají Boha do svých ničemností… oj, kakraholte, Boha nechte, lidé dobří, na pokoji! Ten má svůj rozum. Svrbí-li vás kůže, ohřebelcujete se sami, Bůh vás nepotřebuje. Pokud ho znám, ví, jak na to. Poškrábe se, když se mu zlíbí, sám.

A nejhorší je, že by chtěli také mne přinutit, abych se o něho otíral! Pane na nebi, ctím tě myslím, třebaže se nechci chlubit, že se nejednou za den potkáváme, má-li pravdu to přísloví, to dobré galské přísloví: *Kdo dobré víno pije, s Bohem v přátelství žije.* Ale nikdy by mě nenapadlo říci tak jako ti licoměrníci, že tě dobře znám, že jsi můj bratranec, že ty a já, my jsme dva, jak se říká. To mi jistě spravedlivě doznáš, že tě nechávám na pokoji; a jediné, co na tobě žádám, je, abys také ty mne nechal na pokoji. Máme oba dost práce s pořádkem ve svých domech, ty ve svém vesmíru obrovském a já v tomto svém malém. Učinil jsi mne, Pane, svobodným! Splácím ti stejnou mincí. Ale ti ničemové zde žvaní, že prý ti dělám advokáta, že prý tě obhajuji, říkám prý, jak ty chceš být pojímán, a toho, kdo tě pojímá jinak, prý prohlašuji za tvého i

svého nepřítele! Svého? Kdepak! Já nepřátele nemám. Všichni lidé jsou mi přáteli. Bijí-li se, je to jejich starost či radost. Já se takovým zábavám včas vyhnu. Ovšem, jestliže mohu. Ale to je právě to, že oni nechtějí, ti lotři mizerní. Nejsem-li nepřítelem jednoho, znepřátelím si druhé dva. Dobře tedy: mám-li být, protože jsem mezi dvěma tábory, vždycky bit, bijme taky! Proč ne? Než jenom kovadlinou, kovadlinou a pořád jenom kovadlinou, buďme kovadlinou, ale potom i kladivem.

Ale kdo mi poví, proč byla stvořena všechna ta hovádka, ti šlechtilupiči, ti politici a šlechtici, kteří jsou zároveň biřici naší milé vlasti a kteří zpívají stále o její slávě, ale prázdní vlastně její kapsy; nenasytové, kteří nemají dost na tom, že shrabují naše oboly; chtěli by zahrabat i cizí stodoly, ohrožují celou Evropu, strkají nosy do harému sultánova, polovici země by chtěli zaujmout a nedovedli by do ní zasadit ani zelnou hlávku! Ale klid, příteli, nezlob se zbytečně. Všecko je dobře tak, jak to je… s nadějí, že si to jednou zařídíme lépe (a to bude hned, jak jen to bude trochu možné). Není nikdy tak zle, aby nebylo zas dobře, a všecko, i to nejhorší, bývá na něco dobré. Slyšel jsem, že jednou dobrý náš Bůh (ale, Pane můj, mluvím dnes pořád jenom o tobě!), procházeje se s Petrem, spatřil v Betlémě, v předměstí města Clamecy, k smrti se nudící ženu, která seděla na prahu domu. Nudila se tak, že Otec náš v dobrotě svého srdce vyhrábl prý z kapsy stovku blešek a hodil je na ni, řka: „Vezmi, dcero má, a bav se!“ A žena, probuzená z nudy, jala se lovit; a pokaždé, když chytla jedno z těch zvířátek, spokojeně se smála. Je to jistě stejné milosrdenství, když nás nebe, aby nás rozptýlilo, obdařilo touto dvounohou zvěří, vyjídající nám zásoby. Buďme tedy jaří, staří! Ta kousavá havěť je, jak se zdá, známkou zdraví. (Havěť, to jsou naši páni.) Buďme rádi, kamarádi, neboť nikomu se v takovém případě nedaří líp. A potom taky, povídám vám (pěkně do ucha): „Jenom trpělivost! My jsme na tom líp. Zima, mrazy, polní i nádvorní škodná má svůj čas: jak přijde, tak pojde. Dobrá země však zůstává a my na ní, abychom ji oplodnili. Jediný vrh a všechny škody budou napraveny. A do té doby vypijme svůj soudeček do dna! Je nutné připravit místo pro nové vinobraní.“

Dcera Martina mi říkává:

„Ty jsi takový fanfarón. Když tě člověk slyší, řekl by, že se živíš jenom hubou: lelkovat, žvanit jak o závod, zívat žízní, troubit na mráz. Řekl by, že žiješ jenom pro pitky a piješ jako duha; a ty přece nevydržíš jediný den bez práce. Chtěl bys, aby tě měli za potrhlého hlupáka, za marnotratného neřáda, který neví, ani co do váčku sbírá, ani co z něho vybírá. A přece bys onemocněl, kdyby přes den u tebe hodinu za hodinou všechno neklapalo stejně jako hrací orloj. Víš téměř na halíř, co jsi vydal od loňských velikonoc, a není

člověka, který by tě napálil. Neviňátko, zbrklá hlava! Beránek ubohý! Chamouxský beran! Tři takoví stačí, aby zadávili vlka.“

Směju se a ani té dobré vyřídilce neodpovídám. Má pravdu ta holka! Ale nemá pravdu, že to říká. Jenže žena zamlčí jenom to, co neví. A tahle mě zná; vždyť jsem ji zplodil. No tak, Breugnone, přiznej se, hochu: marně děláš ztřeštěnosti, dokonalým bláznem nebudeš nikdy. Toť se ví, máš v sobě, jako přece každý, trochu bláznovství a ukazuješ je, když sám chceš; ale zas je pěkně schováš, když je ti třeba volných dlaní a jasné hlavy pro práci. Tak jako všichni Francouzi máš smysl pro pořádek a rozum zakotven v palici tak, že ze sebe můžeš pro zábavu dělat potrhlého. Nebezpečí je v tom leda pro ty ubohé hlupáky, kteří na tebe hledí s otevřenou hubou a rádi by tě napodobili. Velkolepé proslovy, hřímavé verše, krkolomné plány, to je rozkoš: člověk se nadchne, zanítí, vzplane. Ale vytopíme při tom jenom třísky a polena si uchráníme pěkně na hromadách v dřevníku. Fantazie hýří a je pěknou podívanou pro rozum, který po ní, pohodlně usazen, spokojeně pokukuje. Všechno je mi potěchou. Divadlem je mi vesmír; nehybně sedím v lenošce, dívám se na tu komedii, tleskám obratným chvastounům nebo zas potrhlým šaškům, raduji se z turnajů i z královských slavností, volám „repete!“ na lidi, kteří se mlátí po hlavách. Je to přece pro naši radost! Abych ji zvětšil, tvářím se, jako bych se do té švandy pletl a věřil tomu. Ale ani ve snu mě to nenapadá, kdepak, věřím na chlup jenom tolik, kolik je mi třeba k zábavě. Tak taky poslouchávám pohádky. A nejenom o vílách a o dracích! Tam nahoře, v nebeské říši, je mocný pán. Velice si ho vážíme; jde-li našimi ulicemi, s křížem vpředu, s korouhví a s modlitbami, halíme zdi svých domů do bílé látky. Ale po straně. Ty žvanile, pozor na jazyk! To zavání kacířskou hranicí. Pane můj, slova jsem neřekl! Uctivě před tebou smekám beranici.

(Koncem února)

Osel, když spásl louku, řekl si, že ji už není třeba hlídat, a tak šel vyjídat (chci říci hlídat) některou jinou louku sousední. Posádka pana de Nevers odtáhla dnes ráno. Byl to požitek dívat se na ně, jak jsou vypaseni jako vepříci. Byl jsem hrdý na naši kuchyni. Rozešli jsme se, srdce na jazyku a jazyk medový. Přáli nám roztomile a dvorně všechno nejlepší, abychom měli krásné obilí a réva aby nám nepromrzla.

„Pracuj pilně, strýče,“ řekl mi Fiakr Bolakr, šikovatel u mne ubytovaný. (Říká mi „strýče“, a zasloužil jsem si to plně: Mým strýcem je jistě ten, kdo mne nacpe každý den.) „Nešetři sil a běž ostříhat vinici. O svatém Martinu se vrátíme pít.“

Dobří kluci, vždycky ochotní pomoci počestnému člověku, když

se u stolu potýká s korbelem.

Člověk se cítí lehčím od toho času, co odešli. Sousedé opatrně vyhrabují skrýše. Ti, kteří v posledních dnech ukazovali postní tváře a hekali hladem, jako by měli v panděru žravého vlka, vyšťourávají teď pod slámou na půdě nebo pod zemí ve sklepě, čím by tu hladovou potvůrku nasytili. Není nuzáka, který by při neustálém bědování, že zhola nic už nemá, nenašel nějaký prostředeček, jak by si někde v ústraní uchoval nejlepší své vínko. Já sám (ani nevím, jak se to stalo), sotvaže můj host Fiakr Bolakr vytáhl paty (doprovodil jsem ho až na obvod Židovské čtvrti), vzpomněl jsem si na bečičku chabliského vínka, zapomenutou omylem pod koňským hnojem, aby byla pěkně v teple. Zkormoutilo mě to velice, jak si jistě sami domyslíte; ale když se zlo už stalo, stalo se a dobře se stalo a nezbývá než smířit se s ním. A já se s ním smiřuji docela dobře. Bolakre, synovče milý, ach, oč jste byl oloupen, o jaký nektar, o jakou vůni! Ale nic z toho neztrácíte, příteli drahý, nic z toho neztrácíte: piju na vaše zdraví!

Chodí se na sousedské návštěvy z domu do domu. Každý ukazuje, co našel ve sklepech, a blahopřejí si navzájem, mrkajíce na sebe očkem jako augurové. Vypravují si také o svých škodách a ranách (o všech poškozených místních pannách). Pohromy sousedů baví a utěšují nad pohromami vlastními. Vyptávají se na zdraví ženy Vincence Pluviauta. Po každém pobytu vojska v obci tato statná vlastenka rozšíří zvláštní náhodou objem svého pasu. Všichni blahopřejí šťastnému otci, obdivují se úžasné plodnosti jeho ledví, veřejně vyzkoušených, a já dobrácky, jenom tak ze žertu, bez špatných myšlenek, poklepávám na bříško toho šťastného čtveráka a povídám mu, že jeho dům, jediný v obci, ukazuje plné břicho, zatímco ostatním v něm kručí. A všichni se tomu po právu smějí, ale docela nenápadně, jako blázni, od ucha k uchu. Ale Pluviaut mi mé poklony má za zlé a říká, že bych lépe udělal, kdybych si hlídal vlastní ženu. Na to jsem mu odpověděl, že co se té týče, její šťastný majitel může klidně spát a nemusí se nijak bát, že mu jeho poklad někdo vezme. Všichni mi v tom dali za pravdu.

Ale máme tu již masopust. A tomu je třeba vzdát čest, třebaže jsme tak uboze zásobeni. Jde přitom o dobrou pověst města a nás všech. Co by se řeklo o Clamecy a o našich slavných uzenicích, kdyby nás ostatky zastihly bez hořčice? Je slyšet škvíření v troubách a libá vůně mastnot napájí vzduch na ulicích. Naskočte, lívance, ještě víc, naskočte pro mou Glodii!

Tram-tramtara-tam bubínků, tí-lí-ti-lili fléten. Smích a povyk. To jsou pánové ze Židů, přijíždějí s vozem navštívit Řím.[1]

V čele si vykračuje hudba a halapartníci jí davem razí cestu dlouhými nosy. Jeden nos jako trouba, jiný jako kopí, nosy jako

lovecké rohy, nosy jako trumpety, jiné zježené trny jako kaštany, jiné s ptáčkem na špičce. Vrážejí do zevlujících diváků, hrabou se v sukních písklavě vřískajících děvčat. Ale všechno to ustupuje a prchá před králem všech nosálů; ten je průbojný jako beran a veze svůj nosánek jako moždíř na kolečkách.

Za nimi jede vůz krále Masopustu, vládce všech postících se. Postavy zsinalé, zelené, vychrtlé, mnišské, zakaboněné, drkotající se v kápích nebo s rybími hlavami. To je vám ryb! Tento zde drží v každé hrsti okouna nebo kapříka, jiný mává na vidlici špejlem upečených mřínků; třetí se holedbá štičí hlavou, z jejíž tlamy trčí bělice, a pilou si rozřezává břicho plné ryb. Je mi z toho na nic. Někteří si prsty roztahují otevřená ústa a dusí se vejci, která nemohou prolézt. Vlevo, vpravo i na voze soví masky, mnišské kutny a rybáři loví na udice uličníky, kteří poskakují jako kůzlata, otvírají přitom huby, aby chytili a v letu schroustali cukroví nebo cukrem polévané pečivo. A vzadu tančí čert oblečený jako kuchař; v ruce mává vařečkou a velikou naběračkou; cpe nějakou hnusnou kaši do zobáku šesti bosým odsouzencům uvázaným v řádce za sebou a vystrkujícím mezi příčkami dlouhého žebře rozšklebené hlavy v nočních čepicích.

Ale teď jdou triumfátoři, hrdinové dne! Na trůně ze šunek, pod baldachýnem z uzených jazyků přijíždí královna Uzenic s korunou z buřtů a na krku růženec z navlečených klobás, s nimiž si koketně pohrávají její prsty, tlusté jako uzenky; provázena je svými zbrojnoši, jelity a jitrnicemi, našimi clamecyjskými uzenicemi, jež plukovník Jelítko vede k vítězství. Vyzbrojeni vidlicemi a špikovačkami vypadají velkolepě, jak se tak lesknou mastnotou. A rád mám také ty hodnostáře, jejichž břichem je polévkový kotel a tělem vypečená paštika; nesou jako tři králové jeden kančí hlavu, druhý máz rudého vína, třetí zas dijonskou hořčici. Za hřmotu plechů, poklic, cedníků a pánvic přijíždí na svém oslu, provázen hlučným smíchem, král paroháčů, přítel Pluviaut. Vincenc, je to on, byl zvolen! Sedí na oslím hřbetě tváří k ocasu, na hlavě má vysoký turban, v hrsti pohárek a naslouchá své gardě pištců, rohatých čertů, kteří s hákem nebo s bidlem na rameni roztrubují jasným hlasem a bez obalu, řečí každému srozumitelnou, jeho historii a slávu. Tváří se moudře, nijak není na to nestydatě pyšný; nevšímavě pije, řádně si přihýbá; ale když jede kolem některého bytu proslulého stejným osudem, nadzdvihuje sklenici a křičí: „Holahej, brachu, na tvé zdraví, kolego!“

Konečně uzavírá průvod hezká dívenka: nové roční období. Čerstvé svěží děvče, růžové a usměvavé, s hladkým čelem a světlými, mírně zkadeřenými vlasy, s věncem z prvosenek, žlutých a jasných, a se zelenými lískovými jehnědami křížem přes malé oblé

prsy. Na opasku plný zvonivý váček a v rukou koš; zpívá, zvedá bledá obočí, široce otvírá jasné blankytné oči; ústa se jí krouží do O nad zoubky ostrými jako nožíky; zpívá útlým hláskem jako vlaštovička, která se teď již zakrátko vrátí. A po jejím boku, na vozíku taženém čtyřmi silnými bílými voly, děvčátka v květu mládí, zrovna taková, jak je mládenci mají rádi, veselé krasotinky s půvabným pučícím tílkem, a děvčata v dospívajícím, kráse nepřejícím věku, vyčouhlá sem tam jako mladé stromky. Každé z nich něco chybí; ale to ostatní by bylo dobrým soustem. Hezoučké škaredy! Nesou v klecích tažné ptáky nebo nabírají z koše královny jara a rozhazují zevlujícím dětem pamlsky a kouzelné kornoutky, v nichž jsou papírové čepice, suknice, cukrátka, tištěná proroctví, milostné verše – anebo také parohy.

Když přijely na konec tržiště, nedaleko věže, dívenky seskákaly z vozu a tančí na hlavním náměstí s písaři a s tovaryši. A Masopust, Karneval a král paroháčů zatím pokračují ve své triumfální cestě, zastavují se každých dvacet kroků, aby lidem pěkně od plic pověděli pravdu nebo taky aby ji hledali na dně sklenice.

Na tvé zdraví do sytosti!
Rozejdem se v střízlivosti?
To snad ne! To snad ne.
Burgunďané přece nejsou blázni,
aby před rozchodem nesmočili jazyk
v dobré vinné lázni!

Ale zaléváš-li jej příliš, jazyk nakonec ztěžkne a bujnost ochabne. Nechávám přítele Vincu i s jeho průvodem na nové zastávce, ve stínu kterési krčmy. Den je tak krásný, že není možné zůstat uvězněn jako v kleci. Pojďme se nadýchat čerstvého vzduchu do polí!

Můj starý přítel farář Chamaille taky přijel na vozíku s oslicí pohodovat u pana arciděkana od svatého Martina a teď mě zve, abych ho kus cesty doprovodil. Beru s sebou také Glodii. Lezeme do té třasotiny. Pohni, herko! Je tak malá, že navrhuji, abychom ji vzali do vozu, mezi mne a Glodii. Bílá cesta se táhne do dálky. Ustarané slunce podřimuje; zahřívá se v teple svého ohně víc, než hřeje nás. Oslice také usíná, zastavuje se a přemýšlí. Farář ji rozzlobeně pobízí těžkým čmeláčím hlasem:

„Madelon!“

Oslice se otřese, zaplete tenkýma nožkama, šněruje chvíli mezi vyjetými kolejemi, ale znovu se zastavuje, uvažuje a nic nedbá na naše spílání:

„Och, ty zlořečená bestie! Kdybys neměla na zádech to znamení

kříže,“ nadává Chamaille a mastí jí při tom stehna koncem hole, „zlámal bych ti ten klacek o hřbet!“

Abychom si odpočinuli, zastavujeme se u první hospody, v zatáčce cesty, která se pak již svažuje k bílé vísce Armes, zrcadlící v jasu vody všechny své vábné svody. Na blízkém poli tančí děvčata kolem velikého ořechu, široce košatého, tyčícího své černé větve a pyšnou bezlistou kostru k pomoučenému nebi. Pojďme si zatancovat! Přinesly tam kmotřičce stračce masopustní buchtu.

„Heleď, Glodie, heleď na tu čeleď, jak se ta stračka Kačka v bílé náprsničce tam nahoře, docela nahoře, z kraje svého hnízda kouká dolů! Všetečka zvědavá! Aby nic neuniklo jejími kulatému očku a jejímu žvanivému jazýčku, staví si domeček bez dveří a okéneček, docela na vršíčku, na dosah každému větříčku. Je zmrzlá, promoklá, co na tom? Jen když všechno vidí! Je špatně naladěná, vypadá, jako by nám říkala: ‚Co si počnu s vašimi dary! Hlupáci, odneste si je zas! Či myslíte, že kdybych měla chuť na vaše buchty, nedovedla bych si je u vás vzít sama? Jíst to, co dostanete, to přece netěší. Chutná mi jenom to, co sama ukradnu.‘“

„Proč jí tedy dávají tu buchtu, tak krásně opentlenou? Proč, dědečku, přejí veselý masopust takové zlodějce?“

„Protože, vidíš, v životě je rozumnější žít se zlými v dobrém než ve zlém.“

„Nono, Colasi Breugnone, to ji učíš pěkným věcem!“ bručí farář.

„Neříkám jí, že by to bylo pěkné, říkám jí, že to tak každý dělá, a ty faráři, ty první. Koulej si očima, jak je ti libo. Když máš co dělat s některou ze svých zbožných oveček, které všecko vidí, všecko vědí a všude strčí nos, které mají ústa jako pytel plný zloby, přece se neodvážíš tvrdit, že jim neucpeš zobák buchtami, abys je umlčel!“

„Ach, Bože, kdyby to stačilo!“ volá farář.

„Pomlouval jsem tu Kačku stračku; je lepší než mnohá ženská. Její jazyk je aspoň někdy dobrý.“

„A kdy, dědečku?“

„Když se blíží vlk, straka křičí.“

A tu, právě při těch slovech, se všetečka straka rozkřičela. Nadává, peskuje, bije křídly, poletuje, zasypává spíláním nevím koho, nevím co, kdesi v údolí u Armes. Na kraji lesa jí týmž tónem, zlobivým a hašteřivým, odpovídají její opeření kamarádi: sojka Majka a havran Ivan. Lidé smíchem řičí a hlučně křičí: „Vlk, vlk!“ Nikdo tomu nevěří. Přece však se rozhlížejí (věřit je dobré sice, vidět však mnohem více). A co vidí? Lidé dobří! Tlupu ozbrojených lidí, ženoucích se klusem do kopečka. Poznáváme je, jsou to ti sakramenti, vézelayští vojáci: když viděli, že naše stráže slaví masopust, myslili si, že čapnou straku (ale ne tuto zde) v hnízdě!

To víte, že jsme se na ně dlouho nedívali! Každý křičí: „Spas se,

kdo můžeš!“ Tlačenice, strkanice. Každý upaluje, jen se za ním práší, po cestě, po polích, ten po břiše, ten zas po zadnici. My tři – hup do vozíku s oslicí. A Madelon, jako by rozuměla, rozbíhá se jako střela a farář ji mrská ráz na ráz, neboť v tom rozčilení úplně zapomněl, jakými ohledy je vázán ke hřbetu oslice poznamenané křížem. Ujíždíme středem proudu skučivě ječících lidí a pokryti prachem a slávou vjíždíme do Clamecy, jistě první, za sebou v patách ostatní utíkající. A stále tryskem: vozík poskakuje, Madelon se již země nedotýká a farář ještě pořád mrská holí; tak projíždíme předměstím a křičíme: „Nepřítel se blíží!“

Lidé se napřed smáli, když nás viděli ujíždět. Ale brzy pochopili. Za chvíli to bylo jako v mraveništi, když do něho strčíš hůl. Každý běhal, vcházel, vycházel a zase vcházel do domů. Muži se ozbrojovali, ženy balily, věci se kupily v nůších a na kárách; celé předměstí opouštělo své domácí bůžky a spěchalo k městu, do ochranných zdí. Pištci neodložili ani masky, rohatí, drápatí, břichatí, jeden jako Gargantua, jiný jako Belzebub, všichni se rozběhli k šancím, ozbrojeni háky a kopími. Všechno šlo tak rychle, že když předvoj těch pánů z Vézelay dorazil k městským zdem, mosty byly již zdviženy a za příkopem zbylo jenom několik chuďasů, kteří, jelikož neměli co ztratit, nespěchali se záchranou, a král paroháčů, náš přítel Pluviaut, zapomenutý tam svou gardou. Plný až po krk a kulatý jako Noe, chrápal na svém rezavém oslu, drže se ho pevně za ocas.

Zde vidíte, jak výhodné je octnout se tváří v tvář nepříteli francouzskému. Jiní tupohlavci, Němci, Švýcaři nebo Angličané, kteří mají chápavost jenom v dlaních a teprve o Vánocích porozumějí tomu, co jste jim řekli o Všech svatých, byli by si mysleli, že je to jim pro posměch; a ani zlámanou grešli bych nedal za kůži toho chudáka Pluviauta. Ale mezi našinci si rozumíme: ať přijdeš, odkud chceš – z kraje lotrinského, tourského, champagneského nebo bretonského, ať jsou to beauceské husy, beaunské oslice anebo vézelayští zajíci, popereš se, potlučeš se, ale dobrý žert se líbí každé veselé francouzské kopě. Když spatřil našeho Siléna, celý nepřátelský tábor se rozchechtal ústy i nosem, hrdlem i bradou, srdcem i břichem. A při všech svatých, když jsme viděli, jak se smějí, váleli jsme se smíchem po celých hradbách také my. Potom jsme na sebe přes příkopy pokřikovali veselé nadávky, jak to dělával Ajas a Hektor Trojský. Ale naše byly šťavnatější a mastnější. Rád bych je tu zaznamenal, ale nemám na to kdy; přece však je sepíši (jen trpělivost) ve sbírečce, kterou skládám již dvanáct let a v níž budou nejlepší a nejchlupatější vtipy a žerty, jaké jsem kdy slyšel, řekl nebo četl po čas svého putování tímto slzavým údolím (bylo by škoda, opravdu škoda, kdyby zanikly). Při pouhé

vzpomínce na ně se mi břicho natřásá, takže jsem teď při psaní udělal kaňku jako baňku.

Když jsme se dosyta nakřičeli, bylo třeba jednat (vymluvit se a pak jednat, to vždycky zotaví). Ani oni, ani my jsme neměli nijak naspěch do hrdinských činů. Oni propásli svou chvíli a my jsme byli v bezpečí; neměli ani nejmenší chuť škrábat se na hradební zdi; snadno se přitom zláme vaz. Přece však bylo stůj co stůj nutné něco dělat, nezáleží na tom co, jenom když je to něco. Zapaloval se prach, trochu se bouchalo, tu a tam se vystřelilo: Chceš? Eh, tu máš! Nikomu to neublížilo, vyjma vrabce. Seděli jsme klidně, opřeni zády o zeď pod ochozem; počkali jsme, až ty jejich pecky přeletí, a vystřelili jsme zase své, ale nemířili jsme ovšem (není radno příliš se ukazovat). Nikdo se neodvážil vyhlédnout, leda když bylo slyšet řev jejich zajatců: bylo jich jistě tucet, mužů i žen z předměstí, postavených nikoli předkem, ale zadkem k městským zdem a dostávali výprask. Křičeli, jako by je na vidle bral, ale bolest nebyla tak hrozná. Abychom se pomstili, chodili jsme pěkně v bezpečí kolem náspů a mávali nad hradbou šunkami, jelity a uzenicemi napíchnutými na kopích. Slyšeli jsme vzteklý a závistivý křik svých obléhatelů. To byl pro nás osvěžující nápoj; a abychom ho ani kapku neztratili (máš-li co dobrého v hrsti, ohryzej to až do kosti), jakmile přišel večer, rozestavili jsme si pod jasným nebem na hradebních náspech, ale za ochrannou zdí stoly obtížené jídlem a pitím, a hodovali jsme s velikým hlukem, zpívali a připíjeli na zdraví Masopustu. Ti za zdí mohli při tom pojít vztekem. Tak uběhl celý den velice pěkně a celkem nic ho nerušilo. Leda snad to, že jeden z našich, tlustý Hadrář Blechatý, když se chtěl v podroušení projít se sklenicí v ruce, aby je pozlobil, dostal ránu z muškety, která nadělala omáčku jak z jeho sklenice, tak z jeho palice. My zase jsme v odplatu zato zmrzačili jednoho či dva z jejich lidí. Ale to nijak nezkalilo naši dobrou náladu. Je přece známo, že bez několika rozbitých hrnců se neobejde žádné pořádné posvícení.

Chamaille čekal na noc: chtěl za tmy vyjít z města a vrátit se domů. Marně jsme mu domlouvali:

„Příteli, příliš se odvažuješ. Počkej raději, až bude po všem. Bůh se o tvé farníky postará.“

Odpovídal nám:

„Mé místo je mezi mými ovečkami. Jsem pravice Páně; a nebudu-li tam, Bůh bude bezradný. Nebude bezradný tam, kde budu já, to pravím vám.“

„Věřím, věřím,“ řekl jsem mu, „to jsi dokázal již tenkrát, když hugenoti obléhali tvou zvonici a ty jsi pořádným kamenem zabil jejich papežožroutského kapitána.“

„To ho věru překvapilo, toho pohana," řekl farář. „A mne také. Jsem dobrák a nerad vidím krev. Je to hnusné. Ale čert ví, co vám vjede do těla, jakmile jste mezi blázny. Člověk se promění ve vlka."

Řekl jsem:

„To je pravda: stačí octnout se v davu, abys ztratil hlavu. Sto mudrců dává jednoho blázna a sto skopců jednoho vlka. Ale když už tak o tom mluvíme, řekni mi přece, faráři, jak srovnáš ty dvě morálky – morálku člověka, který žije sám tváří v tvář se svým svědomím a přeje si mír pro sebe i pro druhé, a morálku lidských stád, států, které činí ctnost z války a ze zločinů? Která z nich pochází od Boha?"

„To je mi, k čertu, krásná otázka! Obě přece. Všecko pochází od Boha."

„Ale to potom neví Bůh, co chce. Já však spíše myslím, že on to ví a nemůže. Má-li co dělat s jediným člověkem, je to lehké: snadno si vynutí poslušnost. Ale jak je člověk v houfu, Bůh s ním mnoho nesvede. Co může on sám proti všem? To potom je člověk spoután se zemí, svou matkou, a ta mu vdechuje svého dravčího ducha. Vzpomínáš si ještě na tu pohádku od nás, v níž jsou lidé některé dny vlky a potom si zas navlékají lidskou kůži? Naše staré pohádky toho vědí mnohem víc než tvůj brevíř, faráři. Ve státě se každý člověk vrací do své vlčí kůže. A státy, králové a ministři se marně převlékají za pastýře a marně o sobě ti lotři lotrovští říkají, že jsou z rodu velikého pastýře, toho tvého Dobrého Pastýře; jsou to vesměs rysi a býci, chřtány a břicha, jež nikdy nic nenasytí. A proč? Aby byl nasycen nesmírný hlad země."

„Blouzníš, pohane," řekl Chamaille. „Vlci jsou právě tak tvorové boží jako všechno ostatní. Bůh stvořil všecko k našemu dobru. Což nevíš, že sám Ježíš stvořil prý vlka, aby hlídal v zahrádce jeho svaté matky Panny Marie před kozami a kůzlaty zelné hlávky? Právem tak učinil. Skloňme se před jeho moudrostí. Pořád si naříkáme na silné. Ale, příteli milý, kdyby se slabí stali králi, ještě mnohem hůř by bylo. Čili: všecko je to dobré, vlci i skopci; skopcům je třeba vlků, aby je hlídali, a vlkům skopců, neboť jíst se přece musí! A proto tedy, milý Colasi, jdu hlídat své zelí."

Vykasal si kleriku, vzal hůl a vykročil do tmavé noci; dojatě mi svěřil Madelon.

Následující dny to už nebylo tak veselé. Hýřili jsme prvního večera bez rozumu, bez rozvahy, z pouhého frejířství, z hýřivosti a z hlouposti. Zásoby byly víc než ztenčeny. Bylo nutné utáhnout si řemen; utáhli jsme si jej tedy. Ale pořád jsme se tvářili náramně furiantsky. Když byla jelita snědena, nadělali jsme nová ze střev nacpaných otrubami a z provazů namočených ve smole; nastrčili jsme je na háky a dráždili jsme nepřítele. Ten však, chytrák,

prohlédl naši lest. Jedna koule protrhla kterési jelito právě uprostřed. A kdo se pak nejvíce smál? My ne! Aby nás nadobro zničili, usmyslili si ti potvorníci, když nás viděli lovit z hradeb v řece udicemi, že nad a pod stavidly natáhnou veliké sítě a vychytají nám všecky rybičky. Marně náš arciděkan zapřísahal ty špatné křesťany, aby nám nebránili zachovávat půst. Protože jsme neměli ryby, nezbylo nám nic jiného než trávit z vlastního tuku. Byli bychom ovšem mohli poprosit o pomoc pana de Nevers. Ale abych nic nezapřel, nespěchali jsme nijak s tím, abychom znovu krmili jeho vojsko. Nestálo nás to tolik, když jsme nepřítele měli před hradbami, kolik by nás to stálo, kdybychom měli přítele v městě. A tak dokud jsme se bez nich mohli obejít, mlčeli jsme; bylo to tak nejlepší. Nepřítel taky se choval dost opatrně, aby je nepřilákal. Milejší nám oběma bylo dohodnout se ve dvou, bez třetího. Začali jsme tedy bez nejmenšího chvatu vyjednávat. V obou táborech se zatím žilo velice pořádně: časně se chodilo spát, pozdě se vstávalo, celý den se hrálo v kuželky a kostky, zívalo se více nudou než hladem, zkrátka podřimovalo se tak, že i při tom půstu jsme tloustli.

Chovali jsme se co nejklidněji. Ale těžko bylo uhlídat přitom děti. Ta holota stále běhá, křičí, směje se a piští; pořád se ukazovaly, lezly na hradby, vyplazovaly na nepřítele jazyk a bombardovaly ho kamením; měly celé dělostřelectvo z bezových pukaček, provázkových praků a naštípnutých holí… pim – pam a bác do hromady! A ti opičáci se řehtají, až se za břicha chytají; a kamenovaní přísahají vztekle, že je všechny pobijí. Křičeli na nás, že první z těch darebáků, který vystrčí nos nad hradby, bude zastřelen. Slíbili jsme, že je budem hlídat; ale marně jsme je tahali za uši a spílali jim; unikali nám mezi prsty. A vrcholem všeho bylo (podnes se třesu), když jednoho krásného večera slyším křik: Glodie! (No ne! Kdo by to byl řekl!) Ta tichá voda, ten já nic, já muzikant, ach, ta darebnice, to mé zlato… skutálela se po svahu do příkopu. Bože, jak bych jí byl nasekal! Jediným skokem jsem byl na hradbách. A všichni jsme se nakláněli nad příkop a hleděli. Nepřítel by měl snadnou práci, kdyby si z nás chtěl nadělat terčů; ale stejně jako my se díval do příkopu na to mé zlato: skutálelo se (pochválena budiž svatá Panna!) měkounce jako kotě a beze strachu sedělo v kvetoucí trávě, zdvíhalo hlavu k hlavám, které se nad ním z obou stran skláněly, smálo se na ně a trhalo si kytičku. A všichni se na ni smáli. Pan de Ragny, nepřátelský velitel, zakázal ublížit nějak děcku, ba hodil mu dobrák ještě svou nábojnici.

Ale zatímco jsme se zaměstnávali Glodií, Martina (u těch ženských člověk jakživ neví, co mu ještě provedou), ve snaze zachránit své jehně, taky se tam skutálela. Běžela a klouzala po svahu, vyhrnovala sukni až ke krku a ukazovala všem obléhajícím

pyšně svůj východ i západ, všecky čtyři světové strany a hvězdu zářící na nebi. Její úspěch byl oslnivý. Ale nezalekla se toho, chytila Glodii, objala ji a hned jí vlepila několik pohlavků.

Nějaký voják, chlap jak hora, zlákaný jejími vnadami, neposlechl svého kapitána, seskočil do příkopu a běžel k ní. Čekala. Hodili jsme jí z hradeb koště. Chytila je, statečně vykročila proti nepříteli a bác, bác, švih sem, švih tam, milenec se dlouho nezdržoval a bim ho, bác ho, horempádem vzal nohy na ramena! Vytáhli jsme vítěznou Martinu s děckem za veselého povyku obou táborů; a já jsem táhl, pyšný jako páv, provaz, na jehož konci visela má čtveračka, která ukazovala nepříteli zadeček kulatý jako měsíček.

Celý týden jsme se ještě dohadovali. (Každá příležitost je dobrá pro přátelskou rozprávku.) Nepravdivé zprávy o blízkosti pana de Nevers nás konečně smířily; a byla smluvena dohoda celkem velice laciná; slíbili jsme vézelayským vojskům desátek z příštího vinobraní. Dobře se slibuje, čeho dosud není a co teprve bude. Snad to ani nebude; jistě však uteče ještě mnoho vody pod mostem a vína naším hrdlem.

Na obou stranách jsme tedy byli úplně spokojeni jedni s druhými a sami se sebou nejvíce. Sotvaže jsme však utekli z jedné nepohody, přepadl nás nový déšť. Právě v noci po té mírové smlouvě se na nebi ukázalo znamení. Vylezlo k desáté hodině ze sembertských kopců, za nimiž se skrývalo, a po hvězdnaté louce protáhlo se k hoře sv. Petra jako had. Vypadalo jako meč, jehož hrotem byla pochodeň s dlouhými jazyky dýmu. A jakási ruka držela rukojeť a jejích pět prstů se končilo řvoucími hlavami. Na prsteníku bylo vidět ženu s vlasy rozevlátými větrem a šířka meče u držadla byla jedna píď; na hrotě sedm až osm čárek a uprostřed přesně tři čárky a dva palce. A jeho barva byla krvavá, nafialovělá jako nádor nebo rána v boku. Všechny naše hlavy byly s otevřenými ústy obráceny k nebi; bylo slyšet cvakot zubů. A oba tábory se ptaly, kdo z nich je míněn touto hrozbou. A byli jsme pevně přesvědčeni, že je to ten druhý. Ale ve všech byla malá dušička. Vyjma mne, já jsem strach neměl. Musím se však přiznat, že jsem nic neviděl; spal jsem již od devíti hodin. Ulehl jsem poslušen kalendáře; byl to den určený pro léčbu stolice. A nechť jsem kdekoli, když kalendář ukáže, bez reptání uposlechnu, neboť je to pro mne jako Písmo svaté. Ale protože mi to vše vyprávěli, je to, jako bych to sám byl viděl. A proto jsem to sem zapsal.

Když byl podepsán mír, hodovalo se společně, přítel nepřítel. A protože bylo právě po postu, dávali jsme si řádně do nosu. Z okolních vesnic nám došlo na oslavu osvobození hojnost živobytí i jedlíků. Byl to krásný den. Podél celých hradebních náspů byly

postaveny stoly. Přinesli se tři kančíci, upečení celí a naditi kořeněnými droby z podsvinčat a volavčími játry; byly tam vonné šunky, uzené v komíně na jalovcovém klestí; zaječí a vepřové paštiky, navoněné česnekem a bobkovým listím; uzenice a dršťky; štiky a hlemýždi; drůbky, zajíci na černo, lechtající vás v nose, ještě než jste na ně sáhli, a telecí hlavy, rozplývající se na jazyku; a horké kopy pepřených raků, spalujících vám hrdlo, a na to k utišení octové saláty s cibulí a pořádné doušky domácího vínka; a po jídle víno, bílé, osvěžující, husté, lepící se mezi jazykem a patrem, a suchary, které vám jedním douškem vyzunkly plnou sklenici jako houba.

Žádný se nehnul z místa, dokud bylo co na zub. Pochválen budiž Otec nebeský za to, že nám umožnil do tak malého prostoru, do vaku našeho břicha vecpat celé mísy jídel a plné láhve nápojů! Obzvlášť krásné bylo klání mezi eremitou Krátkouchým z vézelayského Sv. Martina, jenž přišel s vézelayskými hodovníky (tento veliký pozorovatel prý první vypozoroval, že osel nemůže hýkat, když nemá zdvižený ocas), a naším (neříkám oslem) páterem Hennequinem, který tvrdí, že jistě býval kdysi kaprem nebo štikou, protože voda prý se mu tak protiví proto, že jí asi vypil příliš mnoho v nějakém svém dřívějším životě. Zkrátka, když jsme vstávali od stolu, vážili jsme si jedni druhých víc než při polévce; právě u jídla poznáš hodnotu každého člověka. Mám rád toho, kdo má rád, co je dobré: to je dobrý Burgunďan.

Aby dovršila naši dohodu, právě když jsme zažívali ty své hody, objevila se posila, kterou nám k ochraně poslal pan de Nevers. Vysmáli jsme se jim a oba tábory je velice zdvořile poprosily, aby se zase pěkně vrátili domů. Neodvážili se naléhat a odtáhli schlíple jako psi, hnaní na pastvu ovcemi. A my jsme si v objetí říkali:

„To bychom byli blázni, abychom se bili pro užitek svých hlídačů! K čertu, ti by nám nepřítele, kdybychom ho neměli, sami vymyslili, jen aby nás měli před kým chránit. Pěkně děkujeme! Bůh nás ochraň před zachránci! Ochráníme se dobře i bez nich. Ubozí berani! Kdybychom se měli bránit jenom proti vlku, to bychom si dovedli poradit. Ale kdo nás ubrání proti pastýři?“

(Začátkem dubna)

Bréveský farář

Sotvaže byly cesty vyčištěny od těch nevítaných hostí, rozhodl jsem se, že půjdu bez průtahu navštívit drahého Chamaille v jeho vísce. Ne že bych se o něho strachoval. Ten kujón se dovede ubránit! Ale to je jedno, člověk je klidnější, když vidí vzdáleného přítele na vlastní oči. A potom také bylo záhodno protáhnout si trochu údy.

Nic jsem nikomu neřekl, kráčel jsem po břehu líně tekoucí řeky podél úpatí lesních vršků a pohvizdoval jsem si. Na mlaďounkém lupení se perlily kapičky drobného blahodárného deště, slzičky jara; deštíček se chvílemi odmlčoval a potom se zas pokojně rozšuměl. V háji pískala zamilovaná veveřice. Na lukách štěbetaly husy. Kosi zpívali z plna hrdla a datel kdesi vyťukával své „titipýt!“

Cestou jsem se rozhodl, že se v Dornecy stavím pro svého druhého přítele, notáře mistra Paillarda. Jako tři Grácie musíme být všichni tři, máme-li být kompletní. Zastihl jsem ho v jeho studovně, jak si zapisuje do poznámek počasí, sny, jež v noci měl, a názory na politiku. Před ním ležela na stole vedle knih O zákonech otevřená Proroctví Nostradamova. Trčí-li člověk po celý život doma, vynahrazuje si to duch a probíhá se tím volněji po pláních snu a v houštích vzpomínky; a když on sám nemůže řídit tuto kulatou oběžnici, čte v budoucnosti, co se stane se světem. Vše prý je psáno: to rád věřím, ale přiznávám se, že se mi dosud nikdy nepodařilo dočíst se v Nostradamových proroctvích něco o budoucnosti dříve, než se naplnila.

Když mě spatřil, dobrý Paillard zazářil; a celý dům shora dolů se rozezvučel naším bujarým smíchem. Je to radost dívat se na toho obtloustlého človíčka s poďobanou tváří, s širokými lícemi, se zarudlým nosem, s očima přimhouřenýma, čilýma a zchytralýma, s výrazem mrzoutským, hubujícího na počasí i na lidi, ale v jádře znamenitého šprýmaře, věčného posměváčka a mnohem lepšího vtipálka než já. Je šťastný, když se mu podaří nabulíkovat vám s vážnou tváří nějakou úžasnou pitominku. A krásný je na něho pohled, když vážně sedí s láhví v ruce u stolu, chutě pojídá a popíjí a pobrukuje si svou písničku. Byl rád, že mě vidí; svíral mi ruce svými prackami, velikými a těžkými, ale stejně jako on čtveráckými a čertovsky obratnými v ovládání nástrojů a nářadí, v pilování, dlabání, vázání i řezbaření. Všechno v domě si vyrobil sám; není to sice všecko krásné, ale všecko je to vyrobeno jeho rukou; a krásné nebo škaredé, je to uděláno k jeho podobě.

Jenom tak, aby nevyšel ze zvyku, postěžoval si na to i na ono; a

já, abych mu odporoval, jsem shledával to i ono dobrým. On je doktor Čímdálhůř a já zase Čímdállíp: a tím se bavíme. Huboval na své klienty a je ovšem nutno přiznat, že s placením příliš nespěchají; vždyť některé jeho pohledávky jsou staré pětatřicet let. A on, ačkoli by jistě potřeboval, nespěchá příliš, aby je dostal. Jestliže někteří přece zaplatí, je to jenom náhodou, že si na to vzpomněli, a platí in natura: košem vajec, párkem kuřat. Je to tak zvykem a milý doktor by je urazil, kdyby žádal peníze. Nadával jako špaček, ale nechával je na pokoji. Myslím, že on sám by to dělal zrovna tak, kdyby byl na jejich místě.

Jeho vlastní jmění mu naštěstí stačilo. Majeteček pěkně zaokrouhlený, přinášející pravidelný výnos jako kvočna. Měl málo potřeb. Byl starý mládenec, ale žádný sukničkář a o jídlo a pití se u nás postarala Příroda; stůl je stále prostřen v našich polích. Naše vinice, štěpnice, rybníky, lesy a háje, to jsou nevyčerpatelné spižírny. Největší jeho výdaj býval za knihy – rád je ukazoval, ale jenom z dálky (mizera, nepůjčí nic) – a na tu nezdolnou zálibu, s níž pořád okukuje (necuda!) paní Lunu těmi skly, která teprve nedávno došla z Holandska. Zbudoval si na střeše mezi komíny takovou rozviklanou rozhlednu a tamodtud vážně pozoruje, jak se točí obloha. Snaží se na ní rozluštit základní příčiny našich osudů, ale nerozumí tomu ani za mák. Ostatně sám tomu nevěří, ale tváří se, jako by věřil. A to chápu: je to jistě radost vidět z okna, jak se po obloze procházejí hvězdičky jako po ulici holčičky. Člověk si k nim spřádá všelijaké příběhy, zápletky, romány; pravda nebo lež, zajímavé je to vždycky.

Dlouho jsme se přeli o tom zázračném úkaze, o tom krvavě ohnivém meči, který letěl minulou středu nocí. A každý to znamení vykládal po svém a každý však zuby nehty hájil svůj výklad. Ale nakonec jsme se dohodli, že ani já, ani on jsme nic neviděli. Neboť právě toho večera si můj milý hvězdář před svým přístrojem schrupl. Jakmile člověk není již sám ten hloupý, smiřuje se se svým údělem. A to jsme oba vesele udělali.

Vyšli jsme pevně rozhodnuti, že farářovi o tom neřekneme ani slova. Šli jsme polem a prohlíželi si pozorně, jak to všechno pučí, růžové proutky v keřích a ptáky stavějící hnízda; v dálce nad plání kroužil na nebi ostříž. Vyprávěli jsme si za hlučného smíchu tu čertovinu, kterou jsme nedávno provedli Chamaillovi. Paillard a já jsme se několik měsíců namáhali, abychom naučili velikého kosa zavřeného v kleci nějakou hugenotskou písničku. Potom jsme ho pustili do zahrady našeho milého faráře. Protože se mu tam vedlo dobře, stal se učitelem všech ostatních kosů v obci. Chamaille, protože ho jejich kacířský chorál rušil při čtení breviáře, křižoval se, huboval a myslil, že se v jeho zahradě zahnízdil sám ďábel. Vyháněl

ho zaklínáním a jednou v tom vzteku, schován za okenicí, toho zpívajícího zloducha zastřelil. Ale nedal se napálit tak úplně, neboť když toho ďábla zabil, s chutí ho snědl.

Za ustavičného hovoru jsme došli k cíli své cesty.

Bréves jako by spal. Domy u cesty ospale zívaly, otvíraly dveře jarnímu slunci a zvědavým nosům chodců. Nikde žádná lidská tvář, jenom na kraji jednoho příkopu zadeček nějakého klučiny: větral se tam a vypouštěl přebytečnou vodu. Ale čím více jsme se blížili ke středu městečka po cestě, na níž byla roztroušena sláma a kravince, tím jasněji jsme slyšeli jakoby bzukot podrážděných včel. A když jsme vyšli na náměstí u kostela, uviděli jsme, že je plné lidí divoce rukama mávajících, řečnujících a písklavě pokřikujících. A uprostřed na prahu pootevřených vrátek do farní zahrady Chamaille, zrudlý vztekem, křičel a hrozil oběma pěstmi všem svým farníkům. Pokoušeli jsme se pochopit, ale slyšeli jsme jenom hukot hlasů:

„… Housenky a larvy… Chrousti a hraboši… S duchem tvým…“

A Chamaille křičel:

„Ne! A ne, a ne! Nepůjdu!“

A dav odporoval:

„A to by bylo pěkné! Což nejsi náš farář? No řekni, ano, či ne? Jsi-li (a to jsi!), jsi povinen sloužit nám.“

A Chamaille na to:

„Holoto bídná! Pánu Bohu sloužím, a ne vám.“

To vám byla mela! Chamaille, aby to skončil, přirazil před nosy svých farníků vrátka; mezi laťkami v plotě bylo ještě vidět, jak rozhazuje rukama. Jedna z nich už tak ze zvyku rozlévala štědře po svém lidu déšť požehnání a druhá snášela na zem hromy zlořečení. Naposledy se v okně fary objevilo jeho kulaté bříško; a široká hlava, protože si v tom řevu nemohla vynutit slyšení, vztekle odpovídala tím, že na farníky dělala dlouhý nos. Potom už jenom zavřené okenice a jejich dřevěná tvář. Křiklouni se znavili, náměstí se vyprázdnilo a my za prořídlými čumily jsme konečně mohli zaťukat na Chamaillova dvířka.

Dlouho jsme klepali. Ten tvrdohlavec nechtěl otevřít.

„Hej! Hola! Pane faráři!“

Marně jsme volali (měnili jsme hlas, abychom se trochu pobavili):

„Pane faráři, jste doma?“

„K čertu! Nejsem!“

A když jsme se nedali odbýt:

„Ztratíte se, nebo ne! Neodejdete-li od mých dveří, pokřtím vás, vy psí chátro, že na to do smrti nezapomenete!“

Málem by na nás byl vylil nočník. Zavolali jsme:

„Chamaille, nalij aspoň vína!“

Při těchto slovech se bouře jako zázrakem ztišila. Rozradostněná Chamaillova milá tvář, červená jako vycházející slunce, se vyklonila z okna:

„I stafraporte! Breugnon, Paillard! To jste vy? To bych to byl pěkně spravil! Óch, vy zatrolení šibalové! Proč jste to neřekli?“

A dobrý farář horempádem letí ze schodů:

„Tak jen pojďte, pojďte! Buďte vítáni! No tak, ať vás obejmu! Lidé dobří, to jsem rád, že vidím po všech těch pitvorách zase lidskou tvář! Byli jste při tom tanci, co mi tu dělali? Jen ať si tancují, jak je jim libo, já se ani nehnu. Pojďme, napijeme se. A je vám jistě horko. A oni by chtěli, abych šel ven se svou svátostí! A za chvíli bude pršet: to bychom, dobrý Pán Bůh i já, zmokli jako slepice. Copak jsem v jejich službách? Jsem snad jejich podomek? Jednat s člověkem božím jako s nevolníkem! Lotři darební! Já se mám starat o jejich duše, a ne o jejich pole.“

Ptáme se ho: „Co nám to vlastně zpíváš? Na koho se tak, k ďasu, čertíš?“

„Jen pojďte, pojďte nahoru,“ praví. „Tam nám bude lépe. Ale napřed se musíme napít. Já už to nevydržím, dusím se z toho. Co říkáte tomu vínu? Jistěže není z nejhorších. Věřili byste, přátelé, že ta sběř chtěla, abych se od Velikonoc denně chodil modlit za úrodu? A proč ne hned od Tří králů a třeba až do Obřízky? A to všecko pro ty chrousty!“

„Chrousty?“ povídáme. „Nějaký ti patrně zůstal sedět na mozečku. Vždyť ty blouzníš, příteli milý!“

„Neblouzním, neblázním,“ rozkřikl se hněvivě. „Och, to je už příliš! Já jsem obětí všech těch jejich bláznovství a teď prý já sám jsem blázen!“

„Tak nám to konečně vylož rozumně.“

„Vy mě usoužíte,“ řekl, zlostně si utíraje pot; „mohu snad zůstat klidný, když na nás, na mne a na Boha, na Boha a na mne, po celý boží den dorážejí, abychom se podrobili jejich potrhlostem! Nuže, vězte (uf, já se udusím, to je jisté!), vězte, že ti pohané, kteří se o život věčný čerta starají a duše si neomývají o nic víc než nohy, žádají na svém faráři jak déšť, tak pohodu. Mám rozkazovat jak slunci, tak měsíci: ‚Trochu tepla, trochu vody, dost již, dost, jen tak sprchnout, trošku teplého slunce, takového měkkého, za závojem, mírný větřík, a jenom žádné mrazy; a ještě jednou pokropit. Pane můj, to je pro mou vinici; zadrž, už dost jsi toho nacvrnkal! Teď bych tak potřeboval trochu tepla.‘ Když člověk ty melhuby slyší, řekl by, že Pánbůh nemá nic lepšího na práci, než aby poháněn bičem modlitby vytahoval jako zapřažený zahradnický osel vodu na zalévání polí. A k tomu ještě (to je to nejlepší!) nedohodnou se ani

mezi sebou: jeden by chtěl déšť a druhý zase slunce. A hned svolávají na pomoc všechny svaté! Je tam nahoře ažaž těch, kteří dodávají vodu. V jejich čele jde s kopím v ruce svatý Medard, z jehož kápě čtyřicet dní kape. Mraky však rozhánějí jenom dva: svatý Raymund a svatý Deodat. Ale na pomoc jim přichází svatý větroplach Blažej, svatý Kryštof zahánějící kroupy, Valerián, polykač bouří, Aurelián, hromy chytající, a svatý Klarus rozjasňuje nebe. Již v nebi je rozepře. Všichni ti mocní nebešťané se bijí hlava nehlava. A svatá Zuzana, Helena a Scholastika si vjely do vlasů. Dobrý Bůh Otec už neví, komu důvěřovat. A neví-li to Bůh, jak by to měl vědět jeho farář? Ubohý farář! Ale to přece není moje starost! Já mám prostě modlitby svých farníků přednést tam nahoře. A provedení, to je už věc svatého patrona. Však taky bych nic neříkal (třebaže, mezi námi řečeno, to modlářství se mi hnusí… Sladký Ježíši Kriste, copak jsi zemřel nadarmo?), kdyby mě ti darebové aspoň nepletli do těch nebeských hádek. Ale (jak jsou zběsilí!) chtěli by, abychom jim já a svatý kříž sloužili za talisman proti veškeré té havěti, která ničí jejich pole. Jednou jsou to krysy, které jim v sýpkách rozhlodávají obilí. Průvody se svátostí, zaklínání, modlitby k sv. Nikasiovi. Ledový prosincový den, sněhu po pás: chytím tam housera. Pak zase housenky. Modlitby k svaté Gertrudě, průvody. Je to v březnu; takový hrozný nečas, rozmoklý sníh, mrazivý déšť: zachladím se a od té doby kašlu. A dnes chrousti. A zas procesí! Musil bych obcházet jejich zahrádky (takové dusné vedro, mračna břichatá a černě modrá jako masařky, bouře se strhne každou chvíli, to bych se vrátil s pořádným zápalem), popěvuje si při tom veršík: ‚Tam padli původcové nepravosti a byli vyhnáni!'… Ale ve skutečnosti byl bych vyhnán i já. Ne, ne, to ne, pěkně děkuji. Nemám tak naspěch. Nakonec se omrzí i nejpovedenější žerty. Mám snad já, prosím vás, odhousenit jejich pole? Překážejí-li jim nějak chrousti, ať se jich ti ničemové zbaví sami! Pomoz si a Bůh ti pomůže. To by bylo věru pohodlíčko, založit si klidně ruce a jenom faráři rozkazovat: ‚Hop sem, hop tam, udělej toto, udělej ono.' Já budu dělat, co se líbí Bohu i mně: pít. Piji. Pijte také. A ti tam venku, ti ať si mě obléhají, když jim to dělá dobře! O to já se nestarám, braši, ale přisám bohu, že přestanou obléhat dřív než já dnes pít. A proto pijme!"

A pil, unavil se tím dlouhým supěním a řečněním. A my jsme stejně jako on pozdvihli sklenice nad své hrdelní trubice, dívali se jimi na nebe a na svůj osud: obé se nám to zdálo růžové. Několik minut bylo ticho. Jenom Paillard pomlaskával a jazykem vychutnával a v Chamaillově širokém hrdle vínečko dělalo glu-glu-glu. Chamaille pil jedním tahem; Paillard malými doušky. Chamaille, když mu ten růžový proud dopadl až ke dnu, vždycky

vyhekl: „Hm!“ a obrátil oči k nebi. Paillard si prohlížel sklenici shora zdola, ve stínu i na slunci, voněl k ní, čichal k ní, vpíjel nosem i okem stejně jako hrdlem. A já jsem si pochutnával jak na pití, tak na pijácích, má radost se zvětšovala o radost jejich a o pohled na ně. Dobré vínko a radostný pohled, to patří k sobě; to je královský požiteček. Přitom jsem ovšem statečně a hbitě třímal svou sklenici. A všichni tři pěkně stejným krokem, žádný opožděnec! A přece, kdo by to byl řekl? Nakonec se ukázalo, že první došel k cíli náš pan notář, když nás předstihnul o dobrý doušek.

Co nám tak ta sklepní rosa příjemně osvěžila volátka a vzpružila naše živočišné myšlenky, rozehřály se naše duše i tváře. Se srdcem zcitovělým a s lokty na stole u otevřeného okna dívali jsme se nadšeně na nové jaro v polích, na radostné slunce, mihotající se po útlých vřetenech topolů, které se opeřovaly novými lístečky, na hluboký úval skryté Yonny, která se v hojných zátočinách vine lukami jako mladý psík, když skotačí, a od níž se až k nám nesla ozvěna plácaček na tlučení prádla, pradlen a žvatlavých kachen. A Chamaille, už zas rozjařený, nás štípal do paží a říkal:

„Jak dobře se zde žije! Chvála Pánu Bohu na nebesích, že jsme se všichni tři narodili v tomto kraji! Či může být ještě něco líbeznějšího, usměvavějšího, dojemnějšího, něžnějšího, lákavějšího, žírnějšího, lahodnějšího a sladšího? Člověk by nad ním radostí plakal! Zakousl by se do něho jako do koláče dobrého!“

Přikyvovali jsme bradou, když tu najednou obrátil:

„Ale proč jenom Ho tam nahoře napadlo nasadit do tohoto kraje ten dobytek? Jistě měl nějaký důvod, to se rozumí. Ví, co dělá, tomu nutno věřit. Ale milejší by mi věru bylo, kdyby neměl pravdu a kdyby moji farníci odešli ke všem čertům, kamkoli, třebas k Inkům nebo k tureckému sultánovi, to je mi jedno, jen kdyby byli jinde než zde!“

Namítli jsme:

„Příteli, jsou všude stejní. Jedni jako druzí! Nač je tedy měnit?“

„Pak tedy,“ spustil Chamaille znovu, „jsou zde ne proto, abych spasil já je, ale proto, aby oni sami spasili mne, protože mě nutí, abych si již zde na zemi odpykal všechny své hříchy. Přiznejte mi to, kamarádi milí, přiznejte mi, že není na světě horšího řemesla nad takového venkovského faráře, který se v potu tváře snaží, aby vtloukl svaté pravdy do tvrdých mozkovic těch ubohých tupohlavců. Marně je napájíš šťávami evangelia a marně kojíš jejich děcka katechismem. Sotvaže do nich vleješ trochu toho mléka, hned jim zase vytéká nosem; pro takové chřtány je třeba hrubší kaše. A když chvíli přežvykují nějaké to ave, když pohoní z jednoho koutku do druhého trochu litanií nebo když z radosti nad svým mečivým hlasem zpívají chvíli nešpory, jistě nic z těch svatých slov

nepřekročí práh jejich vyprahlých krků. K srdci a do nitra nepronikne takřka nic. Jsou pravými pohany stejně jako předtím. Marně již několik staletí hubíme v polích, potocích a lesích duchy a kouzelné víly; nadarmo foukáme, až nám líce praskají a plíce pukají, do těch pekelných plamenů, aby v nejčernější noci vesmíru zářilo jenom světlo pravého Boha; nikdy se nám nepodařilo vybít ty pozemské duchy, ty špinavé pověry, tu duši hmoty. Staré dubové pařezy, černé bludné balvany ještě pořád v sobě ukrývají to ďábelské plémě. A přece, kolik jsme jich už rozdrtili, pokáceli, pořezali, popálili a vykořenili! Bylo by nutné převrátit každou hroudu, každý kámen, celou Galskou zem, matku naši starou, kdybychom z ní chtěli vyhnat všechny ty ďábly, jež má v těle. Ani tak by se to nepodařilo. Ta prokletá Příroda nám vždy proklouzne mezi prsty: když jí uřežete tlapky, narostou jí křídla. Za každého boha zabitého se jich narodí deset nových. Pro ty zabedněnce je všecko bohem, všecko ďáblem. Věří ve vlkodlaky, v bílého bezhlavého koně, v černou slepici, v obrovského lidského hada, v plivníka a v čarodějné kačery. Ale řeknete mi, prosím vás, co má mezi takovými zpotvořenými, z Noemovy archy utečenými obludami dělat sladký syn Marie Panny a zbožného tesaře?“

Mistr Paillard odpověděl:

„Brachu, břevno vidíš v oku cizím, ne ve vlastním. Tvoji farníci jsou blázni, to je jisté. Ale co ty, jsi ty snad rozumnější? Faráři milý, ani nemukej; děláš totéž co oni. Či jsou ti tvoji svatí o něco lepší než ti jejich plivníci a víly? Nestačilo vám, že máte jednoho Boha ve třech osobách – nebo tři, kteří jeden jsou – a Matku Boží, musili jste si nastěhovat do svého Panteonu ještě kopy menších pánbíčků v kalhotách i v sukních, abyste tak nahradili ty, které jste porozbíjeli, a abyste vyplnili výklenky, které jste vyloupili. Ale ti vaši bohové, ne, ne, při Bohu pravém, ne, těm starým se nevyrovnají. Nikdo neví, odkud přicházejí: vylézají ze všech stran jako šneci, všichni takoví nepodaření, zubožení, špinaví, zmrzačení, neumytí, pokrytí ranami a boulemi, plni havěti. Jeden nastrkuje krvavý pahýl nebo lesklý vřed na stehně; druhý nosí koketně řeznický nůž vražený do hlavy; jiný se prochází s vlastní hlavou pod paží; jiný zas vítězoslavně natřásá v prstech vlastní kůži jako košili. A nemusíme přece chodit ani tak daleko: co mám říkat, faráři, tomu tvému svatému, jenž trůní v tvém kostele, tomu Stilitovi Šimonovi, který celých čtyřicet let stál na tom svém sloupu na jedné noze jako volavka?“

Chamaille vyskočil a zahoukal:

„Tak dost! O druhých svatých si mluv, co chceš. Ty bránit není mou povinností. Ale, ty pohane jeden, tento zde je můj, u toho žiji. Přítelíčku, buď zdvořilejší!“

„Nechme tedy (jsem přece tvůj host) toho tvého jednonožce; ale

řekni, co si tak myslíš o abbém z Corbigny, který tvrdí, že má v lahvičce mléko Nejsvětější Panny; a pověz také, co soudíš o pánu ze Sermizelles, který, když měl jednou běhavku, léčil se svěcenou vodou a práškem z ostatků, dával si je do klystýrů!“

„Myslím si docela prostě,“ řekl Chamaille, „že ty sám, ačkoli se mu teď vysmíváš, jednal bys patrně také tak, kdybys měl průjem. A abbé z Corbigny, všichni ti mniši, aby nám odloudili ovečky, kramařili by, kdyby mohli, s mlékem archandělů, smetanou andělů a máslem serafínů. O těch lidech nemluv! Mnich a farář, to je jako pes a kocour.“

„Ty tedy, faráři, nevěříš v ostatky?“

„Ne, v jejich ne; já věřím ve své. Mám kůstku z lopatky svaté Dietriny, která čistí moč a pleť lišejovitých. A mám také temenní kost ze svatého Etoupa, který vyhání ďábly z břicha skopců. Přestaneš se řehtat! Ty pohane, ty se mně vysmíváš? Ty tedy nevěříš v nic? Mám zde na to dokumenty (jen slepý by jim nevěřil, hned vám je najdu), podepsané na pergamenu; uvidíš, hned uvidíš, že jsou pravé!“

„Jenom seď, seď pěkně a nech ta svá lejstra. Však ty v ně, kamaráde, taky nevěříš, je ti to vidět na nose. Kdyby nevím jaká byla a nevím odkud byla, kost bude vždycky jenom kost a ten, kdo ji uctívá, bude vždycky neznaboh. Každá věc má své místo: mrtví patří na hřbitov! Já věřím v živé, věřím a vím, že je jasný den, že piju a rozumuju – a velice dobře rozumuju –, že dvě a dvě jsou čtyři, že země je nehybná hvězda, ztracená v točícím se prostoru; věřím v nebožtíka Víta Coquilla a mohl bych ti, kdybys chtěl, přeříkat od a do zet celou sbírku životních praktik toho našeho Niverňana; věřím také v knihy, v nichž se filtruje kapka po kapce všechno vědění člověka a jeho zkušenosti; a nadevše věřím ve vlastní rozum. A (to se rozumí samo sebou) věřím taky ve svaté Slovo. Žádný člověk rozumný a opatrný o něm nemůže pochybovat. No tak, jsi spokojen, faráři?“

„Ne, to nejsem,“ zvolal milý Chamaille, teď už nadobro rozvzteklený. „Co vlastně jsi, kalvín, kacíř, hugenot, který louská bibli, hledá v ní všelijaké kličky proti své matce Církvi a míní (to falešné hadí plémě), že se obejde bez faráře?“

A teď se zlobil zase milý Paillard a vášnivě protestoval, že nedovolí, aby mu někdo říkal protestant, že je dobrý Francouz, katolík pevný, ale přitom člověk, který má zdravý rozum a není chabý ani na duchu, ani v pěstích, který vidí ve dne jasně i bez brejlí, který hlupáka klidně nazve hlupákem a Chamaille třemi hlupáky v jednom anebo jedním ve třech (jak se mu to lépe líbí) a který uctívá Boha tím, že uctívá svůj rozum, ten nejkrásnější paprsek nebeského světla.

Tu zmlkli a pili, ale mračili se a bručeli, opřeni loktem o stůl a obráceni k sobě zády. Já jsem vybuchl smíchem. A teprve tehdy zpozorovali, že já jsem dosud nepromluvil, a také já jsem si to uvědomil teprve v té chvíli. Do toho okamžiku jsem byl zaujat tím, že jsem je pozoroval a poslouchal, měl švandu z jejich důkazů, napodoboval je očima, mračil se jako oni, opakoval si potichu jejich slova a pohyboval neslyšně ústy jako králík, když žvýká zelné lupení. Ale teď mě oba ti dopálení řečníci napadli, abych prý řekl, s kterým z nich souhlasím. Odpověděl jsem jim tedy:

„S oběma a ještě s několika jinými. Či nehádá se jich o takové věci víc? Čím víc bláznů, tím větší švanda; a čím větší švanda, tím víc člověk zmoudří. Braši moji milí, když chcete vědět, co všechno máte, napřed si to všechno sepíšete na kus papíru; a potom sčítáte! Proč byste tedy nesčítali taky své ztřeštěnosti? Možná že všecky dohromady dávají pravdu. Pravda, chcete-li ji mermomocí dopadnout, si s vámi jenom pohrává a laškuje. Svět, děti, má několik výkladů: vždyť každý z nich vysvětluje jenom jednu stranu té otázky. Já jsem pro všechny ty vaše bohy, pohanské i křesťanské, a nádavkem pro boha – rozum.“

Po těch slovech se oba spojili proti mně a hněvivě mě nazvali věčným pochybovačem a neznabohem.

„Neznaboh! A co byste chtěli! Co vlastně ode mne chcete? Chce váš Bůh nebo vaši bohové, váš zákon nebo vaše zákony přijít ke mně? Jen ať přijdou! Uvítám je docela slušně. Každého rád vidím; jsem člověk pohostinný. Pánbůh se mi náramně líbí a ti jeho svatí ještě víc. Mám je rád, vážím si jich a líbezně se na ně usmívám; a oni (jsou to dobří lidé) nezdráhají se přijít si se mnou popovídat. Ale abych vám pravdu řekl, jediný Bůh, to se přiznávám, to mně nestačí. Mohu za to? Jsem labužník… a to je pro mne bídná strava! Mám své svaté, mám své světice, své víly i své duchy vzdušné, pozemské, lesní i vodní; věřím v rozum; věřím také v blázny, kteří vidí pravdu; a věřím v kouzla. Rád si tak myslívám, že země visí a kolébá se v mracích, a chtěl bych vzít do rukou, rozložit a zase složit všechna ta krásná kolečka z orloje světa. Ale to mi nijak nevadí, abych si s rozkoší neposlechl, jak zpívají ti nebeští cvrčci, hvězdičky s kulatýma očima, a abych si zvědavě neprohlížel toho mužíčka s otepí chrastí na měsíci. Krčíte rameny? Vy, vy jste pro pořádek. No, pořádek má ovšem svou cenu. Ale není zadarmo, je drahý. Pořádek, to není dělat, co bych chtěl; to je dělat, co bych nechtěl. To je vyloupnout si jedno oko, abych lépe viděl druhým. To je vykácet lesy a vést jimi přímé silnice. Je to pohodlí, příjemné pohodlí. Ale, Bože můj, jak je to ošklivé! Já jsem ze starého zrna: mnoho pánů, mnoho zákonů, všichni bratři, ale každý pro sebe. Věř si, chceš-li, ale mne nech věřit nebo nevěřit, jak chci já. Važ si

rozumu! A zvláště, příteli milý, nešťourej do bohů! Je jich všude plno, prší nám shora, zdola, nad hlavou i pod nohama; svět je jimi odulý jako březí bachyně. Vážím si jich všech. A můžete mi jich přinést ještě více. Ale varuji vás: ani jednoho mi neberte a nenuťte mě, abych se ho vzdal; vyjma ovšem, že by některý ten šelma příliš zneužil mé důvěry.“

Paillard a farář se mne soucitně ptali, jak se mohu vyznat v takové změti.

„A to velice dobře,“ povídám; „znám tam všechny cestičky a chodím v tom jako doma. Či myslíte snad, že potřebuji silnici, když jdu sám lesem z Chamoux do Vézelay? Chodím sem a tam, s očima zavřenýma, po pytláckých chodníčcích; a i když snad přijdu poslední k cíli, nesu aspoň plnou brašnu úlovků. Všecko je tam na svém místě, pěkně poskládáno a poznamenáno: dobrý Bůh Otec v kostele, svatí ve svých kaplích, víly v polích a na lukách, rozum pod mým čelem. A docela dobře se snášejí; každý má, co potřebuje, svou práci a svou chalupu. Nejsou podřízeni žádnému despotovi, ale jako páni z Bernu a jejich stoupenci tvoří kantony spojené úmluvami. Jedni jsou slabší, druzí zas silnější. Ale tomu nevěř! Mnohdy je ti třeba slabých proti silným. A je jisté, že Pánbůh je silnější než víly. Přece však je musí šetřit. A Pánbůh sám není silnější než všichni dohromady. Silný vždycky najde ještě silnějšího, který ho zhltne. Každá kosa narazí jednou na kámen. Ano, ano! To mi nikdo nevymluví, že největšího Pánaboha ještě nikdo neviděl. Ten je hrozně daleko a vysoko, někde vzadu, ve veliké výšce. Tak jako náš pan král. Známe (až příliš) jeho lidi, správce a vojáky. Ale on si sedí pěkně v Louvru. Dnešní náš Pánbůh, ten, kterého každý dnes vzývá, to je jakoby takový pan Concini. No, no, jenom do mne nešťouchej, Chamailli! Řeknu tedy, abych tě nezlobil, že je to jakoby náš dobrý kníže pán, pan de Nevers. Nebesa ať ho požehnají! Ctím ho a miluji. Ale před pánem z Louvru je přece jako pěna a jistě ví proč. Tak je to v pořádku!“

„Tak budiž!“ řekl Paillard, „ale není tak. Bohužel, ještě mnoho do toho chybí! *Sluhu poznáš, když pána doma nemáš.* Od té doby, co zemřel náš Jindřich a království padlo do rukou ženských, knížata si s ním pohrávají jako s panenkou. Knížecí hra líbí se jenom těm, kteří ji hrají. Ti lupiči loví ve státním rybníku a kradou z pokladny zlato a budoucí vítězství, dřímající v truhlicích zbrojnice hlídané panem Sullym. Ach, kéž by přišel mstitel, který by jim otloukl hlavy vším tím zlatem, jež nahrabali.“

Řekli jsme si toho o těchto věcech víc, než je záhodno napsat: neboť tuto písničku jsme zpívali všichni stejně. A udělali jsme také několik variant o princích ve spodničkách, o páterech tichošlápcích, o tučných prelátech a lenošných mniších. Musím doznat, že na tento

námět improvizoval Chamaille nejkrásnější, nejskvělejší zpěvy a naše trio pokračovalo pěkně v taktu, všichni jakoby jedním hlasem, když jsme se po těch medových rozhovořili o těch jedových, po těch potměšilých pobožnůstkářích, o těch přepjatě zbožných fanaticích všech barev, o hugenotech, růženečkářích a tupohlavcích, o těch bláznech, kteří myslí, že naočkují lásku k Bohu knutou nebo mečem! Bůh Otec není přece mezkař, aby nás vodil holí. Kdo chce být proklet, nechť je proklet! Je třeba trápit ho ještě zaživa a upalovat ho na hranici? Pěkně děkuji a dejte nám svatý pokoj! Ať si jen každý žije v té naší Francii po svém a nechává žít svého bližního! Nejbezbožnější je křesťan: neboť Bůh zemřel pro všecky lidi. A pak, koneckonců, jak ten nejhorší, tak ten nejlepší, oba jsou chudáci: nemají právo ani na pýchu, ani na krutost; jsou si podobni jako dvě kapky vody.

Když jsme se již unavili mluvením, zazpívali jsme si a zanotovali jsme trojhlasně píseň na oslavu Bakcha, jediného boha, o kterého jsme se já, Paillard a farář nikdy nepřeli. Chamaille přiznával docela upřímně, že mu dává přednost přede všemi těmi ostatními, jež všichni ti špinaví mniši Lutherovi a Kalvínovi a všelijací ti protestanští žvanilové ve svých kázáních vychvalují. Bakchus je bůh, kterého je možné uznat a který je hoden úcty, bůh, který má dobrý kořen, francouzský… ba co říkám? Křesťanský, bratři milí: neboť zda nemalují na některých starých obrazech Ježíše jako Bakcha, který tlačí víno bosou nohou? Pijme tedy, přátelé drazí, na zdraví svého Vykupitele, svého křesťanského Bakcha, svého Ježíše usměvavého, jehož krásná rudá krev proudí pod našimi stráněmi a napájí vůní naše vinice, jazyky i duše a vlévá jeho milého, lidského, šlechetného a veselého ducha do naší jasné Francie s jejím zdravým rozumem a zdravou krví!

Když jsme dospěli ve svém rozhovoru až sem a zrovna když jsme si přiťukávali na počest veselého, zdravého francouzského rozumu, který se směje každé výstřednosti (moudrý ani vpravo, ani vlevo, nýbrž uprostřed sedává, a proto často na holé zemi), třískání dveřmi, těžké kroky na schodišti, Ježíš, Maria, Josef, ave a hluboké stísněné vzdechy nám zvěstovaly, že se blíží farářova paní Heloisa nebo také prostě „farářka“, jak říkali jeho hospodyni. Funěla, utírala si širokou tvář cípem zástěry a volala:

„Pomoc, pane faráři!“

„Eh, ty hloupá, copak je?“ netrpělivě se zeptal farář.

„Jdou sem! Jdou sem! To jsou oni!“

„Kdo? Ty housenky? Táhnou v celých procesích po polích? Už jsem ti řekl, o těch pohanech, o svých farnících nechci už ani slyšet!“

„Hrozí vám!“

„To mě těší. A čím? Žalobou? Jen do toho. Třebas hned.“

„Ach, pane můj, kdyby to byla jenom žaloba!“

„Co je to tedy! Mluv!“

„Jsou venku u velikého Picqa a dělají tam čarodějnická znamení a zaklínají a zpívají: Vylezte, hraboši, vylezte, chrousti, vylezte z polí a běžte sežrat sady a sklepy farářovy!“

Při těch slovech Chamaille vyskočil:

„Ach, ti lumpi! Jejich chrousty do mých sadů! A do mého sklepa. Oni mě zničí! Nevědí už, co by si vymyslili! Ach, Pane Bože, svatý Šimone, přispějte na pomoc svému faráři!“

Pokusili jsme se uklidnit ho a důkladně jsme se mu vysmáli.

„Jen se smějte, jen se smějte!“ křičel na nás. „Kdybyste vy byli na mém místě, vy chytráci, nesmáli byste se tak. Smál bych se také, kdybych byl ve vaší kůži: to se to pěkně směje! Ale rád bych vás tak viděl, jak byste se tvářili po takové zprávě a jak byste připravovali stůl, sklepy a celý dům na uvítání takových potvorných hostí! Jejich chrousti! To je hrozné. A jejich hraboši! Nechci je! Ale to by se z toho člověk zbláznil!“

Povídám mu: „Což nejsi farář? Čeho se bojíš? Odříkej formuli proti zaklínání! Což jich neznáš dvacetkrát víc než tvoji farníci? Což nejsi silnější než oni?“

„Achich, ach, já neznám nic takového. Veliký Picq je strašná mrcha! Ach, přátelé! Ach, braši! To je nadělení! Ach, ti lotři! Bylo mi tak dobře, tak jsem jim důvěřoval! Ach, ach, nic není jisté! Bůh jediný je veliký. Co mohu dělat? Jsem chycen. Mají mě v pasti. Heloiso milá, utíkej a řekni jim, aby přestali! Přijdu, přijdu hned, musí to být! Ach, ti darebáci! Jen až se jim zas dostanu na kobylku. Zatím – staň se vůle tvá – musím já poslouchat je! Nic naplat, musím vypít ten hořký kalich. Vypiji jej. Vždyť jsem vypil už jiné a horší.“

Vstal; a když jsme se ho zeptali:

„Kam vlastně jdeš?“

„Na křížovou výpravu,“ odpověděl, „proti chroustům.“

(Duben)

Tulák
neboli
Jarní den

Měsíci dubne, útlé děcko jara, hubeňoučké děvčátko s půvabnýma očkama, vidím, jak tvá prsíčka rozkvétají na meruňkové větévce, na větévce bílé, jejíž hrotité růžové pupeny jsou laskány svěžím ranním sluncem v zahradě před mými okny. Jaké to krásné jitro! Jaké blaho při představě, že člověk uvidí, že již vidí takový den!

Vstávám, protahuji staré údy a cítím v nich zdravou únavu po pilné práci. Posledních čtrnáct dní, abychom vynahradili nedobrovolnou nezaměstnanost, jsme já i pomocníci rozstřikovali hobliny a rozezpívali dříví pod hoblíky. Náš hlad po práci je bohužel nenasytnější než zákazníkovy objednávky. Och, téměř nic se nekupuje a ještě méně se spěchá se zaplacením toho, co bylo objednáno; měšce jsou vybrány do dna. Ve váčku již ani kapky živé krve, ale stále je jí dosti v našich pažích a polích; země je dobrá, ta, z níž jsem zroben, i ta, na níž žiji (je to táž). *„Modli se a pracuj, bude z tebe chlap jak hora.“* Králem budeš. Všichni u nás v Clamecy jsou králi nebo jimi na mou věru budou: neboť již od božího rána slyším klapot mlýnských kol, skřípot kovářského měchu, zvonivý tanec kovářských kladiv na kovadlině, dupot sekáčků na řeznickém špalku, frkot koní u napajedla, zpěv a ťukot ševců, vozová kola na cestě, klip-klap-klip dřeváků, mlaskavý práskot bičů, povídání chodců, hlasy, zvony, zkrátka šupot a šepot pracující obce: „Pane náš, hněteme si každodenní chléb náš, a nečekáme, až nám jej dáš ty: je to tak rozumnější.“ A nad hlavou krásné nebe modrého jara, po němž vítr honí lehoučké bílé mráčky, teplé slunce a svěží vzduch. A člověk by řekl – obrozená mladost! Vrací se rychlým letem z dálek časů, aby si vystavěla nové vlaštovčí hnízdo pod okapem mého starého srdce, čekajícího na ni. Nepřítomná krasavice, jak ji milujeme, když se k nám vrací! Mnohem více a mnohem lépe než prvního dne.

Vtom slyším zaskřípění větrné korouhvičky na střeše a naši mámu: její pronikavý hlas křičí cosi na kohosi, možná i na mne. (Neposlouchám.) Ale poplašená mladost utekla. K čertu s korouhvičkou! Vzteklice vzteklá (totiž moje panímáma) přichází a troubí mi do uší svůj libý zpěv:

„Co tu děláš, loudo, zíváš na mraky, ty kůže líná, hubu dokořán jako vrata? Strašíš tu nebeské ptactvo. Nač čekáš? Že ti upečený

holub nebo vlaštovčí slzička vletí do huby? Já se zatím do úpadu lopotím, potím, supím, smolím, žmolím a táhnu jako starý kůň, abych to hovádko obsloužila! Dři, babo, to je tvůj úděl! A to zas ne a ne, neboť Otec náš nebeský neřekl, že my odřeme všecko a že Adam si zatím bude chodit sem tam s rukama v kapsách. Chci, aby také trochu trpěl a aby se staral. Kdyby tomu tak nebylo, kdyby se ten hadraba pořád jenom radoval a bavil, to by člověk musil ztratit víru ve spravedlnost Boží. Naštěstí jsem zde ještě já, abych naplnila svou vůli Páně. Přestaneš se řehonit? Do práce, chceš-li dostat jíst! … No toto! Podívejte se, on neposlouchá! Tak hneš se, nebo ne?“

A já jí se sladkým úsměvem povídám:

„Ale ovšem, krasavice moje. Byl by to přece hřích zůstat doma, když je tak krásný den.“

Vracím se do dílny a volám na učně:

„Braši milí, potřebuji kus dřeva, pěkně měkkého, pružného a hustého. Půjdu se kouknout k Riouovi, zdali tam v ohradě nemá nějaký pěkný trám. Hej! Cagnate! Robinete! Půjdeme si něco vybrat!“

Jdeme a stará křičí. Já však povídám:

„Jen si kokrhej!“

Ale nepotřeboval jsem radit. To vám byla muzika! Hvízdal jsem, abych jí pomohl. Dobrák Cagnat jí řekl:

„Paní mistrová, vždyť nejdeme na pouť. Za čtvrt hodinky jsme zpátky.“

„Což ví někdy člověk s takovým tulákem něco jistého?“ odpověděla.

Odbíjelo právě devět hodin. Šli jsme do Betléma; není to daleko. Ale na beuvronském mostě se člověk na chvíli zastaví (je přece třeba poptat se na zdravíčko) a pozdraví Fétuho, Gadina a Trinqueta, zvaného krasavec Jan: načínají den tím, že sedí na hrázi a dívají se, jak teče voda. Chvíli si povídáme o dešti a o krásném počasí. Potom se moudře vydáváme na další cestu. Jsme lidé svědomití, jdeme nejkratším směrem a s nikým se nezastavujeme (nepotkali jsme však nikoho). Jenom se obdivujeme (máme přece cit pro přírodní krásy) nebi, ranému pučení jara a jabloni kvetoucí v hradebním příkopu, díváme se na vlaštovku, postáváme a rozumujeme o tom, jak vane vítr.

V půli cesty si vzpomínám, že jsem dnes ještě nepolíbil svou malou Glodii. Povídám mládencům:

„Běžte dál. Nadeběhnu si a dohoním vás u Rioua.“

Právě když jsem přišel, drhla Martina, má dcera, plnou parou krám a pořád při tom žvanila a žvanila s tím či oním, s mužem, s tovaryši, s učněm, s Glodií a k tomu ještě se dvěma či třemi kmotrami ze sousedství, smála se s nimi, až se celá třásla, a mluvila,

mluvila. Když přestala ne repetit, ale drhnout, vyšla a vychrstla plný džber vody do ulice. A já jsem se právě zastavil několik kroků před vchodem, abych se jí obdivoval (blaží mé oko i srdce, báječný kousek!), a polovici džberu jsem dostal na lýtka. Smála se ještě víc, ale já ještě lépe od plic než ona. Ach, ta veselá a krásná holka, řehonící se mi do očí, s těmi svými černými vlasy, rozházenými po čele, s tím hustým obočím, palčivýma očima a ještě ohnivějšími rty, červenými jako třešně a nalitými jako švestky! Vyšla s pažemi a hrdlem obnaženým, bujně vykasaná, a řekla:

„Dobře ti tak! Dostals to aspoň všecko?“

Odpověděl jsem:

„Moc toho nešlo vedle; ale já se vody nebojím, jenom když ji nemusím pít.“

„Vejdi,“ řekla, „Noe zachráněný před potopou, Noe vinaři!“

Vcházím a vidím Glodii, jak sedí v krátké sukničce pod krámským stolem:

„Dobrý den, ty malá cukrářko!“

„Sázím se,“ povídá Martina, „že vím, co tě tak časně vyhnalo z domu.“

„Sázíš se a jistě vyhraješ; víš, co to bylo: kojilo tě to.“

„Matka je to?“

„Káplas na to.“

„Jsou ti muži zbabělci!“

Florimond zrovna vešel, takže to dostal ještě za tepla. Zakabonil se. Povídám mu:

„To platí mně. Nezlob se, hochu!“

„Platí to oběma,“ povídá ona, „nebuď takový nenasyta.“

Ale Florimondova důstojnost byla uražena. Je to pravý buržoa, nikdy nedovolí, aby se mu někdo smál; a proto také, když nás dva, Martinu a mne, vidí, nedůvěřivě slídí a podezírá slova vycházející z našich smějících se úst. Ach, my ubozí nevinní! Z jaké špatnosti nás to podezírají!

Povídám upřímně:

„Žertuješ, Martino; vím, že Florimond je pánem ve svém domě; ten se nedá tak jako já. Ostatně jeho Florimonda je hodná, milá, tichá a pokorná, na slovo poslušná. Hodné děvče, je tak po mně; já sám jsem vždycky býval takový nesmělý, pokorný a utiskovaný ubožáček!“

„Přestaneš se posmívat!“ řekla Martina a již zase na kolenou drhla se zuřivou radostí dlaždičky.

A tak při práci (já jsem se na ni díval, jak se tuží) jsme si řekli mnohé dobré a peprné slovo. V koutě krámu, naplněného Martininou rušností, povídavostí a plností života, trčel Florimond, zamlklý, uražený, upjatý. Nikdy se necítí v naší společnosti volně;

břitké slovo ho leká a stejně zdravý galský vtip. Dotýká se to hrubě jeho důstojnosti; a pak, nikdy nepochopí, že smích je zdravý a plyne ze zdraví. Je takový droboučký, bleďoučký, hubeňoučký, morous, rád naříká na všecko; nic se mu nelíbí, patrně proto, že vidí pořád jenom sebe. Kolem svého slepičího krku omotaný šátek, vypadal jaksi neklidně a koulel očima zprava doleva; konečně zabručel:

„Táhne to zde ze všech koutů jako na ulici. Všechna okna jsou otevřená.“

Martina, bez přerušení práce, řekla:

„Ať, já se tu dusím.“

Florimond zkusil vydržet to chvíli (je ovšem pravda, že fičel čerstvý větřík), ale potom vztekle odešel. A ta čtverácká holka ještě na podlaze zdvihla hlavu a s tím svým milým a vtipným humorem řekla:

„Už zas táhne za pec!“

Optal jsem se jí škádlivě, zdali se někdy se svým cukrářem nehádá. Střežila se říci mi, že ano. Ach, to je vám mazaná holka! I kdyby se byla ve volbě svého mužíčka zmýlila, spíš by ji rozčtvrtil, než by se k tomu přiznala.

„A proč bych se s ním hádala?“ řekla. „Je docela po mém vkusu.“

„Inu ovšem, sladký je, což o to. Ale pro tvou velikou pusu,“ povídám, „je takový rohlíček soustem příliš malým.“

„Člověk se má spokojit s tím, co má,“ odpověděla.

„To je správné slovo. Ale kdybych já byl na místě toho rohlíčku, byl bych si, na mou duši, jenom napolo jist.“

„A proč? Nemá se čeho bát, neboť já smlouvu nezruším. Ale on musí být taky takový! Neboť jinak, kdyby mě podvedl, běda mu, darebákovi: ani den by nečekal a byl by parohatý! Každý má své právo. On své a já také své. Nechť tedy koná svou povinnost!“

„Celou svou povinnost, manželskou povinnost.“

„To bych se na to podívala, kdyby si stěžoval, že mu má pícka nevoní!“

„Och, ty čertice, nemýlím se, tys to jistě byla, která tak odbyla tu husu, jež přinesla ten vzkaz z nebe.“

„Znám nejednu hloupou husu,“ řekla, „ale bez peří. O které to mluvíš?“

„Copak neznáš,“ povídám, „tu historku o huse, kterou naše kmotry poslaly k Pánu Bohu se žádostí, aby ta naše lidská líheň běhala po dvou hned, jak se vylíhne? Dobrý Bůh Otec řekl: ‚Pro mne za mne.‘ (Je uctivý k dámám.) ‚Jen jednu podmínečku si za to vyhrazuji u svých milých farnic: aby ode dneška ženy, děvy a dívky spaly pod peřinou samy.‘ Husa přinesla poslušně toto poselství pod křidélkem, nebyl jsem tam tehdy, když s tím doletěla; ale to vím, že musila vyslechnout pěkné věci!“

Martina přestala drhnout, aby se mohla po chuti vysmát, a potom mě rýpla do žeber a zvolala:

„Ty starý žvanile! Dráždíš a páliš, štípeš a rýpeš víc než hrnec hořčice! Hleď, ať jsi pryč, běž jen, běž! Ty utrhačný mluvko! Nač jen jsi ty dobrý, řekni? Ukrádat Pánu Bohu čas! Hni se, ztrať se! Ale poslyš, vezmi s sebou to bezocasé štěně; plete se mi tu pod nohy, ta tvá nejmilejší Glodie; nu ovšem, to se už zas dala vyhnat z pekárny a hrabala se prackami v těstě (celý nos má zalepený). A už ať jste oba venku; nechte nás, vy čumilové, nechte nás pracovat, nebo jak chytnu to koště."

Vystrčila nás ze dveří. Vyšli jsme oba docela spokojení a šli jsme k Riouovi. Ale na chvíli jsme se zastavili na yonském břehu. Dívali jsme se na rybáře. Radili jsme jim. A měli jsme ukrutnou radost, když se brk potopil nebo když z toho zeleného zrcadla vyskočila bělička. Ale Glodie, když uviděla na udici červa, jak se svíjí smíchem, se trochu ušklíbla a řekla mi:

„Dědečku, ten je chudák, ryba ho sežere."

„Zlato moje," povídám, „to je jisté! Být sežrán, to je trochu nemilé. Není dobře myslet na to. Mysli spíš na toho, kdo zde žere, na tu hezkou rybku. Ta si libuje: To je pochutnáníčko!"

„Ale co kdyby tak někdo žral tebe, dědečku?"

„No, tak bych také řekl: ‚To mu chutnám! Má z pekla štěstí! Bože, ta šelma, jak se olizuje!' Proto, děvčátko, proto je tvůj děda stále spokojený! Ať pojídáš jiné, nebo oni tebe, hlavní je spořádat si to pěkně v hlavě. Burgunďan si dovede všecko obrátit k dobrému."

Za této rozmluvy nám cesta pěkně ubíhala a k jedenácté jsme došli k Riouovi. Cagnat a Robinet na mne už čekali, ale hezky v klidu, rozvaleni na hrázi; a Binet, protože pamatoval na strýčka příhodu a vzal si udici, dráždil mřínky.

Vešel jsem do ohrady. Jakmile stojím uprostřed nakácených, okleštěných a pěkně dohola oloupaných krásných stromů a k nosu mi stoupá zdravá vůně pilin, ej, panečku, přiznávám se, to si čas i voda mohou uplývat, jak se jim chce. Nikdy mě neunaví hladit jim stehna. Mám strom raději než ženu. Každý má svého bláznivého koníčka. Nic nepomáhá, že vím, který kmen chci a také si vezmu. Kdybych přišel k sultánovi a uviděl tam někde na trhu mezi dvaceti nahými kráskami tu, kterou já mám rád, snad nemyslíte, že by mi láska k mé milé zabránila, abych tak mimochodem neochutnal aspoň pohledem lákavých vnad těch ostatních? Tak hloupý nejsem! Nač by mi pak milý Pánbůh byl dal oči chtivé krásy, kdybych je musil, jakmile se něco krásného objeví, zavřít? Ne, ne, já mám oči otevřené jako vrata. Vše do nich vejde, nic se neztratí. A právě tak jak dovedu, starý podfukář, rozpoznat pod kůží lstivých samiček jejich touhy, čtveráctví a lišáctví, právě tak dovedu pod drsnou

nebo hladkou kůrou svých stromů vyčíst vězněnou tam duši, která se vyklube z vajíčka – chci-li je vysedět.

Zatím nedočkavý Cagnat (je to takový nerozvážný hltoun; to jenom my staří dovedeme vychutnávat) se hřmotně baví s několika voraři, kteří se loudají na druhé straně Yonny nebo zevlují na betlémském mostě. Neboť jsou-li na obou těch březích ptáci různí, zvyky mají tytéž: celý den trčí se zadkem vlepeným na mostní zábradlí a zalévají hrdla v blízké krčmě. Rozprávka, jak je zvykem mezi synem beuvronským a synem betlémským, se skládá ze samých vtipů. Ti milostpáni ze Židů nám nadávají sedláků, burgundských slimáků a mrchožroutů. A my jim ty chvalořeči oplácíme názvy „žabaři“ a „štičí žrouti“… Říkám: my, protože nikdy, slyším-li zpívat takové litanie, si nemohu odpustit, abych nepřidal své Oroduj za nás! To tak ze zdvořilosti. Osloví-li tě někdo, máš mu odpovědět. Když jsme si tak počestně řekli několik pěkných slůvek (nezvoní to již polední Anděl Páně? Vyskakuji jako uštknutý. Holahej, Čase, hola! Ale spěchá ten tvůj orloj!), prosím napřed ty dobré voraře, aby pomohli Cagnatovi a Robinetovi naložit káru a potom aby ji dotáhli do Beuvronu i s dřívím, jež jsem vybral. Křičí na celé kolo:

„Zatracený Breugnone! Že ti není hanba!“

Křičí na plné hrdlo, ale pomohou. Mají mě přece jen rádi.

Vrátili jsme se poklusem. Lidé se na nás dívali ze zápraží a podivovali se naší horlivosti. Ale když to mé spřežení dojelo až k beuvronskému mostu a když jsme tam našli stále věrné tři ptáčky, Fétuho, Gadina a Trinqueta, dívající se, jak teče voda, nohy se hned zastavily a jazyky se přesto rozběhly. Jedni pohrdali druhými, protože něco dělali. Druzí zase pohrdali prvními, protože nedělali nic. Celá škála se tam odzpívala. Já jsem si sedl na patník na okraji mostu a čekal jsem, jak to dopadne, abych mohl rozhodnout, kdo to vlastně vyhrál. Vtom mi něčí hlas křičí do ucha:

„I ty roztoulanče! Konečně ses vrátil! To jsem zvědavá, jak jsi od devíti hodin strávil ten čas od Beuvronu k Betlému? Lenochu lenošná! Matko Sedmibolestná! Kdypak by ses tak vrátil, kdybych tě zde nebyla dopadla! Do baráku, šelmo! Oběd je už spálený!“

A já na to:

„Tys to vyhrála. Přátelé milí, všechno vaše přičinění je marné: co se zpěvu týče, vedle této zde jste malé děti.“

Má chvála ještě více roznítila její ješitnost. Počastovala nás ještě kouskem. A my jsme zvolali:

„Výborně! … A teď se vraťme domů. Běž napřed. Jdu hned za tebou.“

Žena se tedy vrátila a odvedla Glodii; za ní šli oba učni. A já jsem se

pokorně, ale beze spěchu chystal učinit taktéž, když vtom z horního města směs veselých hlasů, troubení na rohy a bujné zvonění na svatomartinské věži mě, starého čmuchala, přiměly, abych větřil nějakou novou podívanou. Byla to svatba pana d'Amazy se slečnou Lukrécií de Champeaux, dcerou výběrčího daní.

A všichni hned, aby viděli svatebčany, berou nohy na ramena a horempádem pospíchají po schodech k hradnímu náměstí. To víte, že jsem tam neběžel teprve mezi posledními. Takové divadlo nemá člověk denně. Jenom Trinquet, Gadin a Fétu, ti staří povaleči, neráčili zdvihnout zadky přilepené k břehu; řekli, že oni, lidé z předměstí, se přece nepůjdou dívat na ty zámecké bařtipány. Já sám mám ovšem hrdost rád a ješitnost je krásná věc. Ale obětovat jí svou zábavu… služebník, má milá Hrdosti! Tak, jak mě máš ráda ty, míval mě rád náš farář, když mě jako kluka mrskal, prý pro mé blaho.

Třebaže jsem jedním tahem vzal celé šestatřicetistupňové schody vedoucí k svatému Martinu, přišel jsem (to je smůla!) na náměstí příliš pozdě, abych ještě svatebčany viděl vcházet do kostela. Musil jsem tedy (a to bylo nezbytně nutné) počkat, až půjdou ven. Ale ti zatrolení faráři nemají toho svého kázání nikdy dost. Abych zabil čas, vedral jsem se v potu tváře do kostela mezi zdvořile líbezná bříška a masité podušky; ale na prahu kostelní lodi jsem se octl pod lidskou peřinou, tak pěkně jako v posteli, hezky v teple, pod peřím. Kdyby to nebylo na tak svatém místě, přiznávám se, že bych měl všelijaké nezbedné myšlenky. Ale čas a místo přikazovaly vážnost, a já, když musím, dovedu být vážný jako tichý osel. Ale někdy se také stane, že se povaha nezapře a osel zahýká, a to se stalo dnes: neboť zatímco jsem zbožně a tiše sledoval – otevřenými ústy, abych lépe viděl – veselé obětování ctihodné Lukrécie panu d'Amazy, čtyři lovecké trouby svatého Huberta zazněly na počest lovcovu. Chyběla tam jenom smečka psů a to bylo všem líto. Já jsem polykal smích a nemohl jsem se ubránit, abych nezahvízdal (ale docela tiše) „lovu zdar". Jenže zrovna když přišel osudný okamžik, ta chvíle, kdy na otázku zvědavého pana faráře nevěstinka odpoví: „Ano" a kdy naduté tváře vesele zatroubily konec lovu, to jsem to již nevydržel a zakřičel jsem:

„Odtroubeno!"

Dovedete si představit, jak se lidé smáli! Ale již tu byl kostelník a mračil se. Scvrkl jsem se a podél cizích zadků jsem vyšel ven.

Tak jsem se octl zase na náměstí. Společníků tam bylo dost a dost. A všichni tak jako já, dobří lidé, kteří dovedou užívat očí k vidění a uší k slyšení a vypití všeho, co zachytly oči cizí, a jazyka k vyprávění toho, o čem člověk může mluvit, i když to sám neviděl. Ví Bůh, že jsem se vyžvanil, jak se patří… k dobré lži netřeba chodit

zdaleka. Aspoň mně uběhl čas velmi rychle až do toho okamžiku, kdy se za zvuků varhan zas otevřela kostelní vrata a v nich se objevil zástup lovců. V čele kráčel vítězoslavně Amazy a pod paží držel ulovenou laň, koulející krásnýma srnčíma očkama doprava doleva a líbezně se při tom upejpající. Ech, jsem raději, že tuhle krasotinku nemusím hlídat! Ten, kdo tuto cívečku načne, bude mít co rozmotávat. Kdo vezme úlovek, vezme také růžky.

Ale víc jsem neviděl z honců ani z honěných, ani z lovce, ani z ulovené laně a nedovedl bych popsat (ne snad proto, abych se tím pak chlubil) ani barvu šatů vznešeného ženicha a jeho nevěsty. Neboť právě v té chvíli byly naše myšlenky a celá naše pozornost zabrány vážnou otázkou pořádku chůze a přednosti pánů svatebčanů. Hned – vykládalo se – když vcházeli (ach, že jsem při tom nebyl), sudí a kastelán a pan konšel, úřadující starosta, srazili se na prahu jako dva berani. Ale starosta, břichatější a silnější, prošel první. Šlo teď o to, kdo z těch dvou první vyjde a ukáže nos nad posvátným prahem. Sázeli jsme se o to. Ale neobjevovalo se nic: hlava průvodu šla jako přeseknutý had sama dál; tělo nevycházelo. Konečně když jsme popošli blíž ke kostelu, uviděli jsme uvnitř blízko vchodu z každé strany jedno to zvíře, překážející zuřivě svému protivníku v průchodu. Protože se na tom svatém místě neodvažovali křičet, bylo vidět, jak poškubují jenom nosem a pysky, jak vyvalují oči, hrbí záda, vraští čela, supí, líce nadýmají a to všecko bez jediného zvuku. Smáli jsme se, až jsme se za břicha popadali, a sázeli se podle věku. Starší občané pro sudího, zastupujícího zde knížete pána (kdo si sám žádá úcty, káže o ní také jiným); mladí kohouti zase pro starostu, průkopníka našich svobod. Já jsem byl s tím z těch dvou, který druhého lépe sjede. A křičelo se, aby každý povzbudil toho svého:

„Kš, kš! Jen do něho, pane Pupkáči! Ukousni mu hřebínek, pane Troulo! Nešetři ho, zaraz mu tu klapačku! Ouvej! Jenom směle, oslíku!“

Jenže ti valaši líní si jenom plivali svůj vztek do tváří, ale do křížku se nechytili, pravděpodobně z obavy, aby si nepomačkali svou parádu. Takovým způsobem by se spor byl protáhl donekonečna (neboť nebylo obav, že by jim zobáky zamrzly), kdyby nebyl zakročil pan farář znepokojený obavou, že přijde pozdě k obědu. Promluvil tedy:

„Přátelé moji milí, Pánbůh vás slyší tady a nechcete přece umřít hlady. Oběd se nikdy nemá nechat čekat a nikdy nemáme Pánu ukazovat v jeho chrámu svou špatnou náladu. Špinavé prádlo si vyperte doma.“

Neřekl-li to právě tak (neslyšel jsem totiž nic), bylo to jistě aspoň v tom smyslu; neboť nakonec jsem viděl, jak jeho dvě buclaté ruce

je chytily za krky a přiblížily k sobě jejich pysky k polibku míru. Teprve potom vyšli všichni najednou, jako dva sloupy svírající mezi sebou břicho farářovo. Místo jednoho pána hned tři. Při sporech pánů lid nikdy nepřijde zkrátka.

Všichni již prošli kolem nás a vrátili se do zámku pochutnat si na obědě tak poctivě zaslouženém; a my, hlupáci, jsme zůstali na náměstí a zevlovali jsme okolo neviditelného hrnce, jako bychom se chtěli nahltat vůní z jídel. Abych toho lépe užil, dal jsem si vypočítat, co všechno se tam nosí na stůl. Byli jsme tam tři labužníci, pánové Tipet, Bauldequin a Breugnon tuto přítomný; při každém jídle, jež nám jmenovali, jsme na sebe se smíchem pohlédli a vráželi jsme jeden druhému loktem do žeber. Jednu mísu jsme chválili, jinou haněli: mohli to ukuchtit lépe, kdyby se byli poradili s lidmi zkušenými, jako jsme my; ale to není koneckonců žádná pravopisná chyba ani smrtelný hřích; a oběd byl celkem velice slavnostní. Když nesli na stůl zajíce načerno, každý z nás měl svůj recept, a ti, co poslouchali, také přiložili slovíčko. Ale brzy se o to rozpředl spor (takové náměty jsou palčivé; jenom špatný člověk by o nich mohl mluvit s chladným srdcem a krví). Zvláště ostře se do sebe daly paní Perrinka a Jakubka, staré soupeřky, které pořádají největší hostiny v městě. Každá z nich má své stoupence a každá z těchto stran se snaží zastínit druhou u stolu. Bývají to krásné turnaje. V našich městech jsou hostiny hrdinskými souboji našich měšťanů. Ale třebaže si rád pochutnám na krásných slovních turnajích, nic mě tak neunaví, jako když slyším vyprávět o hrdinství druhých a když já jsem při tom nečinný; a nejsem takový, abych se dlouho živil jenom šťávou své myšlenky a stínem pokrmů, jež sám nejím. Byl jsem proto od srdce rád, když mi soused Tripet (chudák, také trpěl!) řekl:

„Mluví-li se dlouho o kuchyni, Breugnone, stane se z člověka něco takového jako milenec, který mluví příliš o lásce. Nevydržím to již, mám dojem, že pojdu, příteli, planu a hořím a mé útroby kouří. Pojďme je zalít a nakrmit tu potvůrku, která mi užírá vnitřnosti.“

„S tou si poradíme,“ povídám. „Počítej se mnou. Proti nemoci hladu je nejlepším lékem dobré sousto, praví kterýsi starý mudrc.“

Šli jsme tedy spolu na nároží Hlavní ulice do hospody U francouzského dukátu: neboť na to, abychom se teď, po druhé hodině, vrátili domů, nikdo z nás nemyslil. Tripet se obával stejně jako já, že by tam našel vychladlou polévku a vztekem rozpálenou ženu. Byl tržní den, hospoda byla plná. Je-li však člověku pohodlně, když sedí u stolu pěkně sám, lépe se mu jí, když je pevně vtěsnán mezi dobrými druhy: tak je to vždycky všechno v nejlepším

pořádku.

Nadlouho jsme oba zarazili stavidla svých řečí. Srdcem i čelistmi jsme byli zaujati vepřovým se zelím, které tak růžově a sladce vonělo a měkce se rozplývalo. A na to sklenku červeného, abych rozehnal mlhu před očima: neboť jíst a nepít při tom, jak říkali předkové, to znamená oslepnout a nevidět. Teprve potom, s pohledem zbystřeným a s hrdlem vymytým, jsem mohl zase jasně pozorovat lidi a život; po jídle se vždycky všechno zdá krásnější.

U sousedního stolu seděl farář z nedaleké obce naproti staré statkářce; lísala se k němu jako kočka, nakláněla se při řeči, vtahovala hlavu mezi ramena a kroutila jí sem a tam, obracela k němu tvář slaďounce jako při zpovědi. Farář ji poslouchal stejně slaďounce jedním uchem, náramně ochotně, ale nedbal, co mu povídá, na každou poklonu odpovídal zdvořile úklonou, ale neztrácel přitom jediné sousto a vypadal, jako by říkal: „Jdi, dcero má, jsi volná. Všichni hříchové tvoji jsou ti odpuštěni. Neboť Bůh je dobrý. Dobře jsem poobědval. Neboť nekonečná je dobrotivost Páně. A tohle jelito je výborné.“

Kousek dál hostil náš notář, mistr Petr, nějakého svého kolegu a mluvil o dukátech i o mravnosti, o penězích i o politice, o smlouvách a o republice římské (je republikán, ale v latinských verších; v životě však je jakožto obezřelý občan věrným sluhou svého pana krále).

Vzadu pak vypátralo mé toulavé oko Perrina Traktéra v modré naškrobené blůze, Perrina z nedalekého Corvolu; jeho oko se v téže chvíli setkalo s mým, takže vykřikl, vstal a zavolal na mne. (Vsadil bych se, že mě viděl hned od začátku; ale ani necekl, jezovita jeden, neboť je mi dlužen již dva roky za dvě krásné ořechové skříně, jež jsem mu vyřezal.) Přišel za mnou a nabídl mi sklenici:

„Celé mé srdce, mé srdce vás zdraví.“[2]

A nabídl mi druhou:

„Chceš-li tímto světem rovně chodit, aspoň dvě sklenky do sebe musíš hodit.“

Navrhl mi, abych s ním pojedl. Doufal, že řeknu „ne“, protože jsem právě dojedl. Ale spálil se: řekl jsem mu totiž „ano“. Aspoň něco trhnu ze své pohledávky!

Pustil jsem se do toho tedy znovu, ale tentokrát klidněji, rozvážněji, protože mě již nepoháněl hlad. Ponenáhlu hrubší jedlíci, uspěchaní lidé, kteří nedovedou jíst jinak než zvířata, jenom aby se nasytili, se z hospody vytratili; zůstali jsme tam jenom lidé počestní, obdaření věkem i rozumem, lidé, kteří vědí, co je dobro, krása a požitek, a kterým talíř dobrého jídla znamená dobrý skutek. Dveře byly otevřené, proudil jimi vzduch a slunce, vběhla tři černá kuřata a natáhla strnulé krky k drobtům pod stolem a k tlapám starého

spícího psa, a zaznívalo klábosení žen na ulici, křik sklenářův, rybářovo: „Kupte ryby, dobré ryby!“ a pronikavé oslí hýkání. Na zaprášeném náměstí bylo vidět dva bílé volky zapřažené do vozu, nehybně ležící na nohách složených pod krásnými lesklými boky a pokojně přežvykující pěnu, až jim sliny po bradě tekly. Na střeše sluncem ozářené vrkali holubi. Sám bych se k nim byl přidal; bylo nám tak dobře, že patrně všichni, jak jsme tam byli, bychom začali příst jako kocouři, kdyby nás někdo byl pohladil po zádech.

Rozhovor se rozpředl mezi všemi, od stolu ke stolu. Všichni byli jedno, všichni přátelé, všichni bratři: farář, kuchař, notář, jeho druh i hostinská se jménem tak sladkým (Eva se jmenuje: je to jméno slibné a jeho nositelka dala svým hostům vše, co slibuje). Abych se lépe vymluvil, chodil jsem od jednoho k druhému a přisedl hned sem, hned tam. Mluvilo se o politice. Na dovršení štěstí neškodí, když se po dobrém obědě uvažuje o zlobě časů. Všichni naši páni naříkali nad bídou, drahotou, špatnými obchody, úpadkem Francie, zanedbání národa, vládci a pleticháři. Ale byli opatrní. Nikoho nejmenovali. Velicí páni mají také veliké uši; a člověk nikdy neví, neuvidí-li jich kousek mihnout se někde kolem dveří. Ale protože u nás je na dně sudu vždycky pravda, přátelé se poznenáhlu osmělili rozkřiknout na ty naše pány, kteří jsou nejdál. Shodli se zvláště proti Italům, proti těm Conciniům, štěnicím zavlečeným k nám tou tlustou florentskou krůtou v královských sukních. Přistihnete-li dva psy, jak vám ohlodávají pečínku, jednoho cizího a druhého vlastního, svého zaženete, ale cizího utlučete. Protože mám smysl pro spravedlnost, ale taky ze záliby v nesouhlase namítám, že není správné potrestat jenom jednoho psa, že člověk, když je tak slyší, by řekl, že ve Francii není jiného zla než zlo italské, ale že tu chválabohu máme dost také jiných trampot a darebů. A na to mi všichni svorně odvětili, že darebák italský platí za tři a že tři poctiví Taliáni se nevyrovnají ani třetině poctivého Francouze. Odsekl jsem, že zde či tam, všude, kde jsou lidé, je to stejná sebranka, že zvíře jako zvíře a že dobrý člověk, nechť je odkudkoli, je tvor příjemný a dobrý; a když se s takovým setkám, mám ho rád, třebas to byl i Talián. Shrkli se na mne jako vosy, posmívali se mi, že prý znají můj vkus, a nazvali mě starým bláznem, věčným rýpalem, tulákem, bludičkou, vandrákem. Je pravda, že jsem kdysi proběhal mnoho cest. Když mě náš dobrý kníže, otec dnešního knížete pána, poslal do Mantovy a do Albissoly studovat emaily, keramiku a umělecký průmysl, který jsme pak přesadili také k nám, tenkrát jsem nešetřil ani cest, ani svých podrážek. Celou cestu od Svatého Martina k Svatému Ondřeji Mantovanu jsem ušel s holí v ruce pěšky. Je to zábavné, vidíš-li, jak se ti pod nohou země natahuje a jak ukrajuješ kus po kuse z bochníku světa. Ale nemysleme na to příliš: hned

bych se zas vydal na takový vandr! Oni se mi pošklebují! Ach, ano, jsem starý Gal, jsem synem těch, kteří vykradli celý svět. „K ďasu, a co jsi ukradl?“ ptají se posměšně, „a co sis přinesl?“ – Totéž co oni! Plné – oči. Kapsy prázdné, to je pravda. Ale hlavu nacpanou. Bože, jak je to dobré, vidět, slyšet, ochutnávat, vzpomínat si! Všecko vidět a všecko vědět, to nejde, to vím; ale vidět a vědět aspoň tolik, kolik je možné! Jsem jako houba, která by chtěla vypít oceán. Anebo lépe: jsem jako nalitý hrozen, zralý, na prasknutí plný nejkrásnější šťávy světa. Kolik vína by to bylo, kdyby se vylisoval! Tak hloupý nejsem, holoubci! Vypiju si to sám! Neboť vy mým vínem pohrdáte. Budiž, tím lépe! Prosit vás nebudu. Kdysi jsem se s vámi chtěl rozdělit o drobty štěstí, jež jsem sesbíral, o všechny své krásné vzpomínky ze zemí světla. Ale našinci nejsou zvědaví, leda snad na to, co dělá soused, a zvláště sousedka. Ostatní je jim příliš daleko, aby tomu věřili. Chceš-li, běž se tam podívat! Já toho zde vidím právě tolik. „Díra vzadu, díra vpředu, ti, kdo z Říma přišli, jsou ještě hloupější, než když vyšli.“ Ale prosím! Jen si mluvte, já nikoho nenutím. Nechcete-li, nechám si všechno, co jsem viděl, sám pro sebe, schováno pod víčky, na dně očí. Není radno vnucovat lidem štěstí proti jejich vůli. Mnohem lepší je být šťastný po jejich způsobu s nimi a potom po svém sám se sebou. Jedno štěstí není nikdy tolik jako dvě.

Čmáral jsem při tom, aniž co tušili, notářův pršinos a faráře, jak při řeči mává rukama jako křídly, poslouchám a zpívám s nimi: „Jaká to hrdost, jaká to pýcha, že se mi ‚občan z Clamecy‘ říká!“ A hrome, to si myslím! Clamecy je dobré město. Zrodilo mě, nemůže tedy být špatné. Lidská bylina v něm roste volně, bujně, bez bodláků a nijaká zlá, leda snad jazykem, protože jazyk máme u nás řádně přibroušený. Ale pomluvíš-li trochu bližního svého (který ti odpověď dlužen nezůstane), není přece o nic hůře, naopak tím více ho máš rád a nezkřivil bys mu jediného vlasu. Notář Delavau nám připomíná (a všichni, i farář, jsme na to pyšní), s jakou klidnou ironií náš Niverňan konšel Ragon odmítl uprostřed potrhlostí celého kraje spojit se jak s guisardy, tak s ligisty, jak s kacíři, tak s katolíky, jak s Římany, tak s Ženevany, jak se vzteklými psy, tak se lstivými rysy, a jak si k nám svatý Bartoloměj přišel umýt zkrvavené ruce. Shlukli jsme se kolem svého knížete, vytvořili jsme ostrůvek zdravého rozumu, o který se tříštily všechny vlny. O zesnulém knížeti Ludvíkovi a o nebožtíku králi Jindřichovi nelze mluvit bez pohnutí. Jak jsme se měli rádi! Oni byli jako stvořeni pro nás a my pro ně. Měli však své chybičky, zrovna tak jako my. Ale byly to chyby lidské a přibližovaly nám je ještě víc. Se smíchem se říkávalo: „Náš pan kníže dovede ještě zadělat do nejedné díže“, anebo: „Tento rok bude dobrý. Dětí bude dost a dost. Náš knížecí milenec

zas jednu obral o věnec.“ Ach, tehdy jsme užili dobrého bydla! Proto tak rádi o těch dobách mluvíváme. Delavau znával knížete Ludvíka stejně jako já. Ale já jediný jsem viděl krále Jindřicha a těžím z toho: vykládám jim o tom, ještě než mě požádají, již posté (pro mne je to vždycky poprvé a doufám, že pro ně také, jsou-li dobří Francouzi), jak jsem ho viděl, šedivého krále, v šedivém šatě (s proklubanými lokty), v šedivém klobouku, na šedém koni, s šedivou bradkou a s šedivýma očima, celého šedivého zvenčí a celého zlatého uvnitř!

Na neštěstí mě přerušil první notářův písař: přinesl mu vzkaz, že jeden jeho zákazník umírá a rád by ho viděl. Musí jít, třebaže nerad – ale napřed nás ještě obdařil historkou, kterou si již hodinu připravoval (viděl jsem, jak ji obrací na jazyku, ale já jsem svou uplatnil první). Ale buďme spravedliví, dobrá byla, nasmál jsem se hodně. Dobrý vtip vám nepoví nikdo tak dobře jako notář Delavau.

Když jsme se tak probrali ze svých dojmů a když jsme se tak protáhli a propláchli od hrdla až po paty, vyšli jsme všichni společně. Bylo asi tři čtvrti na pět nebo sotva pět. Ve třech hodinách, jsem sklidil dva dobré obědy, veselé vzpomínky a od notáře objednávku na dvě truhlice. Společnost se rozešla, když předtím pojedla ještě kousek sucharu namočeného ve šťopečce rybízovky u apatykáře Ratheryho. Delavau tam dovykládal svou historku a doprovodil nás, aby vyslechl ještě jednu, k Mirandole, kde jsme se – ale tentokrát už doopravdy – rozešli. Jenom jsme se ještě, pupkem ke zdi, zastavili a ulevili jsme svým útrobám poslední výlevy.

Protože na návrat bylo příliš pozdě a zároveň příliš brzy, šel jsem dolů k předměstí s uhlířem, jenž tlačil káru a vytruboval na trubku. Nedaleko lourdeauxské věže jsem potkal koláře; běžel, poháněje před sebou kolo, a kdykoli viděl, že kolo se zastavuje, přiskočil a popohnal je. Tak běží lidé za kolem Štěstěny, a kdykoli se chystají vsednout na ně, kolo jim uběhne. Zapamatoval jsem si to, abych toho obrazu mohl někdy použít.

Zatím jsem rozvažoval, mám-li se domů vrátit cestou nejkratší nebo nejdelší; vtom jsem uviděl, jak z nemocnice vychází průvod, v jehož čele nesl kříž opřený o břicho nějaký kluk, menší než moje noha, vyplazující jazyk na druhého ministranta a pošilhávající přitom k vršku svého svatého břemene. Za ním nesli čtyři muži v nejistých rudých a zpuchlých rukou pod plachtou nebožtíka, který spěl pod křídly pana faráře dokončit v zemi svůj spánek. Doprovodil jsem ho ze zdvořilosti až k jeho novému příbytku. Je to veselejší, když člověk nejde sám. Přiznám se však, že jsem ho doprovázel trochu také proto, abych slyšel vdovu, jak podle starého dobrého zvyku běduje. Vypravovala o nemoci a lécích, kterých nebožtík

užíval, o jeho agónii a ctnostech, o jeho lásce a povaze, zkrátka o celém životě jeho i svém. Střídala svůj žalozpěv se zpěvy farářovými. Šli jsme za nimi opravdu se zájmem: neboť nepotřebuji snad říkat, že po celé cestě jsme přibírali dobré, soucitné duše a zvědavé uši. Konečně, když jsme došli k hospodě posledního spánku, položili jsme ho v rakvi na okraj zející jámy; a protože chuďas nemá právo vzít s sebou do hrobu tu dřevěnou košili (člověk se vyspí právě tak dobře docela nahý), stáhli z něho povlak, sňali víko z rakve a potom ho prostě vykopli do jámy.

Když jsem na něho hodil lopatku hlíny, aby se mu lépe spalo, a když jsem se pokřižoval, abych rozehnal zlé sny, odcházel jsem zcela spokojen. Všecko jsem viděl, všecko jsem slyšel, užil všech radostí, zkusil všech žalostí; mých zážitků bylo vrchovatě.

Abych to dovršil, vracel jsem se podél vody. Chtěl jsem se u soutoku obou řek dát kolem Beuvronu k domovu; ale večer byl tak krásný, že jsem vyšel nevědomky z města ven a šel stále podél svůdné Yonny; zlákala mě až k lafore'tskému splavu. Klidná a hladká voda plynula bez jediného záhybu na svém průsvitném šatě. Člověk byl chycen za oči jako rybka, která spolkla vnadidlo. Celé nebe se chytilo stejně jako já do sítě řeky, koupalo se v ní a jeho mraky se v letu zavěšovaly na traviny a rákosí; a slunce si ve vodě omývalo zlatou hřívu. Usedl jsem nedaleko nějakého kulhavého dědka; pásl tam dvě hubené kravky. Vyptal jsem se ho, co to má s nohou, a poradil jsem mu, aby si na ni natáhl punčochu vycpanou kopřivami (dělávám ve volných chvílích taky doktora). Vyprávěl mi ochotně své osudy, své strasti a zármutky, a zřejmě byl podrážděn, že jsem mu hádal o pět či šest let méně (bylo mu pětasedmdesát). To bylo jeho hrdostí a pýchou, že tak dlouho žil a strádal. Zdálo se mu přirozené, aby člověk trpěl, aby lidé dobří měli stejné trampoty jako zlí, protože také boží požehnání se snáší bez rozdílu jak na dobré, tak na zlé. Koneckonců je si všechno rovno a to je správně; bohatí i chudí, krásní i škaredí, všichni budou jednoho dne odpočívat v pokoji v náručí téhož Otce. A jeho myšlenky, jeho ztrhaný hlas, cvrčci v trávě, hukot splavu, vůně dříví a smoly zanášená sem od přístavu, nehybná, a přece prchající voda, krásné odrazy v řece, to všecko bylo sladěno a splývalo to s mírem večera.

Stařec odešel; vracel jsem se sám pomalým krokem a s rukama za zády jsem pozoroval víry kroužící na vodě. Byl jsem tak zahloubán do obrazů plynoucích po Beuvroně, že jsem zapomínal, kam jdu a kde jsem. Až jsem se prudce zachvěl, když jsem uslyšel, jak na mne z druhého břehu volá nějaký až příliš známý hlas. Vrátil jsem se nevědomky k svému domovu! Moje sladká holubička, má stará mi z okna hrozila pěstí. Upíral jsem oči stále na proud řeky a tvářil jsem se, jako bych ji vůbec neviděl; ale přitom jsem ji s

radostí pozoroval v zrcadle vody, jak – vzhůru nohama – řádí a šermuje rukama. Mlčel jsem, ale v duchu jsem se smál, až se mi břicho houpalo. A čím více jsem se řehtal, tím více se vztekala a tím hlouběji se vztekle nořila do Beuvronu; a čím hlouběji tam zapadala hlavou dolů, tím více jsem se smál. Konečně práskla vztekle oknem i dveřmi a vyběhla si pro mne jako čert. Ano, ale to by musela přejít vodu. Vpravo? Vlevo? Stáli jsme mezi dvěma mosty. Zvolila můstek vpravo. A já ovšem, když jsem ji viděl na té cestě, dal jsem se druhou a vrátil jsem se po hlavním mostě, kde stál dosud, od rána, sám a sám, Gadin, stoický jako volavka u vody.

Tak jsem se dostal zase domů. Byla již noc. Jak ty dni k čertu letí! Naštěstí nejsem jako ten lenoch Titus, ten Říman věčně fňukající, že zase ztratil jeden den. Já neztrácím nic, jsem spokojen se svým dnem, zasloužil jsem si ho. Jenže by mi jich bylo třeba dvou, dvou dní každého dne: nestačí mi to. Sotva začnu pít, sklenice je prázdná; prasklá! Znám lidi, kteří svou sklenici vysrkávají pomalu a nikdy nejsou u dna. Či mají snad větší sklenku? Ale to by byla zatraceně křiklavá nespravedlnost! Hej, ty tam nahoře, hospodo u Slunce, čepující den, naměř mi dobře! … Ale ne, pochválen budiž, Bože, jenž mi dopřáváš, abych vstával od stolu vždy hladový a abych tak miloval den (i noc je dobrá), že ho nikdy nemám dost! … Och, dubne, jak prcháš! A dni, proč se tak rychle končíš? … Co na tom? Potěšil jsem se s vámi, měl jsem vás, užil jsem vás! A políbil jsem tvá útlá prsíčka, panenko, hubeňátko, křehké děťátko jara.

A teď ty! Zdráva buď, noci! Beru tě do náručí. Po dni noc. Vyspíme se spolu. Ach, nedej Bože, vždyť mezi námi bude ležet ještě ta třetí. Má stará se vrací.

(Květen)

Lasička

Již před čtvrt rokem jsem dostal objednávku na truhlu a na velikou kredenc do asnoiského zámku. Čekal jsem s prací, dokud si nezajdu na vlastní oči obhlédnout dům, světnici i místo. Krásný kus nábytku je jako plod, který je nutno utrhnout přímo ze stromu; beze stromu by nikdy nebyl narostl; a jaký strom, takový i plod. Nemluvte mi o kráse, která by mohla být stejně zde jako tam a která se přizpůsobí každému prostředí jako děvka tomu, kdo nejlépe platí. To je Venuše pouliční. Umění je pro nás členem rodiny, strážným duchem našeho krbu, přítelem, druhem, který vyjadřuje lépe než my všechno, co všichni cítíme; umění, to je náš domácí bůžek. Chceš-li ho poznat, musíš znát jeho dům. Bůh je stvořen pro člověka a dílo pro určité místo, jež doplňuje a zdokonaluje. Krásné je to, co je nejkrásnější na svém místě.

Šel jsem se tedy podívat na místo, na něž bych mohl „zasadit“ svůj výrobek; a strávil jsem tam větší část dne, počítajíc v to i jídlo a pití, neboť duch nesmí nikdy zapomínat na tělo. A když jsem tak oba ukojil, dal jsem se nazpět cestou, kterou jsem přišel, a vesele jsem se vracel domů.

A již jsem stál na křižovatce; třebaže jsem neměl ani nejmenší pochybnosti o tom, kterou cestou se mám dát, šilhal jsem po té druhé, prýštící po lukách a mezi řadami kvetoucích křovin.

„Jak by to bylo krásné,“ řekl jsem si, „zatoulat se tam v tu stranu! K čertu se silnicemi, které vedou rovnou k cíli! Den je krásný a dlouhý. Nebuďme, příteli, rychlejší než Apollón. Však dojdeme vždycky. Vždyť má stará také neztratí vyřídilku, počká-li trochu. Bože, jak krásně se to dívá na tu švestičku v bílém pláštíčku! Pojďme jí kousek naproti! Jenom pět nebo šest kroků. Zefír roznáší vzduchem její peříčka: jako by sníh poletoval. Kolik to švitořivých ptáčků! Hohó, jaká to rozkoš! … A potůček běží, bublá pod travinami jako kotě, když si hraje pod kobercem s míčkem! Pojďme za ním! Hle, zde se mu staví v cestu řádek stromů. Co si teď počne? Ach, ten čtverák, kudy to proběhl? Zde, zde, pod nohama, pod těma starýma, uzlovitýma, dnavýma a zpuchlýma nohama okleštěného jilmu. Vidíte ho, drzouna drzého! Ale kam jenom, u sta hromů, mě ta cesta vede?“

Tak jsem mudroval, šlapaje na paty svému žvanivému stínu; a pokrytecky jsem se tvářil, jako bych nevěděl, kam nás ta filutská stezka chce zlákat. Ty umíš lhát, Colasi! Jsi prolhanější než Odysseus; dovedeš obalamutit i sám sebe. Vždyť ty dobře víš, kam

jdeš! Věděls to, chytráčku, hned jak jsi vykročil z asnoiské brány. Na hodinku cesty odtud je domek Celiny, naší bývalé lásky. Překvapíme ji tam. Ale kdo bude překvapen víc, ona nebo já? Tolik uběhlo let, co jsem ji neviděl! Co asi zbylo ze šibalské tvářinky a z drobné pusinky mé drahé lásky krásky? Směle se před ni mohu postavit; dnes již není nebezpečí, že by mi zranila srdce svými ostrými zoubky. Mám je do tvrda vyschlé jako révový peň. A má vůbec ještě zuby? Ach, ty má Lasičko krasavičko, jak se ty tvé zoubky uměly smát a kousat! Zahrávala sis dost a dost s chudákem Breugnonem! Točila jsi s ním, vrtěla, rozháněla a prohánělа ho jako káču! Ale měla jsi pravdu, holka, když tě to bavilo. Byl jsem to tenkrát osel!

Vidím se v duchu, jak se s otevřenou hubou opírám roztaženými lokty o hraniční zídku mistra Medarda Lagneaua, svého zaměstnavatele, který mě naučil vznešenému umění řezbářskému. A za zídkou, ve veliké zelinářské zahradě sousedící se dvorem, v němž byla naše dílna, mezi záhony salátů a jahod, červených ředkviček, zelených okurek a zlatých melounů, chodila bosky, s rukama holýma a s hrdlem obnaženým, na hlavě nic než těžké rusé vlasy, v drsné košilce, na níž se hrotily dva tvrdé prsy, a v krátké sukničce po kolena, chodila běhala krásná hbitá dívka, kolébala v obou opálených silných rukou dvěma kropícími konvicemi a rozprašovala vodu po listnatých hlavách rostlin, otvírajících žíznivé zobáčky. A já jsem svůj, ne ovšem tak malý, otvíral také, užasle, abych lépe viděl. Chodila sem tam, prázdnila konve a vracela se pro novou vodu ke studnici, nabírala ji oběma rukama zároveň, vzpřímila se jako pružný rákos a opatrně kladla při návratu na vlhkou zem v úzkých chodníčcích své vnímavé nožky; a jejich dlouhé prsty vypadaly, jako by v chůzi hladily zralé jahody a jahůdky. Kolena měla oblá a pevná jako hoch. Hltal jsem ji zrakem a ona se tvářila, jako by vůbec neviděla, že se na ni dívám. Ale blížila se, rozsévala stále svůj jemný deštík, a když byla již docela blízko, najednou po mně mrskla okem jako šípem. Achich, achich, cítím udici a husté sítě, jak mě oplétají. Je svatá pravda, že „oko ženy je jako nit, z níž pavouk upřádá svou síť“! Sotvaže mě tak zajala, hned jsem se vzepřel. Ale bylo pozdě! Zůstal jsem, moucha hloupá, přilepen křídly k té své zídce. Ona již nedbala, co dělám. Seděla na bobku a přesazovala své zelné sazenice. Jenom chvílemi se ta úskočná šelma mrknutím oka přesvědčila, je-li kořist dosud v pasti. Viděl jsem, jak se potají chichotá, ale marně jsem si říkal: „Chudáčku, nech toho, vždyť se ti jenom vysmívá“. Když jsem ji tam tak viděl, jak se zubí, zubil jsem se také. Jak hloupě jsem jistě vypadal! Najednou uskakuje stranou! Přeskakuje záhon, druhý a ještě jeden, běží, skáče, v letu chytá chomáček pampeliškových semen, lehce plujících jako lodička po

potůčku vzduchu, mává rukama, hledí na mne a křičí:

„Zas jeden milenec se chytil!“

A přitom strká tu hebkou kocábku do rozhaleného živůtku mezi malounké prsy. A já, třebaže nejsem hlupák, nejsem galán upejpavý, a proto na ni volám:

„Strč tam také mne!“

Tu se hlučně rozesmála, zapřela si ruce do boků, obrátila se ke mně, rozkročila se a zvolala:

„Podívejte se na toho mlsouna! Pro tvá zubiska má jablíčka nezrají!“

Tak jsem se jednou večer v pozdním srpnu seznámil s Lasicí krasavicí, hezkou zahradnicí. Lasička jí říkali proto, že stejně jako ta šelmička se špičatou tlamičkou měla protáhlé tělo a malou hlavinku, chytrácký čtverácký nosánek, ústa trochu vystouplá a pěkně rozpuklá, aby se mile smála a krutě hryzla srdce i oříšky. Ale z jejích temně modrých očí, zastřených oparem krásného bouřlivého času, a z koutků jejích rtů, kousavě usměvavých jako u něžné faunky, odvíjela se nitka, z níž ta rusovlasá pavoučice tkala kolem mužů svou jemnou síť.

Trávíval jsem teď polovici svého času místo prací tím, že jsem postával u zdi tak dlouho, dokud mě mistrova noha nepřiměla vrátit se do skutečnosti. Někdy na mne Lasička zlobivě volávala:

„Ještě ses na mne dost nenadíval, zezadu i zpředu? Co víc bys chtěl ještě vidět? Snad mě znáš už dost!“

A já chytrácky povídám:

„Melouny a ženy musejí být pozorně obhlíženy!“

Jak rád bych si z ní kousek ukrojil! Snad by to byl spravil také jiný plod. Byl jsem přece mlád, krev dosud vřela, zamilován do všech panen; měl jsem rád opravdu tuto? Jsou v životě chvíle, kdy by se muž zamiloval i do ulízané kozy. Ale ne, Breugnone, rouháš se, nevěříš z toho ani slova. První, kterou milujeme, je ta pravá, ta dobrá, ta, kterou nám bylo souzeno milovat; hvězdy ji zrodily, aby naši žízeň ukojily. A patrně právě proto, že jsem se nenapil šťávy z tohoto plodu, mám žízeň, stále žízeň, a po celý život ji budu mít.

Jak jsme si rozuměli! Věčně jsme se jenom dráždili a zlobili; oba jsme měli jazyk na pravém místě. Když mi vynadala, oplácel jsem za mírku měřicí. A oba, oko i zub, pořád chtivě zakousnutí. Nejednou jsme se tomu smáli, až jsme se dusívali. A ona, aby se po nějaké takové zlomyslnosti lépe mohla smát, padla často na bobek a dřepěla na zemi, jako by chtěla vysedět ty své řípy a cibulky.

Večer si chodívala popovídat k naší zdi. Vidím ji v duchu, jak jednou v řeči a smíchu, s těma svýma vyzývavýma očima, které v mých očích hledaly slabinu mého srdce, aby ji mohla potrápit, vidím ji, jak zdvíhá ruce a přitahuje si třešňovou větev obtěžkanou

rudými třapečky tak, že tvořily věnec kolem jejích rusých vlasů. Ani je netrhala, přímo ze stromu je ozobávala, natáhla krk, lapala po nich zobáčkem a pecky nechávala na větvi. Obraz chvilkový, věčný a dokonalý, mládí, lačné mládí, chtivě sající z bradavic nebes! Kolikrát jsem linii těch krásných paží, toho krku, těch prsů, těch mlsných rtů a zvrácené hlavy vyřezal na nábytek v květinovém věnci! … Natáhnul jsem ruku, prudce jsem chytil a urval větev, kterou obírala, přisál jsem se k ní a lačně jsem olizoval ty vlhké pecky.

Scházívali jsme se také v neděli na procházce nebo v Beaugském sklípku. Tančívali jsme. Býval jsem hrozný nemotora, ale láska mi dávala křídla; láska prý naučí tančit i osla. Myslím, že ani jediný okamžik jsme nepřestali svádět drobné šarvátky. Ta vám uměla popichovat! Vyslechl jsem od ní hezkou řádku kousavých, zlomyslných poznámek o svém dlouhém šikmém nose, o své široce roztažené hubě, v níž by se, jak říkávala, mohly péct buchty, o svém ševcovském vousu a zkrátka o celé své tělesné schránce, třebaže pan farář o ní říká, že je stvořena k obrazu Páně! (To se ale nasměju, až se s Ním jednou setkám!) Nedala mi pokoj ani vteřinu. A já ovšem také nemlčel a neseděl jako kuře.

Toť se ví, že tato hra, když nepřestávala, nás nakonec uváděla do varu. Vzpomínáš si, Colasi, na vinobraní ve vinicích mistra Medarda Lagneaua? Pozvali také Lasičku. Skláněli jsme se bok po boku v brázdách mezi révovými keři. Dotýkali jsme se téměř hlavami a má ruka, obírající hrozny, se chvílemi dotkla jejího zadečku nebo lýtka. To potom vždycky zdvihla rozzářenou tvář a jako bujná klisnička pohodila zadkem nebo mi pomazala nos šťávou z hroznu. Já jsem jí za to rozplácl plný a krásný černý hrozen na zlatém hrdle, rozpáleném sluncem. Bránila se jako ďáblice. Marně jsem ji svíral, nikdy se mi nepodařilo dostat ji. Číhali jsme jeden na druhého. Ona rozněcovala oheň, dívala se, jak hořím a strouhala mi mrkvičku:

„Ne, ne, Colasi, mne nedostaneš.“

Tvářil jsem se nevinně a schoulen na zídce jako kocour stočený v klubko, jako by spal, zatímco úzkou skulinou mezi přivřenými víčky slídí po tančící myšce, olizoval jsem se již napřed:

„Kdo se směje naposledy…“

A tu jednou odpoledne (bylo to také v tomto měsíci) na samém konci máje (ale bylo tenkrát mnohem tepleji než dnes) byl takový těžký vzduch. Bílé nebe dýchalo palčivě jako pec a v tom nebeském hnízdě seděla již téměř týden bouře na vejcích, která se nechtěla a nechtěla proklubat. Člověk se vedrem roztápěl; hoblík byl stále zapocený a nebozez se lepil na dlaň. Neslyšel jsem už svou krásku, ačkoli ještě před chvílí zpívala. Rozhlížel jsem se po ní. V zahradě nikdo. Najednou ji vidím, jak sedí ve stínu domu na schodu. Spala

na zápraží, s ústy otevřenými, s hlavou zvrácenou. Jedna ruka jí visela podél kropicí konve. Spánek ji najednou zmohl. Nabízela se tam bez obrany, celým tělem, polonahá a bezmocná pod tím rozpáleným nebem jako Danaé. Zazdálo se mi, že jsem Jupiter. Přelezl jsem zeď, pošlapal jsem v běhu zelné a salátové hlávky, chytil jsem ji do náručí a vášnivě jsem ji políbil. Byla teplá a nahá a zvlhlá potem; v tom polospánku se vůbec nebránila, kypíc rozkoší; s očima zavřenýma její ústa slepě hledala mé rty a vracela mi polibky. Ale co se to ve mně stalo? Jaká pomatenost? Láva touhy mi proudila tělem; byl jsem zpit, svíral jsem v náručí milostné tělo; kořist, po níž jsem toužil, ta pečená holubička mi padla do dlaní. A já (hlupák, hlupák a ještě jednou hlupák!) jsem se již neodvážil zakousnout se do ní. Nevím, jaké hloupé ohledy mě zdržely. Měl jsem ji příliš rád, bylo mi trapně, když jsem si uvědomil, že je spoutána spánkem, že držím v náručí její tělo, ale ne také ducha, a že bych za svou hrdou zahradnici děkoval vlastně jenom zradě. Vytrhl jsem se z této slasti, uvolnil jsem paže, odtrhl rty a pouta, která nás pevně spojovala. Nešlo to však tak lehce: muž je oheň a žena koudel; hořeli jsme oba. Chvěl jsem se a supěl jsem jako ten druhý hlupák, jenž přemohl Antiopu. Ale zkrátka: zvítězil jsem, to znamená: utekl jsem. Ještě dnes, po pětatřiceti letech, se za to stydím. Ach, to hloupoučké, hloupé mládí! … A přece je to krásné, když si člověk vzpomíná, jak býval hloupý. A jak to blaží srdce!

Od toho dne se ke mně chovala jako vtělená ďáblice. Vrtošivá jako tři stáda hopkujících a třeštících kůzlat, nestálá jako mrak. Jednou mě zahrnula urážlivým opovržením nebo mě vůbec neznala; jindy mě zahrnovala unylými pohledy a svůdnými úsměvy; skrčená za stromem namířila si na mne hrudkou a úskočně mi ji rozplácla o šíji, jakmile jsem se k ní obrátil zády, anebo – pif paf švestkovou peckou, jakmile jsem zvedl hlavu. A potom zas na promenádě povykovala, koketovala a kokrhala hned s tím, hned s oním mládencem.

Nejhorší bylo, když ji napadlo, aby mě dopálila ještě víc, zlákat na vějičku jiného takového ptáčka, jako jsem byl já, nejlepšího mého přítele Quirace Pinona. Já a on jsme byli jako dva prsty jedné ruky; jako Orestes a Pylades. Nebylo rvačky, nebylo svatby, nebylo hodů, na kterých by jeden jako druhý nebyl pilně prohánět ústa, pěsti a nohy! Byl sukovitý jako dub, svalnatý, hranatých ramen i hranatého mozku, čilý v řeči i v práci. Byl by zabil každého, kdo by mi strojil nějaké úklady. A právě toho si vybrala, aby mě zlobila. Nedalo jí to mnoho práce. Stačily tři čtyři zamilované pohledy a půl tuctu obvyklých koketních úsměvů: tvářit se nevinně, zamilovaně a drze, usmívat se, šeptat nebo se tvářit slaďounce, pomrkávat, mhouřit očka, ukazovat zoubky, kousat se do rtů, kroutit krčkem,

houpat se v bocích a vrtět zadkem jako třasořitka, řekněte upřímně, který Adamův syn by se nedal chytit na drobné pikle a kejkle toho hadího plemene? Pinon z toho ztratil i tu špetku rozumu, již měl. Od té chvíle jsme oba dva vysedávali na zídce a supavě a horečně jsme číhávali na Lasičku. Neřekli jsme si slova, ale už jsme po sobě stříleli zuřivými pohledy. A ona ten oheň ještě rozněcovala, a aby lépe vzplanul, zkrápěla jej chvílemi sprchou ledové vody. Třebaže jsem měl zlost, smával jsem se tomu kropení. Ale Pinon na dvorečku vyváděl jako hřebec. Klel vztekem, nadával, hrozil a bouřil. Nedovedl pochopit žádný žert, leda když on sám byl jeho strůjcem (a to potom mu rozuměl vždycky jenom on sám, ale smál se mu za tři). Panenka se zatím báječně kochala jako moucha na mléce, mlsně sledovala ty milostné vzteky; Pinonovy drsné způsoby byly docela jiné než mé; a třebaže já jsem té prohnané čtverácké holce, hravé a smavé, byl mnohem bližší než ten řehtající, vzpínající se, zadkem vyhazující a vztekem pšoukající hřebeček, přece z kratochvíle, z touhy po změně a aby mě co nejvíc potrápila, jenom pro něho měla slibné pohledy a lákavé úsměvy. Ale když šlo o to, splnit sliby, a když si ten domýšlivý hlupák již myslil, že přišel okamžik, kdy vítězně zařičí, vysmála se mu do očí a nechala ho stát jako opařeného. Já jsem se ovšem smál také a zklamaný Pinon obrátil všechen svůj vztek proti mně; a podezíral mě, že mu chci jeho krásku vyfouknout. Až jednoho krásného dne mě prostě požádal, abych mu ustoupil.

Řekl jsem mu sladce: „Bratře milý, o totéž jsem tě zrovna chtěl požádat také já.“

„Pak tedy, bratře, nezbývá než porvat se.“

„Taky jsem si to myslil,“ odpověděl jsem, „ale bolí mě to, Pinone.“

„Jistě ne tak jako mne, milý Breugnone. Odejdi tedy, prosím tě; stačí jeden kohout na smetišti.“

„V tom s tebou souhlasím,“ řekl jsem, „běž tedy ty; slepička je přece moje.“

„Tvoje! Lžeš,“ vykřikl on, „ty venkovánku, umazánku, ty jedlíku kyselého mléka! Moje je, já ji mám a nikdo jiný k ní nepřivoní.“

„Chudinko malá,“ povídám, „copak ses na sebe ještě nikdy nepodíval? Ty horáku, ty řeponi, každému po zásluze! Ta křehká burgundská buchtička je moje; líbí se mi, mám na ni chuť. A pro tebe na ní není ani nejmenší krajíček. Jen si hezky běž vykopávat své řípy.“

Od hrozeb a od nadávek jsme se dostali k ranám. Ale mrzelo nás to, protože jsme se měli rádi.

„Poslyš,“ povídá Pinon, „nechej mi ji, Breugnone; vidíš přece, že dává přednost mně.“

„Ale kdepak," pravím já, „naopak: mně!"

„Tak se zeptejme jí samé. A ten, kterého odmítne, se sebere a půjde."

„Ruku na to! Nechť si zvolí sama!"

Dobrá, ale jděte a poproste děvče, aby si samo vybralo! Její příliš velikou rozkoší prodlužovat takovou nejistotu, která jí dovoluje, aby si v myšlenkách vybírala hned toho, hned onoho, anebo taky žádného, a aby smažila na rožni několik milenců najednou. Nedostanete ji k tomu! Jakmile jsme jí o to řekli, odpověděla nám bujným smíchem.

Vrátili jsme se do dílny a vysvlékli kabáty.

„Není jiné pomoci. Jeden z nás musí dodýchat!"

Než jsme se chytili do křížku, Pinon povídá:

„Dej mi pusu!"

Políbili jsme se dvakrát.

„A teď do toho!"

Tanec začal. Bili jsme se, jako by šlo o „peníze nebo život". Pinon mě zasypával ranami, div mi nerozplácl lebku, a já jsem mu koleny provrtával břicho. Jenom přátelé se mohou tak znepřátelit. Za několik minut jsme byli samá krev a z nosu nám tekly praménky, červené jako staré burgundské. Opravdu nevím, jak by to bylo dopadlo; ale jeden z nás by jistě byl dobil k smrti druhého, kdyby nás naštěstí nebyli roztrhli zalarmovaní sousedé a mistr Medard Lagneau, jenž se zrovna vrátil domů. Nebylo to tak snadné: byli jsme v sobě jako dva vzteklí psi; musili nám natlouct, když chtěli, abychom se pustili. Mistr Medard musil na nás vzít bič; napřed nás zešvihal a zpohlavkoval a potom domlouval. Burgunďan zmoudří teprve, když dostane nasekáno. Člověk se stane filozofem teprve, když se řádně otloukl, a to potom je také mnohem snadnější vyslechnout rozumná slova. Nebylo nám nijak hrdě u srdce, když jsme se na sebe podívali. A právě tenkrát přišel třetí zloděj.

Bachratec mlynář, oholený zrzavec, vypasená kotrba se zpuchlou sádelnou tváří, s malýma zapadlýma očkama; jako by stále troubil na bombardón.

„To jsou mi krásní kohouti!" řekl a řehtal se. „Co z toho budete mít, když se pro tu slepičku servete do krve! Vy trumbelové! Copak nevidíte, jak se nadouvá pýchou, když vy se zde tak častujete? Musí to být, hrome, radost pro takovou samičku, když se jí tak za sukněmi táhne celá smečka řících milenců. Chcete dobrou radu? Zadarmo vám ji dám. Usmiřte se hezky a nedbejte o ni, hoši, stejně jako ona nedbá o vás. Ukažte jí paty a odejděte oba. To ji jistě zkropí. To potom bude chtěj nechtěj nucena vybrat si konečně a uvidíme, kterého z vás si zvolí. Tak pěkně hybaj, ztraťte se! Neotálejte! Řízněte do živého! S odvahou! Dbejte mé rady, hoši!

Zatímco budete své zaprášené hnáty vláčet po silnicích, já zde, kamarádi, zůstanu a budu střežit vaše zájmy: musíme si pomáhat jako bratři! Budu tu slečinku hlídat a neopomenu zpravit vás o všech jejích bědováních. A jakmile si vybere, hned toho, jenž vyhraje, o tom uvědomím; ten druhý se pak může oběsit… A zatím se na to pojďme napít! Pití utopí žízeň, lásku i paměť.“

A utopili jsme to všecko (pili jsme jak duhy) tak důkladně, že večer, když jsme vyšli z hospody, sbalili jsme své ranečky, vzali hole a vyšli v temnou noc, já i ten druhý hlupák, vítězní jako dva pšouky a plni vděčnosti k tomu dobrému mlynáři, jenž se rozplýval radostí a jehož očka se smála pod tučnými víčky v tváři lesklé jako smaženec.

Druhého dne nám hřebínek už trochu sklapl. Nepřiznali jsme se k tomu a tvářili jsme se náramně nenuceně. Ale každý z nás hloubal a hloubal a nemohl pochopit tu báječnou mlynářovu taktiku, že totiž člověk musí vzít nohy na ramena, aby dobyl tvrze. Čím výše stoupalo slunce po nebeské báni, tím jasněji jsme si oba uvědomovali, že jsme se dali napálit. A když přišel večer, pokukovali jsme po sobě úkosem; mluvili jsme lhostejně o dešti a o krásném počasí, ale přitom jsme si mysleli:

„Přítelíčku, jak pěkně mluvíš! A přece by ses nejraději vytratil z mé společnosti! Ale toho se neboj. Mám tě příliš rád, bratříčku, abych tě nechal samotného. Kamkoli půjdeš (ty lháři, vím to, vím…), všude ti budu v patách!“

Po nesčetných lstích a úskocích (nerozcházeli jsme se již, ani když jsme šli na stranu) uprostřed noci – tvářili jsme se, jako bychom chrápali, ačkoli nás na slamníku hryzla láska i blešky – Pinon vyskočil a zvolal:

„Hrom a peklo, já hořím, hořím, hořím! Já to už nevydržím. Vrátím se tam.“

A já povídám:

„Vraťme se.“

Trvalo to celý den, než jsme došli domů. Slunce zapadalo. Až do příchodu noci jsme se skrývali v lesíčku. Nestáli jsme zrovna o to, aby nás někdo viděl, jak se vracíme: byli by si nás dobírali. A potom taky: chtěli jsme Lasičku přistihnout, jak je osamocená, jak trpí, pláče a obviňuje se: „Žel, žel, miláčku milý, proč jsi mě opustil?“ Že si ze zoufalství hryže nehty a vzdychá, o tom nebylo pochybností; ale kdo byl ten miláček? Každý z nás říkal ovšem: „Já, já.“

Když jsme se připlížili tiše kolem její zahrady (tlumený nepokoj nás bodal u srdce), spatřili jsme pod jejím otevřeným oknem, zalitým měsíčním světlem, na větvi jedné jabloně viset… Co myslíte? Jablko? … Mlynářův klobouk! … Mám vám vyprávět, co bylo dál? Lidé dobří, příliš byste se radovali. Již teď vás, vy šelmy,

vidím, jak zářite. Sousedovo neštěstí vás vždy jen potěší. Paroháči mají vždycky radost, když jejich bratrstvo vzrůstá.

Quirace se rozběhl a vyskočil jako jelen (jeho parohy už měl), vyšplhal se vmžiku na jabloň s tím zamoučeným plodem, přelezl na zeď a vpadl do světnice; a hned potom se tam ozval křik, pískot, řev a klení.

„Ty lumpe, lotře, šmejde, setsakramente, hrom a peklo, pomóóc, zabij ho, vražda, ty ropucho, opucho, paroháči, nalejvači, podvodníku, kurevníku, uši ti utrhám, střeva ti vykuchám, natřu ti je do zelena i do modra, zadek ti natrhnu, tu máš, tu máš, ty klystýrová papulo!“

A plác a bác. A sem a tam! A břink a břink! Rozbité okno, třesk nádobí, převrácené židle, válející se těla, pískající děvče, řev hafanů. Dovedete si snad představit, jak se tou pekelnou muzikou (jenom vesele, šumaři!) vzbouřilo celé okolí.

Já jsem však nečekal na konec. Viděl jsem toho již dost. Vrátil jsem se, kudy jsem přišel, smál jsem se jedním a plakal druhým okem, se schlípeným uchem a s ohrnutým nosem.

„Dobře tak, Colasi,“ říkal jsem si, „šťastně jsi z toho vyvázl!“

Ale hluboko v nitru byl Colas trochu zaražen, že nemohl v té dívčí pasti uvíznout třebas i nadosmrti. Uškliboval jsem se tomu, vzpomínal jsem na celou tu pranici, napodoboval jsem jednoho a potom druhého, mlynáře, dívku i toho osla, vzdychal jsem, div mi srdce z těla nevyskočilo:

„Bože, bože, to je švanda! Jak mé srdce trpí. Ach, zalknu se, říkal jsem si, smíchem… ne, ne, bolestí. Jak málo scházelo a ta potvůrka by mě byla zapřáhla do žalostného, potupného jha manželského! Ech, proč to neudělala! Proč nejsem paroháčem? Aspoň bych ji měl! Už to je něco, nosit na šíji jho milované dívenky! … Dalila! Dalila! Ach, trali – tralila.“

Celých čtrnáct dní jsem se tak zmítal mezi touhou po smíchu a touhou po brekotu. Soustředil jsem ve své vyšinuté tváři celou antickou moudrost fňukavého Herakleita i veselého Demokrita. Ale lidé se mi nelítostně smáli do očí. V některých chvílích, když jsem vzpomínal na svou milou, byl bych raději nežil. Ale to nikdy netrvalo dlouho. Naštěstí! … Láska je překrásná věc; ale, přátelé milí, proboha věřte mi, láska, kterou se umírá, je láska přepjatá! To se hodí pro takové Amadisy a Galaory! To my v Burgundsku nejsme takoví románoví hrdinové. My žijeme, opravdu žijeme. Když nás porodili, neptali se nás, zdali se nám to líbí, nikdo se nezeptal, chceme-li život; ale když už jsme jednou zde, to by v tom byl čert, aby se nám to nelíbilo. Svět nás potřebuje. Nepotřebujeme-li ho ovšem více my. Ať je zlý, nebo dobrý, po dobrém nás z něho nevystrnadí nikdo. Naražený sud vína nutno vypít. Až bude dopit,

opatříme si nový ze svých prsatých návrší. Člověk u nás nemá kdy umírat. A trpět, to umíme stejně dobře jako vy (jenom nebuďte tak pyšní!). Čtyři nebo pět měsíců jsem se trápil jako pes. A potom nás čas odnáší a nechává všechny naše strasti, příliš těžké, na druhém břehu. Dnes si říkám:

„Je to, jako bych ji byl měl."

Ach! Lasice! Krasavice. A přece jsem ji neměl. A máji ten bachráč mlynář, ten moučný pytel, ta vepřová hlava, a spává s ní, s holubinkou Krasotinkou, již přes třicet let. Třicet let! … To se snad už nasytil. Podle toho, co jsem slyšel, ztratil chuť hned ráno po svatbě. Pro takového hltouna a mlsouna sousto jednou polknuté přestává být šťavnaté. Nebýt toho poplachu, který způsobil Pinon (ach, to byl řev!), když přistihl v posteli, pěkně v teple, toho pelešníka zanášejícího do cizího hnízda, nikdy by si ten příživník nebyl dal svůj tlustý prst přiskřípnout prstýnkem tak úzkým. Ó, Bože manželského ráje! Chytil se věru pěkně! Ale ještě hůř se napálila naše Lasička, neboť nespokojený mlynář si teď zchlazuje žáhu na své kořisti. Nejhůř z těch tří jsem dopadl ovšem já. Ech co, Breugnone, smějme se jemu, jí i sobě (stojí to jistě za to).

A tu, co se tak směju, vidím na dvacet kroků před sebou, v zatáčce stromořadí (Bože na nebi, prožvanil jsem celé dvě hodiny!) domek s červenou střechou a se zelenými okenicemi, jehož bílé břicho zakrývá plazivý révový keř svými stydlivými listy. A před rozevřenými vraty ve stínu košatého ořechu sklání se nad kamenným žlabem, jímž protéká čistá voda, nějaká žena; hned jsem ji poznal (a přece už léta jsem ji neviděl). A nohy se mi podlomily v kolenou.

Nechybělo mnoho a byl bych utekl. Zrovna nabírala vodu ze studny, když mě uviděla. Najednou mě poznala také ona. Oh, nijak to nedala najevo, na to byla příliš hrdá; ale okov jí vyklouzl z rukou do žlabu a řekla:

„Bývals vždycky takový louda. Nepospíchej tak!"

A já odpovídám:

„Copak jsi mě čekala?"

„Já?" řekla. „Ani zdání! Mám jiné starosti než tebe."

„To je zrovna tak jako já. Ale přesto jsem rád."

„A mně nijak nevadíš."

Stáli jsme tam proti sobě, ona se zamáčenýma rukama a já bez kabátu, oba jako na trní. Dívali jsme se na sebe a neměli jsme ani tolik odvahy, abychom se viděli. Okov zatím ležel na dně vody. Řekla:

„No tak vejdi, máš snad chvíli kdy?"

„Nějakou tu minutu. Spěchám trochu."

„To by člověk ani neřekl. Co tě vlastně přivádí?“

„Mne? Nic,“ povídám srdnatě. „Nic, jdu na procházku.“

„To jsi tak bohatý?“ ptá se.

„Bohatý, to ano; kapsy sice prázdné, ale hlavu pořád plnou všelijakých nápadů!“

„Nezměnil ses,“ povídá, „jsi stále takový blázen.“

„Kdo se bláznem narodil, bláznem už zůstane.“

Vešli jsme do dvora. Zavřela za námi vrata. Byli jsme tam sami mezi kvokajícími slepicemi. Všichni domácí lidé byli v polích. Aby se trochu vzpamatovala, a taky ze zvyku, usoudila, že bude dobré, když zavře (či otevře, nevím již přesně) vrata u stodoly a vypeskuje psa. A já, abych vypadal klidně, hovořil jsem o jejím domě, o slepicích a o holubech, o kohoutu a o psu, o kočce, o kachnách a o praseti. Byl bych vyjmenoval, kdyby mě nechala, celou Noemovu archu! Najednou řekla:

„Breugnone!“

Zatajil se mi dech. Opakovala:

„Breugnone!“

A podívali jsme se na sebe.

„Obejmi mě,“ řekla.

Nedal jsem se prosit. Když je člověk už tak starý, jistě to nikomu neuškodí, i když to už tak neprospívá. (A přece to vždycky dělá dobře!) Když jsem tak na tváři, na své staré draplavé tváři ucítil její staré zmuchlané líce, oči mě svědily touhou zaplakat si. Ale nerozplakal jsem se; tak rychlý přece nejsem. Ona však řekla:

„Pícháš!“

„Věř mi,“ povídám, „kdyby mi dnes ráno někdo byl řekl, že tě budu líbat, byl bych se oholil. Před pětatřiceti lety jsem měl vousy mnohem měkčí; tenkrát jsem chtěl já a nechtělas ty, tenkrát jsem chtěl, pastýřko moje, holadrija, holala, pohladit svou bradou tvou měkkou bradičku.“

„Copak ty na to ještě pořád myslíš?“ řekla.

„Kdepak, jakživ si na to ani nevzpomenu.“

Zadívali jsme se na sebe, smáli se oba a číhali, kdo z nás přinutí druhého, aby sklopil oči.

„Ty hrdopychu, tvrdohlavče, jankovitý koni, jak ses mi tenkrát podobal!“ řekla. „Ale ty, šedivče, ty nechceš vůbec zestárnout. Ovšem, Breugnone, nijak jsi nezkrásněl, přítelíčku, máš vrásky u očí a bambulatější nos; ale protožes nikdy nebýval krásný, neměls co ztratit a neztratils nic. Vsadila bych se, ty sobče, že ani jediný vlas z hlavy! Sotva že ti tu a tam zšedivěl nějaký chlup.“

Povídám jí:

„To přece víš: Bláznivá hlava nešediví.“

„Vy mužští jste takové mrchy, že si z ničeho nic neděláte a ze

všeho máte jenom švandu. Zato my stárneme a stárneme za dva. Podívej se ty na trosky. Věčná škoda té postavy, tak pevné a sladké pro pohled a ještě sladší pro polaskání toho hrdla, těch prsů, boků, té pleti a šťavnatého, jako čerstvý plod tuhého těla… kde je to všechno a kde jsem já? Kam jsem se poděla? Poznal bys mě vůbec, kdybys mě potkal někde na trhu?“

„Poznal bych tě se zavřenýma očima mezi všemi ženami.“

„Se zavřenýma, to ano, ale co s otevřenýma? Jen se podívej na ty vpadlé líce, ta bezzubá ústa, ten dlouhý, jako nůž úzký nos, ty zarudlé oči, povadlé hrdlo, splasklé měchy ňader, odulé břicho.“

Povídám jí (viděl jsem dobře všecko, nač mě upozorňovala):

„Malá ovčička se vždycky zdá mladičká.“

„Ty tedy nevidíš nic?“

„Mám dobré oči, Lasičko?“

„Ach Bože, kam se poděla tvá Lasička krasavička?“

Povídám:

„Bylo to zde u lesíčka, co mi zmizela lasička. Skrývá se, prchá, zalezla někam. Ale já ji stále vidím, stále vidím její úzkou pusinku a škádlivá očka, pokukující po mně a lákající mě do svého pelíšku.“

„Neměj strach,“ povídá, „tam se nedostaneš. Ty lišáku, ale narostlo ti pěkné bříško! Ovšem, ty jsi nehubeněl milostným soužením.“

„To by mi něco pomohlo!“ povídám. „Každé soužení v sobě ubiješ, když dobře pojíš, dobře popiješ.“

„Tak pojď to chuďátko napojit.“

Vešli jsme do domu a posadili jsme se za stůl. Už ani nevím, co jsem tam jedl a pil; srdce bylo příliš zaměstnáno, ale to mi nijak nebránilo, abych si nedal ujít ani jediné sousto, ani jediný doušek. Dívala se na mne s lokty na stole; potom škádlivě řekla:

„Tak už je ti veseleji?“

„Jak se to zpívá,“ povídám: „prázdné máš-li břicho, smutná je též duše, najez se a přestane i v mysli být hluše.“

Její široká a posměvavá ústa mlčela; a zatímco jsem holedbavě mluvil, ani nevím co, nějaké hlouposti, naše oči se na sebe dívaly a vzpomínaly na minulost. Najednou promluvila:

„Breugnone! Víš? Ještě nikdy jsem to neřekla. Dnes již mohu, protože dnes je to už jedno. Tebe jsem tenkrát měla ráda.“

A já povídám:

„Věděl jsem to.“

„Ty žes to věděl, darebáku! Ach, a proč jsi mi to neřekl?“

„Bylo by přece stačilo, abych to řekl, a ty bys mi v tom svém věčném odporování jistě byla odsekla: Ne.“

„To ti přece nemohlo nijak vadit, když jsi věděl, že si při tom myslím pravý opak? Či líbáme ústa, anebo to, co ústa říkají?“

„To je právě to: tvá ústa se, holenku, nespokojovala s pouhým říkáním. To jsem poznal tenkrát v noci, když jsme v tvé pícce našli mlynáře.“

„To je tvoje vina,“ odpovídala ona, „pec nebyla vytopena pro něho. Moje vina však také; ale já jsem byla potrestána. Ty, který to víš všecko, Colasi, to přece jen nevíš, že jsem ho tenkrát k sobě pustila jenom ze vzteku, že ty jsi odešel. Ach, jak jsem se na tebe zlobila! Zlobila jsem se už tenkrát navečer (vzpomínáš si na to?), když jsi mnou opovrhl.“

„Já?“ povídám.

„Ano, ty šibeničníku, když jsi mě tenkrát chytil v zahradě, jak jsem spala, a potom jsi mě pohrdavě nechal stát.“

Hlasitě jsem odporoval a vysvětloval. Ona však řekla:

„Věděla jsem to. Nenamáhej se tak, hlupáčku! Vím, že kdyby se to stalo ještě jednou.“

„Udělal bych to zrovna tak,“ povídám.

„Trumbelo!“ řekla. „Právě proto jsem tě měla ráda. A abych tě potrestala, trápila jsem tě tím, že jsem se bavila s jinými. Ale ve snu mě nenapadlo, že budeš takový vrták a utečeš od vnadidla, místo abys je polkl. Jak zbabělí jsou mužští!“

„Pěkně děkuju!“ povídám. „Mřínek si rád zamlsá, ale zdravá kůže je mu milejší.“

Usmívala se v koutcích sevřených rtů, ale ani brvou nepohnula, když pokračovala:

„Když jsem uslyšela o tvé rvačce s tím druhým truhlíkem (už ani nevím, jak se jmenoval), prala jsem právě prádlo v řece; řekli mi, že tě škrtí; odhodila jsem plácačku (eh, pluj si ke všem čertům!), pošlapala jsem prádlo, odstrčila tetky a běžela jsem bosa, letěla jsem bez dechu a chtěla jsem na tebe křičet: ‚Breugnone, blázníš? Copak nevidíš, že tě mám ráda? Co z toho budeš mít, dáš-li si urvat nejlepší kousek ze sebe tím hladovým vlkem! Já nechci muže zmrzačeného a pochroumaného. Chci tě celého a zdravého.‘ Ach, brebentila jsem, bědovala jsem, a zatímco jsem tak lamentila, potrhlý panáček si lapěl v hospodě, už ani nevěděl, proč se bil, a utekl pěkně spolu ruku v ruce s vlkem (ach, ten zbabělec zbabělý!), utekl před ovcí! … Breugnone, jak jsem tě tenkrát nenáviděla! Člověče, když tě tak vidím, když nás tak dnes vidím, zdá se mi to směšné. Ale tenkrát bych tě, můj milý, na mou duši s rozkoší byla zaživa odřela a upekla; a když jsem nemohla potrestat tebe, potrestala jsem, protože jsem tě milovala, sebe. Namátl se k tomu ten mlynář. A já jsem ho v tom vzteku vzala. Kdyby to nebyl býval on, byla bych vzala jiného takového osla. Protože jeden pitomý ptáček uletěl, by má klícka nebyla zůstala prázdná. Ach, jak jsem se pomstila! Myslila jsem pořád jenom na tebe, zatímco on…“

„Rozumím, rozumím!“

„… zatímco on vykonával mou pomstu. Myslila jsem si: ‚Kéž by se teď vrátil! Svrbí tě hlava? Breugnone, máš toho už dost? Jen ať se vrátí! Jen ať se vrátí!‘… Bohužel, vrátil ses dříve, než jsem chtěla. Víš, co bylo potom. Já jsem na tom hlupákovi zůstala viset po celý svůj život. A osel (je to on, nebo já?) uvázl v chomoutě.“

Zmlkla. A já jsem řekl:

„Je ti v něm aspoň dobře?“

Pokrčila rameny a řekla:

„Stejně jako jemu.“

„To tedy,“ řekl jsem, „je tento dům učiněný ráj.“

Zasmála se:

„Uhodl jsi, přítelíčku, avšak jenom tak trošičku.“

Mluvili jsme o jiných věcech, o polích, o lidech, o dětech a o dobytku, ale ať jsme dělali co chtěli, pořád jsme se úprkem vraceli ke vzpomínkám. Myslil jsem si, že by ji bavilo, kdyby zvěděla podrobnosti o mém životě, rodině a hospodářství; ale poznal jsem (ó ty zvědavé ženské!), že toho o mně ví téměř právě tolik jako já. Potom, když jsme to tak načali, rozpovídali jsme se o tom a o onom, sem a tam, doprava, doleva, po vodě i proti vodě, jen tak pro radost z mluvení, aniž jsme věděli, co říkáme. Oba dva jsme jako o závod mleli hubou, samé takové třesky plesky, abychom zapomněli na své stesky: byla to bubnová palba, že se až dech zatajoval. A nebylo třeba zdůrazňovat slova: ještě než vyšla z pece, byla pěkně za tepla zažita.

Nasmál jsem se, až jsem slzel; a vtom slyším, jak na věži bije šest.

„Bože můj,“ povídám, „musím jít!“

„Máš čas,“ řekla.

„Vrátí se ti muž. Nijak netoužím uvidět ho.“

„A já snad ano!“ povídá ona.

Oknem kuchyně bylo vidět louku, přikrývající se již večerním pláštěm. Paprsky zapadajícího slunce hladily svým zlatým popraškem tisíce travnatých stébel s chvějivými nosánky. Po hladkých oblázcích poskakoval potůček. Kravka olizovala vrbovou větev; dva nehybní koně, jeden černý s bílou hvězdou na čele, druhý šedivý plesnivák opírající hlavu o hřbet druhého, snili po pastvě v míru dne. Do stinného domu vnikala vůně slunce a šeříku, teplé trávy a nazlátlých kobylinců. A v temnu hlubokého, lahodného pokoje, vonícího trochu plísní, stoupala z hliněné nádobky, kterou jsem držel v hrsti, svůdná vůně burgundského rybízového vína. Řekl jsem:

„Jak je zde dobře!“

Chytila mě za ruku:

„A tak by bývalo po celý život!“

Odpověděl jsem (neboť mě zamrzelo, že jsem v ní svým příchodem vzbudil lítost):

„Och, víš, Lasičko, možná že je lépe, koneckonců je možná lépe, že je to tak, jak to je. Nic jsi při tom neztratila. Tak na jeden den, to ještě ujde. Ale na celý život! Znám tě a ty znáš mne; brzy bys toho měla dost. Ani nevíš, jak zlý dovedu být; jaký jsem já mizera, ničema, piják, tulák, žvanil a lenoch, tvrdohlavec a zpustlík, zlomyslník a úlisník, neposeda, vztekloun, zbrkloun, uštěpačný drzoun. Byla bys, děvče, nešťastná a mstila by ses mně. Při pouhé vzpomínce na to se mi vlasy na obou stranách hlavy ježí hrůzou. Chvála budiž Bohu vševědoucímu! Všechno je dobře tak, jak to je.“

Její vážný a chytrácký pohled poslouchal. Pokývla nosíčkem a řekla:

„Pravdu máš, člověče. Vím to, vím, jsi velký darebák. (Nic takového si však nemyslela.) Jistě bys mě bil; a já bych tě podváděla s jiným. Ale co chceš? Když už je nutné, aby člověk na tomto světě prožíval dobré i zlé (jak je psáno na nebesích), nebylo by lépe, kdybychom to prožívali spolu?“

„Ovšem,“ povídám, „ovšem.“

„Ale nezdá se, že bys tomu příliš věřil!“

„Věřím tomu, jistě věřím. Ale člověk se musí umět obejít bez tohoto dvojitého štěstí.“

Při odchodu jsem dodal:

„Jenom ničeho, Lasičko, nelitovat! Tak či onak, teď by to bylo stejné. Ať si miluješ, nebo nemiluješ, jakmile jsi na konci své cesty tak jako my dva teď, je to to tam, je to pryč, nadobro pryč, jako by toho vůbec nebylo.“

A ona na to:

„Ty lháři prolhaný!“

(A jistě měla pravdu!)

Políbil jsem ji a odešel jsem. Dívala se za mnou, opřená na prahu o veřeje. Stín vysokého ořechu se táhl před námi. Neobrátil jsem se, dokud jsem nezašel za ohbí cesty a nebyl zcela jist, že už nic neuvidím. Teprve tam jsem se zastavil, abych si oddechl. Vzduch byl prosycen vůněmi glycínií. A v dálce na pastvině bučeli bílí volci.

Šel jsem dále; vzal jsem to nejkratší cestou, odbočil jsem ze silnice, vylezl jsem na stráň, šel jsem napříč vinicemi a vešel jsem do lesa. Ale to ne, abych se rychleji dostal domů. Neboť za půl hodiny potom jsem ještě stále byl na kraji lesa pod větvovím dubu; stál jsem tam bez hnutí a zevloval jsem do prázdna. Nevěděl jsem, co dělám. Uvažoval a vzpomínal jsem. Rudé nebe dohasínalo. Díval jsem se, jak zmírají jeho záblesky na révě s drobounkými novými

lístečky, lesklými, naleštěnými, zarudlými a zlatem zjasněnými. Kdesi tloukl slavík. A daleko v mých vzpomínkách, v mém zkormouceném srdci zpíval jiný slavík. Byl jednou večer jako dnes. Byl jsem se svou milou. Vylezli jsme na stráň hebce porostlou révami. Byli jsme mladí, veselí, ústa plná řeči a smíchu. Najednou cosi prolétlo vzduchem, závan klekání, večerní dech země protahující se, vzdychající a šeptající: „Pojď ke mně blíž," sladká melancholie, řinoucí se z měsíce. Zmlkli jsme oba dva a náhle jsme se chytili za ruce a bez jediného slova, bez jediného pohledu na sebe jsme se zastavili. A tu se z vinic, na něž se snesla jarní noc, ozval slavičí zpěv. Aby neusnul na révových větvičkách, jejichž zrádné úponky se tak dloužily a protahovaly a ovinout se chtěly kolem jeho nožiček, aby neusnul, zpíval, až se zajíkal, svou starou píseň ten slavíček lásky:

Réva se pne výš a výš a výš,
má milá, hleď, a lásku nikdy,
ani ve dne ani v noci, nezaspíš…

A ucítil jsem, jak mi ruka mé drahé Lasičky praví:

„Ty jsi můj a já jsem tvá. Révo, jen výš a přiviň nás k sobě blíž!"

Sešli jsme z vršku. Nedaleko domu jsme se pustili. A od té doby jsme se už nikdy nevzali za ruce. Ach, slavíčku, ty zpíváš stále. Pro koho zpíváš? Révo, ty pučíš! Pro koho jsou tvá pouta, lásko?

A již zde byla noc. S tváří obrácenou k nebi díval jsem se na ně, zadkem se opíral o ruce a rukama o hůl jako datel o ocásek; a stále jsem se díval k vršku stromu, kde kvetla luna. Pokusil jsem se vytrhnout z toho kouzla, jež mě poutalo. Nemohl jsem. Strom mě patrně sevřel svým čarovným stínem, v němž se ztrácí cesta i touha nalézt ji znovu. Jednou, dvakrát, třikrát jsem se rozešel a pokaždé jsem se octl připoután k témuž místu.

Rozhodl jsem se tedy, natáhl se do trávy a přenocoval v hospodě krčmářky Luny. Nevyspal jsem se v té krčmě dobře. Zadumaně jsem přežvykoval celý svůj život. Uvažoval jsem o tom, jaký mohl být, o tom, jaký byl, o všech svých zhroucených snech. Bože! Kolik zármutku nachází člověk na dně své minulosti v takových nočních hodinách, když je duše tak zesláblá! Jak se člověk vidí chudý a nahý, když se před zklamaným stářím vztyčí obraz mladosti oděné nadějí! Přepočítal jsem všechny své účty a chybné počty a to chudičké jmění, jež mám ve svém váčku: ženu, která není nijak krásná a dobrá právě tak; syny, kteří jsou daleko z domu, v ničem nemyslí tak jako já a mají ze mne jenom tělesnou slupku; zrady přátel a bláznovství lidí; vražedná náboženství a občanské války; rozervanou vlast; sny svého ducha, vyloupená umělecká díla svých

rukou, svůj život, hrstku popela a blížící se dech smrti. A v tichém pláči jsem tiskl rty ke kůře stromu, svěřoval jsem mu své strasti, schoulený v jeho kořenech jako v náručí otce. A vím, že mi naslouchal. A jistě potom také promluvil a těšil mě. Neboť když jsem se za několik hodin probudil, s nosem zavrtaným v zemi a s chrápáním, nezbylo z mé zádumčivosti již nic než trochu malátné tíže v rozbolavělém srdci a křeč v lýtku.

Slunce se probouzelo. Strom plný ptáků zpíval. Zpěv se z něho řinul jako šťáva z hroznu stisknutého dlaní. Pěnkavka Doubravka, červenka Blaženka, stračka povídavá Kačka, štěbetalka pěnice a kmotr drozd, nejmilejší můj pták, protože nic mu neškodí, ani zima, ani vítr, ani déšť, a protože se stále směje, stále je v dobré náladě, první si začíná zrána pohvizdovat a poslední končí, a protože má, stejně jako já, zarudlou frňolku. Ach, ti zpěváčci darebáčci, jak vesele křičeli! Unikli hrůzám černé noci; noci plné léček, padající na ně každého večera jako hustá síť. Dusné temnoty… kdo z nás zahyne? Ale láry-fáry, fáry-láry… sotvaže se rozhrne záclona noci, sotvaže lehký úsměv dalekého svítání začne oživovat ztuhlou tvář a pobledlé rty života… tíá-típ, la-la, la-la, piú-piú, pí-pí-pí-pí, pi pi pi-pí… jakými zvuky, přátelé, v jakém milostném zanícení oslavují nový den! Všechno, co vytrpěli, všechno, čeho se báli, zamlklá hrůza i strnulý spánek, noc, všechno, pí-pí-pí-pí-pí, všechno… frrt… všechno, všeličko je zapomenuto. Ó dni, ó nový dni! … Nauč mě, kmotře drozde, tomu svému tajemství, jak je možné obrodit se při každém novém svítání s touž nezměnitelnou vírou v nový den!

Pohvizdoval si stále. Jeho hřmotná posměvavá veselost mě rozjařovala. Seděl jsem na zemi a pohvizdoval jsem s ním. Kukačka „kukačka bílá, kukačka černá, šedivá kukačka neverská“ si hrála někde hluboko v lese na schovávanou: „Ku-ku, ku-ku, sedí na buku.“

Dříve než jsem vstal, udělal jsem kotrmelec. Zajíc běžící kolem mě napodobil; smál se; od samého smíchu měl rozprasklý pysk. Dal jsem se na cestu a zpíval z plna hrdla:

„Všechno je dobré, všechno je dobré, přátelé milí, svět je kulatý a bílý, kdo se plavat nenaučil, studené se vody napil; všemi pěti smysly, okny dokořán, vejdi, světe, do mé krve vplyň! Či se mám snad hloupě zlobit na svět proto, že mi nedal všecko tak, jak bych to byl chtěl? Když člověk začne chtít: ‚Kdybych měl… Až budu mít…‘, to mu už není pomoci. Neví, kdy přestat; je věčně zklamán, stále by chtěl víc, než je mu dáno! Jak pan de Nevers, tak pan král a také Bůh Otec: každý má své meze, každý má svou oblast. Či se mám rozčilovat a vzdychat proto, že z ní nemohu vybočit? A bylo by mi jinde lépe? Zde jsem doma, zde zůstávám a zůstanu, setsakulente, tak dlouho, dokud budu moci. A nač bych si stěžoval?

Nikdo mi přece nic není dlužen. Vždyť jsem ani nemusil žít. Bože dobrý! Pomyslím-li na to, husí kůže mi naskakuje po těle. Tento krásný maličký vesmír, celý tento život, a bez Breugnona! A Breugnon bez života! Jaký smutný svět, přátelé, by to byl! … Všecko je dobře tak, jak to je. Houby je mi po tom, co nemám! Ale co mám, to pevně držím a nepustím.“

Tak jsem se s jednodenním zpožděním vrátil do Clamecy. Snadno si domyslíte, jak jsem byl přivítán. Ale toho jsem nedbal; vyškrábal jsem se na půdu, vypsal jsem sem své strasti i slasti, slasti svých strastí…

O životní strázni, jež se těžko zajídá,
vesele se potom jednou povídá!

(Červen)

Tažní ptáci
neboli
Serenáda v Asnois

Včera ráno jsme se doslechli, že se cestou v Clamecy zastaví dva vzácní hosté, slečna de Termes a hrabě de Maillebois. Ale nezastavili se vůbec a jeli až na asnoiský zámek; stráví prý tam tři nebo čtyři týdny. Konšelská rada rozhodla, že podle starého dobrého zvyku pošle zítra k těm dvěma šlechtickým ptákům deputaci, aby jim jménem města blahopřála k šťastné cestě. (To je orací, jako by to byl nějaký zázrak, když takové velké zvíře dojede z Paříže v tom svém hebce vystlaném kočáře, pěkně v teple, do Neversu bez bloudění a bez zlámaných kostí!) A opět podle starého dobrého zvyku se rada usnesla přidat k tomu pro jejich zobáčky nějaké ty mlsné koláčky, které jsou pýchou našeho města, a veliké polévané suchary, které jsou naší specialitou. (Můj zeť Florimond, cukrář, jich napekl tři tucty. Radní páni chtěli tucty jenom dva; ale náš Florimond, také konšel, dělá všecko štědře: kus po šestnácti groších; však to město zaplatí.) A konečně, aby okouzlili všechny jejich smysly najednou, a protože při hudbě prý se lépe jí (já o takové věci nikdy nedbám, když jím a piji), určili čtyři nejlepší muzikáře, dvě violy, dva hoboje a k tomu ještě buben, aby na ty své inštrumenty zahráli zámeckým hostům, až do sebe budou cpát ty naše koláče, nějakou tu serenádu.

Já jsem se přidal k muzikantům se svým klarinetem, třebaže mě o to nikdo neprosil. Nemohl jsem zanedbat takovou příležitost, při níž je možné spatřit nové tváře, zvláště když jde o dvorní drůbež (ne ovšem z kurníku ze dvorečka: beru vás za svědky, že jsem nic takového neřekl). Mám rád jejich hebké peříčko, jejich kvokání a pokukování, když si hladí peří, anebo chodí sem tam, nafukují se, vrtí zadkem, s nosíčkem ohrnutým k nebi, opisují taneční kruhy svými křídly, pracičkami a tlapkami. Ostatně každý, nechť je ode dvora nebo odjinud, každý, kdo mi přináší něco nového, je pro mne vždycky krásný. Jsem Pandořin syn, rád pootvírám všecky pokličky, všecky dušičky, čisté i špinavé, tučné i hubené, vznešené i nízké; rád slídím v srdcích, rád vím, co se v nich děje, starám se o to, co se mě netýká, všude strčím nos, čichám, čmuchám, ochutnávám. Ze zvědavosti bych se dal i zmrskat. Ale přitom (můžete být bez starosti) nikdy nezapomínám spojovat vždycky zábavné s užitečným; a protože právě pro pana z Asnois mám v dílně dvě

veliké řezbářské práce, řekl jsem si, že je budu moci pěkně pohodlně, bez jediného groše vlastních výloh dopravit na některém voze spolu s deputací, violami, hoboji a polévkovými suchary. Vzali jsme s sebou také mou drahou Glodii, Florimondovu dcerku, abychom, když to nic nestojí a když už jednou je tu taková příležitost, využili vozu do posledního místečka. Kterýsi druhý konšel vzal svého synka. Apatykář pak naložil na vůz sirobů, vinných likérů, medoviny a zavařenin, jež mínil jakožto své výrobky darovat na útraty města Clamecy. Připomínám, že můj zeť to zle odsuzoval, že to není zvykem a že kdyby každý mistr, řezník, pekař, švec, holič et caetera chtěl udělat také tak, bylo by to zkázou města i občanů. A neměl tak zcela nepravdu; ale apatykář byl konšelem stejně jako Florimond, nedalo se tedy nic vytýkat. Chudáci jsou podrobeni zákonům a ti ostatní je dělají.

Jelo se na dvou vozech: rychtář, mé řezby, dary, děti, čtyři muzikanti a čtyři konšelé. A já jsem šel pěšky. Jako selátka na jatky nebo babičky na trh nechť se dají zavézt ti, kteří již nemohou! Počasí však, abych pravdu řekl, nebylo nejkrásnější. Nebe bylo těžké, zamračené, šedivé. Fébus metal svým kulatým palčivým okem šípy na naše záda. Prach a mouchy se zdvíhaly ze silnice. Ale mimo Florimonda, neboť ten se o svou bílou pleť bojí víc než městská slečinka, všichni jsme byli spokojeni: mrzutost ve společnosti vždycky přidá trochu veselosti.

Dokud bylo vidět svatomartinskou věž, každý z těch vyparáděných pánů se tvářil náramně odměřeně. Ale jakmile jsme měli město za zády, všechny tváře se rozjasnily a myšlenky se vysvlekly z kabátů stejně jako já. Napřed se prohodilo několik peprných vtipů. (Takovým způsobem se u nás budívá apetit.) Potom kdosi zazpíval a druhý hned do toho spustil; myslím, Bůh mě netrestej, že to sám rychtář zanotoval první. Já jsem hrál na klarinet. Všichni ostatní spustili sborem. A všemi těmi hlasy a zvuky pronikal útlý hlásek mé zlaté Glodie, vznášel se, poletoval k nebi, pípal a típal jako vrabeček.

Nespěchali jsme příliš. Koníci se pod kopečky sami zastavovali, frkali, zadečky vrkali, takže jsme vždycky počkali, až si tu svou muziku odtroubí. Na boychaultském vršku nás notář mistr Petr Delavau (nebylo možno odmítnout mu to: byl jediný z konšelů, který dosud nic nechtěl) přiměl, abychom se cestou zastavili u jednoho jeho zákazníka, kde měl sepsat testament. Všichni s tím souhlasili, ale trvalo to trochu dlouho; a milý Florimond spolu s apatykářem zas měl co vyčítat. „Lepší je jistě byť kyselý hrozen pro sebe, než dva fíky jenom pro tebe.“ Ale mistr Petr přece svůj úkol dokončil klidně a beze spěchu; a pan mastičkář se s tím musel chtěj nechtěj smířit.

Konečně jsme dojeli (člověk vždycky jednou dojede), avšak jenom jako hořčice až po obědě. Naši ptáčci již vstávali od stolu, když vkročil zákusek přinášený našima rukama. Ale to jim naprosto nijak nebránilo, aby nezačali znovu: ti hltouni by zobali pořád. Naši radní páni se před příchodem k zámku ještě jednou starostlivě zastavili a navlekli na sebe slavnostní hávy, pečlivě schované před sluncem, krásné lesklé hábity, milé na pohled, až se srdce smálo: rychtář ze zeleného hedvábí a jeho čtyři konšelé z jasně zlaté vlněné látky; bylo to jako okurka a čtyři tykve. Vešli jsme za ryčného zvuku svých instrumentů. Z oken se vysunuly hlavy zahálejících sluhů. Naši čtyři vlnění a jeden hedvábný vyšli po schodišti a ve dveřích se milostivě ukázaly (neviděl jsem na ně dobře) dvě hlavy na okružích („poznáš podle okruží, s kým mluvíš, muži!“), načesané a opentlené jako dva berani. My prostí muzikanti a obyčejní dranti jsme zůstali ve dvoře. Nemohl jsem proto z takové dálky slyšet krásnou latinskou řeč našeho notáře. Ale nelitoval jsem toho, neboť myslím, že mistr Petr ji poslouchal sám jediný. Zato však jsem dával pozor, abych nepropásl podívanou na svou malou Glodii, jak vystupuje drobnými krůčky jako andílek po schodišti a tiskne buclatýma ručkama do klína koš sucharů naskládaných až k bradičce. A neztratila ani jediný: hlídala je očima i rukama, ta hezounká, drobounká, čtverácká, lišácká labužnice. Bože, byl bych ji samou láskou snědl.

Půvab dětství je jako hudba; vniká do srdcí jistěji než ta naše muzika. I nejpyšnější člověk zlidští, stane se zase děckem, zapomene na okamžik na svou hrdost i stáří. Slečna de Termes se na Glodii usmála, políbila ji, posadila si ji na klín, vzala ji za bradičku, zlomila na dvě půle jeden suchar a řekla jí: „Otevři pusu, rozdělíme se.“ A vstrčila větší kousek do té malé okrouhlé pícky. A tu jsem z radosti nahlas zvolal:

„Ať žije hodná a krásná neverská květinka!“

A zapískl jsem na klarinet tak veselý akord, že projel vzduchem jako náhlé pronikavé zašvitoření vlaštovice.

Všichni se hned rozesmáli a obrátili se ke mně; Glodie tleská ručkama a křičí: „Dědeček!“

Pan z Asnois na mne volá:

„To je ten blázen Breugnon.“

(V tom se na mou věru vyzná. Je zrovna takový blázen jako já.)

Kývá na mne. Přibližuji se i s klarinetem, čiperně běžím do schodů a uctivě zdravím…

(Uctivý pozdrav a zdvořilé slovo,
nic to nestojí a pomůže mnoho…)

… zdravím doprava, zdravím doleva, zdravím vpředu, zdravím vzadu, zdravím každého a každou. Ale zatím nenápadně pozoruji a snažím se obhlédnout si zámeckou slečnu, zavěšenou v široké krinolíně (vypadala v ní jako srdce ve zvonu); v duchu jsem ji svlékal a smál jsem se, vida ji, jak se chudinka ztrácí, droboučká a nahá, pod těmi svými hadříky. Byla vysoká a útlá, poněkud temné pleti a silně napudrovaná; měla krásné hnědé oči, lesklé jako srna, slídivý a mlsný nosíček jako podsvinčátko, ústa milá k zlíbání, kyprá a rudá, a na tvářích zkadeřené vrkoče. Když mě uviděla, řekla blahosklonně:

„To je vaše, toto krásné dítě?“

Odpovídám chytrácky:

„Kdož to ví, madame? Zde je můj pan zeť. On nechť odpoví. Nemohu za něho ručit. Určitě však je to náš poklad. A nikdo nám ho nebere. To není jako s penězi. Děti jsou zlato chudáků.“

Usmála se milostivě a pán z Asnois se hlasitě zařehtal. Florimond se smál také, ale jeho smích byl zakyslý. Já jsem zůstal vážný; já nic, já muzikant. A tu se mne pán s okružím a dáma se zvoncem milostivě otázali (oba mě pokládali za šumaře), co tak asi vynáší mé řemeslo. Odpovídám podle pravdy:

„Tolik co nic.“

Neříkám ostatně, co vlastně dělám. Nač bych to říkal? Neptali se mě na to. Čekal jsem, chtěl jsem vidět, bavil jsem se. Zdá se mi náramně švandovní ta familiárnost a zároveň obřadná povýšenost, kterou takoví krásní a bohatí páni považují za nezbytnou ve styku s lidmi, kteří nic nemají a jsou nuzáci! Vypadá to, jako by je stále poučovali. Chuďas je dítě, nemá vlastní rozum. A pak (to se sice neříká, ale myslí se to), je to jeho vina: Bůh ho tak potrestal, a to je správné; jméno Páně budiž pochváleno!

Jako kdybych tam vůbec nebyl, Maillebois povídá nahlas té své křehotince:

„Ježto, madam, beztoho nemáme co dělat, využijme toho ubožáka; vypadá trochu hloupě, chodí sem tam po dědinách a hraje na klarinet, takže patrně dobře zná lidi z hospod. Vytáhněme z něho, co si lidé v kraji myslí, pakliže…“

„Psst!“

„… pakliže si vůbec něco myslí.“

Zeptal se mě tedy:

„Pověz nám, můj milý, jaký je v kraji duch?“

Opakuji:

„Duch?“

A tvářím se přihlouple.

Zamžoural jsem na svého milého tlouštíka, totiž na pana z Asnois; kroutil si vousy, nechal mě mluvit, ale potají se smál do své

široké tlapy.

„Zdá se, že mnoho ducha v tomto kraji není," povídá ten druhý ironicky. „Ptají se tě, můj milý, co se myslí, co se mluví. Jsou zde dobří katolíci? Oddaní králi?"

Odpovídám:

„Bůh je veliký a král převeliký. Milováni jsou oba."

„A co soudí lid o šlechtě?"

„To jsou velicí páni."

„Drží tedy s nimi?"

„Ale ovšem, velmožný pane, toť se ví."

„A jsou proti Concinimu?"

„A to zas ne: s tím také drží."

„Jak to, k čertu, jak to? Vždyť jsou to naši nepřátelé!"

„Neříkám, že ne. Možné to je. Drží s oběma."

„No, ale je přece nutné zvolit buď jednoho, nebo druhého!"

„Je to nutné, pane můj? Copak se bez toho neobejdu? V tomto případě to chci. Pro koho z nich doopravdy jsem? … Pane můj, to vám řeknu někdy jindy. Budu o tom přemýšlet. Je na to třeba času."

„A nač chceš čekat?"

„No přece, pane můj, abych se dověděl, kdo bude silnější."

„A to se nestydíš, ty šibale? Což nedovedeš rozeznat noc ode dne a krále od jeho nepřátel?"

„Na mou duši, pane můj, to ne. Ptáte se mne na příliš těžké věci. Vidím ovšem, že je den; nejsem slepý. Ale co se týká volby mezi stoupenci pana krále a stoupenci pánů šlechticů, to bych vám opravdu nedovedl říct, kteří z nich lépe pijí a více neplech tropí. Neříkám o nich nic zlého; mají báječný apetit: daří se jim jistě dobře. I vám, pane můj, přeji všechno nejlepší. Mám rád znamenité jedlíky; sám bych to rád dělal. Ale nemám-li vám nic zatajovat, raději mám ty přátele, kteří jedí u jiných."

„Ty chytráku, ty tedy nemáš rád nic."

„Pane můj, mám rád to, co mi dělá dobře."

„A nemůžeš to obětovat svému panu králi?"

„Ovšem, že to chci, pane, když to jinak nejde. Ale přece jenom bych rád věděl, co by tak asi pan král měl na zub, kdyby nás tu ve Francii nebylo několik, kteří milujeme své vinice a svá pole! Každý má své zaměstnání. Jedni jedí. A druzí… ti druzí jsou pojídáni. Politika je umění jedlické. Co bychom si s ní počali, my ubožáci? Mějte si politiku vy, pole a vinice my. Mít nějaký názor, to pro nás nic není. My jsme nevědomci. Co jiného umíme než náš otec Adam – (byl prý také vaším otcem; ale já myslím, že ne… snad tak ještě vaším bratrancem…), co jiného umíme než hnojit svou zem, zúrodňovati, rozkopat, poorat její boky, zasévat, sklízet seno a obilí, ořezávat a roubit révu, kosit a svážet snopy, zrno mlátit a hrozny

lisovat, stáčet víno, péct chléb, štípat dříví, otesávat kámen a stříhat plátno, sešívat kůže a kout železo, tepat a stolařit, příkopy kopat a stavět cesty, budovat města a jejich katedrály, upravovat na čele země vlastníma rukama zahradní výzdobu, vykouzlit na zdech a dřevěných výplních zakleté obrazy světla a stínů, vydlabávat z kamenného obalu krásná bílá a nahá těla, číhat ve vzduchu na letící zvuky, zachycovat a uvězňovat je do hnědě zlacených boků sténajících houslí nebo do mé duté flétny, zkrátka stávat se pány země, ohně, vody, vzduchu, všech čtyř živlů, a učinit je služebníky k své potěše… co jiného dovedeme a jak bychom si mohli domýšlet, že rozumíme politickým otázkám, šlechtickým sporům a posvátným záměrům královským, politickým zápletkám a jiným takovým metafyzikám? Nikdy, pane, není radno výše pšoukat, než kam může zadnice koukat. Jsme jako zvířata ve stádě a stvořeni jenom k tomu, abychom byli biti. Ovšem! Ale která pěst je nám nejmilejší a který klacek se zádům zdá nejmilostivější… to je, pane, otázka těžká a pro můj ubohý mozek příliš nesnadná! Abych vám pravdu řekl, mně je jeden jako druhý! Kdybych vám měl odpovědět, to bych musel mít ten klacek sám v ruce, potěžkat jeden i druhý a důkladně je vyzkoušet. A když toho není, nezbývá nic jiného než trpělivost! Trp, trp, kovadlino. Trp, dokud jsi kovadlinou. Až budeš kladivem, budeš bušit a bít.“

Pán se na mne nerozhodně díval, krčil nos a nevěděl, zdali se má smát nebo zlobit, když mu vtom štolba z jeho družiny, který mě kdysi viděl u nebožtíka dobrého knížete neverského, povídá:

„Toho znám, milostivý pane, je to podivín a zvláštní člověk: dobrý řemeslník, jemný truhlář a velký mluvka. Zaměstnáním je to řezbář.“

Ale nezdálo se, že by vznešený pán byl po tomto upozornění změnil své mínění o Breugnonovi; a o mou osůbku („osůbku“ je, děti, řečeno jenom tak ze skromnosti, neboť vážím o málo méně než pořádný sud), o mou osůbku se začal trochu zajímat teprve potom, když se od štolby a od svého hostitele pana z Asnois dověděl, že ten a ten kníže si váží mé práce. A tu hned se začal nadšeně obdivovat kašně na dvoře, na níž jsem vytesal vykasanou dívku, jak nese v zástěře dvě kachny divoce se vzpínající, otvírající zobáky a bijící křídly. V zámku potom uviděl můj nábytek a výplně. Pan z Asnois se nadouval jako páv. Ti boháči! Tváří se, jako by každé dílo, které zaplatili, sami byli vytvořili! Mailleboisovi se zdálo, že mě neobyčejně poctí, když projeví svůj podiv nad tím, že žiji zde na venkově, ztracen, daleko od duchovního prostředí pařížského, připoután k takovým pracím, které plynou jenom z trpělivosti a z okreslování skutečnosti, žádná investice – pozornost, ale žádný vzlet obraznosti, pozorování, ale žádné myšlenky, žádný symbol,

alegorie, filozofie, mytologie – zkrátka a dobře nic z toho, co znalci dokazuje, že před sebou má umělecké dílo, veliké dílo (neboť veliký pán se přece obdivuje jenom tomu, co je veliké).

Odpověděl jsem mu pokorně (mám skromnost v povaze, tak trochu přihlouplou), odpověděl jsem, že dobře vím, jak jsem nepatrný, že však se každý má spokojit se svou brázdou. Chuďas našeho druhu nic neviděl, nic neslyšel, nic nezná, sdružuje se tedy, je-li moudrý, v nižších patrech Parnasu, kde je nutné odříkat se všech záměrů velikých a vznešených; odvrací poděšené oči od vrcholku, na němž se rýsují křídla posvátného oře, vykopává si dole na úpatí hory jámu a v té si láme kámen na stavbu svého domu. Protože chudoba ho obdařila duchem omezeným, nekoná a nevymýšlí nic, co by nesloužilo každodenní potřebě. Jeho údělem je umění užitečné.

„Umění užitečné! Ta dvě slova se navzájem popírají," povídá můj hlupáček. „Krásné je jenom neužitečné."

„To je veliké slovo!" přitakávám mu. „A věru pravdivé. Všude, v umění i v životě. Nic krásnějšího nad takový drahokam, nad knížete, krále, šlechtice nebo květ."

Odešel úplně se mnou spokojen. Pán z Asnois mě vzal pod paži a zašeptal mi.

„Ty liško mazaná! Kdy už konečně přestaneš utahovat si z lidí? Ano, ano, jen si dělej hloupého, tys šelmovské neviňátko, znám tě, znám. Jenom nezapírej. Toho pařížského fintila si dobírej, jak je ti libo, s chutí do něho per, brachu! Ale kdyby tě někdy napadlo zarýt si do mne, pak se měj na pozoru, Breugnone! Budeš bit."

Odporoval jsem mu:

„Já, pane můj! A rýt do Vaší Výsosti! Do svého dobrodince! Ochránce svého mocného! Je možné přisuzovat Breugnonovi duši tak černou? … Černou, to ještě snad, ale Bože na nebi, tak hloupou? O druhých si to myslete, je-li vám libo! Ale mne se to netýká. Mám se chválabohu příliš rád, abych si nevážil toho, kdo si vážnost dovede získat. O toho se neotírám; ba ne, tak hloupý nejsem! Vždyť vy jste nejenom silnější (to se rozumí samo sebou), ale také mnohem prohnanější než já. Och, to já jsem jenom maličký lišáček před takovým Lišákem v krásném zámku. Kolik jste jich už napálil! Kolik jste jich už nachytal, mladých i starých, bláznů i opatrných, hloupých i chytrých!"

Zářil! Nic se tak nelíbí jako chvála těch vlastností, kterých máme nejméně:

„Nu dobře, dobře," praví, „ty žvanile. Nechme toho a raději ukaž, co vezeš. Neboť to vím, že ty nikdy nepřijdeš s prázdnou."

„Hele, hele," povídám, „zase jste na to kápl! Vidíte do mne, jako bych byl ze skla. Čtete v duších jako Pán náš na nebesích."

Vybalil jsem ty dvě řezané výplně, jakož i jedno italské dílo (Štěstěnu na kole, koupenou kdysi v Mantově), jež jsem, ani nevím proč, já starý hlupák, vydával za své. Opatrnicky je pochválil. Potom (to je motanina!) jsem ukázal jedno dílo své (okrouhlý reliéf s hezkou dívenkou), ale vydával jsem to za dílo italské. Vykřikli překvapením a nadšením, volali och! a ach! Rozplývali se obdivem. Maillebois na to hleděl s otevřenou hubou a tvrdil, že je v tom vidět odlesk italského nebe, té země dvakrát bohy požehnané. Pán z Asnois nad tím hýkal obdivem a vyplatil mi za to šestatřicet dukátů – kdežto za to „mé“ jen tři.

Na zpáteční cestu jsme se vydali kvečeru. Cestou jsem pro zábavu vyprávěl, jak přijel kdysi do Clamecy pan vévoda Bellegarde střílet ptáky. Ten hodný pán neviděl na tři kroky. A já jsem byl pověřen, abych, až pan vévoda vystřelí, shodil dřevěného ptáka a místo něho abych rychle obratně přinesl jiného, střeleného přímo do srdce. Velice se tomu nasmáli a každý potom přispěl nějakou veselou historkou o našich pánech. Ti bodří, dobří páni! Že nemohou, když se v té velikosti tak královsky nudí, vědět, jak my se na nich pobavíme!

Ale s tím „italským dílem“ jsem čekal, až budeme doma, za zavřenými vraty. Florimond, jak to uslyšel, mi trpce vyčítal, že jsem tak lacino prodal italskou práci, vydávaje ji za svou, když přece se jim tak líbila a když tak štědře zaplatili za tu, která byla italskou jenom podle jména. Řekl jsem mu, že si lidi rád dobírám, to ano, ale abych je obíral, to zas ne! Vztekal se a jízlivě se ptal, co mi to vynáší, když se tak bavím na své útraty! Nač prý si dobírat lidi, když z toho člověk houby má?

A tu mu Martina, má zdárná dcera, velice moudře odpověděla:

„Takoví jsme my, Florimonde, velicí i malí v celé rodině; stále spokojení, stále povídaví a stále se smějící povídačkám, jež si povídáme. A nestěžuj si na to, můj milý! Vždyť jenom tomu děkuješ, že nemáš dnes desatery rohy. To vědomí, že tě mohu kdykoliv podvést, mi zjednává takovou potěchu, že tě ani nepotřebuji podvádět. Ale nemrač se tak! Nelituj ničeho! Neboť je to, jako kdyby se to bylo stalo. Zastrč hezky růžky, slimáčku! Vidím jejich stín!“

(První červencové dny)

Mor

Správně se říká: *„Neštěstí pomalu odchází, ale cvalem přichází.“* Stalo se postiliónem orleánské pošty, aby nás mohlo navštívit. V pondělí minulého týdne se zatrousil jeden případ moru do Saint-Fargeau. Špatné zrno, rychlý vzrůst. Ke konci týdne bylo již deset nových. A nedaleko nás, včera propukl mor v Coulanges-la-Vineuse. To byl poprask v celém kraji!

Všichni stateční vzali nohy na ramena. Sbalili jsme ženy, děti a housata a poslali jsme je pryč, až do Montenoisonu. Naštěstí je i neštěstí na něco dobré. V domě už není tolik štěbotu. Florimond také odešel s ženami; je to ale zpropadený potměšilec! – prý že nemůže jenom tak opustit Martinu, protože chodí s outěžkem. Také z velikých pánů našli mnozí výborné důvody k procházce za město; zapřáhli vozy a den se jim najednou zazdál vhodný k tomu, aby si zajeli obhlédnout úrodičku.

My, kteří jsme zůstali doma, jsme se jim jenom posmívali. Vtipkovali jsme o těch, kteří činili opatrné přípravy. Páni konšelé postavili stráže u městských bran a na auxerské silnici a přísně jim nakázali, aby odháněli všechny chuďasy a cizí venkovany, kteří by se pokoušeli vejít do města. Ostatní, páni úředníci a měšťané s plnými váčky, museli se aspoň podrobit prohlídce našich tří lékařů, mistra Štěpána Loyseaua, mistra Martina Frotiera a mistra Filberta des Veaux, vyparáděných proti morovým útokům dlouhými nosy plnými mastiček, maskami a brejlemi. Tomu jsme se něco nasmáli; ani mistr Frotier, dobrák člověk, nedovedl zachovávat vážnou tvář. Strhl nos, že ho ani nenapadá, aby ze sebe dělal předpotopní zvíře, a že ostatně těm hloupostem nevěří. Ano, ale zemřel na ně. Je však pravda, že mistr Štěpán Loyseau, třebaže ve svůj nos věřil tak, že s ním i spával, zemřel jakbysmet. A jediný tomu ušel mistr Filbert, protože byl mnohem prozíravější než jeho druhové v povolání a opustil ne svůj nos, ale své místo. Ale počkat, příliš chvátám a už jsem pomalu u konce svého povídání, ještě než jsem zakulatil úvodní slova! Začněme znovu, synu, a vezměme to ještě jednou pěkně od Adama. Vzpomínáš si ještě, jak to začalo?

Tak tedy my jsme se tvářili jako stateční Richardové Lví srdce. Byli jsme si tak jisti, že nemoc nás nepoctí svou vzácnou návštěvou! Má prý jemný nosíček a vůně našich koželužen jí nevoněla (každý ví, že není nic zdravějšího). Když se posledně vyskytla v našem kraji (to bylo kolem roku patnáct set osmdesát; byl jsem tehdy v letech starého volka: čtrnáct), přiblížila svůj nosík k prahu našich bran, ale

když je očichala, vrátila se, odkud přišla. Právě tenkrát – navysmívali jsme se jim proto něco – obyvatelé Châtel-Censoiru, nespokojení se svým patronem, slavným svatým Potenciánem, protože je špatně ochraňoval, vyhodili ho a vzali si na zkoušku jiného, pak opět jiného a pak ještě jednoho a vystřídali jich tak dohromady sedm: Saviniána a Peregrina, Filiberta a Hilaria. Ba, když už nevěděli, kterému svatému by se svěřili, podrobili se (chytráci!) světici, a když nepomohl Potencián, vzali si Potenciánu.

Připomínali jsme si se smíchem tuto příhodu, my statní braši, vychloubači a udatní vytrvalci. A na důkaz, že na takové poměry nedáme nic víc než na povídačky mediků a konšelů, chodili jsme udatně k chastelotské bráně popovídat si přes příkopy s těmi, kteří uvízli na druhé straně. Ba někteří se z bujnosti dovedli dokonce vyplížit ven a vypít si sklenku vína v nedaleké hospůdce s některým z těch chudáků, před jejichž nosem byla uzavřena vrata do ráje, ba i s některým z těch andělů strážných, které tam postavili, aby je hlídali (neboť ti své poslání nebrali tak přísně). Já jsem dělal totéž. Copak jsem je mohl nechat samy? Copak bylo možné dívat se, jak se před mýma očima veselí, hodují a ochutnávají jak čerstvých novinek, tak čerstvého vína? To bych byl závistí pošel.

Vyšel jsem tedy, když jsem zahlédl starého osadníka otce Grattepaina z Mailly-le-Château, dobrého známého. A pili jsme spolu. Byl to takový veselý tlusťoch, kulatý růžový cvalík svítící na slunci potem a zdravím. Holedbal se ještě víc než já, vysmíval se nemoci a tvrdil, že je to jenom takový výmysl doktorů. Tomu prý věří jenom staré báby, které umírají, ne ovšem nemocí, ale strachem.

A řekl mi:

„Já vám dám svůj recept zadarmo:

Nohy pěkně k teplu dávej,
žaludek si nepřecpávej,
ať ti dá pokoj Anička
a zdráv budeš jako rybička.“

Strávili jsme tak dobrou hodinku v příjemné společnosti. Měl ve zvyku popleskávat vás po ruce a tisknout vám stehno nebo rameno, když mluvil. Tenkrát jsem na to ani nemyslil. Ale vzpomněl jsem si na to ráno.

První, co mi učeň ráno řekl, bylo:

„Víte, mistře, že starý Grattepain umřel?“

Och, nebylo mi nijak do smíchu, ba na zádech mi naskočila husí kůže. Řekl jsem si:

„Chudáku Breugnone, můžeš se loučit se světem; s tebou je

anebo bude brzy konec.“

Jdu v dílně ke stolu a přehrabuji se tam v hoblících a v dlátech, abych se trochu rozptýlil; ale věřte, že jsem vůbec nemyslil na to, co dělám. Říkal jsem si:

„Ty bambulo hloupá! Toto tě odnaučí holedbavosti.“

Ale my v Burgundsku nejsme takoví, abychom si lámali hlavu nad tím, co jsme měli udělat předevčírem. Žijeme vždycky v dnešku. A při svatém Martinu, toho se držíme! Jde teď o to, bránit se nějak. Nepřítel mě dosud nemá. Chvíli jsem myslil i na to, abych se poptal na radu v krámku svatého Kosmy (u doktorů, jak jistě rozumíte). Ale rozmyslil jsem si to a neudělal jsem nic. Uchoval jsem si přes ten svůj zmatek dost zdravého rozumu v palici, abych si řekl:

„Synku, doktoři toho nevědí o nic víc než my. Shrábnou tvé grošíky a jediné, co ti za to dají, bude, že tě pošlou ležet někam do morové ohrady, kde se jistě zamoříš úplně. Střez se říkat jim něco! Nezbláznil ses přece! Jde-li jenom o to, zemřít, to dovedu jistě i bez nich. A při všech svatých, jakož psáno jest, ‚bez ohledu na lékaře žít budeme až do zesnutí věčného‘.“

Marně jsem se ohlušoval a holedbal: začínal jsem cítit, jak se mi to v žaludku rozmíchává. Ohmatával jsem se hned tu, hned tam a potom. Ouvej! Tentokrát je to on. A nejhorší bylo, že když přišel čas k obědu, před mísou mastných načervenalých fazolí na víně se špekem (ještě dnes se mi sbíhají sliny, když si na ně vzpomenu), neměl jsem odvahy pustit se do nich. A s myslí zkrušenou jsem uvažoval.

„Už je to tak, pojedu také! Chuť k jídlu je v Pánu. A to je začátek konce.“

Nu tak si aspoň uspořádejme své věci. Zemřu-li zde, to potvorní konšelové mi zapálí dům pod záminkou (žvásty ovšem), že by se v něm druzí nakazili. Zbrusu nový dům! Svět je jistě zlý anebo hloupý! Než by k tomu mělo dojít, to půjdu raději doklepat na hnojiště. Však my na ně vyzrajeme. Neztrácejme ani chvilku času.

Vstávám, oblékám si nejstarší šaty, beru tři či čtyři dobré knihy, několik bodrých úvah, veselých povídek ze starých časů, římské průpovědi, Catonova Zlatá slova, Bouchetovy Šprýmy a Nového Plutarcha pan Gila Corrozeta; strkám je do kapes zároveň se svíčkou a s pořádným krajícem chleba, propouštím učně, zamykám dům a statečně odcházím na „humna“ za městem, na svou viničku za posledním domem u beaumontské silnice. Můj nový byt není veliký. Taková bouda. Místnost na staré haraburdí; skládá se tam náčiní; starý slamník a promáčknutá židle. To když spálí, nebude tak zle.

Ani jsem ještě neodešel a už jsem začínal cvakat zobákem jako havran. Horečka mě pálila, v boku mě píchalo a žaludek se svíjel,

jako by se převracel. Inu, co že jsem udělal, lidé dobří? Co vám mám povídat? Jaké hrdinské činy, jaké statečné čelo jsem stavěl podle zářného vzoru římských hrdinů proti nepřátelskému osudu a proti rozbolavělému břichu? Byl jsem tam sám, lidé dobří, nikdo mě neviděl. To si přece snadno domyslíte, zdali jsem se nějak ostýchal a zdali jsem se snažil chovat jako římský Regulus před hradbami! Svalil jsem se na slamník a dal jsem se do řvaní. Neslyšeli jste to? Ozýval jsem se velice jasně. Mohlo to být slyšet na míli daleko.

„Ach," bědoval jsem, „je to možné, Pane na nebi, že bys tak těžce pronásledoval dobrého človíčka, který ti nic neudělal? Moje hlava! Och, och, mé boky! Jak těžce se to odchází v květu let! Žel! Což ti opravdu na tom tak záleží, abys mě tak brzy povolal? Ach, má záda! … Jistě by mě velice potěšilo – či lépe poctilo, kdybych tě navštívil; ale je-li to jisté, že se jednou, dříve či později, uvidět musíme, nač s tím tak spěchat! … Au, au, slezina! … Já naspěch nemám. Vždyť já, Pane můj, jsem jenom ubohý červíček. Nelze-li jinak, staň se vůle tvá! Vidíš to, jsem pokorný a povolný, zcela odevzdaný a se vším usmířený. No ale k čertu! Přestaneš nebo ne! Proč mi ten lotr tak hryže v bocích? …"

A když jsem se tak pořádně vykřičel, netrpěl jsem o nic méně, ale vyplýtval jsem všechnu svou zuřivost. A tu jsem si řekl:

„Škoda času. Buď nemá ten na nebesích vůbec uši, nebo je to, jako by je vůbec neměl. Je-li pravda, jak se říká, že jsi jeho obrazem, jistě má stejně tvrdou palici jako ty a zbytečně hulákáš. Šetři dechem! Máš ho možná už jenom na hodinku anebo na dvě, a tak jej zde, hlupáku, vyhazuješ do větru! Radujme se z toho, co nám zbývá, z té krásné staré rachotiny, kterou budeme musit opustit (žel, přítelkyně milá, stane se tak věru proti mé vůli!). Člověk umírá jenom jednou. A proto aspoň ukojme svou zvědavost. Podívejme se, jak to je, když člověk opouští svou kůži. Když jsem byl klukem, nikdo neuměl dělat krásné píšťalky z vrbových prutů tak dobře jako já. Nožem jsem oklepával kůru tak dlouho, až se odloupla. Myslím, že Pán na nebesích se teď právě tak baví se mnou. Nu tak, půjde to? Ouvej, to to zabolelo! … Copak je dovoleno, aby se člověk tak starý bavil takovými klukovinami! … Jen se, Breugnone, nedej, a dokud kůra ještě drží, pozoruj a všímej si, co se děje pod ní. Bedlivě hlídej břicho, vyjasni myšlenky, studuj, přežvykuj, zopakuj si ty pocity a šťávy, jak se ti honí ve střevech, kručící a nadouvající se, vychutnej všechny, všechny ty koliky, prohlédni a prohmatej si všechna střívka, celé ledví…"[3]

A tak se pozoruji. Chvílemi se z toho vytrhuji a hořekuji. Noc neměla konce. Zapaluji svíci, strkám ji do hrdla staré láhve; voněla rybízovkou, ale ta byla už dávno pryč: symbol toho, jak budu vypadat zítra; tělo zahynulo, zbyla jenom duše. Ležel jsem

pokroucen na slamníku a snažil jsem se číst. Hrdinská říkání římská neměla úspěchu. K čertu s těmi chvastouny! Nemůže být každý hrdinou! Nenávidím hloupou pýchu. Chci mít právo po chuti si zabědovat, když mám průjem. Ano, ale když se zastaví, chci se smát, mohu-li. A smál jsem se. Vy mi nevěříte? … Ale tehdy, třebaže jsem tak trpěl a cvakal zuby jako ořechy v míšku, našel jsem namátkou v knize vtipnosti toho dobrého pana Boucheta takový krásný, křupkavý a do zlata vypečený vtip, že jsem se, u sta hromů, bláznivě zařehtal. Říkal jsem si ovšem:

„Nebuď blázen. Nesměj se tak. To ti škodí.“

No a vidíte: přestal jsem se sice smát, ale jenom abych znovu hořekoval, a potom hořekovat, jenom abych se zase smál. A tak ječím bolestí a opět se směji. A i mor se tomu smál. Och, chlapče, to jsem se ti něco nabědoval, to jsem se ti nařehonil!

Když začalo svítat, byl jsem tak právě zralý pro hrob.

Už ani na nohou jsem se neudržel. Po kolenou dotáhl jsem se k jedinému okénku s výhledem na silnici. Na prvního, kdo šel kolem, jsem zavolal křaplavým hláskem. Nepotřeboval ani rozumět, aby pochopil, co se mnou je. Pohlédl na mne, pokřižoval se a utekl. Za necelou čtvrthodinku jsem měl tu čest, že před mým domem stály dvě stráže a bylo mi zakázáno překročit jeho práh. Och, to mě ani ve snu nenapadlo! Prosil jsem jenom, aby došli pro mého starého přítele, mistra Paillarda, notáře v Dornecy, abychom mohli sepsat poslední vůli. Ale měli takový strach, že se báli i mého dechu; a myslím věru, že si ze strachu před morem zacpali i uši. Konečně se jeden pasáček, hodný ovčáček (dobré srdce!), který mě měl rád, protože jsem ho jednou přistihl, jak mi ozobává třešně, a řekl jsem mu jenom: „Och, ty kose, když už jsi tam, natrhej mi také!“ – ten se přikradl k okénku, poslouchal a zavolal:

„Pane Breugnone, já tam zaskočím!“

Těžko by mi bylo vyprávět vám, co se dálo potom. Vím jenom, že jsem se dlouhé hodiny svíjel na slamníku a že jsem v horečce vyplazoval jazyk jako telátko. Praskot bičem, rolničky na silnici, hlučný, známý hlas. Myslím si: „Paillard přijel.“… Chci vstát. Ach, Bože na nebi! Měl jsem pocit, jako by mi za krkem seděl svatý Martin a na hřbetě celý Sembert. Řekl jsem si: „A kdyby na tobě stály ještě bassevillské skály, přece tam musíš jít.“ Jak vidíte, záleželo mi na tom, abych dal zapsat (měl jsem celou noc na to, abych si všecko důkladně promyslil) jisté ustanovení, dodatek k závěti, kterým bych mohl dát více Martině a Glodii, a to tak, aby moji čtyři hoši nemohli nic namítat. Zdvíhám hlavu vážící víc než Jindra, největší náš zvon, k okénku. Padala zleva doprava. Okénkem vidím na silnici dvě baculaté dobrácké tváře, polekaně vykukující. Ti dobří přátelé spěchali jako o závod, aby mě zastihli

ještě naživu. Musím ovšem říci, že když mě teď uviděli, jejich zanícení hodně ochablo. Oba ucouvli o dva o tři kroky – patrně aby na mne lépe viděli. A ten sakramentský Chamaille, aby mi dodal odvahy, několikrát opakoval:

„Bože, jak hrozně to vypadáš! Ach, ubohý můj hochu! Ty jsi hrozný, hrozný… žlutý jako žluklá slanina…“

A já (pohled na jejich zdraví rozjařoval jaksi mé živočišné chuti) jsem jim řekl:

„Mám vás pozvat dovnitř? Zdá se mi, že je vám horko.“

„Ne, ne, děkujeme, to ne, pěkně děkujeme!“ zvolali oba. „Je nám tady docela dobře!“

Stáhli se až k vozu, a aby to tak nevypadalo, Paillard zasmýkal otěžemi svého koníka, třebaže ten za nic nemohl.

„A jak je ti?“ zeptal se Chamaille, zvyklý hovořit s umírajícími.

„Och příteli, nemocnému nikdy není dobře,“ odpověděl jsem mu.

„Takový je náš pozemský úděl! Vidíš, ubohý Colasi, vždycky jsem ti to říkával. Bůh je všemohoucí. My jsme jenom dým a smetí. Dnes je nám hej, zítra ouvej! Dnes kveteme jako růže, a zítra jsme kost a kůže. Nikdy jsi mi nechtěl věřit, pořád myslels jenom na čertoviny. Stále jsi pil jenom čisté vínko, teď piješ kvasnice. Ale to nic, Breugnone, netrap se! Dobrý Bůh tě k sobě volá. Ach, jaká to čest, hochu! Ale než ho uzříš, musíš se čistě obléci. Ano, pojď, nechť z tebe smyji všechnu špínu! Připravme se na poslední cestu, hříšníku!“

A já mu na to:

„Hned, faráři, hned; ještě máme čas!“

„Nešťastníče!“ praví on. „Ten kočí nečeká.“

„To nic,“ povídám, „půjdu pěšky.“

Farář šermuje rukama:

„Breugnone, příteli, bratře! … Ach, vidím, že stále ještě lpíš na klamných statcích pozemských. Co je na nich tak krásného? Je to jenom marnost, bláhovost, strázeň, bolest, podvod a úskok, šalebná vějička, choroba a zmírání. Co zde máme co pohledávat?“

Odpovídám mu:

„To je opravdu hrozné. Nikdy bych se, faráři, neodvážil nechat tě v takových bědách samotného.“

„Vždyť se zase uvidíme,“ praví on.

„Proč bychom tedy nešli spolu! … No ale budiž, půjdu první… Na každého jednou dojde, všecko živé jednou pojde. Přijďte brzy za mnou, dobří lidé!“

Nezdálo se, že by mě poslouchali. Chamaille se vážně rozřečnil:

„Čas kvapí, Breugnone, a ty s ním. Zloduch, kníže pekel, na tebe číhá. Chceš snad, aby si ta bestie potvorná odvlekla tvou špinavou duši do své spižírny? No tak, Colasi, pěkně se vyzpovídej, připrav

se, udělej to, hochu, udělej to pro mne, brachu!“

„Udělám,“ povídám, „udělám to pro tebe, pro sebe a pro Něho. Chraň Bůh, abych se prohřešil proti všem ohledům, jimiž jsem povinován celé té vážené společnosti! Ale dovol, prosím, abych řekl napřed slůvko panu notáři!“

„To mu řekneš potom.“

„To ne. Mistr Paillard je první.“

„Co tě to napadá, Breugnone? Nechat Věčného čekat, až si odbavíš své věci s notářským škrabalem!“

„Věčný může počkat nebo jít zatím na procházku, chce-li: však já si ho najdu. Ale země mi utíká. Zdvořilost žádá navštívit toho, kdo tě hostíval, dříve než toho, kdo tě hostit teprve bude… a to ještě kdoví.“

Naléhal, prosil, hrozil, křičel. Nepovolil jsem. Mistr Paillard vytáhl písařské nádobíčko a spisoval na patníku v kruhu zvědavců a psů mou poslední vůli. A teprve potom jsem učinil poslední řízení také se svou duší. A když to vše bylo uděláno (Chamaille mě ještě stále povzbuzoval), řekl jsem mu zmíravým hlasem:

„Baptiste, odpočiň si přece. Je to velice krásné, co mi tu povídáš; ale člověku žíznivému nejsou nic platné suchopárné řeči. Teď, když je má duše již připravena na odjezd, rád bych se na cestu aspoň trochu posilnil. Lidé dobří, láhev sem!“

Ach, ti hodní hoši! Oba dva, stejně dobří Burgunďané jako křesťané, jak dobře pochopili mou poslední myšlenku! Místo jedné láhve mi přinesli tři: chabliské, pouillyské a irancyské. Vyhodil jsem okénkem své lodičky vytahující již kotvy provaz: ovčáček naň uvázal starý proutěný košík a tak jsem si posledními silami vytáhl své poslední přátele.

Od té chvíle, ležící zase na slamníku, necítil jsem se již tak osamělý, když všichni odešli. Ale ani se nepokusím popsat vám ty hodiny, jež následovaly. Nevím, jak to, že si na ně už nevzpomínám. Někdo mi jich osm nebo deset jistě ukradl rovnou z kapsy. Vím jenom, že jsem byl zapleten do dlouhé rozprávky s trojicí duchů v láhvi; ale z toho, co jsme si řekli, si nepamatuji už nic. Ztrácím Colase Breugnona; kam se, u všech rohatých, zaběhl?

Kolem půlnoci ho zase vidím: sedí v zahradě, uveleben zadnicí v záhoně velikých měkkých a čerstvých jahod, a pozoruje mezi větvemi mladé máslovky nebesa. Kolik světýlek tam nahoře a kolik stínů zde dole! Měsíček se mi posmívá. Několik kroků ode mne hromada starého révového klestí, pokřivených a naježených větví jako hemžící se hnízdo hadů, ďábelsky po mně pokukujících. Ale kdo jen mi vysvětlí, co tu dělám? … Zdá se mi (vše se v mém příliš bohatém duchu plete), že jsem si říkal:

„Vzhůru, křesťané! Římský vladař, Colasi milý, neumírá se

zadnicí zabořenou do slamníku. Vzhůru srdce! Láhve jsou prázdné! Je dokonáno! Nemám zde už co dělat. Seberme svých pět švestek a hajdy!“

A zdá se mi také, že jsem chtěl sbírat česnek, protože se o něm říká, že je všemocný proti moru, anebo proto, že když není vína, nutno se spokojit s česnekem. Jisté je, že sotvaže jsem postavil nohu (a zadek se zdvihl také) na žírnou zemi, cítil jsem, jak mě okouzlila noc. Nebe nade mnou rozestíralo svou báň jako veliký košatý a temný ořech. Na jeho větvích visely tisíce plodů. Hvězdy, měkce kolébané a zářící jako jablíčka, zrály ve vlahých temnotách. Zdálo se mi, že také plody v zahradě jsou hvězdy. Všechny se ke mně skláněly a dívaly se na mne. Cítil jsem, že na mne slídivě hledí tisíce očí. Po jahodových záhonech pobíhaly tiché úsměvy. Na stromě nade mnou mi jasným a sladkým hláskem zpívala nazlátlá a růžolící hruštička:

Hlohu, hlohu,
zakořeň se,
šediváčku!
Jako poutka vinné révy,
chyť se, přiviň k mému pni,
abys do ráje se dostal.
Zakořeň se, šediváčku,
zakořeň!

A ze všech větví sadu pozemského i nebeského opakoval sbor šeptavých hlásků, pohvizdujících a tiše popěvujících:

Zakořeň se, zakořeň!

Tu jsem zaryl ruce do hlíny a zvolal jsem:

„Ty mne chceš? Já tebe ano!“

Až po lokty jsem se zahrabal do té své dobré, žírné a kypré půdy; povolovala jako ženský klín a já jsem v ní hýřil rukama i koleny. Objímal jsem ji, otiskl jsem do ní svou stopu od kotníků až k čelu; lůžko jsem si v ní vyválel, vtiskl jsem se do něho; a leže rovně natažen, díval jsem se na nebe a na jeho hvězdné hrozny, s ústy otevřenými, jako bych čekal, že mi některý z nich spadne na nos. Červencová noc zpívala Píseň písní. Opojený cvrček cvrkal, zpíval, křičel jako šílený. Náhle odzvonil hlas svatého Martina dvanáct nebo taky čtrnáct či šestnáct (jistě to nebylo zvonění všední). A tu se hvězdy, hvězdy na nebesích i ty v mé zahradě rozezvučely. O, Bože, to byla hudba! Srdce mi při ní pukalo a v uších mi znělo jako okna za bouřky. A z té své díry jsem uviděl révový strom: rovnou, vzpřímenou révu, celou ověnčenou úponky a vyrůstající z mého

těla; zdvíhal jsem se s ní; a doprovázela mě celá zpívající zahrada; na nejvyšší větvi zaníceně tančila hvězdička; a já, zakláním hlavu, abych ji viděl, abych ji mohl chytit, šplhám se vzhůru pro ni a křičím z plných plic:

Zrnko hroznové,
nebuď takové!
Neutíkej, nechoď pryč!
Jen, Colasi, jen si pospěš!
Však ty mi přec neunikneš!
Aleluja!

Prošplhal jsem tak myslím dobrou část noci. Prý jsem zpíval, jak mi potom řekli, celé hodiny. A zpíval jsem všechno možné: svaté i hospodské, pohřební i svatební koledy, i chvalozpěvy, fanfáry i taneční, písničky ušlechtilé i rozpustilé; a hrál jsem na kobzu nebo na dudy, na buben nebo na trubku. Vzbouření přátelé se chytali za boky a říkali:

„To je rámusu! … Colas se loučí. Blázní, blázní!“

Ráno prý jsem uctivě pustil napřed slunce. Nehádal jsem se s ním o to, kdo z nás má vstát první. Bylo jistě již poledne, když jsem se probudil. Ach, jak mě to potěšilo, brachu, že se zas vidím v tom svém pelechu! Nebyl však nijak měkký a páteř mě opravdu po čertech bolela. Ale jak je to dobré, může-li si člověk vůbec říci, že má ještě páteř! Jakže, ty jsi ještě pořád tady, přítelíčku Colasi? Pojď, ať tě políbím, hochu! Ať ohmatám to tvé tělo, ten milý čumáček! Ano, jsi to opravdu ty. To jsem rád! Kdybys ty mě byl opustil, nikdy, opravdu nikdy bych se nad tím, Colasi, nebyl utěšil. Pozdravení tobě, zahrado! Melouny se na mne spokojeně usmívají! Jen zrajte, zrajte, drahoušci. Ale vtom mě z mých úvah vytrhli ti dva melihubové, hulákající za zdí:

„Breugnone, Breugnone! Už je po tobě?“

Byl to Paillard a Chamaille; protože už nic neslyšeli, bědovali a už patrně velebili na silnici mé zesnulé ctnosti. Vstávám (ouvej, zpropadená páteř!) a potichounku jdu: najednou vystrkuji hlavu z okénka a křičím:

„Ku-kuk! Tady je!“

Poskočili jako uštknutí.

„Breugnone, ty žiješ?“

Plakali a smáli se radostí. Vyplazuji na ně jazyk a povídám:

„Dobrý člověk ještě žije.“

Věřili byste, že ti darebáci mě nechali čtrnáct dní v té mé díře, dokud nebyli úplně jisti, že mi už nic není! Po pravdě musím však uznat, že mě nenechali v nedostatku ani many, ani pramenité vody

(té Noemovy ovšem!). Ba, navykli si také přicházet střídavě pod okno a přinášet mi všecky novinky.

Když jsem směl vyjít, Chamaille povídá:

„Příteli milý, to tě zachránil svatý Rochus. Nezbývá ti nic jiného než poděkovat mu. Udělej to, pěkně tě prosím!“

A já mu povídám:

„Myslím, že to bylo spíš to svaté vínko!“

„No tak dobře, Colasi,“ povídá on na to, „shodněme se; rozřežme tu hrušku napůl. Vyhov mně a pojď k svatému Rochovi. A já, já potom vyhovím zas tobě a vzdám dík svaté Láhvi.“

A když jsme tak spolu konali tuto dvojí pouť (věrný Paillard naši trojici doplnil), řekl jsem jim:

„Přiznejte se, přátelé, že byste nebyli tak ochotně se mnou pili tenkrát, když jsem vás žádal o doušek na cestu do zásvětí. Zdálo se, že nejste příliš ochotni následovat mě.“

„Měl jsem tě opravdu rád,“ povídá Paillard, „to ti přísahám, ale co chceš? Sebe mám rád také. Správně se říká: Košile bližší než kabát.“

„Má vina,“ bručel Chamaille a bil se přitom do prsou jako na osličí kůži, „já jsem zbabělec, já za to nemohu.“

„A cos udělal, Paillarde, s Catonovými naučeními? A ty, faráři, nač ti bylo celé to tvé náboženství?“

„Ach, příteli, život je tak krásný!“ povzdychli si oba zhluboka.

A tu jsme se všichni tři vesele rozesmáli, objali a řekli jsme si:

„Hodný člověk není ještě dokonalý člověk. Tak je ho nutno brát, jak je. Bůh ho tak stvořil: a dobře ho stvořil!“

(Koncem července)

Smrt mé panímámy

Začínal jsem zas nabývat chuti k životu. Nebylo mi to, jak si jistě snadno domyslíte, nijak těžké. Ba zdál se mi, nevím ani proč a jak to, ještě šťavnatější než předtím, takový křehký, měkoučký a dozlata, tak nejlépe usmažený, vypečený, křupavý v zubech a rozplývavý na jazyku. Apetit vzkříšeného. To asi Lazarovi chutnalo, když vstal z mrtvých!

Tak tedy jednou, když jsem po radostné práci se svými druhy statečně zápasil s vidličkou, jakýsi sedlák, který právě přišel od morvanských vrchů, vstoupí a povídá:

„Mistře Colasi, předevčírem jsem viděl vaši panímámu.“

„Ty kujóne, máš to štěstí,“ pravím. „A jak se jí daří?“

„Znamenitě. Už tam jede.“

„Kam jede?“

„Hlava nehlava, pane, na onen lepší svět.“

„Ten pak už nebude lepší,“ prohodil kterýsi špatný vtipkář.

A jiný povídá:

„Ona odejde a tys tu zůstal. Na zdraví, Colasi! Štěstí nechodí nikdy samo.“

A já abych se nezdál jiný (ale přece mě to dojalo), povídám:

„Pijme! Bůh nás má rád, braši milí, když nás zbaví ženy, s níž si už nevíme rady.“

Ale vínko mi najednou jaksi ztrpklo; ani sklenici jsem nemohl dopít. Vzal jsem hůl a odešel jsem bez pozdravu. Volali za mnou:

„Kam tak spěcháš? Kam tě čerti nesou?“

Ale já jsem byl už daleko a neodpovídal jsem. Srdce se mi sevřelo. Vidíte, nic neplatí, že člověk neměl svou starou rád; třebaže jste se s ní ve dne v noci celých pětadvacet let jenom vztekali, v tom okamžiku, kdy si přijde Zubatá pro tu, která, přitisknuta k vám v úzkém loži tak dlouho mísila svůj pot s vaším a která ve svých hubených bocích donosila sémě rodu, jež jste tam zasili, v tom okamžiku cítíte, jak vám cosi svírá hrdlo. Je to, jako by umíral kus vás samých; a třebaže není nijak krásný a třebaže vám hodně překážel, je vám ho líto; i sebe je vám líto; litujete sebe, litujete ji! Odpusť mně, Bože, ale člověk ji má rád.

Přišel jsem tam na druhý den, když se již stmívalo. Na první pohled jsem poznal, že Veliký sochař dobře pracoval. Pod zmuchlanou záclonkou zprýskaného masa bylo vidět tragickou tvář smrti. Ale nejjistějším znakem blízkého konce bylo, že když mě uviděla, řekla:

„Chudáčku, neunavil ses moc?“

Když jsem uslyšel ten laskavý hlas, hrozně mě to dojalo a řekl jsem si:

„Není už pochyby! S mou ubohou mámou je konec. Stává se zas dobrou.“

Sedl jsem si u postele a vzal jsem ji za ruku. Protože byla tak zesláblá, že nemohla mluvit, děkovala mi jenom očima za to, že jsem přišel. Abych ji rozveselil, zkusil jsem žertovat a vypravoval jsem jí, jak pěkně jsem napálil mor, když tak se mnou spěchal. Nevěděla o tom nic. Tak ji to rozčililo (k čertu, co to vždycky natropím!), že se jí chytaly mdloby. A když se zase vzpamatovala, vrátila se jí také řeč (chválabohu, chválabohu!) a také hádavost. Neboť hned mě blábolivým a chvějivým hlasem (slovům se asi nechtělo ven, nebo byla, když se dostala přes rty, úplně jiná, než ona chtěla: a to ji zlobilo), hned mě začala častovat spíláním; že prý bych se měl stydět, že jsem jí o své nemoci nic neřekl, že prý nemám srdce, že jsem horší než pes, že bych zasloužil, abych všemi opuštěn na tom svém hnojišti pošel. A takových laskavostí mi řekla víc. Chtěli ji uklidnit. Říkali mi:

„Běž ven! Vidíš, že jí škodíš. Odejdi aspoň na chvíli.“

Ale já jsem se smál a nad její postelí říkám:

„No tak sláva! Zas tě poznávám! To je ještě naděje! Zase jsi už tak hádavá.“

Vzal jsem její hlavu, její starou třaslavou hlavu do svých drsných dlaní, políbil jsem ji srdečně dvakrát na obě líce. A tu se rozplakala podruhé.

Tak jsme tam zůstali v klidu, bez řečí, sami dva v pokoji, kde červotoč v trámci ťukal to své suché tik tak pohřebního orloje. Lidé odešli do vedlejší světnice. Ona těžce lapala dech a viděl jsem, že chce mluvit.

Řekl jsem jí:

„Neunavuj se, mámo! Za těch pětadvacet let jsme si už všecko řekli. My si přece rozumíme i beze slov.“

Ona povídá:

„Nic jsme si neřekli. Já musím mluvit, Colasi, jinak by ráj… do něhož nevejdu…“

„Ale vejdeš, vejdeš!“ chlácholím ji.

„… Jinak by mi ráj byl trpčí než pekelná žluč. Bývala jsem na tebe, Colasi, zlostná a jedovatá.“

„Ale ne, ale ne,“ povídám. „Trochu kyselosti, to vyhání z těla nezdravosti.“

„… žárlivá, zlobivá, hašteřivá, hrubá! Celý dům jsem plnívala svou hněvivostí; a tobě jsem ji dávala cítit, kde jenom jsem mohla.“

Popleskával jsem jí ruku:

„Ale to přece nic nedělá. Já mám dobrou kůži.“

A ona bez dechu pokračovala:

„Ale to všecko bylo jenom proto, že jsem tě měla ráda.“

„No to jsem měl vědět!“ povídám a směji se. „Inu ovšem, každý má svůj způsob. Ale proč jenom jsi mi to neřekla! Ten tvůj způsob nebyl příliš jasný.“

„Měla jsem tě ráda,“ začala zase. „A ty, tys mě neměl rád. Právě proto jsi byl dobrý a já jsem byla zlá; neboť jsem tě nenáviděla proto, žes mě neměl rád; a ty, tobě to bylo jedno. Tys měl svůj smích, Colasi, stejný smích jako dnes. Bože! Ten se mě natrápil! Ty ses do něho zamotával, abys nezmokl; a já pak na tebe mohla vylévat svou zlost, jak jsem chtěla, nikdy se mně, ty paličáku, nepodařilo pokropit tě. Ach, ty ses mě nasužoval! Nejednou, Colasi, jsem z toho měla na kahánku.“

„Ubohá ženo,“ povídám, „to jenom proto, že nemám rád vodu.“

„Už zas se směješ, ty lišáku! … Ale jenom se směj; dobře děláš. Smích člověka zahřívá. Právě teď, když se mi chlad země táhne k nohám, cítím jasně, zač tvůj smích stojí; půjč mi ten svůj plášť. Jenom se po chuti směj, muži; dnes ti to už nemám za zlé. A odpusť mi, Colasi.“

„Bylas hodná žena,“ povídám, „počestná, statečná a věrná. Nebylas možná vždycky milá. Ale kdo z nás je dokonalý: to by přece bylo zneuctěním Toho tam nahoře, který jediný je dokonalý, jak říkají (já jsem to však nebyl zjišťovat). A v černých hodinách (neříkám nočních, kdy je každá kočka černá, ale v hodinách těch let, kdy byla bída a krávy hubené), tehdy jsi už nebývala tak škaredá. Bylas hodná, nikdy ses neštítila práce; a tvá nevrlost se mi zdávala skoro krásná, když jsi ji stavěla proti zlému osudu a neustoupila mu ani o píď. Netrapme se dnes minulostí. Stačí, že jsme si ji jednou odbyli a nepodlehli jí a nepodrželi znamení utrpěné pohany. Co se stalo, to se stalo; odčinit se to již nedá. Břemeno je na zemi. Teď je na Pánu, aby je zvážil, chce-li. To se už netýká nás. Uf, teď si oddechněme, mámo. Teď nám nezbývá už nic než rozvázat provaz, který nám stahoval ramena, potřít si strnulé prsty, narovnat dobitá záda a vykopat si v zemi díru, v níž se vyspíme s hubou dokořán v tom velikém spánku Věčnosti. Ať odpočívají! Mír a pokoj těm, kteří dobře pracovali!“

Poslouchala mě s očima zavřenýma, ruce zkříženy na prsou. Když jsem domluvil, otevřela oči a vztáhla ruku:

„Milý muži, dobrou noc. Zítra mě vzbuď.“

A ruka jí zase klesla.

A potom, jako pořádku dbalá žena, natáhla se rovně v posteli, vytáhla peřinu až po bradu, takže byla rovná jako dlaň, a na své prázdné prsy přitiskla krucifix; jako žena odhodlaná, s nosem

skrčeným a s očima strnule upřenýma do prázdna, čekala, připravená na odchod.

Ale její staré kosti měly patrně před svým odpočinkem věčným projít ještě jedním, posledním trápením, ohněm této země, aby mohly být pročištěny (takový je náš úděl). Neboť právě v tom okamžiku se vedle otevřely dveře a hospodyně sotva dechu popadajíc křičela:

„Honem, honem, pojďte, mistře Colasi!“

Nechápavě se ptám:

„No, co je? Nekřičte tak.“

Ale vtom má žena, třebaže se na posteli vydala již na poslední cestu, jako by mohla z kozlíku, na který právě vylezla, vidět přes naše hlavy, co já jsem neviděl, vzpřímila se na smrtelném loži, strnulá jako ten, jehož Kristus probudil z mrtvých, vztáhla k nám ruce a vykřikla:

„Má zlatá Glodie!“

A tu jsem také já pochopil a jako nůž mnou projel výkřik a chraptivý kašel ze sousední světnice. Vběhl jsem tam a uviděl svou holubičku, jak se snaží uvolnit si pěstičkami kleště, jež jí svíraly hrdlo, a jak celá rudá a horečkou rozpálená zoufale prosí poděšenýma očkama o pomoc; svíjela se jako raněné ptáče.

Co to bylo tenkrát v noci, to neumím ani povědět. Ještě dnes, kdy to mám již dobrých pět dní za sebou, se mi při vzpomínce na to podlamují kolena; musím se posadit. Uf, nechte mě oddechnout si. To je na nebesích jistě někdo, kdo má radost, když může pozvolna mučit ty ubohé tvorečky, když může cítit, jak mu pod prsty praská jejich útlý krček, vidět jejich zmítání a jejich nechápavě vyčítavý pohled! Chápu, že je možné hřebelcovat tatarem takové staré mezky jako já, že je možné trápit toho, kdo se může bránit, silné mladé chlapy nebo ženské v plné síle života. Baví-li tě to vidět nás naříkat, zkus to, Bože dobrý, můžeš-li! Člověk je stvořen k obrazu tvému! Kdybys byl tak jako on, ne zrovna pořád nejlepší, náladový, zlomyslný, chvílemi škodolibý, potřebující škodit, vyzkoušet svou sílu v přílišném překrvení těla, protože jsi špatně naladěn nebo proto, že se nudíš, to by mě celkem ani tak hrozně nepřekvapovalo. Jsme přece, že ano, už dosti staří, abychom se ti dovedli vzepřít; když tě už máme dost, dovedeme ti to říci. Ale vzít si za terč své zloby ty ubohé ovečky, z jejichž nosíčku by ještě teklo mléko, kdybys na ně přitlačil, to zas ne! Ne, to je příliš, to nedovolíme! Král nebo Bůh, je-li v něm takový duch, překračuje svá práva. Varujeme tě, Pane náš, neboť jednoho krásného dne, budeš-li tak pokračovat, budeme nuceni sesadit tě k veliké své lítosti z trůnu. Ale nechci věřit, že by to bylo tvé dílo; to si tě příliš vážím. Jsou-li však možné takové zločiny, Otče náš, pak platí jedno z tohoto: buď

jsi slepý, nebo nejsi vůbec. Ó jé, to je zas neomalené slovo; to odvolávám. Důkazem toho, že jsi, je přece náš rozhovor v této chvíli. Kolik jsme si toho spolu už napovídali! A mezi námi řečeno, Pane, kolikrát jsem tě při tom usadil tak, že jsi ani nehlesl! V té neblahé noci jsem se tě dost navolal, naproklínal, nahrozil, naprosil, napopíral a zapřísahal! Dost jsem se k tobě navzpomínal sepjatých rukou a nahrozil zaťatou pěstí! Nic to nepomohlo, ani brvou jsi nepohnul. Ale aspoň nebudeš moci říci, že jsem něco opominul ve své snaze pohnout tě k slitování. A když jsi nechtěl, ty setsakulente, když ty jsi nechtěl vyslyšet sluhu svého, tím hůře pro tebe, Pane; známe ještě jiné, půjdeme si pro pomoc jinam.

Bděl jsem se starou hospodyní. Martina, zachvácena cestou porodními bolestmi, zůstala v Dornecy a Glodii nechala u babičky. Když jsme k ránu viděli, že naše malá mučednice ztrácí poslední síly, udělali jsme poslední pokus. Vzal jsem do náručí to drobounké schvácené tělíčko, o nic těžší než pírko (již ani k sviení nemělo síly a jenom chvílemi, se svěšenou hlavičkou, se náhle slabě zachvělo jako vrabeček). Podíval jsem se oknem. Pršelo a skučel vítr. Růže se skláněla na stopečce k oknu, jako by chtěla vejít. Předzvěst smrti. Pokřižoval jsem se a ničeho nedbaje vyšel jsem z domu. Vlhký, dravý vítr vrazil do dveří. Zakryl jsem dlaní hlavičku svého ptáčete, aby ten vichr nezhasil její plamének, a šli jsme. Vpředu šla hospodyně s obětními dary. Vešli jsme do lesa vroubícího cestu a brzy jsme u bažiny zahlédli třesoucí se osiku. Tyčila se, vysoká a rovná jako věž, nad národem pružných rákosů. Obešli jsme ji jednou, dvakrát, třikrát. Maličká sténala a vítr v listí cvakal zuby stejně jako ona. Na zápěstí jsme jí uvázali stuhu, druhý její konec jsme připevnili k větvi toho starého chvějícího se stromu a bezzubá hospodyně i já jsme říkali:

Osiko, osiko, drobečku,
vem si mou mrazivou horečku.
Prosím tě o to velice
ve jménu svaté Trojice.
Nevyslyšíš-li mě však,
skácím tě jak starý brak.
Pozor si dej!
Sluchu mi přej!

Stařena potom vyhrabala mezi kořeny jamku, nalila do ní džbánek vína, vhodila tam dva stroužky česneku a kus slaniny a na to na všecko položila groš. Třikrát jsme obešli ještě můj klobouk, položený na zemi a nacpaný rákosem. A když jsme šli potřetí, naplili jsme do něho se slovy:

„Ropuchy čapaté, drapaté, napuchlé, přihluchlé, záškrt ať vás uškrtí!“

A potom, když jsme se již vraceli, poklekli jsme při východu z lesa před hlohovým keřem; dítě jsme položili pod keř a vzývali jsme Syna Božího ve jménu jeho svaté trnové koruny.

Když jsme se konečně vrátili domů, zdálo se, že Glodie je mrtvá. Ale my jsme měli aspoň klidné svědomí, že jsme udělali, co jsme mohli.

Zato má žena nechtěla umřít. Láska ke Glodii ji poutala k životu. Zmítala sebou nepokojně a křičela:

„Ne, nepůjdu, dobrý Bože, Ježíši, Maria Panno, dokud nezvím, co s ní chcete a má-li být uzdravena, či ne. A bude uzdravena, u všech všudy, já to chci. Chci a chci a chci: a už jsem řekla.“

Ale ovšem nebylo to ještě její poslední slovo: řekla to, ale zas a zas začala znova. Bože můj, ta měla dech! A já jsem si ještě před chvílí myslel, že užuž vydechne naposledy! Byl-li toto její poslední výdech, byl ale pořádný. Breugnone, ty zlý chlape, ty se směješ; copak se nestydíš? – Co chceš, můj milý? Jsem, jaký jsem. Smích mi nebrání trpět; ale utrpení také nikdy dobrému Francouzi nezabrání smát se. A nechť se směje nebo brečí, především musí vidět. Ať žije Janus dvou tváří se všema očima stále otevřenými!

Neměl jsem tedy o nic méně soužení, když jsem ji slyšel, jak se dusí a supí, ta ubohá stará družka; a třeba jsem byl úzkostmi naplněn zrovna tak jako ona, chtěl jsem ji uklidnit, mluvil jsem s ní jako s děckem a pozorně jsem ji balil do pokrývek. Ale ona se zuřivě bránila a křičela:

„Na nic nejsi! Kdybys byl pořádný chlap, našel bys jistě něco na její záchranu. Sebe jsi zachránit dovedl. Nač jsi tu? To radši ty bys měl umřít.“

Odpověděl jsem jí:

„Na mou věru, taky si to myslím, mámo; pravdu máš. Dal bych hned svou kůži, kdyby ji někdo chtěl. Ale patrně tam v nebi o ni nestojí: je příliš odřená, mnoho zkusila. Člověk není dobrý již na nic jiného než na to, aby trpěl. Trpme tedy a nemluvme. Možná že o to méně zkusí to naše ubohé neviňátko.“

A tu se její stará hlava opřela o mou a na tvářích se nám slila sůl našich očí. Ve světnici bylo cítit tlak stínu křídel archanděla smrti.

A najednou odlétl. Zase bylo světlo. Kdo učinil ten zázrak? Byl to Bůh nebeský, nebo ti bohové z lesů, můj Ježíš milosrdný ke všem nešťastným, nebo ta hrozná země, která vdechuje a vypíjí bolesti, byl to výsledek modliteb, nebo strach mé ženy, anebo to, že jsem podmazal osiku? To se nikdy nedovíme; a v té nejistotě vzdávám díky (je to tak nejjistější) celé vážené společnosti a zahrnuji do ní i ty, jež vůbec neznám (možná že právě ti jsou nejlepší). Buď jak

buď, jisté a jediné, na čem záleží, je, že od té chvíle horečka slábla, dech zase proudil tím útlým hrdélkem jako malý pramének a má drobná mrtvolka, prchající z objetí archandělova, se zase probouzela.

A tu jsme cítili, jak nám jihne naše staré srdce. A oba jsme zanotovali: Nyní odpouštíš, Pane! … A má panímáma v radostném pláči spustila hlavu těžce jako potápějící se kámen na podušku a zavzdychala:

„Konečně tedy mohu jít! …“

Hned se jí zvrátil pohled a tvář se propadla, jako by ji dech byl opustil jako náhlý vánek. A já skloněný nad postelí, na níž jí už nebylo, díval jsem se jako na dno víru v řece, v němž chvíli zůstává a potom se vířivě rozplývá stopa právě zmizelého těla. Zatlačil jsem jí oči, políbil její voskové čelo, sepjal její upracované ruce, které neznaly odpočinku za svého života, a bez melancholie nad lampou, jejíž olej dohořel, šel jsem se posadit vedle plamene nového, který měl teď ozařovat dům. Díval jsem se na Glodii, jak spí; hlídal jsem ji s úsměvem plným něhy a uvažoval jsem (což se můžeme ubránit myšlenkám?):

Není-li to zvláštní, že člověk tak lne k takové drobotině? Bez ní, bez Glodie, se nám všechno zdá ničím. S ní je všechno, i to nejhorší, dobré. Och, já bych přece mohl zemřít; vzal mě ďas! Jen když ona žije, ona, všecko ostatní je vedlejší! … A přece je to trochu divné. Jakže, já jsem zde, žiji a dobře se mi daří, jsem pánem svých všech pěti smyslů a ještě několika více a taky nejkrásnějšího z nich, toho svého pána rozumu zdravého, nikdy jsem v životě ničím nepohrdl a stále mám v břiše deset loket prázdných střívek, ochotných oslavit jej, hlavu zdravou, ruku přesnou a pevné lýtko, jsem dobrý pracovník a veselá kopa, a to všechno že bych hned obětoval pro to vyžle, jež ani neznám? Neboť koneckonců, kdo je to? Takový prcek, hezounká hračička, žvatlavý papoušek, tvor, který není dosud nic, který však možná bude. A právě pro toto „možná“ bych promarnil to své. „Já jsem, jsem zde u sta rohatých, dobře je mi zde!“… Ach, ono totiž právě to „možná“ je můj nejkrásnější květ, pro který žiji. Až se červi nacpou mým masem, až se mé tělo smísí s mastnou hlínou hřbitova, pak se, Pane můj, znovu zrodím v druhém svém já, krásnějším, šťastnějším a lepším. Ech, co o tom vím? Proč by bylo lepší než já dnes? – Protože se postaví na má ramena a bude vidět mnohem dále, až překročí můj hrob. Och, vy, kteří jste ze mne vyšli a kteří budete pít slunce, v němž se mé oči, tak je milující, již nebudou koupat, vychutnávat vašima očima vinobraní dnů a nocí budoucích, vidím, jak za sebou spějí roky a století, raduji se stejně z toho, co znám, jako z toho, co neznám. Všechno kolem mne pomíjí; ale to jen proto, že pomíjím já sám; jdu stále dál, stále výš, nesený

vámi. Nejsem již připoután k své malé oblasti. Za mým životem a za mým polem se táhnou nové brázdy; objímají zemi, přeskakují prostor; zakrývají svou sítí jako Mléčná dráha celou blankytnou klenbu. Vy jste mou nadějí, mou touhou a mým zrnem, jež plnýma rukama rozsévám nekonečnem.

(V polovici srpna)

Spálený dům

Zapsat sem dnešní den? Je to krušné sousto. Ještě není ani zcela stráveno. Ale jen do toho, dědku, jenom směle! Tak je nejlíp zažiješ.

Pro letní lijáky se prý lidé nestanou chudáky. Podle toho bych měl být bohatší než Krésus, protože toho léta mi nepřestává pršet na hřbet; a přece tu stojím nahý a holý jako to boží telátko. Sotvaže jsem přečkal tu dvojí trudnou zkoušku – Glodie se uzdravila a má stará žena také, jedna z nemoci a druhá ze života – dočkal jsem se od mocností ovládajících tento svět (to má na mne tam nahoře v nebi nějaká ženská spadeno! … Co jsem jí, k čertu, udělal? … Hrome, je do mne nějak zamilovaná!) útoku tak zuřivého, že jsem z něho vyšel nahý, zbitý, zvalchovaný, ale (a to je koneckonců hlavní) s kůží zdravou.

Třebaže vnučka byla teď už zachráněna, nijak jsem nespěchal s návratem do našeho kraje; zůstal jsem u ní a radoval jsem se z její rekonvalescence ještě víc než ona sama. Na uzdravující se děcko je právě takový pohled jako na rodící se svět; celý vesmír se vám zdá jakoby čerstvě vylíhlý a krev a mléko. Toulal jsem se tedy krajem, naslouchal ledabyle zprávám, jež přinášely kmotry, když se vrátily z trhu. A tu jsem jednou zastříhal ušima jako starý osel, když vidí, že se blíží bič. Mluvilo se o tom, že v Clamecy v beuvronském předměstí hořelo a domy že plápolaly jako sláma. Nemohl jsem se dovědět žádné podrobnosti. Od té chvíle jsem byl jako na žhavém uhlí. Marně mi domlouvali:

„Nestarej se o to! Zlá zpráva letí jako šíp. Kdyby šlo o tebe, už dávno bys to věděl. Kdo mluví o tvém domě? V Beuvronu není jenom starý Breugnon.“

Neměl jsem stání a říkal jsem si:

„To je on. Hoří… cítím jeho dým…“

Vzal jsem hůl a šel jsem. Myslel jsem si:

„Bože můj, já hlupák! Je to poprvé, co jsem odešel z Clamecy a nic si tam neuložil do bezpečí. Jindy vždycky, když se blížil nepřítel, odnesl jsem za hradby na druhou stranu mostu své domácí bůžky, peníze, umělecké práce, na něž jsem byl nejhrdější, nářadí a nábytek a všelijaké ty tretky, tak ošklivé a všude jenom překážející, ale tak milé, že člověk by je nedal za nic na světě, protože jsou to památky na naše ubohá štěstí. Tentokrát jsem tam nechal všecko.“

A slyšel jsem ženu, jak mi z onoho světa vyčítá mou zabedněnost. Odpovídal jsem jí:

„Tvoje vina je to, jenom pro tebe jsem tak pospíchal!“

Když jsme se tak oba řádně poštěkali (to mě aspoň dobrý kus cesty zabavovalo), snažil jsem se přesvědčit nás, že jsem se znepokojoval pro nic za nic. Přece však mi to pořád zvonilo v uších jako moucha; pořád jsem na to musil myslet; a studený pot se mi řinul potůčkem po páteři a po zádech. Vykračoval jsem statně. Prošel jsem Villiersem a začal jsem vystupovat po zalesněné stráni, když vtom na svahu vidím vozík a v něm starého Jojota, moulotského mlynáře. Poznal mě, zastavil se, zdvihl bič a volá:

„Och, ty chudáku!“

Bylo mně, jako by mi někdo vrazil do břicha. Zastavil jsem se s otevřenou hubou na kraji silnice, a on povídá dál:

„Kam tam jdeš? Vrať se, Colasi! Nechoď do města. Darmo by ses zlobil. Všecko je spáleno, se zemí srovnáno. Nic tam už nemáš.“

Lotr lotrovská, každým slovem mi vrážel nůž do srdce. Chtěl jsem se tvářit statečně, polkl jsem slinu, dodal jsem si odvahy a povídám:

„Ale vždyť to já všecko vím!“

„A co tedy,“ praví on podrážděně, „tam jdeš hledat?“

Odpovídám:

„No přece zbytky!“

„Nic nezbylo, povídám ti, zhola nic, ani tříska!“

„Jojote, to zas žvaníš; přece mi nebudeš povídat, že oba učni a sousedé dobří se jenom dívali, jak mi hoří dům, a ani se nesnažili vytáhnout z ohně několik kaštanů, nějaký ten nábytek, jak se to mezi bratry vždycky dělá.“

„Tvoji sousedé, ty ubožáku! To přece oni založili oheň!“

To byla rána, která mě dorazila. A on povídá vítězně:

„No tak vidíš, že nic nevíš!“

Nechtěl jsem povolit.

S jistotou, že on první mi oznamuje tuto smutnou zprávu, začal spokojeně a naoko zkormouceně povídat o tom nešťastném ohni:

„To ten mor,“ povídá. „Všichni jsou jako blázni. Však taky proč nás ti páni z radnice a ze zámku, konšelé i prokurátor, proč nás všichni opustili! Není pastýřů! Berani se vztekli. Když v Beuvronu bylo moru čím dál víc, začali křičet: ‚Spalme zamořené domy!‘ Umluveno, uděláno. A protože tys tam nebyl, začalo se, jak se samo sebou rozumí, s domem tvým. Šlo se na to zhurta a každý přiložil své polínko: mysleli, že pracují pro blaho města. A potom taky, jeden druhého popichuje. Jakmile se lidé dají do ničení, nevím, co se to děje: jsou jako opilí, ničeho nedbají, nic je nezadrží. Když to zapálili, pustili se do tance kolem ohně. Bylo to jako šílenství. ‚Na beuvronském mostě, tančí se tam v postě.‘ Kdybys je byl viděl… ‚Hleďte je, jak tančí…‘, kdybys je byl viděl, byl bys možná i ty tančil s nimi. Dovedeš si představit, jak to dříví, jež jsi měl v dílně,

hořelo a praskalo. Zkrátka a dobře, všecko to lehlo popelem!“

„To bych byl chtěl vidět. To musilo být krásné!“ povídám.

A opravdu jsem si to taky myslel. Ale zároveň jsem si řekl:

„Jsem mrtev! Zabili mě.“

Ale střežil jsem se říci to Jojotovi.

„Tak tobě je to jedno?“ nespokojeně povídá Jojot.

(Měl mě sice rád, ten dobrák; ale nikdy nás nemrzí – zatrolené lidské plémě! – vidět občas souseda v utrpení, i když jenom pro tu radost, že ho můžeme utěšovat.)

Odpovídám:

„Je škoda, že s tak krásným ohněm nepočkali do svatého Jana.“

A dělal jsem, jako že půjdu.

„Ty tam tedy přece jdeš?“

„Jdu. Sbohem, Jojote!“

„Ty jsi mi divná kopa.“

Práskl bičem po koni.

A já jsem šel nebo spíše tvářil jsem se, jako bych šel, dokud vůz nezmizel v zatáčce. Nebyl bych ušel ani deset kroků; nohy se mi podlamovaly; klesl jsem na patník a seděl jsem tam zmučeně jako na hrnci.

Chvíle, jež následovaly, byly chvíle trapné. Teď jsem již nemusel dělat ze sebe hrdinu. Mohl jsem být dosyta nešťastný a nebohý. A dopřál jsem si toho. Říkal jsem si: „Všecko jsem ztratil, příbytek svůj i naději, že si jej znovu vystavím, všecko, co jsem našetřil, den po dni, groš po groši, s těmi zdlouhavými trampotami, které jsou nejlepší radostí na tomto světě, i vzpomínky života svého, vsáklé do zdiva, stíny minulosti, zářící jako plameny. Ba, ztratil jsem mnohem víc, ztratil jsem svobodu. Co si teď počnu? To abych se ubytoval u některého svého dítěte. Ale přísahal jsem si přece, že takové pohromě se stůj co stůj vyhnu! Mám je rád, k čertu; a oni mě ovšem také. Ale nejsem tak hloupý, abych nevěděl, že každý pták má sedět ve svém hnízdě a že staří překážejí mladým a sami se mezi nimi necítí volně. Každý se stará o svá vajíčka, o ta, jež snesl, a nedbá již těch, z nichž sám vyšel. Starý člověk, který houževnatě setrvává na životě, je vetřelcem, jakmile se chce plést mezi novou líheň; marně by se krčil: jsou mu povinni úctou. K ďasu s úctou! Ta je příčinou všeho zla; člověk už není jedním z nich. Učinil jsem všecko, co bylo možné, aby mých pět dětí nebylo nijak tísněno úctou ke mně; a dost se mi to podařilo. Ale kdybyste nevím co dělali, a třebaže vás mají rádi, pořád ve vás vidí tak trochu cizince; přicházíte z končin, v nichž se oni nezrodili, a nepoznáte končin, do nichž jdou oni; jak byste si tedy mohli dokonale rozumět? Překážíte jeden druhému a dráždíte se tím. A potom, je hrozné říci to: člověk nejvíc milovaný má zkoušet lásku svých oddaných co nejméně; bylo by to pokoušení

Boha. Na našem lidském pokolení se toho nesmí žádat mnoho. Hodné děti jsou hodné děti; nemohu si stěžovat. Ale jsou ještě hodnější, když je nepotřebuješ o nic prosit; mohl bych o tom hodně povídat, kdybych chtěl. Zkrátka, mám svou hrdost. Nerad beru koláč tomu, komu jsem jej dal. Je to, jako bych říkal: ‚Zaplaťte dluhy!‘ Sousto, jehož jsem si vlastní rukou nezasloužil, vázne mi v hrdle; mám dojem, jako bych viděl oči počítající, kolik toho s ním. Nechci nic, co bych si sám nevydělal. Musím být svobodný, musím být doma pánem, vcházet a vycházet, kdy se mi zlíbí. Nejsem k ničemu, když se cítím pokořený. Ach, je to bída, je-li člověk starý; záviset na soucitu svých příbuzných je horší než záviset na svých spoluobčanech: neboť ti jsou nuceni pomáhat; člověk nikdy neví, dělají-li to rádi; a raději by pošel, než aby jim překážel.“

Tak jsem bědoval, trápen svou hrdostí, svou otcovskou láskou, svou touhou po nezávislosti, vším, co jsem miloval, vzpomínkami na minulost, jež se rozlétly v dýmu požáru, vším, co jsem měl nejlepšího i nejhoršího; věděl jsem, že nechť dělám, co dělám, marně se vzpouzím, že je to jediná cesta, která mi zbývá. Přiznávám se, že jsem to nesnášel nijak filozoficky. Cítil jsem se ubohý jako strom uřezaný u samé země a skácený.

Když jsem tak seděl na tom svém nočníku a hledal kolem sebe něco, čeho bych se zachytil, spatřil jsem nedaleko sebe zubatou věžičku cuncyského zámku, zastřenou stromy jako hustými vlasy. A náhle jsem si vzpomněl na všechny ty krásné práce, jež jsem tam za pětadvacet let udělal, na ten nábytek, dřevěné stěny, vyřezávané schodiště, zkrátka na všecko, co ten dobrý pan Filbert u mne objednal. Byl to báječný podivín! A nejednou mě zatraceně dopálil. Nenapadlo vám ho jednoho krásného dne dát si u mne do dřeva vyřezat svoje milenky v rouše Evině a sebe samého v kůži Adamově, takového bujného a galantního Adama, jaký byl po hadově příchodu? A neusmyslel si, aby vyřezané jelení hlavy, rozvěšené ve zbrojnici, měly podoby všech těch dobrých parohatých pánů manželů z celého kraje? Nasmáli jsme se tomu notně. Ale ten ďas se nedal tak snadno uspokojit! Sotvaže se skončilo, už aby se zase začínalo. A peníze jsi od něho viděl zřídka. Ale co na tom! Uměl milovat krásné věci, jak ze dřeva, tak z čerstvého masa, a téměř stejně (a to je správné: umělecké dílo je třeba milovat právě tak, jak milujeme milenku, rozkošnicky, duchem i všemi údy), a jestliže mi ten zloděj nezaplatil, aspoň mě zachránil! Neboť zde stále ještě žiji, kdežto tam v Clamecy jsem již mrtev. Strom mé minulosti je zničen; ale zůstávají mi jeho plody; jsou zde, chráněny před mrazy i ohněm. A tak jsem zatoužil uvidět je zase a hned se do nich zakousnout, abych opět nabyl chuti k životu.

Vešel jsem do zámku. Znali mě tam dobře. Pán nebyl doma; ale

já jsem pod nepravdivou záminkou, že mám vzít míru na nové práce, šel rovnou tam, kde jsem věděl, že najdu své děti. Neviděl jsem je už několik let. Dokud umělec v těle cítí sílu, plodí a tvoří, a na to, co už vytvořil, nemyslí. Ostatně posledně, když jsem tam chtěl vejít, zabránil mi v tom pan de Cuncy s takovým nějakým divným smíchem. Řekl jsem si tenkrát, že tam patrně skrývá nějakou šelmovinu, nějakou provdanou ženu; a protože jsem si byl zcela jist, že má to není, nestaral jsem se o to dál. A pak, s libůstkami takových mocných pánů není co žertovat: moudřejší je mlčet. V Cuncy se nikdo nepokouší rozumět svému pánu; je tak trochu potrhlý.

Stoupal jsem tedy směle po hlavním schodišti. Ale neušel jsem ani deset kroků a zůstal jsem stát jako zkamenělá Lotova žena. Vinné hrozny, větvice broskvové a věnce květinové vinoucí se kolem vyřezávaného zábradlí byly posekány silnými údery nožem. Nevěřil jsem svým očím a objímal jsem dlaněmi ty ubohé mrzáčky; cítil jsem pod prsty jejich hluboké rány. S úpěním a se zatajeným dechem jsem kvapně vyběhl po schodišti: chvěl jsem se teď strachem, co ještě uvidím! … Ale bylo to hroznější, než jsem čekal.

V jídelně, ve zbrojnici, v ložnici, všechny postavičky vyřezané na nábytku a dřevěném vyložení po zdech měly uřezány jedna nos, jiná ruku, jiná opět nožku nebo révový list. Na břichatých truhlicích, podél krbů, na štíhlých údech vyřezávaných sloupů bylo vidět nožem hluboce vřezané zápisy, jméno majitele, nějakou blbou myšlenku nebo zas den a hodinu této herkulovské práce. V pozadí veliké galérie se má hezká nahá nymfa, opírající se kolenem o krk chundelaté lvice, stala terčem tomu zločinci; celé břicho měla provrtáno kulemi. A všude, sem tam, rány a zářezy, skvrny od vína a od inkoustu, štěpiny a třísky, přimalované kníry nebo špinavé necudnosti. Zkrátka, všechny ztřeštěné nápady, jež může nuda, samota, šaškovství a hloupost vnuknout mozku takového bohatého blbce, který neví, co by ve svém zámku vyváděl, a protože není ničeho pořádného schopen, dovede jenom ničit a pustošit. Kdyby tam byl, myslím, že bych ho zabil. Vzdychal a supěl jsem stísněným hrdlem. Dlouho jsem ze sebe nemohl vypravit ani slova. Krk mi rudl a žíly na čele naběhly; oči jsem vykulil jako rak. Konečně se několika zaklením podařilo prodrat si cestu. A byl již svrchovaný čas! Ještě chvíli, a byl bych se udusil. Teď, když zátka vylétla, jsem si ale od plic ulevil. Celých deset minut bez jediné zastávky, bez jediného oddechu jsem zaklínal všechny svaté a chrlil ze sebe hněv:

„Ach, ty pse,“ křičel jsem, „na to jsem přivedl do tvého pelechu lotrovského své krásné děti, abys je tu mučil, zmrzačoval, znásilňoval, špinil a svými výkaly třísnil! Jaký žal! Má zlatá robátka, v radosti zrozená, vy, jež jsem chtěl mít svými dědici, jež

jsem stvořil zdravé, silné a kypré, s údy pěkně oblými a bez jediné vady, vy, jež jsem vyřezal ze dřeva, které přetrvává věky, v jakém stavu jsem vás to našel, zmrzačené, otlučené shora, zdola, uprostřed, vpředu i vzadu, zleva i zprava, od paty k hlavě, ranami poseté hustěji než houf žoldnéřů vrátivších se z boje! Proč zrovna já jsem otcem této nemocnice? Veliký Bože, vyslyš mě a dopřej mi té milosti (snad se ti má prosba zdá zbytečná), abych, až umřu, nepřišel do ráje, ale do pekla, tam někam blízko k rožni, na němž Lucifer opéká duše odsouzenců, abych mohl vlastní rukou otáčet rožněm trčícím v zadnici tohoto katana mých dětí!“

Až sem jsem dospěl, když přiběhl starý Andoche, můj známý lokaj, a prosil mě, abych přestal ječet. A strkaje mě ke dveřím, dobrý ten muž se snažil utěšit mě:

„Copak je to možné,“ pravil, „tak hrozně bědovat pro kousky dřeva! Co bys pak říkal, kdybys byl nucen žít s tím bláznem tak jako my? Či není lepší, aby se bavil (je to přece jeho právo) s těmi prkénky, která ti zaplatil, než na vrub dobrých křesťanů, jako jsem já a ty?“

„Ech,“ odpověděl jsem mu, „nechť tě ztluče! Myslíš snad, že bych se nedal zmrskat i pro jediný ten kus dřeva, jemuž mé prsty vdechly duši? Člověk není nic; právě dílo je svaté. Trojnásobný vrah, kdo zabíjí myšlenku!“

Byl bych toho řekl více a stejně výmluvného, ale viděl jsem, že můj posluchač mi vůbec nerozumí a že se mu jistě zdám téměř stejným bláznem jako ten druhý. A jak jsem se v té chvíli ještě obrátil na prahu dveří, abych naposledy přehlédl obraz toho žalostného bojiště, komičnost všeho toho, těch mých ubohých beznosých bůžků a jejich Attily, Andoche s jeho plachýma, soucitně se na mne dívajícíma očkama a mne samého, hlupáka hloupého, vysilujícího se nářky a planou řečí před kousky dřev… frrrnk… všechno to směšné mi blesklo hlavou jako raketa; naráz jsem zapomněl na svou zlost a soužení, zasmál jsem se do očí užaslého Andoche a odešel jsem.

A zase jsem byl na silnici a řekl jsem si:

„Tentokrát mi sebrali všecko. Jsem zralý do hrobu. Nezbývá mi než má kůže. Ano, ale zbývá také, setsakulenti, všecko, co je v ní. Jako ten obležený, který člověku, jenž hrozil, že mu pobije děti, nevzdá-li se, odpověděl: ‚Jak je libo! Mám ještě nástroj, kterým si narobím jiných!‘, tak jej mám také já, panečku; ten mi nevzali, ten mi vzít nemohou. Svět je vyprahlá pláň, ale tu a tam na ní pučí obilná role, již jsme zašili my, umělci. Přichází pozemská a nebeská zvěř napást se na nich, povalet je a podupat. Nejsou schopni tvůrčí práce, dovedou jenom ničit. Hryzte a ničte, dobytčata, zadupejte mé obilíčko, vypěstím si nové. Klas mrtvý nebo klas zralý, co mi záleží

na žni? V nitru země klíčí nová zrna. Já jsem to, a ne to, co bude, co bylo. A až přijde den, kdy má síla pohasne, kdy již nebudu míti oči, masitá chřípí a pod nimi hrdlo, do něhož stéká víno a v němž pevně visí můj neposedný jazyk, až nebudu mít tyto paže, hbitost prstů a čipernou sílu, až budu velice, velice stár, bez krve a bez čilého rozumu, to potom, Breugnone milý, bude znamenat, že zde již nejsem. Ale neznepokojuj se tím! Dovedete si představit Breugnona, který již necítí, Breugnona, který již netvoří, který se již nesměje a který již nekřesá jiskry všemi čtyřmi podkovami najednou? Ne, ne, ten už nebude v jeho kůži. Můžete ji klidně spálit. Odkazuji vám ten cár."

A tak jsem se pustil zase cestou ke Clamecy. A když jsem přicházel na kopeček, domýšlivý a pohrávající si s holí (cítil jsem opravdu, že jsem se už posílil), uviděl jsem, jak se ke mně kvapem a s pláčem blíží malý světlovlasý človíček: byl to Robinet, zvaný Binet, můj nejmladší učeň. Takový třináctiletý uličník, který dbal při práci více zevlů než toho, co se mu říkalo, a víc býval venku než v dílně; dělával žabky na vodě nebo mlsně okukoval dívčí lýtka. Pohlavkoval jsem ho i dvacetkrát za den. Ale přitom byl mrštný a prohnaný jako opice; prsty měl stejně hbité, jako byl sám; a přece jsem měl rád jeho věčně otevřený zobák, ty hlodavčí zoubky, vpadlá líčka, chytré oči a ohnutý nosík. A on to věděl, dareba! Marně jsem hrozil pěstí a hromoval: viděl, že v očním koutku strašného Jupitera sedí úsměv. Proto taky vždycky, když jsem mu vlepil nějaký ten pohubek, otřepal se klidně jako štěně a hned začínal znovu. Bylo to takové dokonalé budižkničemu.

Byl jsem tedy nemálo překvapen, když jsem ho teď viděl, úplně podobného Tritonovi z kašny, se slzami jako hrušky kanoucími mu z očí i z nosu. Skáče na mne a objímá mi tělo, řve a zalévá mi klín slzami. Nerozuměl jsem tomu ani za mák; ptám se ho tedy:

„No tak! Kdo ti co udělal! Pustíš mě, nebo ne! Než někoho obejmeš, utři si přece nos, ty čuňátko!"

Ale místo aby přestal, drží mě stále, spouští se mi jako po švestkovém kmeni ke kolenům na zem a pláče ještě usedavěji. Začínám se znepokojovat:

„No tak, hochu! Vstaň! Co je ti?"

Beru ho za ruce, zdvíhám ho a… tu máš! … vidím, že má obvázanou ruku, že mu přes plátno krvácí, šaty že má rozedrané a obočí opálené. Povídám mu (na své neštěstí jsem zatím zapomněl):

„Ty uličníku, to jsi zas vyvedl nějakou hloupost!"

Zasténal:

„Ach, mistře, já jsem tak nešťastný!"

Posazuji ho vedle sebe na trávník a povídám:

„Tak povíš mi konečně, co je?"

A tu vykřikuje:

„Všecko shořelo!“

A znovu stékají potoky slz. Teprve teď jsem pochopil, že všechno to veliké soužení bylo jenom pro mne, pro ten oheň u nás; a neumím ani říci, jak dobře mi to udělalo.

„I ty chudinko,“ povídám. „A proto pláčeš?“

Opakoval, neboť myslel, že jsem dobře nerozuměl:

„Dílna shořela!“

„Ale ovšem, to je už stará věc, tuto tvou zprávu již znám! V jediné hodině už podesáté mi ji troubí do uší. Co dělat? Je to neštěstí!“

Dívá se na mne uklidněněji. Ale přece má ještě pořád na krajíčku.

„Ty jsi tedy měl rád tu svou klícku; ty kose, dříve jsi myslel stále jenom na to, jak bys z ní vyletěl. I ba ne, nevěřím ti, ty šelmo, ba podezírám tě, žes tancoval kolem té hranice stejně jako všichni ostatní.“

Vypadá teď rozhořčeně a volá:

„To není pravda! Žádná pravda. Bil jsem se. Udělali jsme, pane mistře, všecko, co jsme mohli, abychom zastavili oheň; ale byli jsme jenom dva. A Cagnat (to je můj druhý učedník), opravdu nemocný, vyskočil, třebaže měl horečku, z postele, a postavil se přede dveře. Ale zastavte takové stádo potrhlých bláznů! Odstrčili nás, povalili, pošlapali, zbili. Marně jsme se rvali a kopali jako šílení; převalili se přes nás jako řeka, když se otevřou stavidla. Cagnat vstal a běžel za nimi: taktak, že ho nezabili. Zatímco se bili, vklouzl jsem do hořící dílny. Bože, to bylo plamenů! Všechno to chytilo najednou, bylo to jako pochodeň vyplazující bílý, rudý a syčivý jazyk a prskající vám do tváře oheň a dým. Slzel jsem, kašlal jsem, začal jsem se připalovat a říkal jsem si: ‚Robine, to z tebe bude uzenice!‘… Ale to je fuk, to se uvidí! Hop tam! Rozběhl jsem se a skočil jsem jak o svatém Janu; kalhoty mi hoří a vlasy se připalují. Spadl jsem do hromady hoblin; hned se rozletěly na všecky strany. Mrsknu sebou, vyskočím, zapotácím se a už zas ležím hlavou ke stolu. Omráčilo mě to. Ale ne nadlouho. Slyšel jsem kolem sebe oheň, jak syčí, a venku ty surovce, jak tančí a hulákají. Pokouším se vstát, ale znovu padám; jsem jako dobitý; opírám se o hromadu hoblin a vidím na deset kroků před sebou vaši malou svatou Magdalénu; plameny už olizovaly její drobné nahé tělíčko, kulaťoučké a hezoučké, celé zakryté vlasy! Vykřikl jsem, ‚Počkejte!‘ a přiskočil jsem, chytil jsem ji, dlaněmi jsem objal její krásné nohy, již hořící, a sevřel jsem ji v náručí; ale opravdu nevím už, nevím už, co jsem dělal. Objímal jsem ji, plakal jsem, volal jsem: ‚Zlato moje, mám tě, mám; neboj se, držím tě dobře, neuhoříš, za to ti ručím! A ty také mi pomoz,

Magdaléno, zachráníme se.‘ Nebylo už času nazbyt… prásk… strop začínal padat! Nebylo už možné vrátit se, kudy jsem přišel. Byli jsme docela blízko u kulatého okénka k řece; prorazil jsem sklo pěstí a prolezli jsme jím jako kroužkem; taktak, že jsme se protáhli. A již se kutálíme pěkně po hlavě, až na dno řeky. Ještě štěstí, že je tam dno blízko hladiny; a protože bylo pěkně kypré a vystlané bahnem, Magdaléna při tom pádu neutrpěla ani jedinou bouli. Já jsem neměl takové štěstí: nepustil jsem ji z objetí; šplouchal jsem a ryl jsem nosem do bahna jako kachna; napil jsem se vody a nahltal bláta víc, než bych chtěl. Konečně jsem se však vyškrábal; a nač dál povídat, teď jsme tu oba dva! Odpusťte mně, pane mistře, že jsem to neprovedl lépe.“

Rozbalil zbožně svůj raneček, vytáhl ze smotané vesty svatou Magdalénku, ukazující s úsměvem v nevinných a laškovných očích své popálené nožky. Byl jsem tak dojat, že jsem plakal (a to jsem neudělal ani při smrti své panímámy, ani v nemoci Glodiině, ani nad zkázou a povražděním svých řezbářských prací).

A objímaje Magdalénu i Robineta vzpomněl jsem si na toho druhého:

„A co Cagnat?“

Robinet odpověděl:

„Ten umřel bolestí nad tím.“

Poklekl jsem na silnici, políbil jsem zem a řekl jsem:

„Děkuji vám, chlapci.“

Hledím na hocha, jak svírá sošku ve svých zraněných pažích, a říkám nebi:

„Toto je mé dílo nejkrásnější; duše, již jsem vymodeloval. To mi nevezmou nikdy. Spalte si dřevo! Duše je má.“

(Konec srpna)

Vzpoura

Když jsme své vzrušení šťastně zažili, řekl jsem Robinetovi:

„Dost už! Co se stalo, to se stalo. Teď se podívejme, co nám zbývá dělat.“

Dal jsem si od něho vypravovat, co se v městě stalo za těch čtrnáct či dvacet dní, co jsem tam nebyl, ale stručně a jasně, bez zbytečného povídání: neboť příběhy včerejší jsou příběhy staré; a hlavní je vědět, na čem jsme. Zdálo se totiž, že mor už šel za svým štěstím jinam a že své místo postoupil všelijakým pobudům a lupičům, kteří byli ze všech stran přivábeni vůní a spěchali vyrvat mu z prstů jeho kořist. Ovládli celý kraj. Vyhladovělí a hrůzností moru ztřeštění voraři jim nebránili nebo jim ještě pomáhali. A zákony byly bezmocné. Lidé, kteří je měli hlídat, si šli hlídat vlastní pole. Ze čtyř konšelů jeden umřel a dva utekli; sudí vzal také do zaječích. Zámecký kapitán, starý hodný člověk, ale podagrista a jednoruký, s nohama oteklýma a s mozečkem jenom telecím, skákal, jak mu pískali. Zbýval jediný konšel, Racquin, ale ten, když tam byl tak sám a sám tváří v tvář té zdivočelé zvěři, usoudil, že bude prostě moudřejší, když ustoupí, a proto ze strachu, ze slabosti a z chytráctví, místo aby se proti nim postavil, se jejich paličství účastnil. Zařídil si to zároveň tak, třebaže si to nepřiznával (znám ho, prohlédl jsem ho skrz naskrz), že ukojil také svou mstivou duši. Poštval tu paličskou smečku na toho občana, jehož štěstí mu nedalo spát nebo jemuž se chtěl pomstít. Teď si vysvětluji, jak došlo také na můj dům. Ale povídám:

„A co ostatní, měšťané, co ti dělají?“

„Ti bučí jako ovce,“ pravil Binet. „Berani jsou to. Čekají doma, až je přijdou vykuchat. Nemají už ani pastýře, ani psy.“

„Nono, chlapče, a co já! Podívejme se, hochu, mám-li ještě dobré špičáky. Pojďme tam, Binete.“

„Jeden člověk, pane mistře, nic nezmůže.“

„Za pokus to vždycky stojí.“

„A co když vás ti lotři chytí?“

„Vždyť už nic nemám, co je mi do nich? Jenom to zkus, učesat ďábla, který má hlavu jako koleno!“

Dal se do tance:

„To bude švanda! Holala-hola-la-la-la-hej, tralalala, trala-la-la-lahej!“

A udělal na své spálené ruce takový přemet na silnici, že se div nenatáhl. Zatvářil jsem se přísně:

„Och, ty šimpanzi," povídám, „copak je to, tančit na špičce stromu, když máš pochroumanou tlapu? Vstaň! A buďme vážní! Teď jde o to, být pozorný."

Naslouchal mi s jiskřivým pohledem.

„Nebudeš se dlouho smát. Poslyš: do Clamecy půjdu hned a sám."

„A já, já také!"

„Tebe posílám s poselstvím do Dornecy, abys upozornil mistra Mikuláše, našeho konšela, člověka rozumného, který má dobré srdce a ještě lepší nohy a který miluje sebe víc než občany, ale víc než sebe své jměníčko, toho abys upozornil, že zítra ráno se bude pít jeho víno. A tam odtud pospíšíš do Sardy, vyhledáš tam v tom jeho holubníku mistra Viléma, prokurátora, a řekneš mu, že jeho dům v Clamecy bude patrně ještě dnes v noci spálen, vyloupen atd., pakliže se hned nevrátí. Vrátí se jistě. Víc ti nemusím povídat. Dovedeš si jistě sám vymyslet, co je třeba říci, a ve lhaní ti netřeba dlouhých lekcí."

Chlapec se podrbal za uchem a povídá:

„To není to, co mě tlačí. Ale já bych vás nechtěl opustit."

Odpovídám mu:

„Ptal jsem se tě, jestli chceš nebo nechceš? Já chci. A ty poslechneš."

Vzpíral se tomu. Pravím tedy:

„Dost už!"

A když se ten klučina znepokojoval o můj osud, povídám mu: „Nezakazuji ti utíkat. Až to uděláš, můžeš přijít za mnou. Nejlépe mi pomůžeš, přivedeš-li mi posilu."

„Přivedu je," povídá, „tryskem zpocené a udýchané, i s jejich panděry, Courtignona i Mikuláše, i kdybych jim měl na šosy přivázat plecháče!"

Odběhl jako šipka; ale ještě jednou se zastavil:

„Mistře, řekněte mi aspoň, co chcete udělat!"

Významně a tajuplně jsem mu odpověděl:

„To se uvidí!"

Ale na mou věru, sám jsem ještě nevěděl, co si počnu.

K osmé hodině večer jsem přišel do města. Rudé slunce leželo pod zlatými mraky. Noc sotva začínala. Nádherná letní noc! Ale nebylo nikoho, kdo by se z ní radoval. U Tržní brány ani jediného zevlouna, ani jediné stráže. Člověk vešel do města jako do mlýna. Na Hlavní ulici hryzla hubená kočka kus chleba; zježila se, když mě uviděla, a potom utekla. Domy s očima zavřenýma ukazovaly mrtvou tvář. Ani hlásku nikde. Povídám si:

„Všichni pomřeli. Přišel jsem pozdě."

Ale vtom slyším, jak za okenicemi při zvuku mého zvonivého kroku někdo vykoukl. Zatloukl jsem a zavolal:

„Otevřte!“

Nic se nehnulo. Šel jsem k jinému domu. Znovu jsem zabouchal, nohou i holí. Nikdo neotevřel. Zaslechl jsem uvnitř jenom šelest, jako když šustí myši. A tu jsem pochopil.

Och, ti chudáci zalézají do děr jako krtci! Ale já se jim, panečku, dostanu na kůži!

Pěstí i podpatkem jsem zabubnoval na knihařovy dveře a zavolal jsem:

„Hola, brachu! Denisi Saulsoy, hrom a peklo! Všecko ti tu rozbiju! Otevři přece! Otevři, ty jezevce, to jsem já, Breugnon!“

A hned se jako v pohádce (vypadalo to, jako by se závor byla dotkla nějaká víla) otevřely všecky okenice a po celé délce Tržní ulice jsem v oknech uviděl vyděšené tváře, poskládané pěkně v řádku jako cibule a hledící na mne. Dívaly se, dívaly a dívaly. Nevěděl jsem, že jsem tak hezký: ohmatával jsem se, abych se o tom přesvědčil. Potom se jejich vyjevené tváře náhle zjasnily. Bylo vidět, že mají radost.

„Dobráci, jak mě mají rádi!“ myslel jsem si a ani mě nenapadlo, že jejich radost pochází z toho, že má přítomnost v těch místech a v ten čas je poněkud uklidňuje.

A hned byl zapředen rozhovor mezi mnou a těmi cibulemi. Mluvili všichni najednou; a já jsem jim – sám proti všem – odpovídal.

„Odkud přicházíš? Co děláš? Cos viděl? Co chceš? Jak ses dostal do města? Kudys přišel?“

A já na to:

„Hola hola! Neukvapujte se. S radostí vidím, že jazyk ještě máte, třebaže odvahu a sílu jste už ztratili. No, řekněte, co děláte tam nahoře? Pojďte přece dolů, je to zdravé, nadýchat se čerstvého večerního vzduchu. Či vám snad někdo pokradl kalhoty, že musíte sedět doma za pecí?“

Ale místo odpovědi se ptali:

„Breugnone, koho jsi potkal na ulicích, když jsi sem šel?“

„Hlupáci, a koho bych mohl potkat, když trčíte všichni doma?“

„Lupiče!“

„Lupiče?“

„Loupí, pálí všecko.“

„A kde?“

„V betlémském předměstí.“

„Pojďme a pochytejme je. Proč dřepíte v těch svých posadách?“

„Hlídáme dům.“

„Nejlépe si uhlídáš dům, když chráníš domy sousedů.“

„Košile bližší než kabát. Každý chrání své.“

„Tu písničku znám: Sousedy mám věru rád, nestarám se o ně však. Vy nešťastníci! Vždyť vy těm zlodějům ještě pomáháte. Za chvíli dojde také na vás. Na každého se dostane.“

„Pan konšel řekl, že v takové nebezpečné době je nejlépe ani nedutat, nechat všechno plavat a vyčkat, až bude zas pořádek!“

„A kdo vám zjedná ten pořádek?“

„Pan de Nevers.“

„Ach, do té doby odteče ještě vody! Pan de Nevers má své starosti. Než si vzpomene na vás, budete dávno všichni upáleni. No tak, děti, pojďte! Nemá práva na svou kůži, kdo si ji nehájí!“

„Je jich mnoho a jsou ozbrojeni.“

„O vlku se toho napovídá vždycky víc, než je pravda.“

„Nemáme vůdce.“

„Buďte si sami vůdci.“

Povykovali stále od okna k oknu jako vrabci na okapech. Hádali se, ale žádný se nehýbal. Ztrácel jsem trpělivost:

„Což mě necháte celou noc stát na ulici s nosem k nebi a s vykrouceným krkem? Nepřišel jsem vám zpívat serenády, zatímco vy zvoníte zuby na poplach. To, co vám řeknu, se nekřičí a nezpívá po střechách. Otevřte mi! Otevřte mi, přisámbohu, nebo vám zapálím střechu nad hlavou. Pojďte dolů, muži (jste-li tam ještě jací); slepice uhlídají bidélka samy.“

Napůl se smíchem, napůl s klením se pootevřely jedny dveře a hned potom druhé; čísi opatrný čenich se odvážil vykouknout; za ním vylezlo celé zvíře, a sotvaže uviděli jednoho skopce z ohrady na ulici, vyšli také všichni ostatní. A jeden po druhém přibíhali okukovat mě:

„A ty ses opravdu uzdravil?“

„Zdravý jako řípa!“

„A nikdo ti nic neudělal?“

„Nikdo, jenom stádo hus za mnou kejhalo.“

Když viděli, že jsem vyšel zdráv z toho dvojího nebezpečí, oddechli si a měli mě ještě raději. Řekl jsem jim:

„Prohlédněte si mě dobře. Tak, tak, nic mi nechybí. Každý kus je na svém místě. Nene, nic neschází. Chcete na to brýle? … No, ale teď už dost. Zítra uvidíte jasněji. Čas kvapí, pojďme, pojďme, nechme zevlování. Kde bychom se mohli domluvit?“

Gangnot povídá:

„V mé kovárně.“

V Gangnotově kovárně, páchnoucí rohovinou a mající půdu udupanou koňskými kopyty, jsme se potmě tlačili jako stádo. Dveře byly zavřeny. Kousek svíčky, postavený na zem, rozhoupal na zakouřené klenbě naše veliké stíny zlomené v krcích. Všichni

mlčeli. A najednou se všichni naráz rozpovídali. Gangnot chytil kladivo a udeřil na kovadlinu. Úder protrhl hluk hlasů a tou trhlinou se vrátilo ticho. Využil jsem toho a řekl jsem:

„Šetřme dechem. Vím již, co se stalo. Jsou zde lupiči. Dobrá! Vyžeňme je!“

Řekli:

„Jsou příliš silní. Voraři jsou s nimi.“

Odpovídám:

„Voraři mají žízeň. Když vidí, že jiní pijí, neradi se jenom dívají. A to plně chápu. Nikdy není radno pokoušet Boha, a voraře ještě méně. Necháte-li pobudy loupit, nedivte se, že i ten, kdo není zloděj, vidí kořist raději v kapse své než v kapse sousedově. A pak, všude jsou dobří i zlí. A proto pojďme jako Pán náš – oddělit ovce od kozlů.“

„Ale vždyť konšel,“ namítli, „nám zakazuje hnout se! Za nepřítomnosti ostatních je přece jeho povinností zajistit v městě pořádek.“

„Dělá to?“

„Říká.“

„Dělá to? Ano, nebo ne?“

„To je přece dostatečně vidět!“

„Tak si to udělejme sami.“

„Konšel říká, že se nám nic nestane, když nebudeme nic dělat. Vzpoura prý se omezí na předměstí.“

„A jak to ví?“

„Patrně ho násilím donutili, aby s nimi učinil smlouvu!“

„Ale taková smlouva, to je přece zločin!“

„To prý jenom, aby je uspal.“

„Aby uspal je, nebo spíše vás?“

Gangnot znovu udeřil na kovadlinu (to byl tak jeho pohyb, jeho způsob řeči, jako když se jiný plácá po stehně) a řekl:

„Má pravdu.“

Všichni vypadali postrašeně, vztekle a zahanbeně. Denis Saulsoy sklopil nos a řekl:

„Kdyby měl člověk říci všecko, co si myslí, bylo by mnoho co povídat.“

„Ach,“ pravím, „a proč nemluvíš? Proč nemluvíte? Jsme zde mezi svými. Čeho se bojíte?“

„Zdi mají uši.“

„Jakže! Tak daleko jste dospěli? Gangnote, vezmi kladivo a postav se do dveří, brachu! A každému, kdo by chtěl vyjít nebo vejít, vraz hlavu do břicha! Nechť si stěny uši mají nebo nemají, za to ručím, že nebudou mít jazyk, aby něco vyprávěly. Neboť až odtud vyjdeme, půjdeme hned vykonat rozhodnutí, které si zde

smluvíme. A teď mluvte! Kdo mlčí, je zrádce!“

To vám byl řev! Všechna potlačovaná zášť a strach vybuchly jako rakety. Křičeli se zaťatými pěstmi:

„Ten lotr konšel nás má v hrsti! Ten Jidáš nás prodal i s našimi statky. Ale co dělat? Nic nezmůžeme. Má na své straně zákon a sílu; policejní moc patří jemu.“

Ptám se: „Kam zalezl?“

„Do radnice. Trčí tam pro větší jistotu ve dne v noci, obklopen stráží ničemů, kteří ho mají chránit, nebo snad zrovna tak hlídat jako chránit.“

„Zkrátka, je to vězeň? Výborně,“ povídám, „půjdeme ho, a to ihned, především vysvobodit. Gangnote, otevři dveře!“

Zdálo se, že nejsou ještě zcela rozhodnuti.

„Co vás ještě zdržuje?“

Saulsoy se podrbává za uchem a povídá:

„To je zatrolená věc. Nebojíme se ran. Ale koneckonců, Breugnone, my přece nemáme takové právo. Ten člověk, to je zákon. Jít proti zákonu, to namoutě znamená obtížit se velikou…“

Přerušuji ho:

„… odpovědností? No tak já ji beru na sebe. O to se nestarej. Vidím-li, Saulsoy, nějakého ničemu dělat ničemnosti, především ho skolím; a teprve potom se ho ptám, jak že se jmenuje; a buď si to prokurátor, nebo papež, staň se mu tak! Přátelé, jednejte také tak! Je-li neřád neřádem, je jistě nutné, aby neřád zjednal řád a zachránil zákon.“

Gangnot řekl:

„Jdu s tebou.“

S kladivem na rameni, s těma svýma obrovskýma rukama (na levé si rozdrtil ukazovák, takže měla jenom čtyři prsty), šilhavý na jedno oko, s opálenou kůží, s přímým tělem a široký jako sud vypadal jako chodící věž. A za ním se tlačili ostatní, skrčení za ochranou jeho zad. Rozběhli se po domech pro muškety, kuchyňské nože nebo kladiva. A věru, nechtěl bych přísahat, že té noci každý, kdo vešel, se zase vrátil, patrně však proto, že chudák nemohl najít svou zbroj. Neboť abych řekl pravdu, prořídli jsme hodně, než jsme došli na hlavní náměstí. Ale ti, kteří zůstali, jsou dobří.

Náhodou byla vrata do radnice otevřena: pastýř si tím, že ovečky si jedna vedle druhé nechají ostříhat vlnu bez jediného zabezpečení, byl tak jist, že jeho psi i on spali tvrdým spánkem nevinnosti po dobré a hojné večeři. Náš útok nebyl tedy, přiznávám se, nijak hrdinský. Neměli jsme větší práci než vybrat, jak se říká, ptáčka z hnízda. A vytáhli jsme ho z něho čistě, nahatého a bez kalhot, jako staženého zajíce. Konšel byl tlustý, tvář kulatá a růžová, na čele masité podušky a pod nimi taková nasládlá očička, ani dobrá, ani

hloupá. Hned nám to dokázal. Od prvního okamžiku zřejmě poznal, co se děje. V jeho malých šedivých očkách, zapadlých pod tučnými víčky, to jenom krátce zablesklo strachem a vztekem. Ale hned se vzpamatoval a pánovitým hlasem se nás zeptal, jakým právem jsme vpadli do domu zákona.

Řekl jsem mu to:

„Abychom tě vytáhli z jeho postele."

Rozčilil se. Saulsoy mu řekl:

„Mistře Racquine, teď už není kdy na hrozby. Zde jste obžalovaným vy. Přicházíme vyžádat si od vás počet. Hajte se!"

A on rychle změnil tón:

„Ale, drazí spoluobčané," řekl, „nechápu, co ode mne chcete. Kdo si stěžuje? A nač? Či jsem zde nezůstal s nebezpečím vlastního života, abych vás chránil? Když všichni ostatní utekli, já sám jsem se musil postavit proti vzpouře a proti moru. Co je mi vyčítáno? Jsem snad já příčinou všech těch ran, jež se pokouším ošetřit?"

Odpověděl jsem mu:

„Chytrý lékař, říká se, jitří rány, aby hnisaly. Tak jednáš také ty, Racquine, lékaři naší obce. Posiluješ vzpouru a živíš mor a potom si obě ta svá zvířata pěkně dojíš. Smlouváš se se zloději. Zapaluješ naše domy. Dáváš na pospas ty, jež máš hlídat. Vodíš ty, jež máš vyhnat. Ale řekni nám, zrádče, děláš to hnusné řemeslo ze strachu, nebo z chamtivosti? Co chceš, abychom ti pověsili na krk? Jakou tabulku? Ejhle člověk, který prodal své město za třicet stříbrných. Za třicet stříbrných? Kdepak! Od Jidášových časů ceny stouply. Anebo ejhle konšel, který pro záchranu své kůže vydražil kůži svých spoluobčanů?"

Rozčilil se a řekl:

„Učinil jsem, co jsem musil a co bylo mým právem. Domy, v nichž byl mor, pálím. To je zákon."

„A zamořenými jsou ti, křížkem označuješ domy všech těch, kteří netáhnou za jeden provaz s tebou! Kdo chce psa bít… A to patrně jenom proto, abys potíral mor, necháváš v zamořených domech loupit?"

„Nemohu tomu zabránit. A co vám to škodí, když přece všichni ti lupiči potom pojdou jako otrávené krysy? Dvě mouchy jednou ranou. Tak se jich lehce zbavíš."

„Co nevidět nám řekne, že potírá mor zloději a zloděje morem! A nakonec zůstane vítězem nad zpustošeným městem. Neřekl jsem to dobře? Po smrti nemocného a zániku nemoci zůstane jenom lékař.

Dobře tedy, mistře Racquine, ode dneška budem šetřit tvou péči o nás, postaráme se o sebe sami, a protože každá starost má právo na odměnu, poskytneme ti…"

Gangnot zvolal:

„… nocleh na hřbitově.“

Bylo to, jako když mezi smečku vpadne kost. Vrhli se s řevem na svou kořist a kdosi zakřičel:

„Dáme ho hajat, chlapečka malého!“

Štvaná zvěř se naštěstí utekla do přístěnku; a opřený zády o zeď poděšeně hleděl na ty čenichy chtivé zakousnutí. Zadržel jsem tu smečku:

„Jen pomalu! Nechte jednat mne!“

Zarazili se. A ten lotr, nahý a růžový jako podsvinče, třásl se strachem i zimou. Bylo mi ho líto. Řekl jsem mu:

„Hybaj, natáhni si kalhoty! Nadívali jsme se, přítelíčku, už dost na tvou zadní Indii.“

Smáli se, až se prohýbali. Využil jsem toho bezvětří, abych jim domluvil. Naše kořist si zatím navlékla kůži, cvakala zuby a vztekle po nás pošilhávala: cítila totiž, že se nebezpečí vzdaluje. A když se oblékl a ujistil se, že dnes ještě toho zajíce neupečeme, nabyl zase smělosti a spílal nám; řekl nám, že jsme buřiči, a hrozil, že nás dá odsoudit pro potupu úřadu. Na to jsem mu řekl:

„Nejsi již úřadem. Konšele, zbavuji tě tvého úřadu.“

A tu se všechna jeho zloba obrátila proti mně. Touha po pomstě byla silnější než opatrnost. Řekl, že mě dobře zná, že jistě jenom mé rady popletly chabé hlavy těch buřičů, že na mne nechá padnout všechnu tíhu jejich provinění, že jsem zlosyn. V tom svém brebtavém vzteku na mne svým pronikavým, písklavým hláskem vylil celý soudek špinavosti. Gangnot se mne zeptal:

„Máme ho odkrouhnout?“

Odpověděl jsem konšelovi:

„To byl, Racquine, znamenitý nápad, že jsi mě zničil. Ty dobře víš, mizero, že tě nemohu dát pověsit, nechci-li upadnout do podezření, že jsem to udělal, abych se ti pomstil za svůj spálený dům. A přece by ti konopný náhrdelník výborně slušel. Ale ponecháme jiným starost o to, aby tě jím ozdobili. Nic tím neztratíš, počkáš-li. Hlavní je, že tě máme. Nejsi již nic. Strháme z tebe krásný konšelský plášť. A sami bereme do ruky kormidlo a veslo.“

Vykoktal ze sebe:

„Víš, Breugnone, čeho se to odvažuješ?“

A já mu na to:

„I vím, brachu, že mi tu jde o hlavu. A rád ji dávám v sázku – v sázku, v níž vyhrává ten, kdo ztrácí. Ztratím-li já hlavu, město vyhraje klid.“

Odvedli ho do vězení. Našel tam teplé místečko po starém seržantovi, zavřeném asi před třemi dny proto, že odmítl uposlechnout jeho rozkazu. Biřici i radniční vrátný teď, když to bylo provedeno, všichni rozumovali, že jsme dobře učinili a že si to

vždycky myslívali, že Racquin je zrádce. Naplano myslí, kdo nejedná.

Až do té chvíle se nám všecko dařilo jako hoblíku na hladkém prkně, na němž nepotká ani jediný suk. Až jsem se tomu divil. Zrovna jsem se ptal:

„Kam jenom ti lupiči zalezli?“ když někdo zvolal:

„Hoří!“

Hrome! Loupili zatím jinde.

Nějaký udýchaný člověk nám na ulici řekl, že celá ta lupičská banda loupí ve skladech Petra Poullarda v Betlémě, za branou v Lordeauxské věži, že tam všecko rozbíjí, pálí a pije, až se hory zelenají. Řekl jsem svým druhům:

„Potřebují-li k tanci housličky, zahrajeme jim!“

Běželi jsme k Mirandole. Z terasy byl rozhled po dolním městě; rozléhal se z něho do noci pekelný řev. Na Svatomartinské věži klinkal udýchaný zvonek na poplach.

„Kamarádi, nezbývá nic jiného než slézt do té pece,“ řekl jsem. „Bude to horká kaše. Jsme připraveni? Ale především je nám třeba vůdce. Kdo jím bude? Chceš ty, Saulsoy?“

„Ne, ne, ne,“ vyhrkl a uskočil tři kroky dozadu. „Já to nechci. Stačí, že jsem zde a že se musím o půlnoci procházet po ulicích s touto starou mušketou. Budu dělat, co kdo bude chtít a čeho bude kde třeba – jenom rozkazovat ne. Chválabohu, ještě nikdy jsem nic nerozhodoval.“

Ptal jsem se dále: „Kdo tedy chce?“

Ale žádný se nehýbal. Znám je, ty ptáčky! Mluvit, chodit, to ještě jde, ale rozhodovat, to ani jeden. Je to takové chytračení s životem, váhat, rozmýšlet se, padesátkrát ohmatávat sukno, jež chtějí koupit, smlouvat a čekat s koupí tak dlouho, až se ztratí příležitost nebo také sukno! A protože příležitost by se také tentokrát byla propásla, zdvíhám ruku:

„Nechce-li nikdo z vás, povedu já!“

Řekli svorně:

„Budiž!“

„Žádám jenom, abyste mě dnes v noci poslouchali bez reptání! Jinak jsme ztraceni. Až do rána jsem já jediným vaším pánem. Zítra mě budete soudit. Souhlasíte?“

A všichni odpověděli:

„Souhlasíme.“

Sešli jsme z vršku. Já vpředu. Po mé levici šel Gangnot. Po pravici jsem si postavil Bardeta, městského bubeníka, a jeho buben. Hned u vchodu do předměstí jsme potkali rozjařenou tlupu, dobromyslně se s celými rodinami, ženami, hochy i děvčaty,

ubírající k místu, kde se loupilo. Bylo to jako o posvícení. Mnohé hospodyně si na to vzaly koše jako v tržní den. Zastavili se, aby se podívali, jak jdeme kolem, a zdvořile se před námi rozestupovali; nechápali, oč jde, a bezmyšlenkovitě se k nám přidávali. Jeden z nich, vlásenkář Perruche nesoucí lampión, strčil mi jej pod nos, poznal mě a řekl:

„Ach, Breugnone, ty dobrý brachu! Ty ses už vrátil? Och, přicházíš právě včas! To si spolu připijeme!“

„Všechno má svůj čas, parukáři,“ povídám mu. „Pít budeme až zítra.“

„Ty stárneš, Colasi. Žízeň nezná hodin. Zítra bude víno už vypito. Oni je narazili. Pospěšme si! Nebo ti snad zářijová šťáva už nechutná?“

Povídám mu:

„Ukradené víno ne!“

„Ukradené?“ povídá on. „To přece není kradené, to je zachráněné vínko. Hoří-li dům, mají se v něm hloupě nechat utratit všechny dobré věci?“

Odstrčil jsem ho z cesty:

„Zloději!“

A šel jsem dále.

„Zloději!“ opakovali mu Gangnot, Bardet, Saulsoy, všichni ostatní. A šli svou cestou. Parukář stál jako opařený; potom jsem ho slyšel, jak vztekle zaklel. Když jsem se obrátil, viděl jsem, jak za námi běží a hrozí nám pěstí. Dělali jsme, jako bychom ho ani neslyšeli, ani neviděli. A když za námi doběhl, náhle zmlkl a šel s námi.

Když jsme došli k yonské hrázi, ke vchodu na most, nebylo možné dostat se dál. Tolik tam bylo nacpáno lidu. Dal jsem tlouct na buben. První řady se otevřely, aniž dobře věděly proč. Vnikli jsme do nich jako klín, ale hned potom jsme byli sevřeni jako v pasti. Uviděl jsem tam dva voraře, jež jsem dobře znal, starého Jáchyma, zvaného Kalabrijský král, a Gadina, zvaného Štikoun. Ti mě oslovili:

„No, no, mistře Breugnone, co tu k čertu děláte s tou bubnující oslí kůží a se všemi těmi zbrojnoši, vážnými jako hastroši? Chcete se tu dosyta nasmát, nebo se jdete prát?“

„Ani bys neřekl, Kalabrijský, jak dobře hádáš,“ povídám. „Neboť jak mě zde vidíš, jsem pro tuto noc vojenským velitelem města Clamecy a obhájím je proti všem nepřátelům.“

„Nepřátelům?“ divili se. „Co blázníš? Kdo je to?“

„Všichni ti, kteří tam za řekou pálí.“

„A nač je ti to,“ řekli, „teď, když tvůj dům je spálen? (Každý toho lituje; víš, byl to jenom omyl.) Ale dům toho Poullarda, toho

šibeničníka, který ztloustl z našich mozolů, toho vrahouna, který se holedbá vlnou nastříhanou z našich hřbetů a který námi ve své ctnostné povýšenosti pohrdá, když nás předtím donaha obral! Kdo toho okrade, ten má zajištěnu přímou cestu do ráje. To je požehnaný chléb. Jenom nás nech. Co je ti po tom? Že ty sám nechceš rabovat, to chápu. Ale bránit nám v tom? Nic neztratíš a všechno získáš.“

Velice by mě bylo mrzelo, kdybych měl hrubě odbýt ty staré brachy, ani se napřed nepokusil přesvědčit je; řekl jsem proto:

„Vše ztratíš, Kalabrijský. Jde o záchranu naší cti.“

„Naše čest! Tvá čest!“ řekl Štikoun. „Dá se to pít nebo jíst? Zítra budeme možná pod drnem. Co z nás zbude? Nic a nic. Co si o nás budou lidé myslet? Nic a zase nic. Čest je přepychová pochoutka boháčů, těch hlupáků pohřbívaných s mnohomluvnými nápisy na náhrobcích. My však, my budeme všichni společně v jediné jámě jako slanečci v sudě. Kdo tam půjde hledat, kdo z nás voní ctí nebo smrdí svinstvem?“

Neodpověděl jsem Štikounovi, ale řekl jsem Jáchymovi:

„Sám o sobě není nikdo nic, to je pravda, Kalabrijský králi; ale všichni dohromady znamenáme mnoho. Sto malých dává jednoho velikého. Až ti dnešní boháči už dávno zaniknou, až se rozpadnou zároveň s jejich náhrobky všecky ty lži tam vtesané a jména jejich rodů, stále ještě se bude mluvit o clamecyjských vorařích; ti budou v dějinách našeho města šlechtou s mozolovitou dlaní a s hlavou tvrdou jako jejich pěsti; a nechci, aby se o nich jednou říkalo, že to byli darebové.“

Štikoun odpověděl:

„Na to já kašlu!“

Ale Kalabrijský král si odplivl a zvolal:

„Kašleš-li na to, jsi prostě špinavec. Breugnon má pravdu. Kdybych věděl, že se o nás něco takového říká, taky bych se vztekal. A při svatém Mikuláši, to se říkat nebude. Čest není jenom pro boháče. To jim dokážeme. Ať si je to pán, nebo šlechtic, ani jeden z nich se nám nevyrovná!“

Štikoun namítl:

„Jaképak ohledy? Ostýchají se oni? Či znáte snad horší nenažrance než všecky ty prince, knížata, rod Condé nebo Soissons, a toho našeho neverského a břichatého épernonského? Ti všichni, když mají plné huby a pupky na prasknutí, nacpou se, prasáci, ještě miliony, a když zemře král, jdou vyloupit jeho pokladnici! To je ta jejich čest! Na mou věru, pitomci bychom byli, kdybychom je nenapodobili!“

Kalabrijský král zaklel:

„Hovada jsou to. Však náš Jindřich se jednou vrátí z hrobu a

vypláchne jim břicha. Nebo je my sami usmažíme i s tou jejich zlatou nádivkou. Jsou-li páni prasata, zapíchnou se a basta; ale nebudem je přece v tom jejich prasáctví napodobovat! My dáváme příklad, my a nikdo jiný. Ve vorařově kýtě je více cti než v srdci takového šlechtilupiče.“

„Tak tedy, Králi, jdeš s námi?“

„Jdu; a tento tady, Štikoun, půjde také!“

„A to zas prr!“

„Povídám ti, že půjdeš, nebo – vidíš tu řeku – poletíš do ní. No, už ani muk, a pojďme! A vy, chamraď setsakramentská, z cesty. Král jde!“

A šel, jako by rozhrnoval lidi svými ploutvemi. My jsme spěchali v té brázdě za ním jako běličky za kaprem. Ti, které jsme potkávali teď, všichni „přebrali“ už tak, že nebylo ani pomyšlení nato, abychom je přemlouvali. Všechno má své místo: napřed rozumné důvody a potom pěsti. Snažili jsme se aspoň posadit je na zem tak, aby se příliš nepotloukli: opilec je posvátný.

Konečně jsme došli ke dveřím skladiště. Mračno lupičů se hemžilo v domě mistra Poullarda jako vši v kožichu. Jedni vláčeli bedny a balíky; jiní se nacpali do ukradených hadrů; někteří bujní vtipkáři házeli pro švandu hrnce a mísy z oken prvního patra. Na dvoře váleli sudy. Viděl jsem, jak jeden z nich pil ústy přitisknutými k čepu tak dlouho, až se překotil, zdvíhaje ruce i nohy pod ten rudý čurající pramen. Víno tvořilo louže a děti z nich srkaly. A aby na to lépe viděli, posnášeli na dvůr hromadu nábytku a zapálili to. Bylo slyšet, jak ve sklepích rozbíjejí sudy a bečičky; řev, křik, dusivý kašel. Dům pod zemí duněl, jako by měl v břiše stádo čuníků, a ze sklepních oken vyšlehovaly již tu a tam jazyky kouře olizující trámoví.

Vnikli jsme do dvora. Nevšímali si nás. Každý si hleděl svého. Povídám:

„Zabubnuj, Bardete!“

Bardet udeřil na buben a hlasitě oznamoval moc svěřenou mi městem. Já sám jsem potom vyzval lupiče, aby odešli. Při zaznění bubnu se shlukli jako hejno much, když se zatluče na kotel. A když naše hlasy zmlkly, všichni začali znovu vztekle bzučet a vrhli se na nás, hvízdali a házeli po nás kamením. Snažil jsem se vyrazit dveře do sklepa, ale zasypali nás z oken na půdě cihlami a trámy. Přece však jsme pronikli a zatlačili tu sběř. Gangnotovi při tom urvali ještě dva prsty a Kalabrijskému králi vypíchli levé oko. Mně přimáčkli, když jsem tlačil na přivřené dveře, prst mezi čepy jako lišce tlapu do železa. Krucinálfagot! Málem bych byl omdlel jako ženská a vyzvrátil všecko, co jsem měl v žaludku. Naštěstí jsem zahlédl promáčknutý soudek (byla to kořalka), porosil jsem si

bříško, vykoupal jsem v ní palec a bylo po bolesti. Potom mi už, na mou duši, nebylo do mdlob, rozvzteklil jsem se také já. Stouplo mi to do hlavy.

Zápasili jsme teď na schodech. Bylo třeba ukončit to, neboť ti lumpi nám stříleli z mušket rovnou do očí a tak zblízka, že Saulsoyovi se vzňaly vousy. Štikoun je uhasil svými mozolovitými dlaněmi. Naštěstí viděli ti opilci, když mířili, dvojmo; kdyby toho nebylo, ani jeden z nás by z toho nebyl vyšel se zdravou kůží. Museli jsme vylézt zase na schody; ustupovali jsme. Ale když jsme se utábořili u vchodu, viděl jsem, jak se oheň potměšile plazí z obou křídel domu k podzemí, kde byl sklep. Dal jsem uzavřít východ hradbou z kamení a haraburdí až do výše pupku; a nad tím zataraseným východem, jsme vystrčili svá kopí a háky, takže to vypadalo jako zježený hřbet stočeného ježka. Pak jsem na ně křičel:

„Aha, vy banditi! Vy máte rádi oheň! No tak se ho nažerte!“

Většina jich pochopila ve své opilosti nebezpečí teprv příliš pozdě. Ale když v čelistech mohutných plamenů zapraskaly zdi a hroutily se trámy, ozval se z podzemí pekelný řev a ze schodů se vyvalil proud darebáků (někteří z nich již hořeli) jak šumivé víno, když vyrazí zátku. Zarazili se o naši zeď a ti, kteří je zezadu tlačili, utvořili zácpu, která znemožnila návrat. Vzadu bylo slyšet, jak na dně díry skučí oheň a ti zatracenci. A věřte, že nám při té muzice nebylo do smíchu! Není to nijak veselé, slyšet zmučené trpící tělo, jak ječí bolestí. A kdybych tehdy býval prostým divákem, tím všedním Breugnonem, jistě bych byl řekl:

„Zachraňme je!“

Ale když je člověk vůdcem, to už nemá právo mít ani srdce, ani uši. Oko a duch. Vidět a chtít; a bez ochabnutí dělat, co je nutné dělat. Zachránit ty darebáky znamenalo zničit město; neboť kdyby vylezli ze sklepa, ukázalo by se, že je jich víc a že jsou silnější než my; a protože to byli vesměs lidé zralí pro šibenici, jistě by se nedali sebrat jako roj. Vosy jsou pěkně v hnízdě, nechť tam jen zůstanou!

Viděl jsem, jak se ta dvě křídla plamenů setkávají a splývají nad prostřední budovou, kolem sebe peří dýmu a jisker…

A tu právě v tom okamžiku jsem nad prvními řadami lidí tísnících se v hrdle schodiště a přilepených k sobě tak, že mohli pohybovat jenom víčky, očima a řvoucími rty zahlédl svého starého druha Eliáše, zvaného Pajdavec, toho ničemu, ne zlého, ale věčně žíznivého (Bože můj, jak se dostal do toho vosího hnízda?), jak se směje i pláče, nechápající, s tupým pohledem. Pacholek lotrovský, lenoch lenošná, dobře mu tak! Ale přece jenom není možné dívat se na něho, jak se tam smaží. Hrávali jsme si jako děti a spolu jsme přijali ve svatomartinském kostele tělo Páně: byli jsme si bratry již od prvního přijímání.

Odsunuji kopí, přeskakuji barikádu a jdu po těch vzteklých hlavách (chňapaly po mně) a po tom kouřícím lidském chumlu a dostávám se tak až k milému Pajdavci. Chytám ho za límec a myslím si při tom: „Pane Bože! Ano, ale jak ho dostat z toho svěráku? Rozsekat bych ho musil, kdybych z něho chtěl aspoň kousek.“ Zvláštní náhodou (řekl bych, že je nějaký Bůh opilců, kdyby všichni nebyli jeho přízně hodni stejnou měrou) se milý Pajdavec octl na kraji jednoho schodu, zapotácel se dozadu a ti, kteří se tlačili dopředu, ho vyzdvihli na svých bedrech tak, že se již nedotýkal země a visel jako pecka stisknutá mezi prsty. Pomáhal jsem si podpatky, abych odstrčil doprava doleva ramena, jež ho svírala, až se mi ne bez hojné námahy podařilo vytáhnout pěkně vyloupnuté jádro z hrdla té chásky. Byl také čas! Oheň se vyhrnul otvorem schodiště jako z komína, jako smršť. Slyšel jsem, jak se dole v té peci smaží těla; shrbil jsem se a dlouhými kroky bez ohlédnutí jsem vlekl Pajdavce za mastné vlasy. Unikli jsme z ohnivého jícnu a všichni jsme ustoupili, aby plamen dokonal své dílo. A zatím, abychom přemohli své vzrušení, častovali jsme žebra toho lotra Pajdavce: i tehdy, když mu Zubatá seděla už za krkem, držel a vůbec nepustil ze své hrudi dvě plechové mísy a barevný hrnec, jež bůhvíkde sebral! A potom, když vystřízlivěl, plakal, utíkal, mísy odhazoval, pouštěl ze sebe na všechny vodu jako vodotrysk a křičel při tom:

„Nic si nechci nechat z toho, co jsem ukradl!“

Za svítání se objevil prokurátor mistr Vilém Courtignon a za ním Robinet, vítězoslavně ho přivádějící. Doprovázelo ho třicet zbrojnošů a zástup venkovanů. Během dne přišli ještě jiní, přivedení Maistratem. A nazítří ještě ozbrojenci, jež nám poslal dobrý kníže pán. Podívali se na teplý popel, sepsali protokol o zjištěných škodách, spočítali to, přidali k tomu své cestovní výlohy za svůj pobyt a potom beze slova zmizeli, kudy přišli.

A mravní poučení z celé této příhody:

„Pomoz si, král ti pomůže.“

(Konec září)

Šelmovina s knížetem pánem

Pořádek se vrátil, popel vychladl a o moru už nebylo slyšet. Ale město zůstalo zpočátku jako pod nějakým hrozným tlakem. Měšťané přežvykovali vytrpěný strach. Opatrně zkoumali půdu kolem sebe; nebyli dosud zcela jisti, že jsou ještě na zemi, a ne již pod ní. Obyčejně trčeli doma, nebo když byli venku, uháněli kolem zdí s ušima sklopenýma a s ohonem mezi nohama. Och, nikdo nebyl tehdy hrdý; neodvažovali se takřka ani do tváří se podívat a ani pohled na sebe samého v zrcadle nebyl radostný. Každý se již dost a dost viděl, dost a dost znal; přirozenost lidská zde byla přistižena v nedbalkách, a to není nikdy pěkný pohled. Styděli se za to a nedůvěřovali si. Já sám jsem se necítil ve své kůži: pronásledoval mě ten masakr, zápach toho smažení a nejvíce vzpomínka na ty zbabělosti a krutosti, jež jsem četl na známých tvářích. Věděli to a potají mi to měli za zlé. To chápu; já sám jsem byl na rozpacích ještě větších; rád bych jim byl, kdybych mohl, řekl: „Přátelé milí, odpusťte. Nic jsem neviděl.“ A nad stísněným městem viselo těžké zářijové slunce a s ním horkost a malátnost končícího léta.

Milý Racquin odešel s bezpečným doprovodem do Neversu, kde se kníže a král přeli o čest soudit ho, a to tak houževnatě, že náš pan konšel doufal, že toho sporu využije a vyklouzne jim oběma. Co mne se týče, naši zámečtí páni milostivě přimhouřili nad mým jednáním obě oči. Zdá se, že jsem při záchraně Clamecy spáchal dva či tři těžké přestupky, které mi mohly vynést přinejmenším galeje. Ale protože by k tomu koneckonců nebylo vůbec došlo, kdyby ti páni neutekli, zůstali v městě a vedli nás, nenaléhali ani oni, ani já. Nerad se tahám se soudy! Nic nepomáhá, že se cítíš nevinen: copak víš něco jistého? Jakmile ten zatracený stroj zachytí prst, sbohem, celá ruko! A to potom abys řezal, bez váhání řezal, nechceš-li tam zůstat celý… Tak jsme se také s nimi bez jediného slova dohodli, že já jsem nic neudělal, oni že nic neviděli a že to, co se té noci pod mým velením sběhlo, bylo jejich dílo. Ale dělej co dělej, to, co se již stalo, nesmažeš jen tak jedním máznutím. Vzpomíná se a to je nepříjemné. Četl jsem to ve všech očích; báli se mne a já jsem se bál sám sebe, těch svých hrdinských činů, toho Colase Breugnona neznámého a potrhlého, jímž jsem byl včera. K čertu s takovým Caesarem, Attilou, prachovým sudem! Sud vína, to je něco pro mne! Ale válka, ne, ne, to mi nijak nevoní! Zkrátka, byli jsme schlíplí, unavení, utrmácení; ozývaly se výčitky v srdci i v žaludku.

Zuřivě jsme se všichni vrhli zase do práce. Práce vypíjí všechny

hanby a strasti jako houba. Práce dává duši nový povlak a novou krev. Práce bylo dost: tolik trosek všude! Ale nejvíce nám pomohla země. Nikdo nepamatoval takovou úrodu plodů a žní; a korunu tomu nakonec nasadilo vinobraní. Vypadalo to opravdu, jako by nám ta dobrá matka Země chtěla ve víně vrátit všecku krev, kterou vypila. A proč koneckonců ne? Nic se neztrácí, nic se nesmí ztratit. Kdyby se to ztratilo, kam by se to podělo? Voda nám přichází z nebe a zase se tam vrací. Proč by víno nedělalo podobný oběh mezi zemí a naší krví? Je to táž šťáva. Jsem révový peň, nebo jsem jím byl, anebo teprve budu. Líbí se mi taková myšlenka; a chci tím být a před každou jinou nesmrtelností dávám přednost tomu, abych se stal révou nebo ovocným stromem a abych cítil, jak mé tělo kypí a kyne v krásná kulatá plná zrna černého a ojíněného hroznu, jak jejich kůžička praská v letním slunci a – to je to nejlepší při tom – jak si na mém ovoci lidé pochutnávají. Zkrátka a dobře, vinice toho roku přetékaly šťávou a země ji ronila ze všech pórů. Tolik se urodilo, že se nedostávalo sudů; pro nedostatek nádob se hrozny nechávaly ve škopcích nebo v neckách, protože se nedostaly do lisu! A co lepšího ještě: stala se neslýchaná věc, že jeden starý měšťan z Andries, tatík Coullemard, nevěda si s tím rady, prodával sud hroznů za třicet sou s podmínkou, že bude odvezen rovnou z vinice. Jenom považte, jak nás to vzrušilo, nás, kteří nemůžeme klidně vidět, jak se tak zbůhdarma utrácí vzácná krev Boží! Než tak ji zahodit, to bylo lépe vypít ji. A člověk se tomu obětoval; jsme přece lidé dbalí svých povinností. Ale byla to, věřte, Herkulova práce; a nejednou ležel na zemi Herkules, a ne Antaios. No, ale dobré na celé té věci bylo, že se při tom změnila livrej našich myšlenek; jejich čelo se uhladilo a pleť vyjasnila.

Přece však stále ještě zůstávalo cosi na dně sklenice, jakoby sedlina, bahnitá příchuť; lidé udržovali pořád mezi sebou odstup, pozorovali se. Jejich duch nabyl sice zase trochu sebevědomí, ale soused se neodvažoval přiblížit k sousedovi. Každý pil sám, smál se sám, a to je velmi nezdravé. Tak by to bylo možná trvalo dlouho a nikdo neviděl, kudy a jak se z toho dostat. Ale náhoda je potvůrka všemi mastmi mazaná. Vždycky si umí najít správnou cestu, jedinou, na níž se lidé sejdou, totiž sjednocenost proti někomu. Láska také sbližuje: ale jedinou bytost ze všech dělá nepřítel. A nepřítelem je nám náš pán.

Nuže, stalo se toho podzimku, že našeho knížete pana Karla napadlo zakázat nám tance. To je trochu silný tabák! A to zas ne! Najednou, ledaže by to byl podagrista, kulhavec nebo jednonohý invalida, nebylo člověka, který by nepocítil mravenčení v lýtku. Podnětem ke sporu se jako vždycky stala Hraběcí louka. To je u nás věčné slovo do pranice. O tuto krásnou louku, jež leží před

městskými hradbami na úpatí Pinconu a na jejímž okraji jako nedbale pohozený srp leží Beuvron, se již tři sta let hádá a tahá veliká huba neverského pana knížete s hubou naší, která není tak veliká, ale to, co drží, drží pevně. Podrážděné zloby není tam ani tam; obě strany se usmívají, jsou zdvořilé a říkají si: „Příteli milý, přátelé drazí, milostivý pane.“, jenže každý si dělá po svém a nikdo nechce pustit ani píď půdy. Po pravdě řečeno, ještě nikdy nám v našich sporech nebylo přiznáno právo. Rychtářské soudy, okresní soudy i nejvyšší soud sypaly rozsudek za rozsudkem a dokazovaly, že naše louka není naše. Jak známo, soudnictví je umění nazvat za peníze černým to, co je bílé. To nás nijak příliš nemátlo. Soudit, to nic není, mít, to je vše. Ať si je kráva černá nebo bílá, jen si ji, brachu, hlídej a drž! A my jsme si svou louku hlídali a zůstali jsme na ní. Je to tak pohodlné! Jenom považte! Je to jediná louka, která není majetkem jediného občana z Clamecy. Ježto je knížecí, je nás všech. Nijak tedy nedbáme, když je jí nějak ubližováno. Však také ví Bůh, co všechno tam tropíme! Všecko, co bychom nemohli dělat na svém, děláme tam: tam se pracuje, čistí, cpe do slamníků, bouchá do starých koberců, vyhazuje smetí, chodí na procházku, vodí kozy na pastvu, tančí za zvuku housliček, cvičí s lučištěm i na buben; a v noci se tam pěstuje láska na trávníku posetém papíry, podél šepotavého Beuvronu, už nad ničím nežasnoucího (ten viděl už jiné věci!).

Dokud žil kníže pán Ludvík, všecko bylo v pořádku. Ten člověk se totiž tvářil, že nic nevidí; aby své spřežení lépe udržel v postrojích, uměl popřát poddaným trochu zdání volnosti. Co mu to dělalo, jestliže jsme žili v klamné představě, že jsme svobodni, a jestliže jsme si hráli na pány, když přece ve skutečnosti byl pánem on? Ale jeho syn je ješitný panáček: je mu milejší, aby se zdálo, že něco je, než aby něco opravdu byl (to je pochopitelné: není nic), a hned se kohoutí, jakmile za ním někdo zakokrhá. Ale člověk si přece musí občas zazpívat a poveselit se na účet svých pánů. Nemůže-li si na nich tu a tam pobrousit svůj vtip, bouří se: není příjemné poslouchat člověka, který chce být pojímán stále jenom vážně. Máme rádi jenom to, čemu se můžeme od plic zasmát, neboť smích nás všechny staví do jedné řady. Ale tento ptáček si najednou řekl, že nám zakáže hrát si, tančit, šlapat a kazit trávu na Hraběcí louce. To si vybral pěkný čas! Po všech těch našich neštěstích, kdy by nám měl raději odpustit daně! My jsme mu ukázali, že našinci nejsou z toho dříví, z něhož se štípou třísky, nýbrž z tvrdého dubového pařezu, do něhož se sekyra těžko zatíná, a když do něho vnikla, ještě nesnadněji se vytahuje. Nebylo ani třeba smlouvat něco. To vám byla patálie! Brát nám naši louku! Sebrat nám zase to, co nám bylo darováno – nebo co jsme si přivlastnili (je to totéž: to,

co si člověk ukradl a co tři sta let podržel, stává se jeho svatosvatým majetkem), statek tím vzácnější, že nebyl náš a že jsme jej svým učinili píď po pídi, den po dni, pozvolným a úporným dobýváním, jediný statek, který nás nestál nic než námahu, jíž bylo třeba na jeho ukradení! To by dovedlo opravdu navěky znechutit každý zálusk na cizí majetek. Nač potom žít? Vždyť naši mrtví předkové – kdybychom se byli knížecímu diktátu podrobili – by se obraceli v hrobě! Ohrožená čest naší obce nás všechny sjednotila.

Večer téhož dne, kdy nám městský tambor pochmurným hlasem (vypadal, jako by doprovázel odsouzence k sembertské šibenici) vyhlásil ten osudný zákaz, shromáždili se pod loubím na tržišti všichni předáci, cechmistři, předsedové všech místních sdružení a cechovní korouhevníci. Já jsem tam po právu zastupoval svou patronku, Jáchymovu manželku svatou Annu, naši slavnou prabábu. O tom, co a jak dělat, se názory různily, ale každý uznával, že něco se udělat musí. Gangnot za svatého Eligia a Kalabrijský za svatého Mikuláše byli stoupenci násilí: chtěli, aby ihned byly spáleny brány, rozbity ohrady a hlavy biřiců a louka pokosena dohola až na kůži. Ale pekař Florimond za svatého Honoria a zahradník Maclou za svatého Fiakra, lidé mírní i světci mírní, byli opatrní a moudře chtěli, abychom zůstali u války papírové, to jest, abychom poslali pokorné a nevinné listy paní kněžně (doprovázené patrně výrobky pekařskými a zahradnickými, obcí dobře zaplacenými). Naštěstí jsme my tři, já, Jan Bobin za svatého Kryšpína a Edmund Poifou za svatého Vincence, nikterak nemínili dát knížeti lekci ani tím, že mu zadek políbíme, ani tím, že mu jej modřinami posejeme. Střední cesta je nejlepší. Dobrý Francouz, když si chce z lidí ztropit šašky, dovede to udělat pokojně, přímo před jejich nosy tak, že je za ně nezatahá, a hlavně tak, že není možné trestat ho za to. Nejde jenom o to pomstít se; je třeba také pobavit se. Nuže, vymyslili jsme si tohle. Ale mám už napřed, ještě než ten kousek bude spískán, vypravovat, jakou jundu jsem vymyslil? Ne, ne, to by z toho vyprchala všechna vůně. K naší vespolné cti stačí poznamenat, že naše veliké tajemství bylo celých čtrnáct dní celému městu známo a celým městem v tajnosti zachováno. A třebaže první myšlenka je ze mne (jsem na to pyšný), každý k ní přidal nějaké zlepšení, opravil ucho, přidal nějakou kudrlinu nebo navrhnul nějakou stužku; bylo tedy mé děťátko dobře opatřeno, mělo otců habaděj. Konšelé a rychtář potají a opatrně se denně vyptávali, jak se nemluvněti daří; a mistr Delavau chodíval v noční čas se zakrytou tváří popovídat si s námi o té věci a poučovat nás, jak je možné porušit zákon, třebaže je ho ve všem dbáno, a vítězoslavně vytahoval z kapes všelijaké pracně pořízené latinské nápisy, v nichž byl veleben náš kníže pán i naše poslušnost, jež však mohly znamenat také pravý opak.

Konečně ten slavný den přišel. Pěkně oholení, vyparádění a hezky seřazení kolem svých cechovních praporců čekali jsme na Svatomartinském náměstí na konšely, mistry a tovaryše. Úderem desáté hodiny se rozezvučely zvony na věži. A hned se ve dvou koutech náměstí otevřela dokořán vrata radnice a svatomartinského kostela; po schodech (tak jako figurky na orloji) vyšli na jedné straně kněží v bílých komžích a na druhé konšelé v pláštích žlutých a zelených jako kdoule. Když se uviděli, uctivě se přes naše hlavy pozdravovali. Potom sestoupili na náměstí: před kněžstvem šli vyšňoření kostelníci v červených hábitech a s červenými nosy, před konšelstvem městští biřici, upjatí, zvonící řetězy kolem krku a břinkající dlouhými šavličkami o dlažbu. My, jak jsme tak byli seřazeni kolem celého náměstí a podél domů, tvořili jsme kolo, v němž právě uprostřed stáli jako pupek hodnostáři. Všichni byli na svých místech; nebylo opozdilců. Páni advokáti, soudní písaři a notář pod praporcem svatého Iva, advokáta Pána našeho na nebesích, a apatykáři, bradýři a doktoři, bystří znalci moče (každý z nás voní svou révou) a ovšem také dovední vstřikovači klystýrů vyznávající sv. Kosmu, který osvěžuje útroby v ráji, tvořili kolem rychtáře a starého velekněze svatou stráž pera a klystýrové stříkačky. Z pánů měšťanů scházel myslím jediný: prokurátor, zástupce knížete pána, ale manžel dcery konšela Maistrata a dobrý občan města Clamecy, mající u nás všechno své jmění. Byl zpraven o tom, co se chystá, a ze strachu si to zařídil moudře tak, že zmizel už včera.

Chvíli to na náměstí bzučelo jako v úle nebo kypělo jako sklep, v němž kvasí mladé víno. To vám byl radostný ruch! Kdekdo mluvil, smál se, housličky se ladily a psi štěkali. Čekalo se. Na koho ještě? Jenom trpělivost! Překvapení. Však už se blíží. A ještě než je to vidět, letí před tím změť hlasů a ohlašuje to; všechny krky se najednou jako korouhvičky pod závanem větru otáčejí v tu stranu. Z tržní ulice přichází na náměstí, neseno na ramenou osmi statných chlapíků a vzdouvající se jako vlna nad davem diváků, dřevěné lešení ve formě pyramidy, tři nestejné stoly, postavené jeden na druhý, s nohami opentlenými, ověnčenými a omotanými jasným hedvábím. Nahoře na této pyramidě pod nebesy, nad nimiž trčely k nebi chocholky a z nichž visela záplava pestrobarevných stuh, nějaká zastřená socha. Nikoho ani nenapadlo divit se, protože každý to tajemství znal a pěkně zdvořile před sochou smekal; ale do vousů jsme se my staří šibalové pochichtávali.

Jakmile celá ta komedie došla pěkně doprostřed náměstí mezi rychtáře a faráře, všechny spolky a cechy s hudbou v čele defilovaly kolem sochy: napřed kolem té nehybné osy opsaly celý kruh a potom zabočily do uličky, která se kolem kostelního průčelí svažuje

k Beuvronské bráně.

První, jak je po právu, kráčel svatý Mikuláš, Kalabrijský král v ornátě s velikým zlatým sluncem vyšitým na zádech, takže vypadal jako chrobák, nesl ve svých černých uzlovitých pažích cechovní odznak říčního patrona v podobě lodice na obou koncích zahnuté v zoban, na níž stojí svatý Mikuláš a žehná svou berlou třem malým dětem sedícím v kádičce. Kolem něho šli čtyři staří lodníci a nesli čtyři zažloutlé svíce, tlusté jako stehna a tvrdé jako klacky, jichž by, kdyby bylo třeba, jistě neváhali užít. A Kalabrijský se svraštěným obočím šel zeširoka, s vystrčeným břichem a zvedal k světci jediné oko.

Za ním šli tovaryši cínového džbánu, synové svatého Eligia, nožíři, zámečníci, koláři a kováři. V jejich čele kráčel Gangnot se zmrzačenou rukou, nesl vysoko ve svém dvouprstém pařátě kříž a na jeho násadě vyřezanou kovadlinu a kladivo. A fagoty hrály: „Náš milý král Dagobert ztratil gatě, vzal je čert.“

Potom šli vinaři a bednáři, zpívali hymnu na víno a na svého svatého Vincence, jenž na vršku dlouhého korouhevního bidla tiskl jednou rukou k tělu džbán a v druhé držel hrozen. My truhláři a stolaři se svatým Josefem a svatou Annou (zeť a tchyně), dobří ochmelkové, šli jsme za patronem hospodských víchů, pomlaskávali jazykem a pošilhávali po korbeli. A chráněnci svatého Honoria, vypasení a celí pomoučení, nesli na své korouhvi jakoby římskou trofej, bochník chleba s věncem klasů. Za bílými černí usmolení prťáci: tančili, práskali potěhy kolem svatého Kryšpína. A nakonec jako koruna všeho svatý Fiakr celý v květech. Zahradníci a zahradnice nesli na nosítkách karafiáty a fialy, kolem klobouků věnce z růží a v rukou hrábě a motyčky. Jejich korouhev z červeného hedvábí, na níž byl Fiakr bez punčoch, se suknicí vykasanou až k zadnici a s palcem na noze opřeným o rýč vražený do země, pleskala v podzimním větru.

Teprve potom se rozhoupalo také to zastřené lešení. Děvčátka v bílých šatičkách cupkala před ním a mňoukala písničky. Rychtář a tři konšelé šli po stranách a drželi konce stuh visících ze střechy nebes. Kolem nich tvořili špalír chráněnci svatého Iva a svatého Kosmy. Vzadu se jako kohout vypínající se na ostruhách nadouval kostelník; farář uprostřed svých kaplanů, z nichž jeden byl dlouhý jako postní den a druhý tlustý a rozplesklý jako chléb bez kvásku, zazpíval po každých deseti krocích hlubokým hlasem kousek litanií, ale nijak se neunavoval, nechával zpívat ostatní, pohyboval rty a ruce složeny na břiše, vlastně v chůzi spal. A teprve potom se valil dav národa v jednom kuse jako proud měkkého, ale hustého těsta. A my jsme tvořili stavidlo.

Vyšli jsme z města a zamířili jsme rovnou k louce. Vítr strhával

listy z platanů, honil je po silnici a zaháněl až do řeky, v níž se zlatě leskly jako brnění utonulých rytířů. U mýta se tři zámečtí biřici s novým zámeckým hejtmanem stavěli, jako by nám chtěli zabránit v cestě. Ale mimo novopečeného hejtmana, který přišel do našeho města teprve nedávno a bral svůj úřad puntičkářsky (ubožák, přiběhl sotva dech popadal a vztekle koulel očima), byli jsme všichni jedna ruka jako zloději na trhu. Přece však se klelo, sakrovalo a šťouchalo: bylo to tak v naší úloze a všichni hráli svědomitě, ale jenom stěží jsme uchovávali vážné tváře. Přece však by nebylo radno prodlužovat tu komedii příliš dlouho, neboť Kalabrijský a jeho tlupa začínali už hrát příliš doopravdy; svatý Mikuláš se na konci své žerdi stával hrozivým a svíce se v pěstích potácely, protože je lákaly hřbety biřiců. A tu se přiblížil rychtář, sňal čapku z hlavy a hlasitě zvolal:

„Klobouky dolů!“

V témž okamžiku padl závoj zakrývající pod nebesy sochu a obecní sluhové volali:

„Z cesty knížeti pánu!“

Všechen hluk a povyk najednou přestal. Svatý Mikuláš, svatý Eligius, sv. Vincenc, sv. Josef a sv. Anna, sv. Honorius a sv. Fiakr, seřazení po stranách, vzdali čest. Zámečtí biřici s tlustým hejtmanem zaraženě smekli a ustoupili z cesty; bylo vidět, jak se blíží, kolébaje se nad svými nosiči, ověnčen vavřínem, čapku na stranu a kord na břiše: kníže, totiž jeho socha. Tak to aspoň městu a světu hlásal nápis mistra Delavaua; ale pravdivé a dobré na té věci je, že když jsme neměli ani čas, ani možnost udělat podobiznu knížeti opravdu podobnou, sebrali jsme prostě na půdě obecního domu jakousi starou sochu (nikdy se jistě nevědělo, co to bylo ani kdo to dělal; na jejím podstavci bylo čitelné jenom zpola sedřené jméno Baltazar; od té doby se jí říkalo Balt). Ale co na tom záleží? Říká se přece: Víra tvá tě uzdravila. Či jsou podobizny bodrého svatého Eligia, svatého Mikuláše nebo Ježíše Krista pravdivější? Jen když v to člověk věří, hned vidí všude, co a koho chce. Je třeba nějakého boha? Stačí mi, chci-li, kus dřeva, a hned do něho umístím Jeho i svou víru. Toho dne jsme potřebovali knížete. Našli jsme si ho.

Kníže pán prošel před skloněnými cechovními korouhvemi. A ježto louka byla jeho, vešel na ni. A my jsme ho k jeho oslavě a poctě doprovodili všichni, s praporci rozevlátými, s bubny rozdrnčenými, s trubkami a s dudami rozjásanými, s nejsvětější svátostí. Kdo by v tom mohl vidět něco špatného? Jenom nějaký mizerný poddaný, nějaký škarohlíd. Chtěj nechtěj byl hejtman nucen uznat to za správné. Nezbylo mu než buď knížete zabavit, nebo přidružit se k jeho oslavě. Přidal se k nám.

Všecko to hrálo jako na drátkách, ale nedaleko přístavu by to bylo málem ztroskotalo. U vchodu vrazil svatý Eligius do svatého Mikuláše a svatý Josef se dostal do hádky se svou tchyní. Každý chtěl vejít první bez ohledu na věk, slušnost a galantnost. A protože jsme toho dne všichni přišli v bojovné náladě, všechny nás svrběly dlaně. Naštěstí já, jenž patřím do skupiny svatého Mikuláše svým jménem a zároveň pod korouhev svatého Josefa a svaté Anny svým zaměstnáním, ani nemluvě o svém soukojenci svatém Vincenci, jenž stále cucá hrozen, já, jenž ctím všechny svaté, jen když oni mají v úctě také mne, zahlédl jsem na silnici viničnou káru, vedle níž se potácel dobrý přítel Pajdavec, a zvolal jsem:

„Přátelé, mezi námi není prvního! Obejměme se! Zde je ten, který nás všechny pojí v jednu rodinu, náš pán jediný (po knížeti ovšem!) přišel. Budiž pozdraven! Sláva Bakchovi!“

Chytil jsem milého Pajdavce za stehna, vyšvihl jsem ho na káru tak, že se zapotácel a sklouzl do sudu plného rozmačkaných hroznů. Potom jsem se chopil otěží a vjel jsem s ním na knížecí louku první; Bakchus, dolní půlku těla namočenou do vinné šťávy a hlavu ověnčenou révovým listím, čvachtá nohama a směje se. A vzadu za zadnicí vítězného Bakcha jdou vesele tančící a pod paží se jedni druhých držící všichni svatí a všechny světice. Jak nám bylo na trávníku dobře! Celý den se tam kolem toho dobrého knížete tančilo, jedlo, pilo, hrálo a tábořilo. A druhého dne ráno vypadala milá louka jako prasečí ohrada. Ani stébla trávy nikde. Naše podešve byly vepsány do měkké půdy a svědčily o horlivosti, s níž město oslavilo milostivého knížete. Myslím, že s námi byl úplně spokojen! A my, panečku, jsme byli také spokojeni! Je pravda, že prokurátor, když se příštího dne vrátil, usoudil, že by bylo vhodné rozhorlit se, protestovat, hrozit. Ale neudělal nic; vystříhal se toho. Toť se ví, zahájil vyšetřování; ale bedlivě hleděl nedokončit je. Zdravější je nechat dveře otevřené. Nikomu nezáleželo na tom, aby bylo něco vyšetřeno.

Takto jsme tehdy ukázali, že clamecyjští občané dovedou být pokornými poddanými svého pána a krále, a přece si vždycky a všecko dělat podle své hlavy: je z tvrdého dřeva. A když to bylo dokázáno skutkem, hned se do těžce zkrušeného města vrátilo veselí. Všichni cítili, že se rodí k novému životu. Oslovovali se, pomrkávali po sobě, objímali se a s úsměvem si mysleli:

„Ještě jsme nevysypali všechna šibalství ze svého pytle. To nejlepší nám nevzali. Všechno je v nejlepším pořádku.“ A vzpomínka na naše minulá soužení se rozprchla.

(Říjen)

Cizí dům

Musil jsem se konečně rozhodnout pro nějaký byt. Odkládal jsem to, dokud jsem mohl. Člověk ustupuje, aby pak dále doskočil. Od té doby, co z mého krbu zbyl jenom popel, spal jsem jednou zde, podruhé tam, dnes u jednoho přítele a zítra u druhého. Bylo dost lidí, kteří mě na noc nebo na dvě u sebe nechali, než se rozhodnu. Dokud na všech ještě ležela tíživá vzpomínka na nebezpečí, jež všechny ohrožovala, lidé byli jediné stádo a každý se cítil u sousedů jako doma. Ale to nemohlo trvat věčně. Nebezpečí ubývalo. Každý stahoval své tělo zas do ulity. Jenom ti ne, kteří tělo již neměli, a já, jenž jsem už neměl ulitu. A nemohl jsem se přece ubytovat v hostinci! Mám dva syny a dceru, kteří jsou clamecyjskými měšťany; ti by to nestrpěli. Ne, že by tím ti dva hoši příliš trpěli ve své synovské lásce! Jenže: co by tomu řekli lidé! Ale nijak nespěchali mít mě u sebe. Ani já jsem nijak nepospíchal! Mé nešetrné přímé řeči jsou příliš na štíru s jejich pokrytectvím. Který z nich se obětuje? Ubozí hoši! Nevěděli, co počít, stejně jako já. Naštěstí pro ně mě Martina, hodná dcera, má myslím opravdu ráda. Chtěla mě stůj co stůj pro sebe. Ano, ale je zde taky zeť. Ten nemá, a úplně ho chápu, žádný důvod pro to, aby mě chtěl mít v domě. A tak chodili kolem sebe, pošilhávali po sobě i po mně rozmrzelými pohledy. A já jsem před nimi utíkal; měl jsem pocit, jako by mé staré tělo vydržovali.

Zatím jsem se usídlil ve své vinařské boudě na beaumontském svahu. V červenci jsem tam, hříšník hříšná, spával s morem. Neboť nejlepší na celé věci bylo, že ti potřeštěnci, kteří mi „ze zdravotních důvodů“ spálili nezamořený dům, nechali vetchou boudu, v níž smrt již byla, stát. Já se jí, té kolozubé paní, už nebojím, a proto mi bylo velice vhod, že jsem zas našel svůj baráček s upěchovanou podlahou: ještě se na ní válely láhve od té morové pitky. Upřímně řečeno věděl jsem dobře, že bych nikdy nemohl přezimovat v té díře. Dveře má rozsypané, okénko rozbité a střechou se dešťová voda cedila jako sítem. Ale dnes nepršelo a zítra bude dosti pokdy myslet na zítřek; nerad se trápím nejistou budoucností. A potom taky nemohu-li si uspokojivě rozřešit nějaké soužení, léčím se tím, že to odložím na příští týden. „Co z toho máš?“ říkají mi známí. „Jednou tu hořkou pilulku přece zhltnout musíš.“ – „To se neví,“ odpovídám. „Kdožpak to ví, bude-li za týden ještě svět stát tak, jak stojí dnes? To by mě jistě setsakulentsky mrzelo, kdybych tu pilulku zhltl a boží trouby začaly vytrubovat, že jsem příliš spěchal! Štěstí,

kamaráde, neodkládej nikdy ani o hodinu! Štěstí se pije začerstva. Ale mrzutost může počkat. Vyvětrá-li ta její láhev, chutná pak tím lépe.“

A tak jsem tedy čekal, nebo lépe nechával jsem čekat to nepříjemné rozhodnutí, jež bude přece jednou třeba učinit. A aby mě do té doby nic nevyrušovalo, zastrčil jsem petlici na dveřích a zabarikádoval jsem se. Úvahy mě příliš netísnily. Okopával jsem zahradu, prohrabával jsem chodníky, přikrýval suchým listím záhony, přihrnoval artyčoky a obvazoval rány starých stromů; zkrátka chystal jsem toaletu paní zemi, odcházející spát pod zimní peřinou. Potom jsem šel za odměnu omakat nějakou tu máslovku, načervenalou nebo žlutě mramorovanou, zapomenutou na stromě. Bože můj, jak to chutná, když si tak člověk nechá po celé délce, srk, srk, stékat plným hrdlem z plných úst tu vonnou šťávu! Do města jsem se odvažoval, jen abych obnovil zásoby (tím rozumím nejenom pití a jídlo, ale také novinky). Vyhýbal jsem se setkání se svým potomstvem. Nechával jsem je v domnění, že jsem na cestách. Nemohl bych přísahat, že tomu věřili; ale nechtěli mě jakožto uctiví synové usvědčovat ze lži. Vypadalo to, jako bychom si hráli na schovávanou, jako ti uličníci, když na sebe křičí: „Vlku, jsi tam?“; a nějaký čas bychom ještě mohli, aby se hra protáhla, odpovídat: „Vlk tam není.“ Ale zapomněli jsme na Martinu. Žena při hře vždycky podvádí. Martina tomu nevěřila; Martina mě zná a Martina také brzy prohlédla mou lest. Nikdy nežertuje s tím, co je si člověk povinován mezi otcem a dítětem, bratry, sestrami.

Jednou večer, když jsem vylezl ze své boudy, vidím ji, jak stoupá po cestě do svahu a jde ke mně. Vrátil jsem se dovnitř a zavřel jsem. A potom jsem se skrčil na zemi u zdi a ani jsem nemukal. Přišla, zaťukala, zakřičela, zalomcovala dveřmi. Ležel jsem jako suchý list. Tajil jsem dech (a právě to mě nutilo ke kašli). Ona se však nedala odbýt a volala:

„Otevřeš, nebo ne! Však já vím, že jsi tam.“

A pěstí i dřevákem bila do dvířek. Myslil jsem si tak: „To je statná ženská! Jestli ty dveře povolí, budu se mít po pěti!“ A už jsem chtěl otevřít a obejmout ji. Ale to nepatřilo do hry. A já když hraji, chci vždycky vyhrát. Nepovolil jsem. Martina ještě chvílemi křičela, ale potom toho nechala. Slyšel jsem, jak se váhavě vzdaluje. Vylezl jsem z té skrýše a rozesmál jsem se; no ale tak, že jsem se z toho rozkašlal… dusil jsem se smíchem. Vyřehtal jsem se dosyta a utíral jsem si slzy, když vtom slyším za sebou ze zdi hlas:

„A to se nestydíš?“

Div mě to neporazilo. Vyskakuji, obracím hlavu a vidím Martinu zavěšenou na zdi, jak se na mne dívá a s přísnýma očima říká:

„Ty šelmo stará, teď tě mám!“

Zkroušeně odpovídám:

„Jsem chycen.“

A vtom jsme již oba vybuchli smíchem. Zahanbeně jdu otevřít. Vešla jako Caesar, postavila se přede mne, chytila mě za vousy a povídá:

„Pros o milost!“

A já na to:

„Má vina.“

(Ale je to jako při zpovědi: člověk si při tom říká, že zítra začne znovu.)

Držela mě ještě pořád za bradičku, popotahovala za ni a hubovala:

„Hanba! Hanba! Takový dědek, bílou štětku na bradě a v hlavě o nic víc rozumu než hloupé děcko!“

Zatahala za ni dvakrát třikrát jako za zvonec, doleva, doprava, nahoru a dolů, potom mě popleskala po tvářích a objala mě.

„Proč jsi nepřišel, ty zlý?“ zeptala se; „zlý, zlý! Víš přece, že jsem tě čekala!“

„Dceruško milá,“ povídám, „všecko ti to vysvětlím.“

„Vysvětlíš, ale až u mne. Hopsá, hybaj, pojďme!“

„Ach, ale já na to nejsem připraven! Dovol, abych si posbíral švestky!“

„Tvé švestky! Oj, Pane Bože, to já ti pomohu.“

Vhodila mi na ramena starý pláštík, vrazila na hlavu otřelý plstěný klobouk, zatřásla mnou a řekla:

„Tak! A teď pochodem v chod!“

„Jenom okamžik!“ povídám.

Usedl jsem na schod.

„Cože!“ vyhrkla rozzlobeně. „Ty mi chceš odporovat? Ty nechceš jít k nám?“

„Nevzpírám se,“ povídám, „je to jistě nutné, abych k tobě šel, protože jiné cesty není.“

„Ach tak! Jsi ty ale milý!“ povídá ona. „To tedy je ta tvá láska!“

„Mám tě opravdu rád, dceruško,“ odpovídám, „opravdu rád. Ale raději bych tebe viděl ve svém domě než sebe v cizím.“

„Tak já jsem ti cizí?“ ptá se.

„Z polovice,“ povídám; „jsi napolo Florimondova.“

„Ach, nene,“ ona na to. „Ani z polovice, ani ze čtvrtiny. Já jsem já, celičká já, od hlavy k patě. Jsem jeho žena: možná! Ale on je můj muž. A já chci to, co on, chce-li on to, co já. To můžeš být klidný; bude okouzlen, že u nás bydlíš. Ó, ó, to bych se na to podívala, kdyby okouzlen nebyl!“

A já na to:

„Věřím, věřím! To je zrovna tak, jako když nám kníže pán dá

posádku. Měl jsem jí u sebe dost a dost. Ale nejsem zvyklý být z těch, kteří bydlí u cizího.“

„Zvykneš tomu,“ řekla ona. „A už ani slova. Pojďme.“

„Budiž. Ale s jednou podmínkou.“

„Podmínkou? A už? To si zvykáš nějak rychle.“

„S podmínkou, že mě ubytuješ, jak budu chtít já.“

„Ty nás chceš tyranizovat, jak vidím? No dobrá, platí!“

„Přísaháš?“

„Přísahám.“

„A pak ještě…“

„Ale teď toho mám opravdu už dost, ty žvanile! Půjdeš, nebo ne!“

Chytila mě za ruku; ouvej, ta má klepeta! Chtěj nechtěj jsem musil spěchat za ní.

Když jsme přišli do bytu, ukázala mi pokoj, který mi určila; hned za krámem, teploučký a pod jejím dohledem. To dobré děvče se mnou jednalo jako s kojencem. Lůžko bylo přichystáno; nové povlaky a měkké peřiny. A ve sklenici na stole kytka vřesu. Smál jsem se v duši: dojalo mě to i rozveselilo, ale místo abych jí poděkoval, řekl jsem si:

„Hodná Martina, ta se bude vztekat!“

A prohlásil jsem stručně:

„To se mi nehodí.“

Ukázala mi podrážděně všechny ostatní pokoje v pozemku. Nechtěl jsem žádný z nich a vybral jsem si maličkou podkrovní komůrku. Křičela a hubovala, ale já jsem řekl:

„Dcerko milá, tak se stane, jak sama budeš chtít. Vezmi, nebo nech tak! Buď se usadím zde, nebo se vrátím do boudy.“

Nezbylo jí nic jiného než ustoupit. Ale od té doby denně a každou hodinu se k tomu vracela:

„Tam nemůžeš zůstat. Lépe by ti bylo dole; řekni mi, co se ti tam nelíbí; zkrátka, ty tvrdohlavče, řekni, proč tam nechceš?“

Odpovídal jsem uštěpačně:

„Protože nechci.“

„Ty mě utrápíš,“ křičela rozhorleně. „Ale já dobře vím, proč. Ty hrdopychu! Jsi tak pyšný, že nechceš být ničím zavázán ani mně, svému děcku! Mně! Hned bych ti nařezala.“

„Tak bych,“ odpověděl jsem, „byl přinucen přijímat od tebe aspoň rány.“

„Ach, ty nemáš srdce,“ řekla.

„Dceruško milá!“

„Ano, jenom se přetvařuj. Pryč s prackami, ty ohavo!“

„Má veliká, má hodná, má milá, má krásná!“

„Chceš se mi snad dvořit, ty medový zobáku? Úlisníku,

vychloubači, lháři! Pověz, kdy se mi přestaneš smát do očí tou svou pokřivenou pusou?“

„Podívej se na mne! Vždyť ty se také směješ!“

„Ne!“

„Směješ.“

„Ne a ne a ne!“

„Vždyť to vidím… hle, zde.“

A přitiskl jsem jí prstem líce naduté smíchem, až splasklo.

„Je to hloupé,“ řekla. „Vztekám se na tebe, nenávidím tě, a přece nemám ani právo hněvat se! Ten starý opičák mě nakonec přece vždycky rozesměje svými šaškovinami! … Ale běž si, nemám tě ráda. Jsi takový zlý, nemáš v kapse ani groš, a přece se před vlastními dětmi nadouváš jako páv. Nemáš ani nejmenší právo chovat se tak.“

„To jediné právo mi ještě zbývá.“

Řekla mi ještě mnohé ostré slovo. A já jsem jí předkládal také hodně špičatá sousta. Máme oba přibroušené jazýčky a každé slovo napřed přetáhneme na brousku. Naštěstí řekne ona nebo já právě ve chvíli, kdy jsme nejvíce dopáleni, nějaký dobrý vtip a smějeme se pak oba, protože se už nemůžeme ovládnout. A musíme začít znovu.

Když důkladně pocinkala jazykem (již hezkou chvíli jsem ji neposlouchal), řekl jsem jí:

„Teď odzvoníme klekání. A začneme zas až zítra.“

Odpověděla:

„Tak ty opravdu nechceš?“

Mlčím jako ryba.

„Pyšný jsi! Pyšný!“ opakuje ona.

„Poslyš, zlato. Jsem pyšný, jsem páv, všecko, co chceš.

Ale řekni mi upřímně: co bys dělala ty, kdybys byla na mém místě?“

Zamyslila se a řekla:

„Udělala bych to zrovna tak!“

„No tak vidíš! A teď mi dej pusu a dobrou noc.“

Políbila mě rozmrzele a odcházela se slovy:

„Není-li to neštěstí, když Bůh dopouští v rodině dva takové tvrdohlavce!“

„Tak je to správné,“ volám za ní, „jenom mu vycinkej, děvče, jemu, a ne mně.“

„To taky udělám,“ povídá. „Ale ani ty tomu neujdeš.“

A neušel jsem věru. Ráno začala znovu. A nevím, jakého dílu se dostalo Bohu. Ale můj byl řádný.

Měl jsem se za těch prvních dnů jako vepřík u korýtka. Každý se se mnou mazlil a hrál; dokonce i Florimond o mne pečoval a

prokazoval mi více ohledů, než bylo třeba. Martina ho hlídala a byla ve věcech, které se mne týkaly, nedůtklivější než já sám. Glodie mě častovala svým žvatláním. Měl jsem nejlepší židli. U stolu mi podávali nejdřív. Poslouchali, když jsem chtěl mluvit. Měl jsem se skvěle, znamenitě… Uff! Nemohl jsem to vydržet. Necítil jsem se volně; nevydržel jsem na místě. Slézal jsem, vylézal jsem, dvacetkrát za hodinu jsem sešel po schodech ze své komůrky. Každého to rozčilovalo. Martina není nijak trpělivá a pokaždé se mlčky a vzrušeně zachvěla, když uslyšela zavrznout můj krok. Kdyby bylo aspoň léto; to bych se toulal po polích. Takto jsem se toulal také, ale po domě.

Podzim byl ledový, husté mlhy zahalovaly luka a pršelo, věčně pršelo, ve dne i v noci. Byl jsem připoután k jednomu místu. A ani to místo, setsakulent, nebylo mé! Ten chudák Florimond měl takový hloupý, domýšlivý vkus. Martina toho nedbala, ale mne v domě uráželo všecko, nábytek i ostatní; trpěl jsem tím; všecko bych to byl chtěl změnit, tvary i místo; svrběly mě dlaně touhou po tom. Ale majitel hlídal: stačilo dotknout se konečkem prstu nějaké jeho věci a bylo zle. Třeba v jídelně byla konvice ozdobená dvěma cukrujícími holubicemi s upejpavým děvčátkem a s nudným milencem. Bývalo mi z toho nanic; prosil jsem Florimonda, aby to odnesl ze stolu, aspoň když já tam jím; sousta mi vázla v hrdle, dusil jsem se. Ale ten mizera (bylo to ovšem jeho právo) odepřel. Byl pyšný na ten svůj marcipán; největším uměním mu byl takový střep přetížený ozdůbkami. A mé zoufalé úšklebky byly potěchou celého domu.

Co dělat? Vysmát se sám sobě; byl jsem hlupák, to je jisté. Ale v noci jsem se převracel na lůžku jako kotletka, zatímco na rožni, totiž na střeše nade mnou, vytrvale prskal déšť. A neodvažoval jsem se procházet po komůrce, protože se pod mým těžkým krokem celá třásla. Až jsem si tak jednou, když jsem bos a v úvahách seděl na posteli, řekl: „Colasi Breugnone, nevím, kdy ani jak, ale postavím si zase dům.“ – A od té chvíle jsem byl veselejší: kul jsem pikle. Střežil jsem se ovšem zmínit se o tom dětem: byly by mi řekly, že pro mne se hodí jediný byt, a to že je blázinec. Ale kde vzít peníze? Od časů Orfeových a Amfionových kameny již netancují jeden na druhý tak, aby vystavěly zdi a domy, když jim k tomu nezpívá cinkot zlaťáků v sáčku. A můj sáček ztratil úplně svůj hlásek; ostatně ten nikdy nebýval valný.

Bez váhání jsem se uchýlil k příteli Paillardovi. Po pravdě řečeno, ten dobrý muž mi svůj vak nikdy nenabídl. Ale myslím si, že tak jako mně dělá radost, mohu-li požádat o nějakou službičku milého přítele, tak také on se bude radovat, bude-li mi ji moci prokázat. Využil jsem jedné chvíle, kdy se trochu vyjasnilo, a šel

jsem do Domecy. Nebe viselo při zemi popelavě šedé. Vlhký a znavený vítr se vznášel nad krajem jako zmoklý pták. Bláto se lepilo na boty a na pole se zvolna snášelo žluté ořechové listí. Hned po prvních slovech mě Paillard znepokojeně přerušil a naříkal na bídné obchody, na spousty pohledávek, na nedostatek peněz a na špatné zákazníky tak velice a podrobně, že jsem mu řekl:

„Ale, ale, Paillarde, chceš, abych ti půjčil čtvrtgroš?“

Urazil jsem se. A on ještě víc. Zůstali jsme rozladěni a mluvili chladně o tom a onom, já vztekle a on zahanbeně. Litoval svého lakomství. Ten starý chudák není zlý hoch; má mě rád, to k čertu vím; nic by si nepřál víc než dát mi peníze, kdyby ho to nic nestálo; a kdybych naléhal, jistě bych od něho dostal, co bych chtěl; ale to přece není jeho vina, že v sobě má tři století vydřiduchů. Je možné být měšťanem i šlechetným: to lze mnohdy pozorovat anebo to aspoň, jak se říká, bývalo možné pozorovat. Ale prvním hnutím každého dobrého měšťana, jakmile se dotknete jeho peněženky, je odpověď: „Ne.“ Přítel Paillard by v té chvíli byl dal nevím co za to, aby mohl říci: „Ano“; ale to by bylo třeba, abych znovu prosil; a to já zas ne. Mám také svou hrdost; žádám-li o něco přítele, myslím si, že mu tím působím radost; a rozpakuje-li se, nechci už nic! Dobře mu tak! Mluvili jsme tedy o jiném, ale nakvašeně a s těžkým srdcem. Odmítl jsem poobědvat s ním (to ho zabolelo). Vstal jsem. Se sklopenou hlavou šel za mnou až na práh. Ale když jsem už otvíral dveře, nevydržel jsem to, ovinul jsem ruku kolem jeho starého krku a beze slova jsem ho objal. Oplatil mi to a potom se bázlivě optal:

„Colasi, chceš?“

Řekl jsem jenom:

„O tom už nemluvme.“

(Jsem tvrdohlavec.)

„Colasi,“ povídá zkroušeně zas on, „aspoň poobědvej.“

„To ovšem,“ řekl jsem, „je něco jiného. Obědvejme, Paillarde milý.“

Jedli jsme za čtyři; ale byl jsem neoblomný a své rozhodnutí jsem nezrušil. Vím dobře, že já první jsem tím trpěl. Ale on jistě také.

Vrátil jsem se do Clamecy. Šlo teď o to, vystavět si domek bez dělníků a bez peněz. To mě nemohlo odradit. Co jsem si jednou vzal do palice, to se z ní tak hned nevykouří. Především jsem si pozorně obhlédl spáleniště a vyhrabal jsem z něho vše, co bylo možné ještě nějak upotřebit: ohořelé trámy, začouzené cihly, staré kování, čtyři vetché zdi, černé jako kominická čepice. Potom jsem si potají zašel do Chevroches do lomů nakopat, nahrabat, nalámat kostí matky země, krásného kamene, rudého a teplého pro pohled, na němž je

vidět žíly jakoby sražené krve. A bylo také možné, že bych cestou lesem některému starému dubu, chýlícímu se ke konci své životní dráhy, pomohl dopomoct k odpočinku. Nebylo to možná dovoleno: to je taky možné. Ale kdyby člověk měl vždycky dělat jenom to, co je dovoleno, život by byl zatraceně těžký. Dříví je městské a roste, aby se ho užilo. A užívá se ho také, avšak bez hluku, to se rozumí. A nikdo toho nezneužívá; každý si myslí: „Dnes já, zítra zas jiní.“ Ale vzít, to byla maličkost. Bylo třeba také odnést. S pomocí sousedů jsem i to provedl; jeden mi půjčil vůz, druhý volky, třetí nářadí nebo radši pomoc rukou, protože to nic nestojí. Všechno možno požádat od bližního svého – dokonce i ženy jeho – jenom peněz ne. A to chápu: peníze jsou to, co člověk může mít, co bude mít a co by mohl mít za peníze, zkrátka, nač si vzpomene; to ostatní má nebo spíš nemá.

Právě toho dne, kdy jsme mohli, já a můj Robinet, zvaný Binet, začít se stavbou prvních lešení, uhodily mrazy. Vynadali mi do bláznů. Děti se se mnou denně hádaly; i nejshovívavější sousedé mi radili, abych počkal aspoň do jara. Ale neposlouchal jsem je; nic mě tak nebaví jako dráždit lidi a vrchnost. Ech, to jsem přece věděl, že si sám, a k tomu v zimě nepostavím dům! Ale mně stačila chata, střecha, králičí bouda. Společensky družný, ano, to jsem, ale jenom když chci, a ne jindy, než když se mi zlíbí. Žvaním rád, rád si popovídám se známými; to ano, ale chci si povykládat také sám se sebou, když přijde můj čas. To mé já je ze všech mých druhů druhem nejlepším; na toho dbám, a abych ho našel, šel bych za ním bosky a třeba bez kalhot i v metelici. A právě proto tedy, abych si mohl po chuti popovídat sám se sebou, jsem chtěl vůbec nedbat, co tomu kdo říká a stavět dům, usmívaje se v duchu poučování svých dětí.

Ale ach! Nesmál jsem se poslední. Jednou zrána, ke konci října, když se město potáhlo jíním a na dlažbě svítilo stříbrné náledí, sklouzl jsem, když jsem lezl na lešení, na jednom trámci a bác! Hned jsem byl dole (rychleji jistě než předtím nahoře). Binet vykřikl:

„Zabil se!“

Přiběhli lidé a chtěli mě zdvíhat. Zlobil jsem se:

„Ale jděte! Udělal jsem to úmyslně.“

Chtěl jsem vstát sám. Ouvej, kotníček, kotník! Upadl jsem znovu. Kotník jsem si zlomil. Odnesli mě na nosítkách. Martina vedle mne spínala ruce; a sousedé šli za námi, naříkali a štěbetali o té příhodě; bylo to jako ze života svatých: Syna Božího nesou do hrobu. A Marie nešetřily svých hlasů, vzrušených pohybů a kroků. Křičely tak, že by i mrtvého probudily. Já jsem sice mrtvý nebyl, ale tvářil jsem se tak: to bylo nejlepší, nechtěl-li jsem mít celé to hromobití na

zádech. A s klidnou tváří, nehybný, s hlavou zvrácenou a s bradou vystrčenou k nebi jsem v nitru zuřil, třebaže jsem vypadal tak nevinně a tiše.

(Konec října)

Četba Plutarcha

Teď jsem byl chycen za nožičku. Za nohu! Bože dobrý, nemohls mi zlomit, když se ti to už zlíbilo, žebro nebo ruku a nechat mi ty mé běhy? Naříkal bych stejně, ale ne tak nahromadě. Ach! Zlý, špatný! (Budiž pochváleno jeho svaté jméno!) Člověk by řekl, že stále jenom hledá, jak by vás potrápil. Ví přece, že dražší než všechny statky pozemské, než práce, pitky, láska a přátelství je mi ta, kterou jsem si sám dobyl, dcera ne boží, ale lidská, má drahá svoboda. A právě proto mě v té klícce uvázal za nohu. Lišák, ten se asi směje! A tak teď ležím na zádech jako chrobák a pozoruji pavučiny a trámy na stropě. To je teď má svoboda! Ale to zas prr, brachu, ještě mě nemáš! Spoutej si mé tělo, svaž, přivaž, otoč přece ještě jednou, jak se to dělá, když se slepice otáčí na rožni! … Máš mě teď? A co duch, co s tím uděláš? Haha, ten odlétl i s fantazií! Hleď je chytit! To bys potřeboval dobré nohy. Moje kmotřička fantazie nepokulhává. No tak si ji chytej, přítelíčku!

Musím se přiznat, že zpočátku jsem byl v mizerné náladě. Jazyk mi zůstal, a proto jsem ho užíval a nadával jako špaček. Nebylo tenkrát radno přiblížit se ke mně. Ale věděl jsem přitom dobře, že jsem svým pádem vinen sám. Och, věděl jsem to až příliš dobře. Každý, kdo ke mně přišel, mi to troubil do ucha:

„Říkali jsme ti to! Bylo ti toho třeba, šplhat kdesi jako kočka? Takový starý šedivec! Varovali jsme tě. Ale ty nikdy nedbáš. Pořád musíš něco shánět. No tak si teď sháněj! Dobře ti tak.“

Pěkná útěcha! Dokazovat vám pro vaše obveselení, když ležíte jako Lazar, že jste hlupák! Martina, zeť, přátelé a všichni ostatní, známí i neznámí, kteří mě chodili navštěvovat, jako by se smluvili. A já jsem musel vyslechnout všechny ty jejich výčitky bez hnutí, jako v pasti a se zlostí.

Ba i to škvrně Glodie mi řeklo: „Nebyls hodný, dědečku; dobře ti tak!“

Hodil jsem po ní čepicí a zvolal jsem:

„Dejte mi svatý pokoj!“

A tak jsem zůstal sám, ale nebylo to o nic lepší. Martina, hodné děvče, naléhala, aby se má postel snesla dolů do světničky za krámem. Ale já (přiznávám se, že bych tomu byl vlastně velice rád), ale já, u všech rohatých, řeknu-li jednou ne, tak je to ne! A potom taky: ono to není nijak příjemné ukazovat lidem svou bezmocnost. Martina se k tomu neúnavně vracela a bzučela mi pořád kolem uší, jak to dovedou jenom mouchy a ženy. Myslím, že bych byl povolil,

kdyby tolik nemluvila. Ale byla příliš svéhlavá: od rána do večera by byla vytrubovala své vítězství, kdybych svolil. Řekl jsem jí, aby si hleděla svého. A to ovšem dělal každý, jenom mne nechali užírat se nudou v tom mém podkroví. Ale nenaříkej, Colasi, sám jsi to tak chtěl!

Ale ten pravý důvod, proč jsem se tak vzpínal, jsem neřekl. Není-li člověk ve vlastním domě, je-li u druhých, bojí se, aby nepřekážel, nerad by jim byl něčím zavázán. Špatná zásada, chce-li být člověk všemi milován. Zapomněli na mne úplně. Což o mně už nevěděli? Nikdo již nepřicházel na návštěvu. I Glodie mě opustila. Slýchával jsem ji, jak se dole směje; a když jsem ji tak slyšel, smál jsem se v duchu také; ale také jsem vzdychal. „Nevděčnice!“ Vyčítal jsem jí to, ale tušil jsem, že bych na jejím místě jednal stejně. „Jen se bav, děvče!“ Když se člověk nemůže ani hnout, musí přece dělat tak trochu Joba nadávajícího na hnojišti.

Když jsem jednou rozmrzele ležel, přišel Paillard. Na mou věru, nepřivítal jsem ho nijak skvěle. Seděl přede mnou v nohách postele. V ruce držel posvátně nějakou zabalenou knihu. Pokoušel se o rozhovor a zabočoval bez úspěchu hned na tu, hned na onu věc. Úsečně a vztekle jsem škrtil každý jeho pokus. Nevěděl již, co by řekl, pokašlával a poťukával na pelest. Prosil jsem ho, aby přestal. Ztichl a neodvažoval se už ani pohnout. Já jsem se v duchu smál a myslel jsem si:

„Přítelíčku, teď máš výčitky svědomí? Kdybys mi byl půjčil tenkrát, když jsem tě prosil, peníze, nemusel jsem dělat zedníka. Zlomil jsem si nohu: tu máš! Dobře tak! Jenom tvá lakota mě přivedla tam, kde jsem!“

Neosmělil se už říct ani jediné slovo a tu já, ačkoliv jsem chtěl udržet jazyk za zuby, ačkoli jsem zmíral touhou zamrskat jím, jsem vybuchl:

„No tak, mluv přece,“ řekl jsem. „Či myslíš, že sedíš u postele umírajícího? Nechodíme, k čertu, na návštěvy mlčet jako ryby! Mluv tedy, anebo běž! A nekoulej očima! Nevrť pořád tou knihou! Co to vlastně máš?“

Chudák Paillard vstal:

„Vidím, že tě dráždím, Colasi. Půjdu tedy. Přinesl jsem ti zde knihu… vidíš, je to Plutarchos, Životy slavných mužů, přeložené biskupem auxerským, panem Jakubem Amyotem. Myslel jsem si…“

(Nebyl ještě úplně rozhodnut.)

„… že bys možná našel…“

(Bože, to ho stálo sebepřemáhání!)

„… potěšení, nebo útěchu chci říci, v jeho společnosti…“

Protože jsem věděl, jak ten starý lakomec, milující své knihy ještě víc než své tolary, trpěl, když je měl půjčit (dotkl-li se někdo

některé knihy v jeho bibliotéce, zatvářil se jako bezbranný milenec, který vidí, jak nějaký lotr muchlá jeho krásku), byl jsem dojat velikostí této oběti.

Řekl jsem mu:

„Kamaráde starý, jsi lepší než já; já jsem zvíře; hrubě jsem tě přivítal. Pojď, starouši, dej mi pusu!“

Políbil jsem ho. Vzal jsem knihu. Nejraději by mi ji byl zase sebral.

„Budeš na ni hodně opatrný?“

„Neměj strach,“ řekl jsem, „pod hlavou ji budu mívat.“

S lítostí odcházel a nezdál se zcela klidný.

Zůstal jsem sám s Plutarchem Chaironejským, s malým svazečkem, břichatým, silnějším, než jak byl dlouhý, s tisícem a třemi sty stran hustě potištěných a plně využitých: slov tam bylo nacpáno jako obilí v pytli. Řekl jsem si:

„To je píce pro tři osly bez přestání na tři roky.“

Napřed jsem se bavil tím, že jsem si prohlížel na začátku každé kapitoly kruhovité obrázky s uřezanými a vavřínovým listím obloženými hlavami těch slavných lidí. Nechybělo jim už nic než snítka petrželky do nosu. Myslel jsem si:

„Nač jsou mi ti Řekové a Římané? Jsou mrtví, nadobro mrtví, a my žijeme. Co by mi mohli povědět, abych to neznal právě tak dobře jako oni? Že člověk je zlý, ale zajímavý tvor, že víno je tím lepší, čím je starší, že u ženy je tomu naopak a že všude na světě velicí utiskují malé a že ti malí se smějí velikým, když utiskovatelé sami jsou někým přitisknuti? Všichni ti římští chvástalové vám toho široce a dlouze napovídají! Mám rád výmluvné lidi; ale upozorňuji je napřed, že nebudou mluvit sami; zavřu jim zobáčky.“

A listoval jsem s povýšeným úsměvem v knize, nechávaje po ní roztržitě splývat znuděný pohled jako udičky po proudu řeky. A hned napoprvé jsem byl chycen, přátelé. Och, přátelé, to byl lov! Brček ještě ani neplaval a již se potápěl. Natahal jsem se něco kaprů a štik! Neznámé ryby, zlaté, stříbrné, měňavé, pokryté drahým kamením, rozsévajícím kolem sebe déšť jiskérek. A jak sebou mrskaly, tančily, vzpínaly se, skákaly, zachvívaly žábrami a tloukly ocasem! A já jsem myslel, že jsou mrtvé! Od té chvíle, kdyby se byl celý svět řítil, já bych nebyl poznal nic; pozoroval jsem jenom svou udičku: to to cukalo a trhalo! Jakou nestvůru tentokrát vytáhnu z vln? … a šup! Na konci vlasu se zmítá krásná ryba s bílým bříškem a šupinatým krunýřem, zeleným jako rákos nebo modrým jako švestka a lesknoucím se na slunci, až oči přecházejí! Dny, jež jsem takto strávil (dny nebo týdny?), jsou klenotem mého života. Požehnána buď má nemoc!

A požehnány buďte oči, jimiž do mne vsakují ty zázračné obrazy zachycené v knihách! Mé kouzelnické oči, objevující pod krajkovím tučných a hustých písmenek, jejichž černé stádo putuje mezi dvěma příkopy bílých okrajů stran, dávno zapomenuté zbraně, zbořená města, znamenité řečníky římské a statné chlapíky, hrdiny a krásky vodící je za nos, prudký vítr na pláních, sluncem zalité moře a východní nebe, a všecko to, co bývalo a už není!

Vidím, jak nesou Caesara, bledého, útlého a slabého, ležícího v nosítkách mezi žoldnéři, kteří s nadávkami táhnou se za ním. Vidím zhýralého Antonia, jak táhne krajem se vším svým pohodlím, s nádobím a s nevěstkami, strojit hody na okraji nějakého zeleného háje; vidím ho, jak pije, zvrací a zase pije, jak sní k obědu osm pečených divokých selat a vytahuje si udicí starou nasolenou rybu. Vidím opatrnického Pompeia, zasaženého Flóřinou láskou; a vidím Poliorkéta v jeho velikém klobouku a zlatém plášti, na němž jsou ozdobně vyšity svět a nebeské dráhy; a velikého Artaxerxa, vládnoucího jako býk nad bílým a černým stádem svých čtyř set žen, a krásného Alexandra oděného za Bakcha, jak se vrací z Indie na vysokém voze taženém osmi koňmi a pokrytém čerstvými ratolestmi a purpurovými koberci za zvuků houslí, píšťal a hobojů, jak pije a hoduje se svými vojevůdci v kloboucích ověnčených kvítím, a jeho vojsko, táhnoucí za ním v hodokvasech, a ženy poskakující jako kůzlata. Není to báječné? Královnu Kleopatru, flétnistku Lamii a Stateiru, takovou krásku, že bolely oči při pohledu na ni, ty všechny mám před očima Antoniovýma, Alexandrovýma nebo Artaxerxovýma, mám je, chci-li, mohu jich užít, jsou mé. Vcházím do Ekbatanu, piji s Thaidou, spím s Roxanou, v balíku hadrů odnáším na zádech Kleopatru. S Antiochem, červenajícím se a sžíraným horečkou pro Stratoniku, hořím láskou k své tchyni (to je úžasné), hubím Galy, přicházím, vidím, vítězím a (docela se mi to tak zamlouvá) to všecko beze ztráty jediné kapky krve.

Jsem bohat. Každý příběh je čtyřstěžník přivážející mi z Indie nebo z Barbarie drahé kamení, stará vína v měších, prapodivná zvířata, zajaté otroky… skvělé chlapíky! Ta prsa! Ty zadky!

A to všecko je mé. Státy žily, vzrůstaly a zanikaly pro mé pobavení.

Jaký karneval to tam je? Zdá se mi, že ožívám v těch maskách v jedné po druhé. Vžívám se do jejich kůže, přisvojuji si jejich údy, přijímám za své jejich vášně a tančím. A zároveň jsem taneční mistr, řídím hudbu, jsem ten dobrý Plutarchos; to já, ano já jsem vypsal všechny ty zajímavé historky (to jsem měl dobrý nápad tenkrát, že ano?) … Jak je to krásné, cítíte-li, jak vás hudba slov a víření vět unáší v tanci a smíchu do prostoru, vysvobozené z pout

těla, bolesti a stáří! … Duch, ale vždyť to je sám dobrý náš Bůh Otec! Pochválen budiž Duch svatý!

Tu a tam se zastavuji uprostřed vypravování a vymýšlím si pokračování; a potom srovnávám dílo své fantazie s dílem, jež vytvořil život nebo umění. Je-li to umění, velice často uhádnu, neboť jsem starý lišák, znám všechny úskoky a směji se do vousů, že jsem je prohlédl. Ale je-li to život, často se mýlím. Život obelstí naše úskoky a jeho obraznost daleko předčí naši. Ach, je to pálený kostelník! Jenom v jedné věci se nijak nenamáhá obměňovat své vyprávění: v závěru každé události. Války, lásky, žerty, všecko se to končí skokem do té díry, kterou všichni znáte. V tom se věčně opakuje. Je to, jako když umíněné děcko rozbije každou hračku, když jí má už dost. Zlobím se a křičím: „Životе, ty zlý a krutý, nechej, nechej mi to ještě! …“ Beru mu to z ruky… Pozdě… člověk je mrtev… Ale je mi blaze, mohu-li jako Glodie pokolébat trosky své panenky. A ta smrt, přicházející jako hodina na orloji po každém otočení ručičky, nabývá krásy refrénu. Zvoňte, umíráčky, zaduňte, zvony, bim bam, bim bam!

„Jsem Kýros, ten, který dobyl Asii, vládce Peršanů, a prosím tebe, příteli můj, abys mi nezáviděl tu trochu země, která kryje mé ubohé tělo.“

Čtu si tento nápis s Alexandrem, chvějícím se v těle, které je také již připraveno uniknout mu, neboť se mi již zdá, že slyší vlastní hlas, vycházející ze země. Ó Kýre, Alexandře, oč jste mi všichni bližší, když vás vidím mrtvé!

Vidím je, nebo sním? … Štípám se a povídám: „No tak, Colasi, spíš?“ A pak beru ze stolečku u postele dvě plakety (vykopal jsem je loni na vinici), jednu s vousatým Commodem oblečeným jako Herkules a druhou s Crispinou Augustou, s tím jejím podbradkem a ťuhýčím nosem, a říkám si: „Ne, ne, nespím, oči mám dokořán a držím Řím pod palcem.“

Jaká to rozkoš, ztrácet se zcela v úvahách o mravnosti, přít se sám se sebou, znovu probírat ty světové problémy, jež moc a síla již rozřešily, přejít Rubikon. Ne, zůstat na břehu a rozvažovat: Přejít, nebo ne? Bít se s Brutem, nebo naopak s Caesarem, být jeho mínění a pak zase opačného, a to tak výmluvně, a zaplést se do toho tak, že nakonec už ani nevím, s kterou stranou vlastně držím! – To je to nejzajímavější: člověk je toho pln, účastní se rozprav, dokazuje, dokáže, odpovídá, odbývá protivníka, ránu za ránu, přímo do hlavy, kordem svrchu, odraz tu ránu! A potom se člověk koneckonců přece nabodne. Být porážen sám sebou! To je mrzuté. A je tím vinen Plutarchos. Tou svou pozlátkovou řečí a tím dobráckým oslovováním „Příteli můj“ vás vždycky, vždycky přinutí, abyste přijali jeho mínění; a těch má tolik, kolikrát mění vyprávění.

Zkrátka, ze všech jeho hrdinů se mi nesporně nejlépe líbí ten, o kterém jsem četl naposledy. Však také jsou všichni stejně jako my podrobeni téže hrdince a táhnou její vůz. Čím jsou vedle toho všecky Pompeiovy triumfy? Ona vede historii. Ona, Štěstěna, jejíž kolo se točí, točí a jež nikdy nezůstává „stejná, právě tak jako měsíc“, jak praví u Sofokla paroháč Menelaos. A to je ještě neobyčejně útěšné – aspoň pro ty, kteří jsou teprve v první čtvrti.

Chvílemi si říkám: „Ale, Colasi, příteli milý, jak tě to, k ďasu, může zajímat? Co je ti, prosím tě, do římské slávy? A zvláště do bláznovství těch urozených lotrů? Máš dost svých, a ta jsou šita na tvou míru. To nemáš nic lepšího na práci než obtěžkávat se neřestmi a souženími lidí zemřelých před osmnácti sty lety? Neboť konečně, hochu (to zde dělá mravoučné kázání pan Breugnon, pořádný, rozumný clamecyjský občan), uznej přece, že ten tvůj Caesar, Antonius a jejich milostnice Kleó, všichni ti perští princi, kteří rdousí své syny a žení se s dcerami, jsou sakramentští darebáci. Zemřeli: nikdy neudělali v životě nic lepšího. Nech v pokoji jejich popel. Jak může rozumný člověk nalézat zálibu v takových špatnostech? Podívej se jenom na toho svého Alexandra: což tě to nepobouří, když vidíš, jak vyhazuje poklady celého národa na pohřeb svého krásného milce Héfaistióna? Zabíjet, to ještě ujde! Lidské sémě, špatné sémě. Ale plýtvat penězi! To je jasně vidět, že ti darebové nezkusili, jak těžce se peníze střádají. A tobě se to líbí? Vyvaluješ na to oči. Jsi na tu slávu hrdý, jako bys ty tolárky byl vytřepal z rukávu! A kdybys je byl vytřepal, byl bys dokonalý blázen. A jsi blázen dvojnásobný, když se raduješ z bláznovství, jež tropili druzí, a ne ty sám.“

A já odpovídám: „Breugnone, ty mluvíš zlato, ty máš vždycky pravdu. Ale to mi nijak nebrání hrozně si libovat v takových bláznivinách a nebrání to ani tomu, aby stíny zbavené těl již po dvě tisíciletí neměly stále ještě více krve než lidé živí. Znám je a mám je rád. Dal bych se milerád i zabít, kdyby mě Alexandr chtěl oplakávat tak jako Klyta. Dech se mi tají, když vidím, jak se Caesar v senátě zmítá pod dýkami jako zvěř obklíčená psy a lovci. S otevřenou pusou se dívám, když kolem jede Kleopatra ve zlatém člunu se svými nereidkami, zavěšenými v lanoví, a s těmi krásnými pážátky, nahými jako amorci; a roztahuji nozdry, abych se nadýchal vonného větříčku. Pláču jako telátko, když Antonius, krvácející a umírající, je nakonec uvázán na provaz a vytahován svou kráskou, naklánějící se z okénka ve věži a táhnoucí ze všech sil (jenom… je tak těžký… jenom ať ho nepustí!) toho nebožáka, vzpínajícího k ní ruce.

Co mne to tedy tak dojímá a vábí k nim jako k rodině? Ach, vždyť oni jsou má rodina, oni jsou já, jsou to Lidé.

Jak je mi líto těch ubohých vyděděnců, kteří neznají rozkoše z knih! Někteří opovrhují pyšně minulostí a přidržují se jenom přítomnosti. Hlupáci, nevidí dále než na špičku nosu! Ano, přítomnost je dobrá. Ale dobré je, setsakulente, všecko, nabírám plnýma rukama a nikdy necivím nečinně na ten prostřený stůl. A nikdy byste jej nepomlouvali, kdybyste jej znali. Anebo máte, přátelé, špatný žaludek. Myslím, že člověk má pevně objímat to, co má v náručí. Ale vy toho objímáte po čertech málo a vaše nejmilejší je hubená. Dobré a málo, to je věru málo. Raději mám dobré a mnoho. Držet se přítomnosti, přátelé, to bývalo dobré za časů starého Adama. Ten chodíval nahý, protože neměl šaty, a milovat mohl jenom svou drahou polovici, protože jinou ženu neznal. Ale my, kteří máme to štěstí, že jsme přišli po něm do plného domu, v němž naši otcové, dědové a pradědové nastřádali a nakupili všecko, co nasbírali, my bychom byli jistě blázni, kdybychom zapálili ty stodoly pod záminkou, že naše pole rodí dosud obilí! Starý Adam, to bylo děcko! To jsem já, ten starý Adam: neboť jsem právě takový člověk jako on, ale vyrostl jsem od té doby. Jsme z téhož stromu, ale já jsem vypučel výš. Každá rána, která zabolí některou větev, ozve se také v mém listí. Strasti i radosti vesmíru jsou také mé. Jsem smuten, když někdo trpí; směji se, když je někdo šťasten. V knihách cítím mnohem lépe než v životě to bratrství, které nás víže všechny, nosiče břemen stejně jako nosiče korun; neboť jak z jedněch, tak z druhých zůstane jenom popel a plamen, který živen morkem našich duší stoupá jediný a mnohonásobný k nebi a zpívá tisíci jazyky svých krvavých úst slávu Všemohoucího.“

Tak sním ve svém podkroví. Vítr se ztišuje. Světlo pohasíná. Sníh se koncem svých perutí lehce otírá o okenice. Tma se plíží. Oči se mi kalí. Skláním se nad knihou a sleduji vyprávění prchající do noci. Dotýkám se nosem papíru; větřím jako ohař lidskou vůni. Přichází noc. Noc přišla. A má zvěř mi uniká a mizí v lesním průseku. A tu se zastavuji uprostřed lesa a naslouchám útěku se srdcem, jež je rozbušeno tím pronásledováním. Abych v té temnotě lépe viděl, zavírám oči a sním nehybně na svém loži. Nespím; přemílám myšlenky; chvílemi se okénkem dívám k nebi. Vztáhnu-li ruku, dotýkám se okenice; vidím ebenovou klenbu, přeťatou povětroněm jako kapkou krve. A pak jiné povětroně… V listopadové noci prší ohnivý déšť. A myslím na kometu Caesarovu. Prýští to tam na nebi možná její krev!

Vrací se den. Ještě stále sním. Neděle. Zvony zpívají. Má fantazie se opájí jejich duněním. Naplňuje dům od sklepů k půdám. Pokrývá knihu (chudáku Paillarde!) mými poznámkami. Světnička zaznívá rachotem válečných vozů, ruchem vojsk, zvukem trub a řehtáním koní. Okna řinčí, v uších mi zvoní, srdce mi puká, hned bych

vykřikl:

„Buď zdráv Césare, vladaři!“

A můj zeť Florimond, když se na mne přišel podívat, vyhlédne oknem, zvučně zazívá a povídá:

„Dnes není na ulici ani psa.“

(Svatého Martina, 11. listopadu)

Král pije

Ráno bylo dnes nezvykle vlahé. Ve vzduchu se vznášela taková lahoda jako pohlazení hebkou kůží. Hladila vás jako kočka, když se o vás otírá. Řinula se oknem jako zlaté muškátové. Nebe pozdvihlo svá mlžná víčka a dívalo se na mne bleděmodrým smírným okem; a za oknem na střeše jsem viděl úsměv světlého slunečního paprsku.

Cítil jsem takovou jakousi unylost – já, staroch a snílek – jako mladík. (Zřekl jsem se stárnutí, ubývá mi let; bude-li to tak pokračovat, bude ze mne brzy batole.) Mé srdce bylo plno jakéhosi chimérického očekávání jako u toho dobrého Rogera, vzdychajícího po Alcině. Díval jsem se na vše rozněžnělým okem. Nebyl bych toho dne ublížil ani kuřeti a můj pytel zlomyslnosti byl úplně prázdný.

Myslel jsem, že jsem sám, ale najednou jsem zahlédl Martinu, jak sedí v jednom koutě světničky. Nezpozoroval jsem vůbec, že vešla. A ona sama mi, ačkoli to není její zvyk, nic neřekla; posadila se tam s nějakou ruční prací a vůbec se na mne nedívala. Cítil jsem, že bych se měl s tím svým blahem někomu svěřit. A řekl jsem jenom tak nazdařbůh (každý námět se hodí k tomu, abys mohl navázat hovor):

„Proč dnes ráno zvonil hlavní zvon?“

Pokrčila rameny a řekla:

„Svatého Martina.“

Hned jsem ze svých mlžných výšin spadl na zem. Jakže! V tom svém blouznění jsem nadobro zapomněl na patrona své obce! Vyhrkl jsem:

„Dnes je Martina?“

A náhle jsem v tom zástupu Plutarchových pánů a paní mezi svými přáteli novými uviděl přítele starého (je také z jejich rodu), rytíře, jenž půlí mečem plášť.

„Och, Martínku, starý můj brachu, copak je možné, že jsem zapomněl na tvůj svátek?“

„Ty se tomu divíš?“ promluvila Martina. „Však je čas! Zapomínáš na všecko, na Pána Boha, na rodinu, na ďábly i na svaté, na Martina i na Martinu, nic neznáš leda ty své zatrolené knihy.“ Smál jsem se; pozoroval jsem již dříve, jak zlostně se dívala pokaždé, když ráno přišla a viděla, že ležím s Plutarchem. Ještě žádná žena nikdy nemilovala knihy nezištně; vidí v nich buď sokyně, nebo milence. Ať svobodná, nebo provdaná, osnuje při čtení lásky a podvádí muže. A proto když vidí číst nás, hned větří a vyčítá zradu

„Tím je vinen Martin,“ povídám. „Nebývá ho už vidět. A půlka

pláště mu přece zůstala. Tu si nechává; to není nijak hezké. Co chceš, dceruško? Není radno nechat se v životě zapomenout. Kdo se nechá zapomenout, na toho se zapomíná. Pamatuj si toto naučení.“

„Já ho nepotřebuji,“ řekla. „Jsem-li někde já, každý o tom ví.“

„To je svatá pravda, tebe je dobře vidět a ještě lépe slyšet. Jenom dnes ráno jsem se nedočkal tvého každodenního křiku. Proč jsi mě o to oloupila? Schází mi to. Pokřič trochu.“

Ale ona ani hlavu neobrátila a řekla:

„Nic neuslyšíš. A já s tebou nemluvím.“

Pohlédl jsem na její umíněnou tvář, jak se kousá do pysku a hryže jeho okraj. Vypadala smutně a sklíčeně a mé vítězství mě tísnilo. Řekl jsem jí tedy:

„Pojď mě aspoň políbit. Na Martina sice ano, ale na Martinu jsem nezapomněl. Máš dnes svátek, tak pojď, mám pro tebe dárek. Pojď si pro něj.“

Zamračila se a řekla:

„Ještě si dělej hloupé vtipy!“

„Nežertuji,“ povídám. „Jenom pojď a uvidíš.“

„Nemám kdy!“

„Ó, dcero zvrhlá, jakže, ty že nemáš kdy dát mi pusu?“

S nechutí vstala a nedůvěřivě se přiblížila.

„Jakou čertovinu mi to zas chystáš?“

Vztáhl jsem k ní ruce:

„Tak hezky,“ povídám, „pěknou pusu.“

„A dárek?“ zeptala se.

„Máš jej, máš jej přece zde: já sám jsem to.“

„Krásný dárek. Takový havran!“

„Škaredý nebo krásný, dávám vše, co mám, a vzdávám se ti bez podmínek na milost a nemilost. Dělej si se mnou, co chceš.“

„Svoluješ a půjdeš dolů?“

„Vzdávám se ti jako spoutaný.“

„A slibuješ mi poslušnost? A dovoluješ, abych tě měla ráda, abych tě vodila, hubovala, hýčkala, ošetřovala i pokořovala?“

„Vzdal jsem se své vůle.“

„Och, jak se ti teď pomstím! Ach, ty můj drahý staroušku! Ty zlý! Jak jsi hodný! Tvrdohlavče! Nazlobil ses mě dost a dost!“

Políbila mě, zatřásla mnou jako peřinou a přitiskla si mě do klína jako děcko.

Nechtěla čekat ani chvíli. Zabalili mě teple. A Florimond s pomocníky v plátěných čepicích mě postrkovali jako pecen do pece, z úzkého schodiště nohama napřed a s hlavou nahoře, dolů do velikého lůžka v jasném pokoji, kde mě Martina s Glodií uložily, škádlily a dvacetkrát mi opakovaly:

„Teď tě máme a máme; pevně tě držíme, ty tuláku!“

Jak je mi dobře!

A od té doby jsem lapen; svou hrdost jsem odhodil do starého železa; já, staré batole, se podrobuji Martině. A přece, třebaže se ani nezdá, řídím v domě všecko já.

Martina teď často sedává u mne a povídáme si. Vzpomínáme si, že již kdysi, dávno je tomu, jsme tak sedávali vedle sebe. Ale tenkrát byla ona sama uvázána za nožku; vymkla si ji, když chtěla jednou v noci (ta zamilovaná kočka!) vyskočit oknem a běžet za svým milencem. Nedbaje vymknutí naprášil jsem jí tenkrát, co se do ní vešlo. Dnes se tomu směje a říká, že jsem ještě dost netloukl. Ale tehdy jsem mohl bít a hlídat, jak jsem chtěl; třebaže jsem lišák mazaný, ona byla desetkrát mazanější než já a uklouzla mi vždycky mezi prsty. Nakonec se ukázalo, že nebyla tak hloupá, jak jsem myslel. Dovedla si zachránit aspoň hlavu, když nic jiného; hlavu ztratil patrně její milenec, protože je dnes, chudák, jejím mužem.

Smála se se mnou těm svým ztřeštěnostem a s hlubokým povzdechem řekla, že se smíchem je už konec, krása odkvetla a mládí pominulo. A mluvíme o jejím muži. Jakožto hodná žena soudí o něm, že je poctivý, celkem že stačí, třebaže není veselý. Ale nevdáváme se pro zábavu.

„To ví přece každý," řekla, „a ty lépe než kdo jiný. Je tomu tak. Člověk musí zmoudřet. Hledat lásku u manžela je právě tak bláhové jako nabírat vodu do síta. Neblázním a nehořekuji s pláčem nad tím, co nemám. Spokojuji se s tím, co mám; to, co je, je dobré tak, jak to je. Ničeho nelitovat. A přece dnes vidím, jak daleko je to, coby člověk chtěl, od toho, co zmůže, od toho, co sní v mládí, to, s čím se člověk rád spokojí, když je starý nebo začíná stárnout. A je to dojemné nebo taky směšné: člověk neví, zda to či ono. Všechny ty naděje, ta zklamání, ty vášně a ty unylosti, a všechna ta krásná přání a ta papírová vzplanutí končí tím, že vaříme oběd a spokojujeme se s dobrou polévkou! A je opravdu dobrá; pro nás stačí: víc nezasluhujeme. Ale kdyby mi to tenkrát někdo byl řekl! Ostatně vždycky si můžeme své jídlo okořenit smíchem; a to je vzácné koření; člověk by s ním i kamení jedl. Bohatý pramen, a nikdy mi ho nescházelo, stejně jako tobě. Dovedu se vysmát sama sobě, když jsem někde v něčem prohloupila a vidím to!"

To opravdu děláme – a ještě více se ovšem posmíváme druhým. Chvílemi mlčíme, zahloubáváme se do snění a rozvažování, já s nosem v knize a ona ve své práci; ale jazyky běží potichu dál jako dva potůčky plynoucí pod zemí a vybíhající náhle poskokem na světlo. Martina uprostřed ticha najednou vybuchuje smíchem a jazyky zase pokračují v reji!

Pokusil jsem se přibrat Plutarcha do naší společnosti. Chtěl jsem,

aby také Martina ochutnala jeho krásných vyprávění a mého nadšeného předčítání. Ale neměl jsem úspěch. Starala se o Řecko a o Řím stejně, jako dbá ryba o jablko. I když chtěla ze zdvořilosti poslouchat, za chvíli byla v myšlenkách daleko jinde a její duch se někde toulal; anebo obcházel celý dům shora dolů. Při nejnapínavějším místě mého čtení, když jsem prozíravě našetřil vzrušení a připravoval s rozechvělým hlasem efektní závěr, přerušila mě a vykřikla něco na Glodii nebo na Florimonda na druhém konci domu. Zlobilo mě to a vzdal jsem se svého pokusu. Na ženách nesmíme žádat, aby s námi sdílely naše plané sny. Žena je polovicí muže. Zajisté ano, ale kterou polovicí? Tou horní? Anebo je to ta druhá? Jistě nemají společný mozek; každý má svůj, svou vlastní nádobu ztřeštěných nápadů. Jako dva šlahouny vyrostlé z téhož kmene také muž a žena jsou spojeni srdcem.

Spojuji se takto snadno. Třebaže jsem již odkvetlý, zmrzačený a zbědovaný dědek, takový lišák jsem přece, abych měl téměř denně osobní gardu mladých a hezkých sousedek, shromážděných kolem postele a dělajících mi veselou společnost. Přicházejí, uvádějí za důvod nějakou důležitou novinu nebo nějakou prosbičku nebo výpůjčku nějaké nádoby. Každá záminka je vhodná s podmínkou, že se na ni už nemusí myslet, jakmile se vešlo do domu. Jakmile se sešly, postaví se do řady jako na trhu, Vilemína s veselýma očima, Hugetka s hezkým nosíkem, zkušená Jakubka, Markétka, Lízinka, Bětka a Milunka; ležím pod peřinou jako neviňátko a štěbetáme, povídáme, kmotra sem, kmotra tam, jako zvonky na věžích, a smějeme se jako o posvícení! Já jsem při tom jako hlavní zvon! Mám v zásobě vždycky několik veselých anekdot, které mé posluchačky zalechtají na pravém místě; je to radost dívat se na ně, jak se rozplývají! Až na ulici je slyšet jejich smích. A Florimond žárlící na můj úspěch se mě posměšně vyptává, jak že to dělám.

A já odpovídám:

„Jak to dělám? Mladý jsem, ty dědouši!“

„K tomu,“ odpovídá on podrážděně, „ti pomáhá tvá špatná pověst. Za starými záletníky běhávají záletné samičky.“

„O tom není pochyby,“ povídám. „Nevážíme si snad starého vojáka? Každý spěchá, aby ho viděl, a lidé si vypravují: ‚Ten se vrátil ze země slávy.‘ Tyto si zas povídají: ‚Colas prožil boje v zemi lásky. Zná ji a zná nás. A pak, kdož ví? Snad bude ještě bojovat.‘“

„Ty starý svůdníku!“ křičí Martina. „Podívejte se na něho! Nenapadne ho ještě zamilovat se?“

„A proč ne? To je skvělý nápad! A když je to tak, to se ještě jednou ožením, abych vás dopálil.“

„Och, jen se ožeň, brachu, a mnoho štěstí! Každé mládí nechť se vydovádí!“

(Svatého Mikuláše, 6. prosince)

Na svatého Mikuláše mě vytáhli z postele a v pohovce mě přistrčili mezi stůl a okno. Pod nohy mi dali ohřívadlo. Přede mnou stojí dřevěný pult s dírou pro svíci.

K desáté hodině šel kolem domu cech vorařů, mistrů a tovaryšů „říčního bratrstva“, s houslemi v čele; zavěšeni ruku v ruce tancují za svou cechovní korouhví. Před odchodem do kostela obcházeli hospody. Když mě uviděli, hlasitě mě zdravili. Vstal jsem, pozdravil jsem svého patrona, a ten mi to oplatil. Stiskl jsem jim z okna jejich černé tlapy a nalil jsem do nálevky jejich bezedných hrdel slzičku vína (bylo to právě tak, jako bych uronil kapku na pole!).

V poledne mi přišli moji čtyři synové složit své poklony. Nic naplat: jednou v roce je nutné dohodnout se; otcův svátek je svatý: to je čep, na němž je zavěšena celá rodina jako roj; jeho oslavou se utužuje svazek. A na to já držím.

Toho dne se tedy moji čtyři hoši sešli u mne. Neměli z toho velikou radost. Nemají se příliš rádi a myslím, že jediným poutem mezi nimi jsem já. V naší době zaniká všecko, co bývalo páskou mezi lidmi: dům, rodina i náboženství. Každý si myslí, že jenom on má rozum, a každý si žije jenom pro sebe. Nechci být starochem, který se rozhořčuje a kaboní a který si myslí, že zároveň s ním se skončí celý svět. Svět si dovede poradit i bez nás; a myslím, že mladí vědí lépe, co se jim hodí, než staří. Úloha starého člověka je nevděčná. Svět se kolem něho mění; a nemění-li se také on, není pro něho už místa! Nuže, na tohleto ucho já neslyším. Sedím si v lenošce. A pozor, pozor, zde taky zůstanu. A je-li k tomu, abych si své místo udržel, třeba změnit ducha, ale prosím, změním jej; ano, zajisté, dovedu si to tak zařídit, abych se změnil – ale zůstávám (toť se ví!) pořád sám sebou; zatím z lenošky pozoruji, jak se mění svět a jak se mladí lidé hádají. Obdivuji se jim a vyčkávám zatím v tichosti vhodné chvíle, kdy je budu moci zavést, kam já budu chtít.

Hoši seděli přede mnou kolem stolu: růženečkář Jan František vpravo; vlevo hugenot Antonín, který je teď v Lyoně. Oba sedí, na sebe se nepodívají, s hlavami sraženými mezi ramena, s krkem strnulým a s páteří jako deska. Jan, zářící blahobytem, s tvářemi plnými, s okem nelítostným a s úsměvem na rtech mluvil neúnavně o svých obchodech, chlubil se, o penězích a o úspěších vyprávěl, chválil své sukno a Boha, že mu pomáhá rozprodat je. Antonín, s vyholenými rty a štětičkou vousů na bradě, zachmuřený, přímý a ledový, mluvil jakoby sám k sobě o svém knihkupectví, o svých cestách do Ženevy, o svých obchodních i církevních stycích, a taky chválil Boha; ale to už nebyl týž Bůh jako u Jana. Každý mluvil, jak na něho přišla řada, aniž vyslechl, co zpíval ten druhý. Ale nakonec se oba vydráždili a začali mluvit o věcech, které mohly protivníka

přivést z míry; jeden mluvil o tom, jak utěšeně se rozvíjí náboženství zjevené, druhý zas o pokrocích náboženství opravdového. A přitom se, jak mohli, vzpírali vidět se; a bez hnutí, jako by oba měli housera, sypali ze sebe vztekle a kousavým hlasem svá opovržení Bohem odpůrcovým.

Mezi nimi stál, díval se na ně, pokrčoval rameny a smál se na celé kolo můj syn Aimon Michal, ten sakulentský seržant v sacermoreském pluku (není to zlý hoch). Nemohl ani chvíli postát na jednom místě, pobíhal stále jako vlk v kleci, bubnoval rukou na okno nebo si pobrukoval tralala-tra-la-la, zastavil se, díval se na své hádavé starší bratry, smál se jim do očí nebo jim z ničeho nic skočil do řeči a prohlásil, že dva berani, ať jsou nebo nejsou poznačeni červeným nebo modrým křížem, jsou vždycky dobří, jenom když jsou tuční, a že oni to taky jednou pocítí na vlastní kůži. „To jsme vydrancovali už jiné!“

Anisse, můj nejmladší chlapec, se na něho zděšeně díval. Anisse by jistě nevynalezl střelný prach. Hádky ho znepokojují. Nic na světě ho nezajímá. Nezná jiného štěstí, než může-li v míru prožívat a nečinně protrávit celý boží den. A proto se mu politika i náboženství zdají výmyslem ďábelským; byly vymyšleny, aby rušily poklidné dřímoty lidí ducha nebo ducha lidí podřimujících. „Je-li, co mám, dobré nebo špatné, nač to měnit, když to již mám? Postel, v níž jsem si vyválel důlek, je připravena mnou a pro mne. Nechci nové povlaky.“ Ale ať chtěl nebo nechtěl, přece mu protřepali jeho slamník. A v tom svém rozhořčení by tento mírumilovný člověk všechny své rušitele poslal katům, jenom aby si zajistil klid. Zatím poslouchal s ustrašenou tváří, co mluví ti druzí; a krk mu zalézal mezi ramena, kdykoli jejich hlasy zesílily.

S ušima nastraženýma a s očima na šťopkách jsem se bavil tím, že jsem hádal, co ti čtyři zde přede mnou mají ze mne, v čem jsou moji. Jsou to přece moji synové; za to ručím. Ale jsou-li ze mne, jistě ze mne vyšli; a setsakulentská věc, kudy se tam, u všech rohatých, dostali? Ohmatávám se: jak jenom jsem mohl nosit v sobě toho kazatele, toho papežence a toho vzteklého berana? (S tím dobrodruhem by to snad ještě šlo!) … Ó zrádná přírodo! Tak oni tedy byli ve mně? Ano, nosil jsem v sobě jejich zárodky; poznávám některé pohyby, mluvní obraty, ba i myšlenky; vidím se v nich, ovšem zamaskován; maska překvapuje, ale pod ní je to týž člověk. Týž, jediný a mnohonásobný. Každý člověk v sobě nosí dvacet rozdílných lidí: jeden se směje, druhý pláče, jiný je ke všemu, jak k dešti, tak k pohodě, lhostejný jako pařez, jiný zase je vlk, pes, ovce, hodný člověk, dareba; ale jeden z těch dvaceti je nejsilnější a ten si osobuje hlavní slovo a zavírá zobák těm devatenácti ostatním. A tak se stává, že utekou z domu, jakmile uvidí otevřené dveře. Tak utekli

moji čtyři synové. Chudáci! Má vina! Třebaže jsou ode mne tak daleko, přece jsou tak blízko! … Zkrátka, stále jsou to má mláďata. A když říkají hlouposti, mám chuť prosit je o odpuštění, že jsem je stvořil hloupé. Naštěstí jsou spokojeni a myslí si, že jsou dokonalí! … Jen ať se obdivují sami sobě; nic proti tomu nenamítám; ale nesnesu, že nechtějí strpět, aby ostatní byli nedokonalí, jak je jim libo.

Všichni čtyři, jak se tam tak čepýřili a hrozili si jak okem, tak jazykem, vypadali jako nadurdění kohouti připravení ke skoku. Díval jsem se na ně shovívavě, ale potom jsem řekl:

„Znamenitě! Výborně, beránci moji, vidím, že si nedáte ostříhat vlnu z kožichu. Krev máte dobrou (setsakulente, je to má krev!) a hlas ještě lepší. Teď, když jsem slyšel vás, mám slovo zas já. Jazyk mě už pálí. A vy si zatím odpočiňte!“

Ale oni nijak nespěchali uposlechnout mě. Kterési slovo rozpoutalo bouři. Jan vyskočil a chytil židli. Aimon Michal vytasil dlouhé kordisko a Antonín nůž: Anisse zatím (umí znamenitě naříkat) kvičel jako sele: „Pomóc! Vodu na ně!“ Již jsem viděl, jak se ten můj dobyteček pobíjí. Chytil jsem do ruky, co bylo na dosah (náhodou to byl právě ten džbán s holubicemi, který mě plnil takovým zoufalstvím a Florimonda takovou pýchou), a rozbil jsem to o stůl na tři kusy. Vtom už přiběhla Martina s kouřícím kotlíkem a hrozila, že to na ně vyleje. Křičeli jako stádo oslů! Ale když zařičím já, není osla, kterého bych nepřetrumfl. Zakřičel jsem na ně:

„Zde jsem pánem já a já tu poroučím! Mlčte! Och, no tohle! Copak jste se zbláznili? Sešli jsme se, abychom se hádali o nicejské Krédo? Mám rád hádky, to ano; ale prosím vás, přátelé, vyberte si nějaké novější náměty. Těchto mám dost; lezou mi už z krku. Hádejte se, k čertu, je-li vám to nutné ke zdraví, o tomto burgundském nebo o těchto uzenicích, zkrátka o něčem, co je možné vidět, pít, jíst, do ruky vzít: pro kontrolu se toho napijeme a najíme. Ale hádat se o Boha, Pane na nebi! … o Ducha svatého, to svědčí, přátelé, že toho ducha ve vás mnoho není. Neříkám tím nic špatného o těch, kteří věří: já věřím, my věříme, vy věříte – všecko, co je vám libo. Ale mluvme o něčem jiném: či toho není na světě dost? Každý z vás je si jist, že se dostane do ráje. Výborně, to mě velice těší. Čekají tam nahoře na vás, místo je vyhrazeno každému vyvolenému; ostatní zůstanou za vraty; to je přece zřejmé. Ech! Nechte milého Pána Boha, ať si ubytuje své hosty, jak se mu zlíbí: je to jeho zaměstnání, nepleťme se mu do řemesla. Každému jeho království. Nebe Pánu Bohu, a nám zemi. Naším úkolem je učinit si na ní pobyt příjemnějším, je-li to možné. Není nás nikdy dost na takový úkol. Myslíte, že by bylo možné obejít se bez jednoho z vás? Všichni čtyři přinášíte užitek zemi. Potřebuje tvé víry v to, co bylo,

Jene Františku, stejně jako tvé, Antoníne, v to, co by mělo být, a stejně, Aimone Michale, tvé dobrodružnosti jako, Anisse, tvé netečnosti. Jste čtyři pilíře. Uhne-li jediný, spadne celý dům. A zbyla by z vás bezcenná zřícenina. A to vy chcete? To je mi rozum, namoutě! Co byste řekli čtyřem lodníkům, kteří by v bouři na vorech mysleli jenom na hádky, místo aby si hleděli práce? … Vzpomínám si, že jsem kdysi slyšel o rozprávce krále Jindřicha s knížetem neverským. Naříkali nad tím, jak vášnivě se ti jejich Francouzi pobíjejí a hubí. Král řekl: ‚Sakrament! Měl bych sto chutí, abych je utišil, dát je zašít po dvou, vždycky zuřivého františkána s fanatickým evangelíkem, do pytle a naházet je do Loiry jako koťata.‘ A kníže neverský se zasmál a řekl: ‚Já bych se spokojil s tímto: zavezl bych je na ten ostrůvek, kam prý pánové bernští vysazují na břeh hašteřivé ženy a jejich muže; za měsíc, když pro ně zase přijedou, najdou je, jak cukrují něžnou láskou jako holubice.‘ Vy byste věru taky potřebovali takový lék! Vy bručíte, hlupáci? Kaboníte se na sebe? Eh, tak se na sebe přece podívejte, děti! Marně si domýšlíte, že jste uhněteni každý z jiného těsta a lépe než vaši bratři; jste čtyři buchty ze stejné mouky, čtyři na chlup stejní Breugnoni, veselí, praví Burgunďané. Jen se podívejte na ten dlouhý drzý nos trčící šikmo z tváře, na ta ústa široce zařezaná do kůry jako nálevka na víno a na ty hustě obrostlé oči, které by se rády mračily, a přece se smějí! Vždyť jste všichni poznamenáni! Copak nevidíte, že když ubližujete jeden druhému, ubližujete sami sobě? A nebylo by pro vás lepší, kdybyste si stiskli ruce? Vy si to nemyslíte? To je dobré! Inu, taky dobře! Chtěli byste obdělávat všichni totéž pole? Čím více polí a myšlenek bude mít náš rod, tím šťastnější a silnější budeme. Množte se, vzrůstejte a zmocněte se co nejvíce země a myšlenek. Každý své a všichni dohromady (tak, synové milí, padněme si do náručí!), aby dlouhý breugnonský nos hodně roztáhl svůj stín po polích a hodně se nadýchal krásy světa!“

Mlčeli, tvářili se zakysle a kousali se do rtů; ale bylo vidět, že se jenom s námahou brání smíchu. Aimon Michal se najednou rozchechtal a podal ruku Janu Františkovi: „Nuže, nejstarší z těch nosů, no tak dobře! My hlupáci, usmiřme se!“ Dali si po puse.

„Hola, Martino! Na naše zdraví!“

Vtom jsem zpozoroval, že jsem se právě, když jsem rozbil džbán, pořezal v zápěstí. Trochu krve vyteklo na stůl. Antonín, vždycky slavnostní, zdvihl mou ruku, nastavil pod ni sklenici, zachytil do ní několik kapek té rudé šťávy z mých žil a slavnostně prohlásil:

„Abychom zpečetili toto své usmíření, napijme se všichni čtyři z této sklenice!“

„Co to, co to, Antoníne,“ povídám, „kazit takhle boží dárek! Fuj! To je hnusné! Vylij tu břečku! Kdo chce pít mou krev čistou, ten ať

pije chutě čisté víno!“

A pili jsme a o chuť vína jsme se nehádali.

Když odešli, Martina mi ovázala ruku se slovy:

„Ty starý darebo, tentokrát jsi tedy přece dosáhl, co jsi chtěl?“

„Co tím myslíš! To, že jsem je smířil?“

„O tom nemluvím.“

„A o čem tedy?“

Ukázala na rozbitý džbán na stole: „Však ty dobře víš. Jenom se netvař tak nevinně. Přiznej se! Přiznáš se? Pěkně mně do ucha. On se to nedoví.“

Tvářil jsem se překvapeně, rozhořčeně a zapíral jsem, zapíral; ale vyprskl jsem smíchem… puf… a dusil jsem se. Opakovala mi stále: „Ty darebo, ty starý darebo!“

Řekl jsem jí: „Byl hrozně šeredný. Podívej, dceruško: nezbývalo, než aby zmizel buď on, nebo já.“

Martina na to:

„A ten, kdo zůstal, není o nic hezčí.“

„Ten ať je škaredý, jak se mu líbí! To je mi jedno! Toho nevidím.“

(Štědrý večer)

Rok se otáčí ve svých namaštěných čepech. Vrata se zavírají a zase otvírají. Jako když se skládá sukno, dni zapadají do hebké truhlice nocí. Vstupují jednou stranou a vycházejí druhou, na Nový rok jsou již delší o slepičí krok. Vidím skulinou, jak se leskne oko nového roku.

Sedím ve vánoční noci pod přístěnkem u krbu a pokukuji jako ze studnice nahoru k hvězdnému nebi na ta jeho pomrkávající očka a tetelící se srdíčka; a slyším, jak se blíží zvony letící hebkým vzduchem a vyzvánějící na půlnoční. Rád si myslívám, že Jezulátko se narodilo v tuto hodinu noční, v tuto hodinu nejčernější, kdy se zdá, že svět se končí. Jeho hlásek zpívá: „Ó dni, však ty se vrátíš! Již přicházíš. Zde jsi již, Nový roku!“ A Naděje má pod teplými křídly ledovou zimní noc a rozehřívá ji.

Jsem sám doma; děti jsou v kostele; je to poprvé, co tam nejsem. Sedím sám se svým psem Citronem a s šedivým kocourem Pataponem. Vzpomínáme a díváme se, jak oheň olizuje krb. Prožívám v duchu znovu dnešní večer. Ještě před chvíli jsem měl kolem sebe celé své hnízdo; vyprávěl jsem Glodii, vykulující očka, pohádky o vílách, o Palečkovi, o holém kuřátku a o chlapci, který založil své štěstí tím, že prodal kohouta lidem jedoucím hledat den. Bavili jsme se dobře. Ostatní poslouchali a smáli se a každý k tomu něco přidal. Potom jsme se chvílemi odmlčeli, pokukovali jsme po vřící vodě a naslouchali jsme, jak to v kamnech hučí, jak na oknech

šelestí bílé vločky a pod popelem cvrká cvrček. Ach! Jak jsou krásné ty zimní noci, ticho, teplo natlačeného stádečka, večerní bdění a snění, kdy se duch rád zatoulá, ale ví o tom, a zablouzní-li si, je to jenom žertem.

Teď si dělám celoroční rozvahu a zjišťuji, že jsem všecko ztratil v šesti měsících: ženu, dům, peníze i volnost pohybu. Ale nejzajímavější je, že když to nakonec všecko spočítám, vidím, že jsem právě tak bohat jako předtím! Že už nic nemám? Ne, už žádné starosti. Aspoň mě nic netíží. Nikdy jsem se necítil tak čilý, svobodný a volně se vznášející s proudem své fantazie. Kdo by mi však byl loni řekl, že se na to budu dívat tak vesele! Napřísahal jsem se něco, že chci až do smrti být pánem v domě, pánem sebe samého, nezávislým, jenom sobě zavázaným díkem za svou střechu a živobytí a počtem ze svých ztřeštěností! Člověk míní… a nakonec se to všecko utváří docela jinak, než jsme chtěli; a to právě je nutné. Člověk je koneckonců hodný tvor. Všecko se mu zdá dobré. Přizpůsobí se stejně štěstí i trampotám, hodokvasu i bídě. Dejte mu čtyři nohy nebo mu vezměte i ty jeho dvě, ohlušte ho, oslepte ho, vždycky se tomu nějak přizpůsobí a zase bude ve své poslušnosti vidět i slyšet. Je jako z vosku; dá se natahovat i stahovat a duše ho svým teplem hněte. Je to krásné, cítit, že člověk by právě tak dobře mohl být rybou ve vodě, ptákem ve vzduchu nebo salamandrem v ohni, jako je na zemi člověkem zápasícím s veselou myslí se všemi čtyřmi živly. Tak jsme tím bohatší, čím jsme chudší: neboť duch nám vytváří, čeho se nedostává; košatý strom, když jej proklestíme, vypučí výš k nebi. Čím méně mám, tím více jsem.

Půlnoc. Hodiny bijí.

Narodil se Kristus Pán…

Zpívám vánoční píseň.

Z růže kvítek vykvet nám,
radujme se…

Usínám na chvíli, zabořen pevně do lenošky, abych nevypadl do krbu.

Narodil se…
Radujme se, veselme se…

Ale čím méně mám, tím více jsem!

(Sv. Tří králů)

Jsem já šelma! Neboť čím méně mám, tím více mám. A vím to velice dobře. Našel jsem, jak lze být bohat bez ničeho, bohat tím, co mají druzí. Mám moc a nemám starosti. Co se to vypravuje o těch stařičkých otcích, kteří když se ze všeho vydali, když dali svým nevděčným dětem všechno, poslední košili a kabát, jsou potom opuštěni, v bídě zanecháni a vidí, jak je každý pohled jejich dětí vhání už do hrobu? Zatrolení nešikové? Já jsem, na mou věru, nikdy nebyl tak milován a hýčkán jako ve své chudobě. Nejsem totiž tak hloupý, abych se obral o všecko a nic si nenechal. Copak dáváme jenom peníze? Když jsem již všecko rozdal, to nejlepší si nechávám; svou veselost si nechávám, všecko to, co jsem nastřádal za padesát let svého putování křížem krážem životem, všechny ty bujnosti a čtveráctví, bláznivé rozumy i rozumná bláznovství. A ty mé zásoby mají ještě daleko do vyčerpání. Otvírám je všem; jen ať si všichni naberou! To tedy není nic? Přijímám-li něco od svých dětí, něco jim také dávám; jsme tedy vyrovnáni. A stane-li se, že jeden dává trochu méně než druhý, láska to vyváží a nikdo si nenaříká, že je ošizen.

Kdo chce vidět krále bez království, Jana Bezzemka, šťastného šelmu, kdo chce vidět galského veselého, šibalského Breugnona, ten ať se podívá dnes večer na mne, jak uveleben na trůně předsedám hlučnému hodokvasu! Dnes je Tří králů! Odpoledne prošli ulicí i se svým průvodem, celé bílé stádce, tři králové, šest pastýřů a šest zpívajících pastýřek; a psi v celé čtvrti zběsile štěkali. Teď večer sedíme u stolu, všechny mé děti a děti mých dětí. Je nás třicet i se mnou. A všech třicet najednou volá:

Král pije!

Král, to jsem já. Na hlavě mám vysokou cukrovou korunu. A mou královnou je Martina: vzal jsem si za ženu vlastní dceru, jak se to stávalo v Písmě svatém. Pokaždé když pozdvihnu sklenici k ústům, celý stůl jásá, já se směju a víno teče v krku vedle; ale ať si teče, kam chce, zhltnu všecko, ani kapku neztratím. Královna pije také a z obnaženého prsu, ze svého růžového džbánu, dává pít svému růžovému kojenci, mému nejmladšímu vnuku, a vnouček řve, pije, slintá a vystrkuje na nás prcinku. Pes pod stolem frká a srká z mísy, kočka zlostně prská, hrozivě se ježí a utíká kamsi s kostí.

A já si myslím (nahlas ovšem; nerad myslím potichu):

„Život je dobrý, přátelé milí! Jedinou jeho chybou je, že je tak krátký: člověk si nepřijde na své. Vy mi řeknete: ‚Buď jen spokojen, tvůj díl je poctivý a užils ho řádně!‘ Neříkám ne. Ale chtěl bych dva. A kdoví! Možná budu-li hodný, dostanu ještě jeden krajíc té buchty. Ale smutné je při tom, že zatímco já jsem ještě zde, tolik dobrých

hochů, jež jsem znal, kde je? Bože můj, jak ten čas spěchá, a lidé také! Kde je král Jindřich a ten dobrý kníže Ludvík?“

Zatoulal jsem se na cestičku bývalých časů natrhat povadlých květů vzpomínek; vypravuji, vypravuji své příběhy; nikdy mě to neunaví a povídám je znovu a znovu. Děti mě nechávají, a když mi při vyprávění vypadne nějaké to slovo nebo když si to popletu, napovědí mi samy konec mé historky a já se probouzím ze sna před jejich potutelnýma očima.

„Och, dědoušku,“ říkají, „to byl krásný život ve dvaceti letech! Ženy mívaly v těch dobách krásnější a plnější ňadra a muži měli srdce vždycky na pravém místě, a to ostatní taky. To jste měli vidět krále Jindřicha a jeho kumpána knížete Ludvíka! Takoví se dnes už nerodí.“

Odpovídám:

„Vy lišáci, vy se smějete? Pravdu máte, smích je zdravý. Ale takový blázen nejsem, vy setsakramenti, abych si myslil, že je u nás nedostatek vína a veselých kumpánů, kteří by je pili. Vím dobře, že za jednoho mrtvého přicházejí tři noví a že dřevo, z něhož se robí statní burgundští hoši, roste stále stejně tuhé a rovné a husté. Ale z toho dřeva již nikdo nevyřeže totéž. Kdyby se ho nařezalo tisíc a tisíc sáhů, nikdy, už nikdy nikdo nezplodí takového Jindřicha krále ani knížete Ludvíka. A právě ty jsem míval rád. Ale pozor, pozor, Colasi, jenom se nerozplač! Slzička v oku? Jdi, ty hlupáku, nebudeš přece litovat, že nemůžeš po celý život přežvykovat totéž sousto? Víno že již není totéž? Není proto o nic horší. Pijme! Král ať žije, který pije! A ať žije také celý jeho pijácký národ!

A pak, děti, abychom byli upřímní, mezi námi řečeno, dobrý král je jistě dobrá věc; ale nejlepší je přece jen našinec. Buďme svobodni, lidé, a své pány pošleme k vodě! Má země a já se máme rádi a stačíme si. Co je mi po jakémsi králi pozemském nebo nebeském? Není mi třeba trůnu ani zde dole, ani tam nahoře! Každý má právo na kus slunce a na svůj stín! Každý má právo na svou píď země a na zdravé ruce, aby ji mohl obdělávat. Jiného nežádáme. A kdyby král přišel ke mně, řekl bych mu:

‚Jsi můj host. Na tvé zdraví! Posaď se u nás. Král jako král, bratře. Každý dobrý člověk je králem a pánem ve svém domě.‘“

Poznámky pod čarou

[1] U Židů se říká předměstí Betlému, kde bydlí clamecyjští „voraři“. Řím je horní město, nazývané tak pro schodiště zvané „starořímské“ a jdoucí od Svatomartinského náměstí k Beuvronskému předměstí. (Pozn. aut.)

[2] Starodávné rčení, jehož se užívalo při připíjení. (Pozn. aut.)

[3] Zde si dovolíme vynechat několik řádek. Vypravěč nás neušetřuje žádné podrobnosti o stavu svého orloje; a jeho zájem o něho ho nutí, aby podrobně povídal i o věcech, které nevoní jako konvalinka. Dodejme jen ještě, že jeho fyziologické znalosti, třebaže je na ně tak pyšný, by potřebovaly značného doplnění. (Pozn. aut.)

Romain Rolland
Dobrý člověk ještě žije

Edice Klasická světová próza
Překlad Jaroslav Zaorálek
Ilustrace na obálce Astro Ann/Shutterstock.com
Redakce Slávka Járová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 24. 9. 2018

ISBN 978-80-7602-297-3 (epub)
ISBN 978-80-7602-298-0 (pdf)
ISBN 978-80-7602-299-7 (prc)